T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
2015-YL-058

LÂPSEKİ VE YÖRESİ AĞIZLARI
(İnceleme Metin Sözlük)

HAZIRLAYAN
Birsen DOĞAR

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Birsen DOĞAR tarafından hazırlanan "Lapseki ve Yöresi Ağızları İnceleme Metin Sözlük" başlıklı tez, ... tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	:Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU	ADÜ	
Üye	:Doç. Dr. Nuri KARASAKALOĞLU	ADÜ	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI	ADÜ	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun **……**Sayılı kararıyla **……**tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ
Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

..../...../2015

Birsen DOĞAR

ÖZET

LÂPSEKİ VE YÖRESİ AĞIZLARI (İnceleme-Metin-Sözlük)

Birsen DOĞAR

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI
2015, 485 sayfa

Türkoloji çalışmalarının ayrılmaz kollarından biri durumundaki ağız çalışmaları, hem çalışma yapılan bölgeye özgü kültürel değerlerin bir ögesi ve taşıyıcısıdır hem de tarih ve etnoloji çalışmalarının yanı sıra Türkçenin fonetik ve morfolojik gelişiminin göstergelerinden biridir.

Bu konu üzerine yapılan çalışmaların hızlanması da çeşitli etkenlerle kaybolmaya başlayan ağız özelliklerinin tespiti açısından önemlidir.

Çanakkale ili de daha önce üzerinde kapsamlı bir çalışma yapılmayan ağız bölgelerinden biridir. Bu çalışmada Çanakkale ili Lâpseki ilçesi köyleri ele alınmıştır. Bu yerleşim yerinin ağız açısından en önemli özelliği hem yörük köylerinin hem de göçmen köylerinin birlikte ve birbirlerine çok yakın olmalarıdır.

Lâpseki ilçesi 2 belde ve 40 köy olmak üzere toplam 42 yerleşim biriminden oluşmaktadır. Lâpseki Belediyesi verilerine göre ilçe merkezinde 10.365, beldelerde toplam 5.884, köylerde toplam 9.592 kişi olmak üzere toplam 26.365 kişi yaşamaktadır.

Bu çalışmada, Lâpseki ilçesi idari sınırları içinde yer alan söz konusu yerleşim birimlerinin ağız özellikleri incelenmiştir. Çalışma *İnceleme, Metin* ve *Sözlük* bölümlerinden meydana gelmiştir. *İnceleme* bölümünde bölgenin kısaca tanıtıldığı *Giriş* bölümü ile fonetik ve morfolojik özelliklerin ele alındığı *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* bölümleri yer almaktadır. Ardından, bölgeye mahsus ağız özelliklerinin kısaca özetlendiği *Sonuç* bölümü gelmektedir. *Metinler* bölümünde, sahadan derlenen ve çevriyazı işaretlerine aktarılan 54 metin bulunmaktadır. *Sözlük* bölümünde de ses, şekil veya anlam bakımından farklı olan kelimeler metin ve satır numarasıyla birlikte verilmiştir.

Bölge adını verdiğimiz bu çalışma, hem Çanakkale ili bünyesinde bulunan ağız özelliklerinin hem de dil verileri aracılığıyla korunmuş kültürel özelliklerin bir bölümünün de olsa tespiti açısından önemlidir. Ayrıca, ileride yapılması planlanan ağız atlasları için de bir referans teşkil edebilir.

ANAHTAR KELİMELER: Ağız, Ağız incelemesi, Ağız bölgesi.

ABSTRACT

THE DIALECTS OF LÂPSEKİ'S REGION (EXAMINATION-TEXT-DICTIONARY)

Birsen DOĞAR

Master's Thesis, Language and Literature of Turkish Department

Thesis Advisor : Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI

Dialect studies which is one of the important part of the Turcology studies, is both carrier and element of region specific cultural values and one of the indicator of Turkish phonetic's and morphological's evolution as well as ethnology studies.

It is also important acceleration of work on this subject for determination of dialect features which began to disappear with several factors.

Çanakkale is one of the dialect region in which a detailed examination has not been made before. Lâpseki town consist of 2 small town and 40 villages. Totally there are 42 accommodation unit. According to record of Lâpseki municipality there are 10.365 in city center, 5.884 in town, 9.592 population in village. Totally 26.365 person live in this province.

In this study, the dialect properties of the mentioned accommodation units that are located within the borders of town of Lâpseki. The study consist of examination, text and dictionary sections.

Examination section consist of voice info, shape info where phonetic and morphological properties, and prologue where the region is introduced briefly are examined. At the and of examination, there is a result section where the region specific properties are summarized. In text section, there are 54 text which have been compiled form the field and transferred to transcription signs. In dictionary section, the words which are different in terms of voice, shape and meaning are shown with text and line number.

In this study which is named Dialect of Lâpseki and its surroundings, is important for determination of dialect properties in city of Çanakkale and cultural properties which are protected through language data. Besides it will provide a reference for the dialect atlases which are planned to be created in the future.

KEY WORDS: Dialect, Examination of dialect, District of a dialect.

ÖN SÖZ

Hem tarih ve etnoloji çalışmalarında etkili olan hem de Türk dilinin fonetik ve morfolojik tarihi gelişimi açısından son derece önemli olan bu ağız çalışmalarına katkıda bulunmak son derece önemli aynı zamanda gurur vercidir. Televizyon ve göç gibi nedenlerle kaybolmaya yüz tutan Türkiye Türkçesi ağız özelliklerinin tespitinin hızlandırılması gerekmektedir. Bu anlayışla tez çalışması olarak Lâpseki ve köylerinin seçilmesinde, Çanakkale ili ağızları üzerine ayrıntılı bir çalışma yapılmamış olması ve kendi memleketim oluşu etkili olmuştur.

Çalışmamız *İnceleme*, *Metinler* ve *Sözlük* bölümleri olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İnceleme bölümü de kendi içinde *Giriş*, *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* bölümleri olarak ayrılmıştır.

Ses Bilgisi ve *Şekil Bilgisi* bölümleri için bir ön bilgi niteliğindeki *Giriş* bölümünde, çalışma bölgemizin tarihi, fiziki coğrafyası hakkında bilgi verilmiş; Lâpseki ve köyleri ağızlarının, Anadolu ağızları içindeki yerine temas edilmiş ve söz konusu ağız bölgesi harita üzerinde gösterilmiştir.

Ses Bilgisi bölümünde, çalışma bölgemizde tespit edilen sesler tanıtılarak her fonem için beş örnek verilmiştir. Aynı yöntem ses olayları ele alınırken de izlenmiştir. Ancak, bazı konularda bu anlayışın dışına çıkılarak daha fazla örnek gösterilen bölümler de vardır. Bununla birlikte örnek sayısının beşten az olmasının sebebi, metinlerde tespit edilen örneklerle yetinilmesidir.

Şekil Bilgisi bölümünde, isimler, sıfatlar, zamirler, zarflar ve fiiller ayrı başlıklar altında ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca ekler de türlerine göre sınıflandırılmış ve her morfem için inceleme metinlerinde tespit edilen örneklerden beşer tane verilmiştir. Yine gerekli görülen yerlerde daha fazla örneğe yer verilmiştir. Cümle düzleminde görevi olan morfemlerle ilgili örnekler, cümle düzeyinde gösterilmiş; söz konusu dil birliklerinin Türkiye Türkçesi yazı diline aktarımları da yapılarak daha anlaşılır olmasına gayret gösterilmiştir.

Metinler bölümünde, çalışma bölgemizdeki 20 yerleşim biriminden görüşme yöntemiyle derlemiş olduğumuz 54 transkripsiyonlu metin ağız bölgelerine göre tasnif edilerek herbirine hem ağız bölgesini hem de metin numarasını gösteren işaretler verilmiştir. Ayrıca, her metnin satır numaraları beş ve katları şeklinde düzenlenerek metnin sol tarafında gösterilmiştir.

Sözlük bölümünde, kelimelerin geçtiği yerler, ağız bölgesi, metin numarası ve satır numarasından oluşan kodlarıyla gösterilmiştir. Bölgenın özelliklerini

gösteren ve yazı diline kıyasla fonetik, morfolojik ve semantik açıdan değişikliğe uğramış olan kelimelerin anlamları metinlerin bağlamına sadık kalınarak verilmiştir.

Herkesten önce, bu yola girmemi sağlayan beni hep destekleyen ve bana benden çok güvenen inanan hocam baba yarım Doç. Dr. Şahin Baranoğlu'na sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmam esnasında hem manevi desteklerini hem de yardımlarını gördüğüm babam Erol Doğar, arkadaşlarım Okt. Nilüfer KARADAVUT, Okt. Gülten SAVRAN ve Bahar ODABAŞI'ya teşekkür ederim. Tez çalışması sürcinde zaman zaman ihmal ettiğim ve beni bu konuda hep destekleyen çocuklarım Hazal Irmak KILIÇ ve Çağan Irmak KILIÇ'a anlayış ve yardımları için teşekkür ederim. Çalışmamın her aşamasında, alandaki engin bilgisi, rehberliği, en önemlisi de anlayışı ve sabrı ile yolumu aydınlatan danışman hocam Yard.Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Birsen DOĞAR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI v
ÖZET vii
ABSTRACT ix
ÖN SÖZ xi
KISALTMALAR xix
ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ xxi
TABLOLAR DİZİNİ xxiii
GİRİŞ 1
1. SES BİLGİSİ 6
1.1. Ünlü Türleri 6
1.1.1. Alafon Ünlüler 6
1.1.2. Uzun Ünlüler 7
1.1.3. Kısa Ünlüler 12
1.1.4. İkiz Ünlüler (Diftong) 15
1.2. Ünlü Uyumları 16
1.2.1. Kalınlık- İncelik Uyumu 16
1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu 22
1.3. Ünlü Değişmeleri 22
1.3.1. Ünlülerin Kalınlaşması 22
1.3.2. Ünlülerin İncelmesi 23
1.3.3. Geniş Ünlülerin Daralması 23
1.3.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi 25
1.3.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 25
1.3.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi 26

1.4. Ünlü Türemeleri 27
1.5. Ünlü Düşmeleri 28
1.6. Ünsüz Türleri 31
1.7. Ünsüzlerde Ses Olayları 33
1.7.1. Ünsüz Türemeleri 33
1.7.2. Ünsüz Değişmeleri 37
1.7.2.1. İlk Seste Ünsüz Değişmeleri 37
1.7.2.2. İç Seste Ünsüz Değişmeleri 42
1.7.2.3. Son Seste Ünsüz Değişmeleri 50
1.7.3. Ünsüz Benzeşmesi 53
1.7.4. Ünsüz Düşmesi 57
1.7.5. Ünsüz İkizleşmesi 65
1.7.6. Ünsüz Tekleşmesi 66
1.7.7. Hece Kaynaşması (Contraction) 67
1.7.8. Ünsüzlerde Yer Değiştirme (Metathesis) 67
2. ŞEKİL BİLGİSİ 68
2.1. İsimler 68
2.1.1. Adlar 68
2.1.2. Sıfatlar 69
2.1.2.1. Niteleme Sıfatları 70
2.1.2.2. Belirtme Sıfatları 71
2.1.3. Zarflar 74
2.1.3.1. Yer ve Yön Zarfları 75
2.1.3.2. Zaman Zarfları 76
2.1.3.3. Niteleme ve Durum Zarfları 78
2.1.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları 79

2.1.3.5. Soru Zarfları 80
2.1.4. Zamirler 81
2.1.4.1. Şahıs Zamirleri 81
2.1.4.2. Dönüşlülük Zamiri 83
2.1.4.3. İşaret Zamirleri 84
2.1.4.4. Soru Zamirleri 86
2.1.4.5. Belirsizlik Zamirleri 86
2.1.5. İsim Türetme Ekleri 87
2.1.5.1. İsimden İsim Türetme Ekleri 87
2.1.5.2. Fiilden İsim Türetme Ekleri 94
2.1.6. İsim Çekim Ekleri 100
2.1.6.1. Çokluk Eki 100
2.1.6.2. İyelik Ekleri 102
2.1.6.3. Aitlik Eki 107
2.1.6.4. Küçültme Ekleri 108
2.1.6.5. Hâl Ekleri 109
2.1.6.6. Soru Eki 123
2.2. Fiiller 123
2.2.1. Fiil Türetme Ekleri 124
2.2.1.1. Fiilden Fiil Türeten Ekler 124
2.2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler 128
2.2.2. Fiil Çekim Ekleri 130
2.2.2.1. Şahıs Ekleri 130
2.2.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri 131
2.2.2.3. Soru Eki 171
2.2.2.4. Fiillerin Birleşik Çekimleri 173

2.2.3. Birleşik Fiiller 192
2.2.3.1. Fiil + Fiil Yapısında Olanlar 193
2.2.3.2. İsim + Fiil Yapısında Olanlar 200
2.2.4. Ek Fiil (Cevher Fiili) 203
2.2.4.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Şekli 204
2.2.4.2. Ek Fiilin Bilinen Geçmiş Zaman Şekli 207
2.2.4.3. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Şekli 208
2.2.4.4. Ek Fiilin Şart Şekli 210
2.2.4.5. Ek Fiilin Zarf-Fiil Şekli 210
2.2.4.6. Ek Fiilin Olumsuzu 212
2.2.5. Fiilimsiler 213
2.2.5.1. İsim-Fiiller 214
2.2.5.2. Sıfat-Fiiller 216
2.2.5.3. Zarf-Fiiller 222
2.3. Edatlar 238
2.3.1. Ünlem Edatları 239
2.3.1.1. Ünlemler 239
2.3.1.2. Seslenme Edatları 240
2.3.1.3. Cevap Edatları 241
2.3.1.4. Gösterme Edatları 242
2.3.2. Bağlama Edatları 242
2.3.2.1. Sıralama Edatları 242
2.3.2.2. Denkleştirme Edatları 243
2.3.2.3. Karşılaştırma Edatları 243
2.3.2.4. Cümle Başı Edatları 245
2.3.2.5. Sona Gelen Edatlar 247

2.3.3. Çekim Edatları 250
TARTIŞMA VE SONUÇ 258
METİNLER 269
SÖZLÜK 467
KAYNAKLAR 475
ÖZGEÇMİŞ 485

KISALTMALAR

Ar	: Arapça
bk	: Bakınız
C	: Cilt
çev	: Çeviren
DLT	: Divânu Lugâti't-Türk
ET	: Eski Türkçe
Far	: Farsça
Fr	: Fransızca
Hal	: Halaç Türkçesi
haz	: Hazırlayan
İng	: İngilizce
km	: Kilometre
km^2	: Kilometre kare
krş	: Karşılaştırınız
Kzk	: Kazak Türkçesi
MDD	: Metin dışı derleme
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
Özb	: Özbek Türkçesi
Rum	: Rumca
S	: Sayı
s	: Sayfa
Trkm	: Türkmen Türkçesi
Uyg	: Uygur Türkçesi
yay	: Yayımlayan
Yun	: Yunanca

ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ

ā: uzun a

ā̈: uzun açık e

ē: uzun e

 : kapalı uzun e

ī: uzun ı

ī̇: uzun i

ō: uzun o

ō̈: uzun ö

ū: uzun u

ṻ: uzun ü

ä: açık e (e-a arası e)

ă: kısa a

ĕ: kısa e

ĭ: kısa ı

ĭ̇: kısa i

ŭ: kısa u

ŭ̈: kısa ü

á: darlaşmış a (a-ı arası a)

ė: darlaşmış e (kapalı e)

ó: darlaşmış o (o-u arası o)

ġ: art damak ‘g’si

ẖ: erimek üzere olan ‘h’

ḥ:art damak h'si

ḳ: art damak 'k'si

k: ön damak 'k'si

K: yarı tonlulaşmış ön damak 'k'si (k-g arası)

ň: erimek üzere olan n

ř: erimek üzere olan r

ñ: geniz 'n'si

ŋ̂: süreklileşmiş 'g'ye yakın geniz 'n'si

T: yarı tonlulaşmış t (t-d arası)

‿: ulama işareti

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Lâpseki ve Yöresi Ağızlarındaki Ünlüler……...14

Tablo 1.2. Lâpseki ve Yöresi Ağızlarındaki Ünsüzler…….32

Tablo 2.1. Şahıs Zamirlerinin Çekimi……...81

Tablo 2.2. İşaret Zamirlerinin Çekimi……..84

Tablo 2.3. İyelik Ekleri……102

Tablo 2.4. Zamir Kaynaklı Şahıs Ekleri……..131

Tablo 2.5. İyelik Eki Kaynaklı Şahıs Ekleri……132

GİRİŞ

A. Lâpseki'nin Coğrafi Yapısı[1]

Sınırları:

Lâpseki, Marmara Bölgesinin Güney Marmara bölümünde yer almaktadır. Doğusunda Biga ilçesi, Kuzeyinde Çan ilçesi, Batısında Çanakkale merkez, Güneyinde ise Çanakkale Boğazı yer almaktadır. Boğaz'ın karşı kıyısında Gelibolu ilçesi bulunmaktadır.

Yüzölçümü:

40° $20^{'}$ kuzey enlemi ile 26° $42^{'}$ doğu boylamının kesiştiği noktada yer alan Lâpseki'nin yüzölçümü 955 km^{2}'dir.

Arazi Yapısı:

Genel olarak dağlık ve engebeliklerle kaplıdır. Bu engebelik kısımlar ormanlarla kaplı ise de kereste değeri olmayan baltalık şeklinde örtülerdir. Dağlar Çanakkale boğazına paralel olarak uzanırlar. Bu nedenle kıyı kesimlerinde Çardak, Umurbey ve delta ovaları yer alır. İç kesimler ise fazla yükseltisi olmayan yer yer akarsu vadileriyle yarılmış engebeli alanlarla kaplıdır. İlçenin rakımı 3 metredir.

Akarsular:

İlçemizde devamlı akan önemli akarsu yoktur. Akarsular dere ve çay şeklindedir. Bunlar yağışlı mevsimlerde akarlar. Yaz aylarında genel olarak kururlar. Önem derecesine göre başlıcaları;

1-Umurbey Çayı: Dumanlı köyü yakınlarında bulunan Kaplan Dağı'ndan çıkar Umurbey Ovası'ndan Çanakkale Boğazı'na dökülür.

2-Bayramdere Çayı; Nusratiye köyü yakınlarından çıkar Adatepe köyü yakınlarında Marmara Denizi'ne dökülür.

3-Kemer Çayı: Dumanlı Dağı ile Çataltepe ve Nusratiye köyleri civarından başlar. Biga İlçesine bağlı Kemer köyünde Kemer Çayı adıyla Marmara Denizi'ne dökülür.

4-Kocaçay: Yaylalar köyü yakınındaki Asmacık Dağı'ndan çıkar Eçialan köyü civarında Biga ilçesi sınırlarına geçer ve oradan Marmara Denizi'ne dökülür.

[1] Burada verilen bilgiler Lâpseki Kaymakamlığı resmi sitesinden alınmıştır.

Göller:

Çardak Kum Seti ve Lagünü: Çardak beldesi sınırlarındadır.

Umurbey Azmak Lagünü: Umurbey beldesi sınırlarındadır.

Barajlar ve Göletler:

İlçemiz sınırlarındaki iki adet barajdan biri Umurbey diğeri Bayramdere barajıdır. Ayrıca ilçemizde Beybaş, Alpagut ve Nusratiye Göletleri bulunmaktadır.

Bitki Örtüsü:

İlçenin doğusu, batısı ve güneyi ormanlık olup, koru, bozuk koru, baltalık ve bozuk baltalıklardan oluşmaktadır. Bu ormanların kapladığı alan 59.029 hektardır. İlçenin kalan diğer alanı mera ve ekime elverişli arazi ile kaplıdır.

İklim:

Lâpseki, iklim bölgelerinden (Marmara) iklim bölgesi içerisinde kalmaktadır. Yazları sıcak ve kurak, kış ayları ılık ve yağışlı geçmektedir.

B. Lâpseki'nin Tarihçesi[2]

Lâpseki'de Osmanlılar gelmeden önce, yöre halkına ek olarak bölgenin ticaret merkezi ve geçiş güzergâhı olmasından dolayı, Antik ve İlk Çağda değişik kavimlerin boy gösterdiği; yakın çağda ise Venedikliler, Cenevizliler, Bizanslılar, Bulgarlar ve Yunan-Helenlerin yanı sıra Müslüman Türk halkın olduğu da bilinmektedir.

1071'de Alpaslan'ın Haçlı ordusunu bozguna uğrattığı savaştan sonra, artık Anadolu kapıları tamamen Türklere açılmıştır. Kuzey Batı Marmara ve Lâpseki bölgesine Türk göçleri olmuş, ancak ordu ve beylik olarak Malazgirt Savaşı'ndan sonra batıda Ege Bölgesi'nde ilk ortaya çıkan Türk beyliği, kendi adıyla anılan Çaka Bey'in kurduğu beyliktir.

Dönemin Bizans İmparatoru 1.Alexios Komnenos'un 1. Kılıçaslan'ı Çaka Bey'e karşı kışkırtmasıyla Türklerin Trakya ve Lâpseki bölgesine yayılması ve Türk beylerinin Lâpseki'ye hâkimiyetleri 1350'li yıllara kadar gecikmiştir. Selçuklular Lâpseki bölgesine gelmemiştir, ama Selçuklu'yu oluşturan beyliklerin bazıları (Aydınoğulları Beyliği, Çaka Beyliği, Karesioğulları Beyliği, Saruhanlılar Beyliği, Osmanlı Beyliği) dönem dönem Lâpseki'ye hakim olmuşlar, hatta birbirleriyle içli dışlı olmuşlardır. Çünkü Bizans'ın iktidar kavgasında ve diğer tehlike durumlarında, Selçuklu'ya bağlı Türk beyliklerinden Bizans daima yardım istemiştir. Trakya'da, daha çok da Rumeli'nin kuzey bölgesinde yaşayan Peçenekler ise devlet kuran bir beylik olamamıştır.

Balıkesir, Çanakkale, Edremit, Lâpseki ve civar yerlere ilk sahip olan Türk Beyliği Karesioğulları'dır. Osmanlılar 1326 yılında Bursa'yı alıp başkent yaptıkları sırada, Karesioğulları da Çanakkale sahilindeki Bizans kasabalarına saldırmayacaklarına dair Bizans İmparatoru II. Andronikos (1328-1341) ile bir anlaşma yapmıştır.

Osmanlılar döneminde Orhan Bey, oğlu Süleyman Paşa'yı fetihlerini Balkanlara yaymak için görevlendirir. İlerleyen Osmanlı kuvvetleri, Karesioğulları'nın etkin olmadığı halen Bizans etkisinde olan Lampsakos'u ele geçirir (1354).

[2] Burada verilen bilgiler M.Atmaca'nın *Boğaz'da Bir Cennet Saklı Lâpseki* ve C.Tuna'nın *Lapseki Lamsakos Pityussa* adlı kitaplarından ayrıca Lâpseki Kaymakamlığı ile Lâpseki Belediyesi'nin resmi sitelerindeki bilgilerden derlenerek oluşturulmuştur.

Osmanlı döneminde, Lâpseki halkı genelde Müslüman ve Türklerden oluşan ama Hıristiyan ve Yahudilerin hatta Ermenilerin de bulunduğu bir yer olarak çeşitli kayıtlara geçmiştir. Osmanlı salnamelerinden alınan ve tarihçilerin Fransız Cuinet'e dayandırdığı bilgilere göre, 18.yy.da Lâpseki'de Helen, Bulgar, Ermeni, Yahudi, Grek, Ortodoks, Müslümanlar hep birlikte yaşamaktadırlar.

1876-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 harbi) sonrasında Anadolu'ya hem Kafkaslardan hem de Balkanlardan gelen göçmenler Lâpseki'ye de yerleştirilir. Bu dönemde gelen göçmenler için Şevketiye, Mecidiye ve Hikmetiye adı verilen üç yeni köy kurulur.

1912 Balkan Savaşı sırasında ve sonrasında da bölge çok göç almıştır. 1912-1913 Balkan Savaşları'nda Osmanlı, Doğu Trakya hariç Rumeli'deki bütün topraklarını kaybetmiştir. Kaybedilen topraklarda yaşayan Müslümanların büyük çoğunluğu anavatan topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır.

Bu savaş sonrasında Lâpseki'ye Ege Adalarından ve Yunanistan'dan 730 kişi (126 aile), Bulgaristan'dan 498 kişi (83 aile), Romanya'dan 190 kişi (19 aile), Sırbistan'dan 132 kişi (22 aile) olmak üzere 1450 kişi, bu sırada Çardak merkezine de 15 kişi (3 aile) yerleştirilir.(Tuna,2014, 197)

Lâpseki'ye sonraki yıllarda, Lozan Antlaşması sonrası ve Cumhuriyet döneminde de çeşitli tarihlerde göçler olmuştur. Bu göçler ise bir sürülme ya da kaçma şeklinde değil, karşılıklı antlaşmayla mübadele şeklinde olmuştur.1923'te başlayan bu mübadele de Yunanistan'dan Lâpseki'ye ilk kafile 1925 Mart'ında son kafile ise 1926 Kasım'ında gelir. (Tuna, 2014,196)

1928-29 yıllarında, Sırbistan ve Bulgaristan'dan getirilenlerden, Lâpseki ve Çardak'ta ikamet etmeleri için yer gösterilen aileler olmuştur.

1934-1936 yılları arasında da Bulgaristan Amavutluk ve Romanya bölgelerinden göçlerle gelenlerin Lâpseki ve Çardak bölgesine yerleştirildikleri, kayıtlarda mevcuttur.

1942'de Yunanistan'dan, 1950' de de Bulgaristan'dan yine muhacirlerin getirilip bu bölgeye yerleştirildiği kayıtlarda yazılıdır.

Bulgaristan'dan 1987'de gelenler ise ülkenin muhtelif yerlerine yerleştirilmiş ve yine Lâpseki ve civarında yerleşen göçmenler olmuştur.

Lâpseki ve Köyleri Haritası

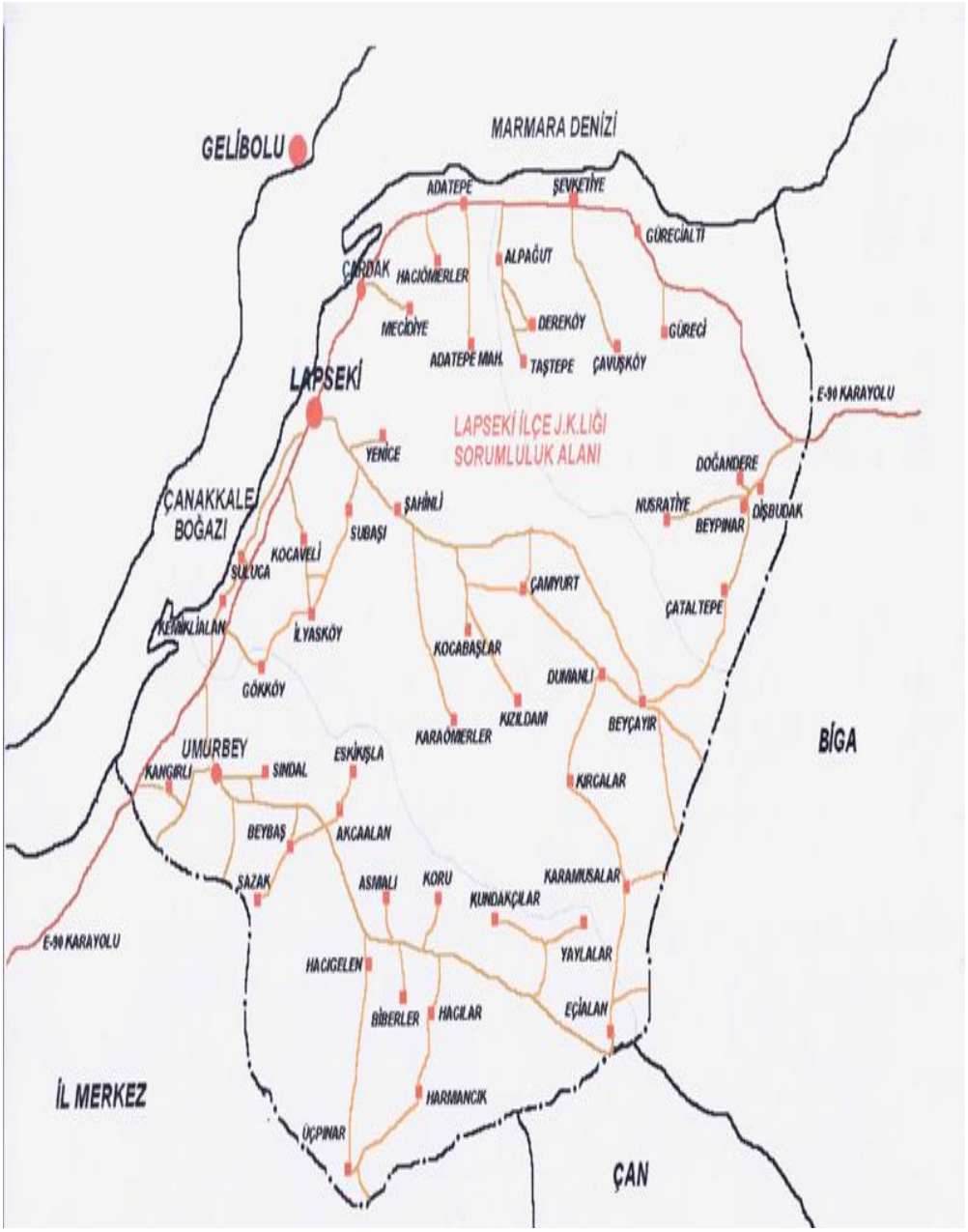

1. SES BİLGİSİ

Sesler

Ünlüler

1.1. Ünlü Türleri

Lapseki ve yöresi ağızlarında, yazı dilindeki sekiz ünlü fonem dışında, çeşitli ses etkileşmeleri neticesinde farklı bir boğumlanma noktasında meydana gelen alafon ünlüler vardır.

1.1.1. Alafon Ünlüler

á: /a/ ünlüsüyle /ı/ ünlüsünün boğumlanma noktaları arasında meydana gelir, yarı açık ve düz bir ünlüdür (Korkmaz 1994a: 9). Bölge ağızlarında az sayıda örnekte karşımıza çıkmıştır.

yayáḳdaň "yayıktan" A/11-60
ne ġádā "ne kadar" B/25-14

ä: /a/ ünlüsüyle /e/ ünlüsünün boğumlanma noktaları arasında meydana gelir, yarı açık ve düz ön ünlüdür. Ön sesteki /e/ ünlülerinden bazılarıyla iç seste damak ünsüzleri yanında bulunan /e/ ünlüsü, /ä/ şeklinde duyulur. Son seste, eriyerek düşen /r/ ünsüzünün önündeki /e/ ünlüsü de bu şekilde duyulmakla bereber /r/ ünsüzünün erimediği hallerde de bu ses duyulabilir. (Karahan 1996: 117).

örmäyom "örmüyorum" A/1-48
täna "tane" A/12-9
älbisesini "elbisesini" A/13-17
getimişlär "getirmişler" B/25-23
evläri "evleri" B/26-24

ė: /e/ ünlüsüyle /i/ ünlüsünün boğumlanma noktaları arasında meydana gelir, kapalı ve düz ön ünlüdür. Bu ses, bazı eskicil kelimelerde varlığını sürdürdüğü gibi daraltma etkisi olan /c/, /ç/, /s/, /ş/, /y/ ünsüzleri yanındaki /e/ ünlüsünde hem de bünyesinde dar ünlülerin kullanıldığı kelimerde görülmektedir.

dėdi “dedi” A/3-40
yaḳçėz “yakacağız” A/6-28
ėvlėndik “evlendik” A/16-14, B/2-13
yėrdė “yerde” B/11-14, B/18-7
dėyėmėsin “diyemesin” B/27-22

ó: /o/ ünlüsüyle /u/ ünlüsünün boğumlanma noktaları arasında meydana gelir, yuvarlak ve yarı kapalı art ünlüdür. Hem ünlüleri daraltma eğiliminde olan /c/, /ç/, /s/, /ş/, /y/ ünsüzleri yanındaki /o/ ünlüleri bu şekilde duyulur hem de bazı zamir, sıfat ve zarflarda /o/ ünlüsünün herhangi bir etki olmaksızın darlaştığı görülür.

óyun “oyun” A/8-88
ġóymassan “koymazsan” A/11-18
ó ellezköv “o İlyasköy” A/16-62
yóḳarı “yukarı” B/4-95
idare ediyólā “idare ediyorlar” B/21-13

1.1.2. Uzun Ünlüler

Bölge ağızlarında da uzun ünlülü söyleyişler sıkça duyulmaktadır. Bu uzunlukların büyük bir kısmının sebebi çeşitli ses olaylardır. Bunun yanısıra herhangi bir ses değişmesi olmaksızın bazı kelimelerde de uzun ünlüler mevcuttur. İnceleme metinlerimizde tespit ettiğimiz uzun ünlüler şunlardır:

ā: Normalden uzun duyulan /a/ ünlüsüdür.
ā̈: Normalden uzun duyulan açık /e/ ünlüsüdür.
ē: Normalden uzun duyulan uzun /e/ ünlüsüdür.
ē̄: Normalden uzun duyulan kapalı /e/ ünlüsüdür.
ī: Normalden uzun duyulan /ı/ ünlüsüdür.
ī̇: Normalden uzun duyulan /i/ ünlüsüdür.
ō: Normalden uzun duyulan /o/ ünlüsüdür.
ō̈: Normalden uzun duyulan /ö/ ünlüsüdür.
ū: Normalden uzun duyulan /u/ ünlüsüdür.
ṻ: Normalden uzun duyulan /ü/ ünlüsüdür.

a) Birincil Uzun Ünlüler

Türkçede birincil uzun ünlülerin varlığı, yüz yılı aşkın bir süredir tartışılmaktadır(Korkmaz 1994a: 16). Eski Türkçenin yazı sistemine göre kelime başı ve içinde ayrı bir işaretle gösterilmedikleri hâlde ünlüler için ayrı bir işaret kullanılması Türkçedeki uzun ünlülerin varlığına delil olarak görülmüştür.(Tuna 1960: 218). Yazı dilinde ayrı bir işareti bulunmayan uzun ünlüler, bazı lehçelerde zamanla kısalmış Yakut, Türkmen, Halaç lehçelerinde ise düzenli bir şekilde kendini korumuştur. (Tekin 1995: 38; Gülsevin 2002a: 15).

Aslî uzun ünlüler, Türkiye Türkçesi sahasında yazı dilinde kısalmış olsalar da yazı diline oranla daha muhafazakâr olan ve bünyesinde birçok eskicil unsuru barındıran ağızlarda varlıklarını sürdürmüşlerdir[3]. Herhangi bir ses olayına dayanmayan uzun ünlülü kelimelerden bir kısmı, kurallı ve düzenli olmamakla birlikte Lâpseki yöresi ağızlarında da görülmektedir.

ēr- "ermek, ulaşmak" A/27-7
āltı "(sayı) altı" A/15-34
ḳāl- "kalmak" A/9-41
gēl- "gelmek" A/27-6, B/15-64
ēvli "evli" B/20-9
ōnce "önce" B/27-2
dōv- "dövmek" A/3-61
kāndi "kendi" A/22-4
vār- "vermek" B/4-49
gēl- "gelmek" A/-9-52, B/26-25
dē- "demek"A/8-94, B/23-30
īste- "istemek" B1/16
ōraḳ "orak" A/3-9, A/16-33
ōrman "orman" A/15-51

[3] Aslî uzun ünlülerin Anadolu ağızlarındaki durumunu ele alan bir çalışma, Mehmet Dursun Erdem tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, Türkçedeki aslî uzun ünlüler üzerine yapılmış çalışmalar hakkında genel bilgiler verildikten sonra, aslî uzun ünlülerin Anadolu ağızlarındaki durumu ele alınmıştır. Ağız çalışmalarında tespit edilen aslî uzun ünlülü kelimeler, uzunlukları koruyan lehçelerdeki şekilleriyle karşılaştırılmış ve bu kelimelerden hangilerinde aslî uzunluk bulunduğu, hangilerinde uzunluğun başka sebeplere bağlı olarak ortaya çıktığı konusunda değerlendirmeler yapılmıştır. (2008. 502-562).

bȭrek “börek” A/14-48, B/15-56

ȭl- “ölmek“ A/3-16, B/21-75

dȭrt “dört” A/12-15, B/21-6, B/2-15

gȇç- “geçmek” A/25-46, A/26-57

b) Ünsüz Düşmesi Sonucu Oluşan Uzunluklar

Bölge ağızlarında, özellikle hece sonundaki /ğ/, /h/, /k/, /l/, /r/, /v/, /y/ ünsüzlerinin düşmesi ünlü uzunluklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bölge ağızlarındaki ünlü uzunluklarının çoğu bu gruba girmektedir.

/-ø/ < /-ğ/[4]

dālāda “dağlarda” A/21-2

ōlanım “oğlanım” A/27-84

yā “yağ” A/16-70 *tereyā* “tereyağ” B/15-54

yā- “yağmak”B/4-45

yāmır “yağmur” A/18-46, B/15-13

ȭren- “öğrenmek” A/2-5, B/18-67

sā‿ol- “sağ olmak” A/4-114

/-ø/ < /-f/

yūḳŭ “yufka” A/22-12

/-ø/ < /-h/[5]

ȋtiyar “ihtiyar” A/1-20, A/8-56

ġāvē “kahveye” A/3-44

bāçė “bahçe” A/9-16, B/8-45

ḳāvaltı “kahvaltı” B/4-60

rāmėtli “rahmetli” B/27-14

allā “Allah” A/5-50, B/21-51, B/11-5

[4] krş. yālı, sā, üren (Kalay 1998:17)

[5] krş. rāmetli, ḳaveye (Kalay 1998 : 16)

/-ø/ < /-k/[6]

āşama “akşama” A/9-32, B/8-16
ūsüz “öksüz” B/2-102
yūsektilē “yüksektiler” B/18-63

/-ø/ < /-l/

helal_ōsun “helal olsun” A/16-104
gözē / güzē “güzel” A/13-13, A/21-3
gādıdık “geldiydik” B/21-43

/-ø/ < /-m/

bizĭkinin “bizimkinin” A/27-3

/-ø/ < /-n/[7]

ĭsan (<Ar. *insān*) “insan” A/1-63, B/18-43 %%
sōra “sonra” B/10-11

/-ø/ < /-r/

tālėlēmiz “tarlalarımız” B/9-63
üşū “üşür” B/18-12
gezē “gezer” B/27-21
boşvā- “boşvermek” B/2-61
boyādılā “boyardılar” A/4-143

/-ø/ < /-y/

kōde “köyde”A/21-7
şāsi “şeyi”A/27-95
ōle “öyle” A/27-69, B/27-19
sōle- “söylemek” B/24-42

[6] krş. āşam, ūsüz, yūsekti (Kalay 1998 : 17)

[7] krş. īsan (Kalay 1998 : 17)

c) Hece Kaynaşması (Contraction) Sonucu Oluşan Uzunluklar

Bölgeağızlarında ünlü uzunluklarının bir kısmı hece kaynaşması sonucunda oluşmaktadır. Bu uzunluklar aslen ünsüz düşmesine bağlıdır. Komşu hecelerden birinde bulunan /ğ/, /h/, /r/, /v/, /y/ gibi ünsüzlerin erimesiyle yan yana gelen iki ünlü birleşir ve sonucunda uzun ünlü oluşur.[8]

Karışmōn "karışmıyorum" A/20-14
dōmluyum "doğumluyum" B/10-16
*māledädi*ˇ "mahalledeydi" A/9-49
ayçiçēni "ayçiçeğini" B/17-83
*neri*ˇ "nereye" A/26-41

d) Çift Ünlülerin Birleşmesiyle (Dftong) Oluşan Ünlü Uzunlukları

Arapçadaki ayın ve hemze sesleri, anadili Türkçe olan kişiler tarafından zor telaffuz edilen seslerdir. Bu sebeple Türkçeye giren Arapça kelimelerdeki bu ünsüzler eriyerek bazen iki ünlüyü yanyana getirir. Yazı dilinde korunan bu ikiz ünlüler, konuşma dilinde birleşerek uzun ünlü hâline gelirler.[9]

māşı "maaşı" A/1-20
zanātı "zanaati" B/5-37
inşāt "inşaat" B/9-14

Bölge ağızlanda sonu ünlüyle biten bir kelimeden sonra yine ünlüyle başlayan bir kelime geldiğinde çoğu zaman ilk kelimenin son ünlüsü kısalarak düşer (Gülensoy 1988: 27). Bazen de bu durumdaki iki ünlünün birleşerek uzun bir ünlü meydana getirdiği görülmektedir. Ancak bu ses olayı, *yap-* fiilinin ikinci kelime olduğu örneklerde de görülmektedir. Bu durumda, önce *yap-* fiilinin ön sesindeki /y/ ünsüzü eriyip kaybolur, sonrasında birbirini takip eden ünlüler birleşerek uzun telaffuz edilir.[10]

[8] krş. kūn, aldīn, mācırlar (Kalay 1998 : 18)

[9] krş. māşlar, māyene, dārelen (Kalay 1998 : 19)

[10] krş. nābalım (Kalay 1998 : 18)

n‿āpıyo "ne yapıyor" A/5-8, B/2-116

n‿ōlursa olsun "ne olursa olsun" B/4-49

1.1.3. Kısa Ünlüler

Bölge ağızlarında normal uzunluktaki ünlüler, bazı durumlarda söyleniş süresinden daha kısa bir sürede boğumlanmaktadır. Ayrıca çeşitli sebeplerle kısalan ünlüler, bir sonraki aşamada eriyerek kaybolur (Korkmaz 1994a: 24). Hem kısa ünlüler hem de eriyerek kaybolan bu ünlüler metinlerimizde aynı çevriyazı işaretiyle simgelenmiştir:

ă: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /a/ ünlüsüdür.

ĕ: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /e/ ünlüsüdür.

ĭ: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /ı/ ünlüsüdür.

ǐ: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /i/ ünlüsüdür.

ŭ: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /u/ ünlüsüdür.

ǔ: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /ü/ ünlüsüdür.

Türkçede vurgusuz orta hece ünlülerinin düşmesi yaygın ses olaylarından biridir. Orta hecedeki /l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /y/ ve /z/ ünsüzleri, yanlarındaki /a/, /e/, /ı/, /i/, /u/, /ü/ ünlülerini etkiler ve kısaltırlar (Gemalmaz 1978: 82; Gülensoy 1988: 28). Bölge ağızlarında da bu şartları taşıyan orta hece ünlüleri bazen normalden daha kısa söylenir bazen de düşer.

gėtiǐriyo "getiriyor" A/2-38

ne‿bileyǐm "ne bileyim" B/16-72

çekişǐyom "çekişiyorum(kızıyorum)" B/4-8

Son ses durumundaki ünlüler kısalma ve düşme eğilimi gösterir. Bu ses olayı, yalın hâldeki bir kelimenin son ses durumundaki ünlüsünde oluşabileceği gibi eklerle genişlemiş kelimelerin son ses durumundaki ünlülerinde de görülebilir.

sancāñĭ “sancağını” A/1-90
aḳlımĭ “aklımı”A/11-44
boynunŭ “boynunu” A/15-20
çapayĭ “çapayı” B/2-49
siġarayĭ “sigarayı” B/4-28
urayĭ “orayı” B/9-34

Son sesinde ünlü bulunan bir kelimeyi ünlüyle başlayan bir kelime takip ettiğinde ilk kelimenin sonundaki ünlü kısalır veya erir (Korkmaz 1994a: 24; Gülensoy 1988: 27).

hepsĭ‿içĭyo “hepsi içiyor” A/2-39
faydā‿etmäyo “fayda etmiyor” A/4-70
fadĭmĕ‿eñge “fadime yenge” B/1-108
beslĭ‿olanlā “besili olanlar” B/5-27
güvĕ‿otu “güve otu” B/13-49

Birbirine komşu iki açık hecede aynı boğumlanma noktasında oluşan ünsüzler varsa ilk hecenin ünlüsü kısalır veya erir.

şeftallĭleri “şeftalileri” B/6-34
bólŭyo “ boğuluyor” B/18-17

Son hecesi kapalı olan bir kelimeyi ünlüyle başlayan bir kelime takip ediyorsa ulama yoluyla açılan ve orta hece hâline gelen ilk kelimenin ikinci hece ünlüsü kısalır veya erir.

işėyĭn‿oluyo “bir şeyin oluyor” A/4-25

Tablo 1.1. Lâpseki ve Yöresi Ağızlarındaki Ünlüler

ÜNLÜLER		DÜZ			DÜZ YUVARLAK			YUVARLAK		
		GENİŞ	GENİŞ DAR	DAR	GENİŞ	GENİŞ DAR	DAR	GENİŞ	GENİŞ DAR	DAR
KALIN	KISA	ă		ĭ						ŭ
	NORMAL	a	á	ı				o	ó	u
	UZUN	ā		ī				ō		ū
KALIN İNCE	NORMAL		ä							
	UZUN		ā̈							
İNCE	KISA	ĕ		ĭ						ŭ
	NORMAL	e	ė	i				ö		ü
	UZUN	ē	ē̇	ī				ō		ū
GENİZ ÜNLÜSÜ	KALIN									
	İNCE									

1.1.4. İkiz Ünlüler (Diftong)

İkiz ünlüler, aynı nefes baskısı altında telaffuz edilen iki ayrı ünlünün birbiriyle sıkı sıkıya birleşmesi sonucunda oluştukları gibi iç sesteki /ğ/, /h/, /v/, /y/ gibi ünsüzlerin düşmesiyle komşu hecelerdeki ünlüler de ikiz ünlü oluştururlar (Gülensoy 1988: 29).

a) Alçalan İkiz Ünlüler

İç sesteki /ğ/, /h/, /y/, /v/ ünsüzlerinin düşmesiyle yan yana gelen ünlüler ikiz ünlü oluştururlar[11]. Bu durumda oluşan ikiz ünlülerden birinci ünlü normal uzunlukta ve geniş, ikinci ünlü ise kısa ve dardır.[12]

ekmei "ekmeği" B/1-53
souduḳ "soğuduḳ" B/17-40

b) Eşit İkiz Ünlüler

Eşit ikiz ünlüler ise iki hecesinde de aynı ünlünün bulunduğu kelimelerde ikinci hecedeki /ğ/, /v/, /h/ ünsüzlerinin düşmesi sonucu oluşan ikiz ünlülerdir. Genişlik darlık bakımından birbirine denk olan bu ikiz ünlüler, bazen birleşip uzun ünlü de oluşturabilirler.[13]

düün "düğün" B/25-9
diil "değil" B/5-100
doalı "doğalı"A/22-2
raat "rahat" B/23-15
sııncėk "sığınacak" A/26-71 %%

[11] Zeynep Korkmaz, alçalan ikiz ünlüleri oluşumları bakımından iki gruba ayırmış, birinci gruptakileri, /y/ ünsüzü yanındaki son ses ünlülerinin düşmesi ve bu ünsüzlerin yarı ünlü hâline dönüşmesi şeklinde açıklamıştır (1994a: 25-26). Metinlerimizde karşılaştığımız alçalan ikiz ünlüler, ünlü düşmesiyle değil iç sesteki /ğ/, /h/, /y/, /v/ ünsüzlerinin erimesiyle alakalıdır. Korkmaz'ın açıklamasına uyan ses olayı ise metinlerimizde son ses ünlüsünün erimesi şeklinde görülmektedir. Son seste kalan /y/ ünsüzü, metinlerimizde kendi ses değeriyle bulunmaktadır.

[12] krş. so‿uk, şe‿ir (Kalay 1998 : 21)

[13] krş. ru‿um(Kalay 1998 : 21)

1.2. Ünlü Uyumları

Türkçenin önemli ses özelliklerinden biri de ünlü uyumudur. Bir kelimedeki ünlülerin önlülük-artlılık ve düzlük-yuvarlaklık bakımlarından birbirine uygun olmasına ünlü uyumu denir (Gülensoy 1988: 31). Bu özellik, sadece kelime tabanındaki ünlülerle sınırlı değildir, kelimelere getirilen eklerdeki ünlüleri de kapsayacak şekilde yaygın ve kurallıdır. Özellikle ağızlar, bu uyumlara daha sadık olmaları bakımından yazı diline göre daha ileridedir. Bölge ağızlarında da ünlü uyumlarının kuvvetli olduğu tespit edilmiştir.

1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Bölge ağızlarında önlülük-artlılık uyumu, yazı diline göre daha fazladır. Yazı dilinde uyum dışı olan kelimelerin Bölgenda uyuma girdiği görülmüştür. Alıntı kelimelerde de belirgin şekilde kendini göstermektedir. Bu uyumda ses benzeşmelerinin önemli rolü vardır. Kelime içindeki bir ünlünün diğer ünlüyü kendine benzetmesi sonucunda meydana gelen bu uyum, benzeşmenin yönü açısından iki şekilde değerlendirilebilir.

a) İlerleyici Ünlü Benzeşmesi

Kelimenin ilk hecesindeki ünlünün sonraki hecede bulunan ünlüyü kendine benzetmesiyle oluşan uyumdur[14]. Önlülük-artlılık uyumuna aykırı olan yabancı kelimelerden bazıları da Bölgeağızlarında ilerleyici benzeşme yoluyla uyumlu hâle getirilmektedir[15].

kirėz "kiraz" A/4-33
ḳıymatlı "kıymetli" A/7-35
varısa "var ise" A/24-43
poşat "poşet" A/25-28
yapĭvarım "yapıveririm" B/5-15

[14] Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı çalışmasında Batı Grubu ağızlarında önlülük-artlılık uyumunun ağırlıklı olarak ilerleyici benzeşme yoluyla gerçekleştiğini ifade etmiştir (1996: 115).

[15] krş. *ataş*, *ataşa*, *ġuvaTna*, *habar*, *habarımız*, *hatıP (Mutlu 2008: 55-56); vaḳtı, ḳıymatlı, hadı (Kalay 1998:23)* .

b) Gerileyici Ünlü Benzeşmesi

Bu uyum, iki veya üçüncü hecedeki ünlünün önceki hecede bulunan ünlüyü kendine benzetmesi sonucunda meydana gelir. Bölge ağızlarında, önlülük-artlılık uyumuna aykırı olan bazı yabancı kelimelerin de gerileyici benzeşme yoluyla uyumlu hâle getirildiği görülmektedir[16].

hıyal mıyal "hayal meyal" A/7-23
téńési "tanesi" A/9-43, *tēne* "tane" B/4-87
büyünnük "bugünlük" B/2-27
böyün "bugün" A/16-32, B/18-74
tréktör "traktör" B/4-72

c) Ek ve Edatlarda Ünlü Uyumu

Yazı dilinde uyum dışı olan bazı ekler ve ekleşme eğiliminde olan bazı edatların bölge ağızlarında önlülük-artlılık uyumuna girme eğiliminde olduğu görülmüştür.Bu uyum Osmanlı Türkçesi imlasında hatta Orhun Abidelerinde edatların kelimeye bitişik yazılmasında kendini gösterir. Türkçe eklemeli bir dil olduğu için edatlar daima ek muamelesi görmüştür ve ses uyumu da bunun doğal sonucudur.

{-*ken*} Zarf-fiil Ekinde Ünlü Uyumu

Yazı dilinde tek şekilli olan {-*ken*} zarf-fiil eki, bölge ağızlarında art ünlülü kelimelerden sonra uyuma girerek {-*ḳan*} şekline dönüşür. [17]

oturuḳan "otururken" A/8-59
uyurḳan "uyurken" A/8-64
oynāḳan "oynarken" A/8-94
ḳızanḳan "kızanken, çocukken" B/23-8
gidēken "giderken" B/24-18

Bu ek, son sesteki /n/ ünsüzünün erimesi sonucu {-*ḳa*}, {-*ke*} şekilleriyle de kullanılır[18].

---

[16] krş. *esger* (Mutlu 2008: 65); *zındanda, cıvata* (Kalay 1998 :23).

[17] krş. *toplāḳan, oturuḳan* (Kalay 1998 :22).

gezdirike "gezdirirken" A/16-50
gėlike "gelirken" A/25-80
çıḳāḳa "çıkarken" B/2-5
burdayḳa "buradayken"B/16-79
gidēke "giderken" B/18-64

Bu ekin bazı örneklerde sonda ünlü türemesiyle genişleyerek {*-ḳana*}, {*-kene*} şekline dönüştüğü de görülmektedir[19].

dāḳene "derken" A/3-43
oḳunurḳana "okurken" A/5-21
gelĭḳene "gelirken" A/6-170
ḳoyāḳana "koyarken" B/18-87
ufaḳḳana "ufakken" B/24-8

{+*ki*} Aitlik Ekinde Ünlü Uyumu

Aitlik eki, yazı dilinde hem incelik-kalınlık uyumunu hem de düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan eklerden biri olmasına rağmen bölge ağızlarında uyuma girerek art ünlülü şekilleriyle de kullanılmaktadır[20].

içėmäyomḳu "içemiyorum ki" A/2-41
burdaḳılara "buradakiler"A/8-81
dağdaḳı "dağdaki"A/21-12
urdaḳı "oradaki" B/9-32
ḳarşıḳı "karşıki" B/16-20

***ile* Edatında Ünlü Uyumu**

Yazı dilinde ekleşme eğiliminde olan *ile* edatı, bölge ağızlarında da uyuma girerek art ünlülü şekilleriyle kullanılmaktadır. Bu edatın aynı zamanda ek

[18] krş. *ġadāḳa* (Mutlu 2008: 59): *çıḳārḳa, doḳurḳa,* (Kalay 1998:22).

[19] krş. *alırḳana*, *burdayḳana*, *alcaḳḳana*, *sāḳana* (Mutlu 2008: 59); *çıḳarıḳana, ḳazārḳana* (Kalay 1998:22).

[20] krş. *aşşāḳı*, *altındaḳı*, *zamañḳı* (Mutlu 2008: 59); *yanımdaḳı, zamanḳı* (Kalay 1998:22).

yığılmasıyla {*-IlAn*} şekline dönüştüğü, bazı örneklerde ise ünsüz değişimi sonucu{*-nAn*},{*+lAn*}, {*-InAn*} şekillerini aldığı görülmektedir[21].

ġızlan "kız ile" A/27-87
sabannan "saban ile" B/5-80, B/22-34
düvennen "düven ile" B/23-13
uññālan "onlar ile" B/22-50

Ek Fiilin Çekimli Şekillerinde Ünlü Uyumu

Ek fiil, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde uyuma girerek uyumlu hâle gelmektedir[22].

hükumatmış "hükümetmiş" A/4-128
varıdı "vardı" A/5-20, A/24-23, B/1-107 B/19-5
varısa "var ise" A/24-43
dükkanımış "dükkânmış" B/4-11
bıraḳıvarı "bırakıverir" B/5-110

d) Kalınlık- İncelik Uyumunun Bozulması

Kelime tabanlarında bulunan /c/, /ç/, /ş/, /y/ ünsüzleri, yanlarındaki art ünlülerin önlüleşmesine sebep olur ve bu durumdaki kelimelerde incelik-kalınlık uyumu bozulur. Bu sebeple bazı kelimeler, yazı dilinde önlülük-artlılık uyumuna uygun olmasına rağmen bölge ağızlarında uyum dışındadır[23]. (Gülensoy 1988: 33).

yıkėyom "yıkıyorum" A/1-43
buydey "buğday" A/1-63
olmeyeydi "olmasaydı" B/6-13
hocē "hocaya" B/2-92
çocīm "çocuğum" A/19-33, B/21-13

---

[21] krş. *ġaşīnan*, *çobancılīnan*, *maḳasınan*, *rāzısıyna*, *yağına* (Mutlu 2008: 59); *tirenlen, suvannan, moturla, vaḳıtlan* (Kalay 1998:23).

[22] krş. *nasılıdı*, *azıdı*, *damıdın*, *varımış*, *parlarımış*, *çoğudu*, *boludu*, *olmuşumuş*, *varısa*, *ġıtısa* (Mutlu 2008: 58); *uyanıḳtı, burdadıḳ, zamanımış* (Kalay 1998:23).

[23] krş. *ākedeşlē*, *buydey* (Mutlu 2008: 67); *çucik, makidonyeli* (Kalay 1998:24).

Yalın hâldeyken önlülük-artlılık uyumuna uygun olan kelime tabanları, eklerle genişlerken uyum dışına çıkabilmektedir. Yazı dilinde ünlü uyumunu bozan eklerden bazıları, bölge ağızlarında da aynı şekilde uyumsuzluğa sebep olmaktadır. Bunun dışında, bölge ağızlarında ses etkileşimleri sonucunda uyumsuz hâle gelen ekler de bulunmaktadır.

Yazı dilinde önlülük-artlılık uyumunu bozan {+*gil*} eki, bölge ağızlarında da ünlü uyumsuzluğuna sebep olmaktadır. Ancak bu kullanım bu bölgede çok nadir görülmektedir. Metinlerimizde bir örneğe rastlanmıştır.

abrāmgil "İbrahimgil"A/25-84

Yazı dilinde önlülük-artlılık uyumunu bozan {+*leyin*} eki, bölge ağızlarında hece kaynaşmasıyla {+*le*} şekline dönüşmektedir. Bir örnekte de söz konusu ekin {+*leyı̆n*} şeklinde kullanıldığı görülmektedir. [24]

sabāle "sabahleyin" A/2-42, B/11-77
sabāleyı̆n "sabahleyin" B/15-72

Şimdiki zaman ekleri {-*ya*}, {-*yo*}, {-*yär*/-*yer*} ve {-*yır*/-*yir*}[25] son sesinde art ünlü bulunan fiil tabanlarına eklendiklerinde yanındaki ünlüyü önlüleştirmekte ve ünlü uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır. [26]

çıḳmėyom "çıkmıyorum" A/1-38
dokāyoz "dokuyoruz" A/9-27
olmēyir "olmuyor" B/4-94
oluyer "oluyor" B/21-23
gėliya "geliyor" B/20-10

Birinci teklik şahıs emir eki olan{-*AyIm*}, bölge ağızlarında /y/ sesinin etkisiyle ince sıraya geçmekte ve hece kaynaşması sonucunda {-*en*}, {-*em*} şekillerine dönüşmektedir (Karahan 1996: 50). Eskicil şeklin korunduğu bu ek, art

[24] krş. *onunlen, sırtlen, hayvannarlen* (Kalay 1998:24).

[25] Göçmen köylerinde ekin {-*yär*/-*yer*} ve {-*ya*} şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

[26] krş. *biliya, yaladiye, oynıyeri* (Kalay 1998:24).

ünlülü fiillede önlülük-artlılık uyumunu çoğu zaman bozar bazen de art ünlülü şekliyle kullanılarak uyuma girebilir[27].

yapėn "yapalım" A/10-37, A/27-91
aññadeñ "anlatayım" A/18-56, B/19-38
gėlėn "geleyim" A/27-47, B/14-36
n‿ābem "ne yapayım" A/5-62, B/2-6
götürem "götürelim" B/5-116

Gelecek zaman eki bölge ağızlarında ünlü düşmesine uğrar ve {*-cAk*} şekline dönüşür. Birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde son sesteki ünsüzünü de düşüren bu ek {*-cA*} şekline dönüşerek bünyesindeki /c/ ünsüzünün etkisiyle art ünlülü fiillerden sonra da ön ünlülü şekliyle kullanılır. Böylece önlülük-artlılık uyumu bozulmaktadır.[28]

ḳoycem "koyacağım" A/2-40
yapıcėm "yapacağım" A/4-12
yapamecen " yapamayacağım" A/14-61, B/4-95
açıcėksin "açacaksın" B/11-49
olucėk "olacak" B/12-74

Son sesinde ünlü bulunan kelimelere belirtme ve yönelme hâli ekleri eklendiğinde, arada türeyen /y/ yardımcı ünsüzü bazen yanındaki ünlüleri önlüleştirir ve önlülük-artlılık uyumunu bozar.

apóyı̄ "Apo'yu" A/26-16
bureyi "burayı" B/5-62

Son sesinde ünlü bulunan kelimelere görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman çekimindeki ek fiil eklendiğinde, ek fiilin ünlüsü /y/ sesine dönüşerek bazen yanındaki ünlüleri önlüleştirir ve ünlü uyumunu bozar.

fabriḳadėdi "fabrikadaydı" A/25-90
hastēdi "hastaydı" B/21-40
hocēdı̄ "hocaydı" A/19-16

---

[27] krş. *alēn*, *oḳudēn*, *olēn* (Mutlu 2008: 70).

[28] krş. *daḳılcek*, *yaPcek*, *ġalcek* (Mutlu 2008: 69); *ḳapanecek* (Kalay 1998:24).

Bölge ağızlarında, {*-mAk*} isim-fiil eki son hecesinde art ünlü bulunan fiil tabanlarından sonra geldiğinde bazen ön ünlülü şekliyle kullanılır ve önlülük-artlılık uyumunu bozar.

olmėk "olmak" A/4-104
olmäk "olmak" A/10-22

1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun da bölge ağızlarında yazı diline göre daha ileride olduğu tespit edilmiştir. Yazı dilinde ilk hecede düz geniş, ikinci hecede yuvarlak ünlü bulunan uyum dışı kelimeler, bölge ağızlarında uyuma girer. Aynı kelimelerin yazı dilindeki gibi uyum dışı olduğu örneklere de bulunmaktadır. [29]

ifālaḳtım "ufaktım" A/7-23
hamırläyom "hamurluyorum" A/8-44
yāmır "yağmur" A/18-46
yavrım "yavrum" A/11-5, B/2-86
çamırla "çamurla" A/9-55

Yabancı dillerden alınan ve iki hecesinde de yuvarlak geniş ünlü bulunan kelimelerin bu ünlüleri düzleştirilmek veya darlaştırılmak suretiyle uyuma sokulmaktadır[30].

doḳturun (<Fr. *docteur*) "doktorun" A/27-52
pamıḳ (<Far. *panbuk*) "pamuk" B/19-3

1.3. Ünlü Değişmeleri

1.3.1. Ünlülerin Kalınlaşması

Lâpseki ağızlarında, birleşik fiillerde ve ek fiilin çekimli hallerinde asıl unsurdaki ünlüler, yardımcı unsurun ünlülerini kendine benzetir ve kalınlaştırır.

[29] krş. *çamıra, hamır, yavıḳlın* (Kalay 1998:26).

[30] krş. *toḳdur*, *motur* (Mutlu 2008: 92); pamī (Kalay 1998:26).

yapĭvarım "yapıveririm" B/5-15
varısa "var ise" A/24-43
ġarışıvādı "karışıverdi" A/4-73
alıvarıyo "alıveriyor" A/5-57, B/8-38
varıdı "var idi" A/516, B/19-3

Bölge ağızlarında, yabancı dillerden alınmış ünlü uyumu bulunmayan kelimeler kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak kalın ünlü hâline getirilir.

ḳıymatlı "kıymetli" A/7-35
poşat "poşet" A/25-28

1.3.2. Ünlülerin İncelmesi

Kelime içindeki /c/, /ç/, /ş/, /y/ ünsüzleri, yanlarındaki art ünlüleri önlüleştirebilir. Ünlü benzeşmeleri de bu ses değişikliğine sebep olabilir. [31]

buydey "buğday" A/1-63
böyün "bugün" A/16-32, B/4-45

Bölge ağızlarında, yabancı dillerden alınmış ünlü uyumu bulunmayan kelimelerde ince ünlüler kalın ünlüyü kendine benzetebilir. [32]

tene "tane" A/3-15, B/18-84
trėktör "traktör"B/4-72

1.3.3. Geniş Ünlülerin Daralması

İlk hecedeki geniş ünlülerin darlaşması, bölge ağızlarında da sık görülen ses olaylarından bir tanesidir. Komşu hecelerdeki ünlü ve ünsüzlerin etkisiyle oluşan bu ses olayı, herhangi bir ses benzeşmesi olmadan da görülebilir. [33]

yidi "yedi" A/27-99
nĭdi "neydi" B/1-107

---

[31] krş. *buydey* (Kalay 1998:27).

[32] krş. *mesele* (Kalay 1998:27).

[33] krş. *çiyizde, pĭnir, niyiz* (Kalay 1998:32).

dūmedim “dövmedim” A/8-72
hiyyet “heyet” A/25-46
kiyat “kağıt” B/24-23
iyilir “eğilir” A/13-14
nilerī “neleri” B/2-79

İki hecesinde de düz geniş ünlü bulunan kelimelerde ikinci hecesindeki geniş ünlülerin, bölge ağızlarında kurallı şekilde darlaştığı görülmüştür(Akar 2004: 22; Akar 2007b: 303). İkiden fazla heceli kelimelerde ise üçüncü veya dördüncü hecedeki ünlünün de darlaştığı tespit edilmiştir[34].

yapıcėk “yapacak” A/18-54
vēmĭyėydim “vermeyeydim” A/26-17
gidiyĭm “gideyim” B/2-111
açıcėksin “açacaksın B/11-49
domatis “domates” B/17-82

Bazı kelimelerde ise iç sesteki vurgusuz geniş ünlülerin tonlu ünsüzlerin etkisiyle darlaştığı görülmektedir. Bu türdeki daralma olayının Batı Anadolu Ağızlarında çok yaygın olan bir ses değişikliğidir. Benzer özellik bölge ağızlarında da az da olsa görülmektedir.

bişĭlāde “birşeylerde” A/26-37
ķapėyĭrim “kapatıyorum” B/1-72

Üçüncü teklik şahıs zamiri başta olmak üzere ilk seste bulunan yuvarlak geniş ünlüleri de bölge ağızlarında bazen darlaşma eğilimindedir[35].

una “ona” A/1-32
ó āşam “o akşam” A/25-79
unu “onu” A/26-2, B/4-15
urası “orası”A/6-47, B/11-96

[34] krş. *hamzı*, *baĶlafı*, *gelinci* (Mutlu 2008: 93); *domatiz, teneki* (Kalay 1998:33).

[35] krş. *undan*, *unnar*, *urdan*, *ucaķ*, *üte* (Mutlu 2008: 89); *unun, unnardan, undan* (Kalay 1998:34).

1.3.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

Yazı dilinde dar ünlülü olan kelimelerden bazıları, bölge ağızlarında geniş ünlülüdür. Bu kelimelerin bazısındaki geniş ünlüler eski şekillerin korunduğu durumlardır (Gülensoy 1988: 40; Gülsevin 2002a: 32). Lâpseki ve yöresi ağızlarında başka kelimelerin analojik etkisiyle ünlüsü genişleyen bazı kelimeler de bulunmaktadır[36]:

beber "biber" B/19-31
eyi "iyi" A/11-41
istanboldädi "İstanbul'daydı"A/25-18
geydik "giydik" A/18-21
yörün "yürüyün" A/24-6
bó_ġadā "bu ḳadar" A/27-33

1.3.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Lâpseki ağızlarında, dudak ünsüzleri yanındaki düz ünlüler yuvarlaklaşma eğilimindedirler[37]. Bu özellik genellikle göçmen köylerinde görülmektedir.

bubamla "babamla" A/26-22
o zuman "o zaman" B/25-29
bobam "babam" B/27-6
müsāfirlē "misafirler" B/25-10

Bazı örneklerde yuvarlaklaşmanın sebebinin ünlü benzeşmesi olduğu görülmüştür. Bölge ağızlarında yaygın olan bu ses olayına göre yuvarlak ünlüler, düz ünlüleri yuvarlaklaştırabilir. Bu ses olayı, özellikle ki bağlacında görülür.

gidemāyom ḳu "gidemiyorum ki"A/5-22
bilmeōm ḳu "bilmiyorum ki"A/5-24
yapămıyo_ḳu "yapamıyor ki" A/26-54
bilmėyo ḳu "bilmiyor ki"A/9-61
ekilmėyo_ḳu "ekilmiyor ki" A/9-58
olūdu_ḳu "olurdu ki" A/14-29

---

[36] krş. *dovāsı*, *kimesi*, *yonan* (Mutlu 2008: 94, 95); *ofaḳ, dēri, hökümāt* (Kalay 1998:35).

[37] krş. *bubam* (Mutlu 2008: 84); *buba, burayı, dovul* (Kalay 1998:29).

1.3.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Bölge ağızlarında, düz ünlüleri takip eden ve yanında dudak ünsüzleri bulunan yuvarlak ünlülerin düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak düzleştikleri görülmektedir. Aslında bu kelimelerden bazıları, önceden dil uyumuna uygun oldukları hâlde, dudak ünsüzlerinin etkisiyle yazı dilinde uyum dışına çıkarak yuvarlaklaşmışlardır. Bu sebeple bölge ağızlarındaki bu ses tercihini, dil uyumunun korunması şeklinde yorumlamak da mümkündür[38].

hamırläyom "hamurluyorum" A/8-44
çamırla "çamurla" A/9-55
Ḳabıḳ "kabuk" A/14-74
ġavırısın "kavurursun" A/18-56
pabıç "pabuç" B/27-10

Aynı ses olayının gerileyici benzeşme şeklinde gerçekleştiği bazı örnekler de bulunmaktadır[39]. Bu ses değişikliğinde ilk hecedeki yuvarlak ünlüler, dudak ünsüzünün yanında olmalarına rağmen düzleşmektedirler.

yımşaḳ "yumuşak"A/14-70
mısḳa "musḳa" A/14-56

Alınma kelimeleri Türkçe ses özelliklerine uygun hâle getirmek için meydana gelen düzleşme olayına metinlerimizde bir örnekte rastlanmaktadır.[40]

yafidi "Yahudi" A/3-44

[38] krş. *hamırı*, *ġarpıs*, *pamıG*, *pamıḳ*, *tavıḲ*, *yāmır* (Mutlu 2008: 76); *eyle, tapı, tavıḳ, kalbır* (Kalay 1998:29).

[39] krş. *bızāları*, *bıdamışlā*, *bırda*, *bıdanırdı*, *bıydey*, *yımırta* (Mutlu 2008: 75); *yımşar* (Kalay 1998:31).

[40] krş. *horas* (Mutlu 2008: 78); *yakıp* (Kalay 1998:31).

1.4. Ünlü Türemeleri

Başta Ünlü Türemesi

Bazı istisnalar dışında Türkçe kelimelerin ilk sesinde /c/, /ğ/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /v/, /z/ ünsüzleri bulunmaz (Ergin 1993: 57). İlk sesinde bu ünsüzlerin bulunduğu alıntı kelimelerde, ön seste genellikle düz dar bir ünlü türediği görülür[41].

ilenşberiñ "rençperin" A/5-91
iresimleri "resimleri"A/19-35
ırazı "razı" A/21-19
iremzi "Remzi"B/22-72
urumeli "Rumeli" B/22-55

İçte Ünlü Türemesi

Türkçede vurgusuz olan orta hece ünlüleri genellikle düşer ancak bu durumun aksine, bölge ağızlarında iç sesteki akıcı ünsüzlerin yanında bazen dar bir ünlü türediği tespit edilmiştir[42].

sekizen "seksen"A/5-15
masıraf "masraf" B/18-97
ḳısıḳançlıḳtan "kıskançlıktan" A/3-46
amıca "amca" B/22-86

Sonda Ünlü Türemesi

Son seste ünlü türemesi olayının, bölge ağızlarında iki şekilde meydana geldiği tespit edilmiştir. Bazı kelime tabanlarının sonunda düz dar bir ünlü

[41] krş. *ĭramazan*, *ırāme'lik*, *ileçberlik*, *ileşberlik*, *ilēnde*, *ilān*, *iliğennerimize*, *urfumuzda* (Mutlu 2008: 96-97); *urus, ırāmetli, ireçeli, ıraḳı, ırāt* (Kalay 1998:37).

[42] krş. *metire*, *yumuruḴ* (Mutlu 2008: 99); *metere, alamandan, tekirar, titirer* (Kalay 1998:38).

türemektedir. Bu ses olayı, özellikle Arapçadan alınan *evvel* kelimesinde son derece yaygındır.[43]

eveli "önce" B/23-8

Yazı dilinde tek şekilli olan {-*ken*} zarf-fiil ekinin, bölge ağızlarında art ünlülü kelimelerden sonra uyuma girerek {-*ḳan*} şekline dönüştüğü belirtilmişti. Dolayısıyla ünlü türemesiyle genişleyen bu ek {-*ḳana*}, {-*kene*} şekilleriyle de kullanılmaktadır. Ahat Üstüner, {-*ken*} zarf-fiil eki sonunda türeyen ünlünün pekiştirme eki olduğu düşüncesindedir (2000b: 196).[44]

silkēkene "silkerken" A/14-23
gelĭkene "gelirken" A/6-170
yoḳḳana "yokken" A/2-44
dākene "derken" A/3-43
gidēkene "giderken" A/16-50

1.5. Ünlü Düşmeleri

Vurgusuz Orta Hece Dar Ünlülerinin Düşmesi

Türkçede yaygın olan ses olaylarından biri de vurgusuz orta hece dar ünlülerinin düşmesidir. Bu ses olayı bölge ağızlarında da belirgin şekilde görülmektedir. Yazı dilinde normal uzunlukta olan dar orta hece ünlüleri, bölge ağızlarında bazen düşmekte bazen de neredeyse erimek üzere olan kısa ünlüler şeklinde duyulmaktadır. Bu durumdaki orta hece ünlüleri metinlerimizde kısa ünlü olarak gösterilmiştir.[45]

eyĭce "iyice" A/20-17
hacĭya "hacıya" A/22-10
yörĭyemiyoñ "yürüyemiyorsun" A/16-55
yapĭvarım "yapıveririm" B/5-15

[43] krş. *ġıdara, sōnacīma*(Kalay 1998:38).

[44] krş. *gelirkene, gidēkene, korḳana* (Kalay 1998:39).

[45] krş. *ḳārlān, māyene, birsini* (Kalay 1998:36).

Bölge ağızlarında gelecek zaman ekinin ilk ünlüsü de kurallı bir şekilde düşmektedir. Ekin ilk ünlüsü, önce /c/ ünsüzünün etkisiyle darlaşmış daha sonra da kısalarak düşmüş olmalıdır. [46]

olcaḳ "olacak" A/2-82
yīcem "yiyeceğim" A/5-72
söndürcem "söndüreceğim" B/1-72
gėlcem "geleceğim" B/17-19
yatırcek "yatıracak" B/24-31

Akıcı Ünsüz Yanındaki Geniş Ünlülerin Düşmesi

Bölge ağızlarında, akıcı ünsüzlerin yanlarındaki ünlüleri önce darlaştırdığı daha sonra da düşürdüğü görülmektedir. [47]

berbē "beraber" A/3-73
kim bilĭdi "kim bilirdi" A/23-30
n‿olŭvédi "ne oluverdi" A/27-101
vercēmiş "verecekmiş"B/5-126
arbalālan "arabalarla" B/23-24

Bağlantılı Kelimelerde Ünlü Düşmesi

Son sesinde ünlü bulunan bir kelimeden sonra ünlüyle başlayan bir kelime geldiğinde, ilk kelimenin sonundaki dar ünlü bazen kısalırken bazen de kısalan bu ünlünün tamamen düştüğü görülür[48].

sopă‿elimde "sopa elimde" A/5-24
vēdĭ‿una "verdi ona" A/1-31
altĭ‿ay "altı ay" A/6-42
acelĕ‿eden "acele eden" B/11-49
ölĕ‿işte "öyle işte" B/18-36

[46] krş. *yiycez, tatçam, çekçek, dikilcen* (Kalay 1998:37).

[47] krş. *burdan, ġaztesi* (Kalay 1998:36).

[48] krş. *ik‿ay, yirm‿altı* (Mutlu 2008: 102); *nōlcak, tōrda, iy‿öyleyse* (Kalay 1998:37).

Son sesinde düz geniş ünlü bulunan bir kelimeden sonra ünsüzle başlayan bir kelime geldiğinde bazen ilk kelimenin son hecesindeki ünlü düşer ya da darlaşır bazen de ikinci kelimenin ilk hecesindeki ünlü düşer ya da darlaşır .

amėlĭyėtĕ‿girdi "ameliyata girdi" A/27-68
burāy‿gėliya "buraya geliyor" B/20-10
o‿zman "o zaman" B/25-19
burayĭ‿ḳonmayĭn "buraya yerleşmeyin" B/9-45
bı‿yılḳısı "bu yılki" B/23-20

Sonu ünsüzle biten bir kelimeden sonra ünlüyle başlayan bir kelime geldiğinde ikinci kelimenin ilk sesindeki ünlü düşme eğilimindedir. Bölge ağızlarında çok görülmeyen bu ses olayı, çoğunlukla kalıplaşarak birleşik isim hâline gelmiş yapılarda görülür[49].

ġaynatam (<*kayın + ata*) "kayınpeder" A/16-28
ġaynam (<*kayın + ana*) "kayın valide" A/1-32
ġaynım "kayınbirader" A/1-14

Yan yana bulunan iki açık hecede aynı boğumlanma noktasında oluşan ünsüzler varsa ilk hecenin ünlüsü bazen kısalır bazen de tamamen düşer. Bu ses olayı, aynı kelimedeki hecelerde olabileceği gibi birbirini takip eden iki kelimenin heceleri arasında da kendini gösterebilir.

şeftallĭleri "şeftalileri" B/6-34
yirmĭ‿beş "yirmi beş" A/16-21
yenden "yeniden" A/27-56

Yabancı Kelimelerde Ünlü Düşmesi

Yabancı dillerden dilimize giren kelimelerde de vurgusuz hâle gelen orta hece ünlüleri düşebilir[50]. Alınma kelimenin ikinci hecesindeki ünlü, bağlantılı kelimelerden birincisi durumundayken de orta hece ünlüsü hâline gelebilir. Bu

[49] krş. *ġaynatası* (Mutlu 2008: 101).

[50] krş. *ahreTde*, *daḲġa* (Mutlu 2008: 101).

durumdaki ünlüler de neredeyse erime durumunda olan kısa bir ünlü olarak duyulmaktadır.

razĭ‿ōsun "razı olsun" A/5-56, B/2-23
bi‿tāncik "bir tanecik" A/7-33
zāhre "zahire" A/22-10
daḳḳa (<Ar. *daḳīḳa*) "dakika" B/6-20
ḳahrettim (<Ar.) "lanetledim" B/14-13

1.6. Ünsüz Türleri

Bölge ağızlarında, yazı dilindeki ünsüzlerden başka farklı boğumlanma noktalarında oluşan ünsüzler de bulunmaktadır: &&&

ġ: Art damakta oluşan /g/ sesidir

ḳ: Art damak /k/ sesidir

K: Yarı tonlulaşmış (k-g arası) ön damak /k/ sesidir.

ñ: Damaklılaşan diş /n/ sesidir.

ŋ:Damaklılaşma eğiliminde olan /n/ sesidir.

ň: Erimek üzere olan /n/ sesidir.

ř: Erimek üzere olan /r/ sesidir.

ẖ: Erimek üzere olan /h/ sesidir.

ḥ: Art damak /k/ sesidir.

T: Yarı tonlulaşmış (t-d arası) /t/ sesidir.

Tablo 1.2. Lâpseki ve Yöresi Ağızlarındaki Ünsüzler

ÜNSÜZLER		AĞIZ			YARI GENİZLİ	GENİZ
		Tonlu	Tonlu-Tonsuz	Tonsuz	Tonlu	Tonlu
DUDAK	Sürekli					m
	Süreksiz			p		
	Patlayıcı	b				
DİŞ-DUDAK	Sürekli			f		
	Süreksiz					
DİŞ	Sürekli			s		n, ñ, ň
	Süreksiz			t		
	Patlayıcı					
DİŞ-DAMAK	Sürekli			ş		
	Süreksiz			ç		
ÖN DAMAK	Sürekli	ğ, l, r, ř, y				
	Süreksiz		K	k		
	Patlayıcı					
ART DAMAK	Sürekli					ŋ
	Süreksiz		Ķ	ķ		
	Patlayıcı	ġ				
GIRTLAK	Sürekli			ḫ, h		

1.7. Ünsüzlerde Ses Olayları

1.7.1. Ünsüz Türemeleri

Başta Ünsüz Türemesi

Kelime başında ünsüz türemesi, Türk dilinin önemli meselelerinden biri olagelmiştir. Bu konu, Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarıyla ilgili çalışmalarda da ayrıntılı şekilde ele alınmış ancak, bu çalışmaların bazılarında *başta ünsüz türemesi* olayına örnek gösterilen kimi kelimelerde, baştaki ünsüzün aslî ses olduğu gözardı edilmiştir.

Türkçede kelime başında özellikle /h/ ve /y/ ünsüzleri türemektedir. Bu ünsüzler, bazı kelimelerde aslî ses durumundayken de düşebilmektedir. Bu sebeple, ilk sesinde bu ünsüzlerin bulunduğu kelimelere karşı dikkatli yaklaşmak gerekir. Bu ünsüzlerin türeme ses olup olmadıklarını teyit etmek için kelimelerin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki şekillerine bakmak gerekir. (Gülsevin 2005c: 208-209).

Bölge ağızlarında, yazı dilinde ünlüyle başlayan bazı kelimelerin başında /h/ ve /y/ ünsüzlerinin türediği görülmektedir.

/h-/ < /ø-/

Türk dilinde /h/ protezi hakkında müstakil çalışmalardan biri Gürer Gülsevin'in *Türkiye Türkçesi Ağızlarında h- Sesi Üzerine* adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada, aynı ses gibi algılanan ön sesteki /h/ ünsüzünün farklı kaynaklardan gelmiş olabileceği ifade edilmiş ve ön sesinde /h/ ünsüzün bulunduğu kelimelere dikkatli yaklaşılmak gerektiği vurgulanmıştır. Gülsevin; Türk dili kaynaklı kelimelerdeki ön ses /h/ ünsüzünün, bazı kelimelerde /h-/ < /k-/, /h-/ < /g-/, /h-/ < /*p-/, /h-/ < /s-/, /h-/ < /y-/ gibi fonetik değişiklikler sonucunda meydana gelmiş olabileceğini, yansıma kelimelerde ise aslî ses olarak bulunabileceğini, bazı kelimelerde de türeme ses olabileceğini ifade ettikten sonra Anadolu ağızlarında ön sesinde bu ünsüzün bulunduğu kelimeleri hem tarihî hem de çağdaş

lehçelerdeki şekilleriyle karşılaştırır hangi kelimelerde aslî ses, hangi kelimelerde türeme ses olabileceğini açıklamıştır (2003: 129-130). [51]

hinci "şimdi" A/16-55
haşı "aşı" B/18-38
haşlamā "aşılamaya" B/18-39
helbet "elbet" B/18-52

/y-/ < /ø-/

Bölge ağızlarında, kelimelerin önünde /y/ ünsüzü türemesine inceleme metinlerinde bir örnekte rastlanmıştır. Ancak Batı Anadolu'daki başka ağız bölgelerinde aynı ses olayına rastlanmaktadır[52].

Gürer Gülsevin, *Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (3): "üzüm/yüzüm; öllük/höllük" türeme mi düşme mi?* adlı çalışmasında, ön sesteki /y/ ünsüzünün bazı kelimelerde aslî ses olabildiğini, bu sebeple ön sesinde bu ünsüzün bulunduğu kelimelere de dikkatli yaklaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Anadolu ağızlarıyla ilgili çalışmalarda ön seste /y/ ünsüzü türemesine örnek gösterilen kelimeleri tarihî ve çağdaş lehçelerdeki şekilleriyle karşılaştırarak ele alan Gülsevin, bu sesin hangi kelimelerde aslî ses olduğunu, hangi kelimelerde de türeme ses olduğunu açıklamıştır (2005c: 208-209).

yesir "esir" B/22-60

İçte Ünsüz Türemesi

Bölge ağızlarında, yabancı dillerden alınan bazı kelimelerin iç sesinde /l/, /m/, /ş/, /t/, /y/ gibi ünsüzlerin türediği görülmektedir. Bu ses olayı, Bölge için kurallı olmasa da bazı kelimelerde düzenli şekilde oluşmaktadır. [53]

---

[51] krş. *helbet, hayran, hacız* (Kalay 1998:58)

[52] krş. *yerişdim*, *yesir*, *yemeceler* "imeceler" (Mutlu 2008: 192); *yibrik, yesir, yengelek* (Kalay 1998:58).

[53] krş. *beTduvalı*, *dovası*, *dovāsını* (Mutlu 2008: 193); *çeşint, alaysın, çemkirgelē* (Kalay 1998:58)

/-l-/ < /-ø-/

çillelēdi “çilelerdi” B/21-52

/-m-/ < /-ø-/

emme “ama” A/10-41

/-ş-/ < /-ø-/

aşşā “aşağı” B/22-69

/-t-/ < /-ø-/

ottuz “otuz” B/22-88

/-y-/ < /-ø-/

ḥayla “hala” B/18-25
hiyyet “heyet” A/25-46

/-z-/ < /-ø-/

uzzāḳ “uzak” A/10-27

Arapçadan alınan kelimelerin iç sesindeki ayın ve hemzeler, bölge ağızlarında /y/ ünsüzüne dönüşmektedir. Bu ses değişikliği, diftongdan kaçınmak için iç sesteki komşu ünlüler arasında ünsüz türemesi olarak da değerlendirilebilir[54].

āylesi (<Ar. *ʿā’ile*) “ailesi” B/21-15
mayışı “maaşı” A/25-92
ismēyīl “İsmail” A/27-32
duvā “dua” A/14-19

[54] krş. *āyile*, *ısmayıl*, *āyit*, *ezrāyil*, *fāyiz*, *mayışıñ* (Mutlu 2008: 193); *āyileyi, zuval, sayit* (Kalay 1998:59).

Sonda Ünsüz Türemesi

Hikâye birleşik zaman ve ek fiilin bilinen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs çekimlerinde son seste /n/, /ñ/ türemesi bölge ağızlarındaki ses olaylarından biridir. Aynı ses olayına Batı Anadolu'daki diğer ağız bölgelerinde de rastlanmaktadır. [55]

/-n/- /-ñ/ < /-ø/

başḳa dohtor ***bāḳadıñ****, u da ġadındı.* A/25-23

"Başka doktor **bakardı**, o da kadındı."

vādın *tabi.* B/23-7

"Tabi **vardı**."

ha ayaḳḳabım bile ***lastĭnēdin****.* B/18-60

"İşte ayakkabılarım bile lastiktendi"

Bölge ağızlarında bazı kelime ve edatların sonunda da bir ünsüz türediği görülmektedir. Bu ses olayı, Bölge için kurallı ve düzenli bir ses olayı değildir:

/-k/ < /-ø/[56]

Bu türeme ünsüzü, tarihî lehçelerde sıkça kullanılan *ök* kuvvetlendirme edatının kalıntısı olabilir (Gülensoy 1988: 69; Kalay 1998: 59). Kuvvetlendirme edatının ünlüsü, önceki kelimenin son ses ünlüsüyle birleşerek erimiş olmalıdır.

şindik "şimdi"A/6-75

bilenek "bile" A/4-79 &&

[55] krş. *ağlardın*, *alırdın*, *satālardın*, *vādın*, *yapardın* (Mutlu 2008:194-195)

[56] krş. *şindik*, *ġārik*, *hincik*, *şinciK* (Mutlu 2008: 193-194); *şindik* (Kalay 1998:59).

/-m/ < /-ø/

Ayten Atay, *belkim*, *bilem*, *sōnacīm* örneklerinde son seste türeyen /m/ ünsüzünün Eski Türkçedeki *ma* / *me* kuvvetlendirme edatının bir kalıntısı olduğunu düşünmektedir (2002: 827).

belkim "belki" A/4-67
ġarim "artık" A/8-91
sōnacım "sonra" B/2-78

/-n/ < /-ø/[57]

Tuncer Gülensoy, bazı kelimelerden sonra son seste türeyen bu /n/ ve /m/ ünsüzlerinin Eski Türkçedeki kuvvetlendirme ekleri *-ġına* / *-gine ile -ma* / *-me*'nin kalıntısı olduğunu görüşündedir (1988: 69).

bilen "bile" A/6-103
ġadan "kadar" A/1-63

/-y/ < /-ø/[58]

bı̄ley "böyle" B/19-4

1.7.2. Ünsüz Değişmeleri

1.7.2.1. İlk Seste Ünsüz Değişmeleri

Tonlulaşma

Kelime başındaki /ç/, /k/, /p/, /s/, /t/ ünsüzlerinin tonlulaşması Oğuz grubu lehçelerinin belirgin ses özelliklerinden biridir (Gülsevin 2005b: 60). Eski Türkçe döneminde ilk sesinde bu ünsüzlerin bulunduğu kelimelerin, Oğuz grubu lehçelerinde tonlu şekillere dönüştüğü tespit edilmiştir. Bölge ağızları, bu ses tercihinde yazı dilinden daha ileride olmasına rağmen özellikle göçmen ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi tonsuz şekiller tercih edilmektedir. Yazı

[57] krş. *bilen*, *tanımıy ḳın*, *ġadān*, *diyus ḳun*, *deyoru ḳunalı*, *demiş kineli* (Mutlu 2008: 194-195); *artıḳın, şindicikin, ḳayrıḳın* (Kalay 1998:59).

[58] krş. *ney* (Mutlu 2008: 195).

dilinde çeşitli sebeplerle ilk sesi tonsuz olan kelimeler, yörük ağızlarında tonlu şekilleriyle kullanılmaktadır.

Kelime başında tonlulaşma, alıntı kelimelerde de tespit edilen bir ses olayıdır:

ġadancıḳ "kadar" A/5-107
ġāvede "kahvede" A/19-28
ġocası "kocası" A/4-76
ġıymatından "kıymetinden" B/18-62

/b-/ < /p-/[59]

Gürer Gülsevin, *barmaklarım*, *bek*, *bekmez*, *bişē*, *bişircez*, *buŋar* kelimelerindeki /b/ ünsüzlerini eskicil şeklin korunmuş hâlleri olarak değerlendirmektedir (2002a: 64).

bazar "pazar " A/3-46
bişṭikten "piştikten A/18-57
bazartesi "pazartesi" A/25-49

/c-/ < /ç-/[60]

Bölge ağızlarında çok fazla örneği görülmemektedir. Zeynep Korkmaz, bu tonlulaşma türünün bölge ağızlarındaki tonlulaşma kuralına dâhil edilemeyeceği görüşündedir (1994a: 59).

cingėnė "çingene" A/4-59
cabaladım "çabaladım" A/8-17

[59] krş. *bidesi, bunarım* (Kalay1998: 41).

[60] krş. *cıPlaḲ*, *cerez, cızarıḳ*, *cizme* (Mutlu 2008: 122).

/d-/ < /t-/[61]

Ahmet Caferoğlu, ilk sesteki bu ses değişikliğini ikili kullanım olarak değerlendirir ve Anadolu ağızlarında /d/li şekillerin daha yaygın olduğunu dile getirir (1963: 8).

datlısından "tatlısından" A/1-108
duz "tuz" A/24-26
dırnaḳlām "tırnaklarım"A/8-99
daşıdım "taşıdım" A/3-28
daḳāmış "takarmış" B/22-42

/ġ-/ < /ḳ-/[62]

ġaz- (<kaz-) "kaz" A/3-9
ġonum ġōşu "konum komşu" A/5-49
ġurudur ġoruz "kurutur koyarız" A/9-64
ġış "kış" B/1-46
ġızım "kızım" B/21-15

/g-/ < /k-/[63]

Yazı dilinde ve birçok ağızda bazı kelimelerde korunan ilk ses ön damak /k/ ünsüzü, bölge ağızlarında nadir de olsa tonlulaşmaktadır (Caferoğlu 1963: 13).

güçük "küçük" A/19-23

Bununla birlikte, yazı dilinde olduğu gibi tonlulaşma kuralına uymayan örneklere de rastlanmaktadır:

ḳobçaḳ "kopacak"A/21-17

---

[61] krş. *dadı*, *daḳısız*, *daḲdı*, *daḳlı*, *desdiler, dutuyular* (Mutlu 2008: 120-121); *duz, dınmamış* (Kalay1998: 41).

[62] krş. *ġat*, *ġatarıḳ*, *ġatır*, *ġavışırdım*, *ġonuşurla*, *ġovalamışla*, *ġoyarım*, *ġoyun*, *ġursuñ*, *ġuruduruḲ*, *ġuş* (Mutlu 2008: 118); *ġarı, ġabardı, ġol* (Kalay 1998:40).

[63] krş. *geçi*, *gişi*, *güçüg*, *güççük* (Mutlu 2008: 117); *güççük* (Kalay 1998:40).

ķarımcalā "karıncalar" B/27-10
ķayıtlattırdıķ "kaydettirdik" B/24-21
tomatē "domatesi" A/24-36

Bölge ağızlarında ilk sesinde tonsuz ünsüz bulunan kelimelerden bazıları da eskicil şekillerin korunduğu kelimelerdir. Bu kelimelerin ilk ses ünsüzleri, yazı dilinde tonlulaştıkları hâlde bölge ağızlarında da tonsuz şekilleriyle korunmuştur[64].

tā "daha" A/1-8,

Bölge ağızlarında, tonlulaşma dışında kelime başı ünsüzlerinde şu ses değişiklikleri görülmektedir:

Tonsuzlaşma

/p-/ < /b-/

Bölge ağızlarında, bazı kelimelerin ilk sesindeki /b/ ünsüzü, tonsuzlaşarak /p/ sesine dönüşür[65]. Aynı ses olayı, başta Türkmen Türkçesi olmak üzere bazı çağdaş Türk lehçelerinde[66] ve Anadolu'daki diğer ağız bölgelerinde de görülmektedir (Caferoğlu 1963: 5). Hem Türkçe kelimelerde hem de alıntı kelimelerde görülen ve kurallı olmayan bir ses olayıdır.

pilmĭyĭm "bilmiyorum" A/16-2
pıçaķ "bıçak" B/8-49
pindi "bindi" B/20-24
piraz "biraz"A/1-62, B/11-44
türtüverim "dürtüveririm" B/5-20

[64] krş. *kiyimlik*, *keyindirdiler*, *kölge*, *kölgelik* (Mutlu 2008: 118, 203).

[65] krş. *paķlamızı*, *türteris* (Mutlu 2008: 121, 138); *pindi mi, pazlama, pıçakları* (Kalay 1998:42).

[66] krş. Trkm. *palta*, *pıçak*, (Kara 2012: 56); Özb. *piçåq* (Coşkun 2000: 19); Tat. *pıçak*, *péç-* (< *biç-*), *péş-* (< *biş-*) (Öner 1998: 17).

/t-/ < /d-/

Bazı kelimelerin ilk sesinde, bölge ağızlarındaki tonlulaşma kuralına aykırı biçimde, /t/ ünsüzünün tercih edildiği ve kurallı olmayan bu ses olayında da iç sesteki tonsuz ünsüzlerin etkisi söz konusu olmalıdır[67].

tikivēdi "dikiverdi" A/4-127
toḫtorlara "doktorlara" A/25-62
tomatē "domatese" A/24-36,
türt "dürt" B/5-24

Süreksizleşme

/c-/ < /j-/

/j/ sesi Türkçede bulunmayan ünsüzlerden biridir (Ergin 1993: 55). İnceleme metinlerimizde tek örneği bulunan bu ses olayında, alınma kelimenin ilk sesindeki /j/ ünsüzü süreksizleşerek /c/ sesine dönüşmüştür. Aynı ses olayı, Batı Anadolu'daki diğer ağız bölgelerinde de görülmektedirtir[68].

candarmalā "jandarmalar" B/18-66

Damaklılaşma

/ç-/ < /c-/

Bölge ağızlarında çok seyrek görülen ses olaylarından biridir ve metinlerimizde de tek örneğine rastlanmıştır.

çeketi "ceketi" A/4-120

[67] krş. *taFa*, *toḳdur*, *tomatis*, *tomatizini* (Mutlu 2008: 137); *tikennik, toḳtura, tetpirimi* (Kalay 1998:43).

[68] krş. *candarma*, *cileT*, *cavanıñ* (Mutlu 2008: 188); *candārmamış, cibe* (Kalay 1998:43).

Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

/l-/ < /n-/

Türkçe kelimelerin ilk sesinde /l/, /m/, /n/, /r/ gibi akıcı ünsüzler de bulunmaz (Ergin 1993: 56). İlk sesinde /l/, /n/, /r/ gibi ünsüzler bulunan yabancı kelimeler, bazen ağızlarda ön seste bir ünlü türetilmesiyle Türkçenin yapısına uygun hâle getirilerek daha kolay telaffuz edilirler bazen de ilk sesteki akıcı ünsüzün başka bir akıcı ünsüzle değiştirilmesiyle talaffuz kolaylığı sağlanır.

Metinlerimizde tek örneği tespit edilen bu ses olayının, Batı Anadolu'daki diğer ağız bölgelerinde de oluştuğu görülmüştür[69]. Bu örnekte, Türkçe kelimelerin ilk sesinde bulunmayan /l/ ve /n/ ünsüzlerinin birbiri yerine kullanıldığı tespit edilmiştir.

laylonlara "naylonlara" A/24-34

/l-/ < /r-/

İnceleme metinlerimizde tek örneği görülen bu ses olayında /l/ ve /r/ ünsüzleri birbiri yerine kullanılmıştır.

laporum "raporum" A/25-46

1.7.2.2. İç Seste Ünsüz Değişmeleri

a) Tonlulaşma

Kelime İçinde Tonlulaşma

Bölge ağızlarında oldukça sık görülen ses olaylarından biridir. İç seste iki ünlü arasında bulunan /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri, tonlulaşarak /c/, /b/, /ğ/,/d/ ünsüzlerine dönüşmektedir.

[69] krş. *laylonunna*, *löbeTci* (Mutlu 2008: 184).

/-c-/ < /-ç-/[70]

durduḳcana "durdukça" A/11-66
rahatcana "rahatça" A/15-53
işcidik "işçiydik" A/20-11

/-b-/ < /-p-/

sohpet "sohpet" A/2-83
n‿ābalım "ne yapalım" A/4-98, B/21-18
heb "hep" A/15-17, B/22-48

/-ġ-/ < /-ḳ-/

Ahmet Caferoğlu, iki ünlü arasında kalan /ḳ/ ünsüzünün, bazı Anadolu ağızlarında kurallı şekilde /ġ/ sesine dönüştüğünü söyler (1963: 10).

çanaḳġalē "Çanakkale'ye" A/3-44
ġayġılıyoz "kaykılıyoruz" A/15-55
deliġanlı "delikanlı" A/3-16
bañġē "bankaya" B/6-40
alışġanlıḳ "alışkanlık" A/14-68

/-d-/ < /-t-/[71]

Ahmet Caferoğlu, iç seste iki ünlü arasında da görülen bu ses değişikliğinin tonsuz ünsüzler yanında *aykırılaşma* (= *dissimilation*) sebebiyle meydana geldiğini dile getirmiştir (1963: 8).

üsdümü "üstümü" A/3-35
isdemĭyorŭm "istemiyorum" B/7-6
işde "işte" A/3-22, B/26-2
hasda "hasta" A/15-16
rāmädli "rahmetli A/12-39

---

[70] krş. *bāce* (Kalay 1998: 40).

[71] krş. *defdere*, *ifdar*, *muhdar*, *mekdup* (Mutlu 2008: 196).

/-g-/ < /-k-/[72]

asgere "askere" A/3-27, B/25-29
äsgiden "eskiden" A/19-23

Ekleme Sırasında Oluşan Tonlulaşma

Türkçenin genel kurallarından biri de son ses durumundaki tonsuz ünsüzlerin kendilerinden sonra ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında tonlulaşmalarıdır. Ağızlarda da bu durumdaki tonsuz ünsüzlerin tonlulaştığı görülmektedir.

/-c-/ < /-ç-/[73]

ucunda "ucunda" A/3-21, B/16-92

/-d-/ < /-t-/[74]

dadını "tadını" A/5-129
düzeldiyoz "düzeltiyoruz" A/6-126
südü "sütü" A/16-75
yoḳdu "yoktu" A/26-45, B/18-65
üsdüme "üstüme" A/27-8

/-g-/ < /-k-/

pezevengiñ "pezevengin" A/5-21

Bölgenın belirgin ses özelliklerinden biri de ünsüz uyumunun bozulmasıdır (Korkmaz 1994a: 66). Son sesinde /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri bulunan kelime tabanlarına ilk sesinde tonlu ünsüz bulunan eklerin geldiği tespit edilmiştir[75].

---

[72] krş. *asgere*, *esgi*, *içgiyi* (Mutlu 2008: 125-126).

[73] krş. *günece* (Mutlu 2008: 189); *meric'in, alıca* (Kalay 1998: 40).

[74] krş. *südünü, sepedi, kuruduruz* (Kalay 1998: 41).

[75] krş. *diKdik*, *bölüKde*, *çeKdiri*, *işciynen*, *oraḲcı* (Mutlu 2008: 126, 131).

n‿āpcem "ne yapacağım" A/3-34

bıraḲdım "bıraktım" A/3-79

ġonuşcāz "konuşacağız" A/15-30

n‿ābcan "ne yapacaksın" B/21-18

/-z-/ < /-s-/

herkezin "herkesin" A/8-54, B/4-65

Bölge ağızlarında, iç seste kurallı ve düzenli olmayan ünsüz değişmeleri de tespit edilmiştir

b) Süreklileşme

Sızıcılaşma

/-ş-/ < /-ç-/

Hece ve kelime sonundaki /ç/ ünsüzünün süreklileşerek /ş/ ünsüzüne dönüşmesi de araştırma bölgemizde örneklerine rastladığımız ünsüz değişmelerinden biridir[76]. Bu ses değişikliği, Anadolu ağızlarıyla ilgili çalışmaların çoğunda Kıpçak grubu lehçelerine ait bir özellik olarak kabul edilmiştir. Gürer Gülsevin, *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 2: (Ç > Ş Değişmesi)* adlı çalışmasında, bu ses değişikliğinin Oğuz grubu lehçe ve ağızlarında yalnızca kapalı hece sonunda meydana geldiğini ifade etmiş ve söz konusu değişikliğin bütün Kıpçak lehçeleri için kurallı ve düzenli bir ses olayı olmadığını vurgulamıştır. Sadece Kazak, Karakalpak ve Nogay lehçelerinde her şartta (başta, iki ünlü arasında, kapalı hece sonunda) kurallı ve düzenli olarak meydana gelen bu ses değişikliğinin de fonetik, morfolojik ve leksik verilerle desteklenmediği sürece Kıpçakça bir unsur olarak kabul edilmemesi gerektiği düşüncesini dile getirmiştir (2008: 385).

[76] krş. *iştimā*, *aşdı*, *bişdilerdi*, *genşler*, *geşdi* (Mutlu 2008: 181); *geştīni, aşlık, işçēsin* (Kalay 1998: 45).

ġaşdım “kaçtım” A/19-18
genşlī̆m “gençliğim” A/1-51
geşti “geçti” B/23-18
aşlı̣k senesi “açlık senesi” A/3-14

/-ğ-/ < /-ı̣-/

Son sesinde /ı̣/ ünsüzü bulunan kelimenin son sesindeki bu ünsüz önce tonlulaşır sonrasında sızıcılaşarak /ğ/ sesine dönüşür[77].

çoğu “çoğu” A/27-71

İnceleme metinlerimizde bazı örneklerde sözcüğün zaman içinde değişmeden kaldığı, asli şeklini koruduğu tespit edilmiştir.

velī̆_aġa “Veli Ağa” B/21-83

/-h-/ < /-k-/

nacaḫla “nacaı̣kla” A/25-69

/-ğ-/ < /-k-/

Son sesinde / k / ünsüzü bulunan bir kelimeden sonra ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde, kelimenin son sesindeki bu ünsüz önce tonlulaşır sonrasında sızıcılaşarak /ğ/ sesine dönüşür. Bazı örneklerde, iki ünlü arasında kaldığı zaman düşerek hece kaynaşmasına sebep olan bu ünsüzün korunduğu tespit edilmiştir [78].

evliliği “evliliği” A/8-15
göğü “göğü” A/5-11
pikniğe “pikniğe” A/2-77

[77] krş. *yırağı*, *çoğu* (Mutlu 2008: 182).

[78] krş. *göğü* (Mutlu 2008: 182).

Akıcılaşma

Son sesteki /k/ ünsüzünün ünlüyle başlayan bir ek aldığı zaman süreklileşmesi, bölge ağızlarında yaygın ses olaylarından biridir. Bu durumdaki bazı kelimelerde, son sesteki /ğ/ ünsüzü akıcılaşarak /y/ sesine dönüşmektedir. Bu ses değişikliği esnasında öndeki ünlü uzun telaffuz edilmektedir.

/-y-/ (< /-ğ-/ < /-ġ-/) < /-ḳ-/

çocuya "çocuğa" A/3-65
aylıya "aylığa" A/5-68

/-y-/ < /-ğ-/[79]

düyün "düğün" A/5-21, B/26-9
buydey "buğday" A/3-36, B/5-77
deyil "değil" A/16-10 B/24-27,

/-y-/ < /-h-/[80]

cayillik "cahillik" B/21-72
vallayi billayi "vallahi billahi" A/2-97
sayı "sahi" A/19-

c) Tonsuzlaşma

Bölge ağızlarında, bazı kelimelerde iç sesteki komşu ünsüzlerden biri tonsuzlaşabilir. Bu ses olayı, bazı örneklerde iki ünlü arasında da görülmektedir[81].

[79] krş. *ciyer*, *buydaya*, *deyil*, *eyitimiñ*, *beyenmēyi*, *düyünde* (Mutlu 2008: 185); *buyday, yāyı, fesliyenci* (Kalay 1998: 44).

[80] krş. *ġayvem*, *sāyibi*, *şāyit*, *cāyil* (Mutlu 2008: 185); *tāriyini, feyme, sāyibi, vallayi, sayi* (Kalay 1998: 45)

[81] krş. *hañki*, *hañkisi*, *mençeresine*, *yüsük* (Mutlu 2008: 139); *ġısçāzım, pençere* (Kalay 1998: 43).

pençere "pencere" A/1-37

ḥanḳı "hangi" B/5-113, B/18-20

sünker "sünger" A/2-53

d) Süreksizleşme

Bölge ağızlarında, çok seyrek görülen ses olaylarından biridir.

/-ç-/ < /-c-/[82]

ḳobçaḳ "kopacak" A/21-17

n_apçan "ne yapacaksın" A/8-82, B/2-16

/-ç-/ < /-s-/

hepçi "hepsi"A/4-144

/-p-/ < /-f-/

diprize "derin dondurucuya"A/2-30

e) Damaklılaşma

Bölge ağızlarında, seyrek görülen ses olaylarından biridir.

/-ğ-/ < /-f-/

nöğus "nüfus" A/16-7

f) Dudaklılaşma

/-v-/ < /-ğ-/

İki ünlü arasında veya hece sonunda /ğ/ > /v/ değişmesi, bölge ağızlarında görülen ünsüz değişmelerinden biridir. Genellikle yuvarlak ünlü yanındaki /ğ/ ünsüzünde görülen bu ses değişikliği, Anadolu ağızlarıyla ilgili birçok çalışmada Kıpçak grubu lehçelerine ait bir özellik olarak kabul görmüştür. Gürer Gülsevin,

[82] krş. *viraca* (Kalay 1998: 47).

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 1: (G > V Değişmesi) adlı çalışmasında söz konusu değişikliğin Oğuz grubu lehçe ve ağızlarında çoğunlukla yuvarlak ünlüler yanında görüldüğünü, Kıpçak grubu lehçelerindeki gibi düz ünlüler yanında da meydana gelen düzenli bir ses olayı olmadığını dile getirmiştir (2009: 253-254). Araştırma bölgemizde, Batı Anadolu'daki diğer ağız bölgelerinde de görülen bu ses değişikliğinin düz ünlüler yanında meydana geldiği örneklere de rastlanmaktadır[83].

davıldılā "dağıldılar" A/5-18
dōvdŭ_dovalı "doğdu doğalı" A/9-4
sovan "soğan" A/12-32
yovurt "yoğurt" A/9-62
yıvdım "yığdım" B/4-71

/-m-/ < /-n-/[84]

ḳarımcalā "karıncalar" A/27-10
cambaz "canbaz" A/4-43
çarşamba (Far. çārşenbe) "çarşamba" A/13-2, B/21-78

g) Genizlileşme

Bölge ağızlarında, çok seyrek görülen ses olaylarından biridir.

/-ñ-/ < /-ğ-/[85]

dēñiştiren "değiştiren" A/27-54

h) Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Bölge ağızlarında iç sesteki akıcı ünsüzler bazen birbiriyle nöbetleşe kullanıldığı görülmektedir.

---

[83] krş. *sovan*, *çovaldı*, *sovumuş*, *davıldı*, *savarlā*, *yavā* (Mutlu 2008: 179-180); *suvan, dovuyu, avustoz* (Kalay 1998: 44).

[84] krş. *ḳarımcalı, tembīler* (Kalay 1998: 46).

[85] krş. *denişdi* (Mutlu 2008: 185).

-l-/ < /-r-/[86]

mėlhem "merhem" A/2-57
ärzulum "erzurum" A/3-27
ilenşberiñ "çiftçinin" A/5-91
ġali "gari" A/18-41, B/20-12
bilmãyoluñ "bilmiyorum" A/11-11

ı) Sızıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

/-v-/ < /-h-/[87]

yavut "yahut" B/24-31

/-f-/ < /-h-/[88]

yafidi "Yahudi" A/25-90
serfoşlā "sarhoşlar" A/13-9

1.7.2.3. Son Seste Ünsüz Değişmeleri

a) Tonlulaşma

Son seste tonlulaşma olayı, yaygın olarak sonu tonsuz ünsüzle biten bir kelimeyi ünlüyle başlayan bir kelime takip ettiğinde de gerçekleşmektedir. Bu ses olayı, daha çok ikinci kelimenin ilk sesi durumundaki ünsüzün etkisiyle gerileyici benzeşme şeklinde meydana gelmektedir.

Bağlantılı Kelimelerde Tonlulaşma

Son sesinde /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri bulunan bir kelimeden sonra ilk sesinde ünlü bulunan bir kelime geldiğinde, ilk kelimenin son sesindeki bu ünsüzler tonlulaşır.

---

[86] krş. *ġāli*, *güleş*, *ileşbēlik*, *bilāder*, *ölüzgernen* (Mutlu 2008: 185); *bāli, yengelek* (Kalay 1998: 46).

[87] krş. *yavu, yavıt* (Kalay 1998: 40).

[88] krş. *urfumuzda*, *nofut*, *müfür*, *safır*, *yafıdi* (Mutlu 2008: 186); *nufut* (Kalay 1998: 43).

/-Ḳ/, /-ġ/, /ğ/ < /-ḳ/[89]

yoḲ_aḳlım "aklım yok" A/11-13
yoğ "yok" B/8-26

/-K/, /-g/ < /-k/[90]

görmeK_istādim "görmek istedim" A/11-25
baḳmeK_istemeyoz "bakmak istemiyoruz" A/11-41

/-T/, /-d/ < /-t/[91]

rahmeT_eylesin "rahmet eylesin" A/3-17

/-K g-/ < /-k g-/

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan bir kelimeyi /g/ ünsüzüyle başlayan bir kelime takip ettiğinde, ilk kelimenin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü tonlulaşabilir. Bu ses olayı, görülen geçmiş zaman birinci çokluk şahıs çekimindeki bir fiil ile aynı zaman ve şahıs çekimindeki *gel-* ve *geçir-* fiillerinin birbirini takip ettiği durumda da gerçekleşebilir.

sēriK_gibi_olū "serik gibi olur" A/11-67
*çektiK_gätT*ik "çektik gittik" A/9-52
çölmeK_altın "çömlek altın" A/12-27

Son Seste Diğer Tonlulaşma Örnekleri

Bölge ağızlarında, seyrek de olsa herhangi bir ses olayına bağlı olmayan tonlulaşma örneklerine rastlanmaktadır.

[89] krş. *adaġ_adamış, vācaġ_ōmuş, aġ_oluyu* (Mutlu 2008: 132).

[90] krş. *bilmezdig_eveli, süremezdig_esgiden, bilezig_istedi* (Mutlu 2008: 134).

[91] krş. *dāmad_olur, mevlid_oḳunur, avrad_işi* (Mutlu 2008: 135).

/-ġ/ < /-ḳ/[92]

aylıġ "aylık" A/3-50
yoḳluġ "yokluk" B/21-50
yoḲ "yok" A/12-45, B/8-26

/-g/ < /-k/

gidemedig "gidemedik" A/15-26

/-z/ < /-s/[93]

herkez "herkes" A/5-110, B/23-5
müğendiz "mühendis" A/19-40
göğüz "göğüs" A/25-43

b) Süreklileşme

. Sızıcılaşma

/-ş/ < /-ç/

Bölge ağızlarında yaygın olan ses değişmelerinden biri de, son sesteki /ç/ ünsüzünün sızıcılaşarak /ş/ sesine dönüşmesidir[94].

genş "genç" A/5-45, B/25-17
üş "üç" A/3-27, B/9-55

Bölge ağızlarında, son seste ünsüz değişmesi örneklerine düzenli ve kurallı olmasa da rastlanmaktadır.

[92] krş. *adaḲ*, *artıḲ*, *bıraḲ*, *bağ*, *boyunduruġ*, *çaḲmaḲ*, *ḳapadırdıġ* (Mutlu 2008: 132).

[93] krş. *erkez, nüvuz, süz, otobüz* (Kalay 1998: 41).

[94] krş. *ġaş*, *babış*, *hiş*, *üş*, (Mutlu 2008: 183); *kırbaş, genşlē* (Kalay 1998:45).

c) Tonsuzlaşma

/-f/ < /-v/[95]

pilaf "pilav" A/"10-34
baḳlafa "baklava" A/22-23

/-s/ < /-z/[96]

alıyos "alıyoruz" B/13-33
yapmıyos "yapmıyoruz" B/13-33
pişiriyos "pişiriyoruz" B/13-42

d) Dudaklılaşma

/-v/ < /-y/[97]

köv "köy" B/25-24

1.7.3. Ünsüz Benzeşmesi

Diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi bölge ağızlarında da çok yaygın olan ses olaylarından biridir (Caferoğlu 1958: 4-11). Kelime tabanlarındaki komşu ünsüzlerden birinin diğerini kendi boğumlanma noktasına çekmesiyle oluştuğu gibi ki kelimenin ünsüzleri arasında da meydana gelebilmektedir. Ünsüz benzeşmeleri, benzeşmenin yönüne göre ilerleyici ve gerileyici benzeşme olarak iki grupta incelenir.

a) İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi

Kelime tabanlarında, eklerle genişleme esnasında veya iki ayrı kelimede birbirine komşu olan iki ünsüzden birincisinin, ikinci ünsüzünü kendine benzetmesine denir.

---

[95] krş. *pil'af* (Kalay 1998: 43).

[96] krş. *ġıs*, *otus*, *geçemes*, *yaparıs* (Mutlu 2008: 140); *papas, parasıs, çerkes* (Kalay 1998:43).

[97] krş. *köv*, *kövde*, *kövüñ* (Mutlu 2008: 180); *küve* (Kalay 1998: 45).

Kelime İçinde İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi

/-ll-/ < /-ly-/

Bu ses olayı, /l/ ünsüzü önündeki /y/ ünsüzünü kendine benzetmesiyle meydana gelir[98]. Genellikle alınma kelimelerde görülür.

fasille "fasülye" A/6-163, B/8-24

. /-mn-/ < /-ml-/[99]

Son sesinde /m/ ünsüzü bulunan kelimeye /l/ ünsüzüyle başlayan bir ek geldiğinde, kelime sonundaki /m/ ünsüzü ekin ilk ünsüzünü kendine benzetebilmektedir.

beyimne "beyimle" A/16-43

/-nn-/ < /-nl-/

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan kelimeye /l/ ünsüzüyle başlayan bir ek geldiğinde, kelime sonundaki /n/ ünsüzü çoğu zaman ekin ilk ünsüzünü kendine benzetir[100]. Bölge ağızlarındaki en yaygın olan benzeşmedir.

onnar "onlar" A/1-15, B/16-91
günnük "günlük" A/2-6
fidannıḳta "fidanlıkta" B/6-45
dinnedi "dinledi" B/2-95
ḳayınnā "kayınlığa" B/9- 59

[98] krş. *fasille*, *millonu*, *millar* (Mutlu 2008: 172).

[99] krş. *bobamnar, kilimnen, gömnēni* (Kalay 1998: 48).

[100] krş. *annaT*, *bennik*, *cannı*, *deliġannı*, *fısdannar*, *günnēden*, *günnük*, *ĭsannā*, *izinni*, *küskünnük*, *nişannandı*, *odunnā*, *samannı*, *şenniknen*, *ünnediK* (Mutlu 2008: 175); *ĭsannar, dermenner, osmannıyın, deliḳannı, derinni* (Kalay 1998: 48-49).

/-nn-/ < /-nr-/[101]

sonna "sonra" B/23-24

/-çç-/ < /-çc-/[102]

iççez "içeceğiz" A/12-47
géçççéz "geçeceğiz" A/9-37

İki Kelime Arasında İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi

/-n n-/ < /-n l-/

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan bir kelimeden sonra /l/ ünsüzüyle başlayan bir kelime geldiğinde, /n/ ünsüzü ikinci kelimenin ön sesindeki /l/ ünsüzünü kendine benzetir[103].

iki_yüz bin nira "iki yüz bin lira" A/25-39

b) Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi

Kelime tabanlarında, eklerle genişleme esnasında veya iki ayrı kelimede birbirine komşu olan ünsüzlerden ikincisinin ilk ünsüzü kendine benzetmesine denir.

Kelime İçinde Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi

/-ll-/ < /-rl-/

Geniş zaman ve şimdiki zaman kiplerinin üçüncü çokluk şahıs çekiminde, üçüncü çokluk şahıs ekindeki /l/ ünsüzü zaman ekinin son sesindeki /r/ ünsüzünü kendine benzetir.[104]

---

[101] krş. *sonnakısı* (Kalay 1998: 49).

[102] krş. *ḳaççakmış, aççakmış* (Kalay 1998: 49).

[103] krş. *milyon_nira*, *millon_nera* (Mutlu 2008: 178).

[104] krş. *başlalla*, *yapallar*, *gidiyollā* (Mutlu 2008: 177-178); *alıllar, çalolla* (Kalay 1998: 50).

arãyollā "arıyorlar" B/23-26
atıyollā "atıyorlar" B/23-33

/-nn-/ < /-yn-/

Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinden sonra {+*InAn*} araç hâli eki eklendiğinde, araç hâli ekinin ilk ünlüsü, önce /y/ sesine sonrasında /n/ ünsüzünün etkisiyle /n/ sesine dönüşür[105].

davarlarınnan "davarlarıyla" A/12-10
ġaynatasınnan "kaynatasıyla" A/16-29
başḳasınnā "başkasıyla" B/4-35
ḳocasınnan "kocasıyla" B/5-44

/-ñġ-/, /-ñg-/ < /-nġ-/, /-ng-/

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan bir heceye /ġ/ veya /g/ ünsüzüyle başlayan bir hece eklendiğinde, /ġ/ ve /g/ ünsüzleri önündeki /n/ ünsüzü damaklılaşır[106].

bañgē "bankaya" B/6-40
ḳañġırlı "Kangırlı" A/12-9

/-ss-/ < /-zs-/

Olumsuz geniş zamanın ikinci teklik şahıs çekimi ile şart birleşik zaman çekiminde, şart ve şahıs eklerindeki /s/ ünsüzünün zaman ekinin son sesindeki /z/ ünsüzünü kendine benzettiği tespit edilmiştir[107].

bilmessiniz "bilmezsiniz" A/3-14
ġóymassan "koymazsan" A/11-18
bilmėssen "bilmezsen" B/5-24
oturmassam "oturmazsam" B/6-19

---

[105] krş. *emrinnen*, *ġıyāvetinnen* (Mutlu 2008: 176-177).

[106] krş. *añġaraya*, *deñgini*, *yañġın*, *zeñgin*, *bañgiye* (Mutlu 2008: 173).

[107] krş. *yüssüz*, *assa*, *ġıssaḳ* (Mutlu 2008: 178); *inanmassın, bilmesse, gitmessen* (Kalay 1998: 51).

İki Kelime Arasında Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi

/-b b-/ < /-p b-/

dolub boşalıyo "dolup boşalıyor" A/21-14

/-ñ g-/ < /-n g-/

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan bir kelimeden sonra /g/ ünsüzüyle başlayan bir kelime geldiğinde ikinci kelimenin ön sesindeki /g/ ünsüzünün ilk kelimenin son sesi durumundaki /n/ ünsüzünü genizsi /n/ ünsüzüne dönüştürdüğü tespit edilmiştir[108].

çağırsañ gelmesin "çağırsam gelmezsin" A/14-47
baḳıyoñ gene "bakıyorum gene"A/16-57

1.7.4. Ünsüz Düşmesi

Bölge ağızlarında rastlanan ses olaylarından biri de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ünsüz düşmesidir. Bu ses olayı daha çok son ses durumundaki ünsüzlerde görülür. Ancak kapalı hece sonundaki iç ses ünsüzleri de çoğu zaman düşmekte ve önlerindeki ünlülerin uzun telaffuz edilmesine neden olmaktadır.

a) İlk Seste Ünsüz Düşmesi

Bölge ağızlarında ilk seste ünsüz düşmesi, /y/ ve /h/ ünsüzlerinde karşımıza çıkmaktadır. Diğer lehçe ve ağızlarda bu ünsüzlerin korunduğu, bu sebeple söz konusu ünsüzlerin türeme mi yoksa düşme mi oldukları konusunda dikkatli davranılması gerektiği *Ünsüz Türemesi* bahsinde konu edinilmişti. Burada, diğer lehçe ve ağızlarda korunduğu hâlde çalışma bölgemizdeki örneklerde düşmüş olan ünsüzler ele alınmıştır.

[108] krş. *ġoyuñ_ġuzu*, *oñ_günde*, *doñ_geyēlēdi* (Mutlu 2008: 179).

Akıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/ø-/ < /y-/

Bölge ağızlarında ilk seste görülen ünsüz düşmelerinden biri /y/ düşmesidir. İlk hecesinde düz dar ünlü bulunan kelimelerin ön sesindeki sözkonusu ünsüz, bazen düşmektedir. [109]

ingemiz "yengemiz" B/17-61
etēr "yeter" B/4-8

Sızıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/ø-/ < /h-/

/h/ ünsüzü, açıklık bakımından ünlülere en yakın ünsüzlerden biridir. Özellikle alınma kelimelerde ön ses durumundaki /h/ ünsüzü bazen düşer[110]. Ancak, bazı kelimelerde aslî ses olan ön sesteki /h/ ünsüzü bazı kelimelerde de türeme ses olabilir. Bu sebeple ön sesinde bu ünsüzün bulunduğu kelimelere dikkatli yaklaşmak gerekir (Gülsevin 2005c: 210-211).

emen "hemen" B/18-52
anım "hanım" B/16-21
ārkes "herkes" B/25-20
ayırlı "hayırlı" B/8-62
arman "harman" B/13-25

b) İç Seste Ünsüz Düşmesi

İç seste ünsüz düşmesi, Anadolu ağızlarının yaygın ses olaylarından biridir (Korkmaz 1994a: 77). Kapalı hecenin son sesi durumundaki akıcı ünsüzler ve iki ünlü arasındaki bazı sızıcı ünsüzler genellikle düşme eğilimindedir. Bu ses olayının etkisiyle, düşen ünsüzden bir önceki ünlüler bazen uzun telaffuz edilir.

---

[109] krş. *inge, ukarı, etē, etişti* (Kalay 1998: 52).

[110] krş. *bir_afta*, *ġış_azırlī*, *öseyin* (Mutlu 2008: 141); *atırlayam, angi, avta, üseyin, ekim* (Kalay 1998: 52).

Akıcı Ünsüzlerin Düşmesi

Bölge ağızlarında sık görülen ses olaylarından biri de iç seste kapalı hecenin son sesi durumundaki akıcı ünsüzlerin düşmesidir.

/-ø-/ < /-l-/

İç seste /l/ ünsüzü düşmesi, diğer ünsüz düşmelerine göre bölge ağızlarında sık görülen ses düşmelerinden biridir[111].

bēki "belki" A/16-4, B/17-13
iyi͡ōsun "iyi olsun" B/5-10
ġaḳamıyo "kalkamıyor" A/21-25
gēsin "gelsin" A/2-43, B/17-20

/-ø-/ < /-n-/

Bölge ağızlarında iç seste /n/ ünsüzü düşmesi, diğer iç ses düşmelerine nispeten daha az görülür[112].

ī̆san "insan" A/1-63, B/18-43
işallah "inşallah" A/14-3

/-ø-/ < /-ñ-/

İç seste /ñ/ ünsüzü düşmesi, bölge ağızlarında çok az görülen ses olaylarından biridir[113].

sōra (<soñra) "sonra" A/26-75

/-ø-/ < /-r-/

---

[111] krş. *āmadım*, *āsam*, *ġāsıñ*, *ġāmadım*, *ġaḳ*, *ġāḳarız*, *ḳaḳdı*, *ōduñ* (Mutlu 2008: 148); *beki, osun, anadın mı* (Kalay 1998: 53).

[112] krş. *ġarafil*, *geşlerimiz*, *ī̆san* (Mutlu 2008: 149); *işalla, īsan, sōra* (Kalay 1998: 53)

[113] krş. *ġızıḳılā*, *sōra* (Mutlu 2008: 149).

Bölge ağızlarında iç seste en yaygın olan ses düşmesi /r/ ünsüzünün düşmesidir[114].

sona "sonra" A/1-58, B/5-71
gȭdük "gördük" B/1-26
vādıḳ "vardık, ulaştık" A/16-48
vādı "vardı" A/18-85, B/21-81
yuḳāda "yukarıda" B/9-59

/-ø-/ < /-y-/

İç seste /y/ ünsüzü düşmesi, nispeten sık görülen ses düşmesidir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki ve iki ünlü arasındaki /y/ ünsüzleri düşme eğilimindedir[115].

hernēse "herneyse" B/6-52
bȭle "böyle" A/4-101, B/11-96
ġāri "gayrı, artık" A/13-14, B/7-9
āşe "Ayşe"B/5-23
zētinburnu "Zeytinburnu" A/25-43

Türkçede ünlü ile biten bir kelimeden sonra ek fiilin çekimli şekilleri geldiğinde ek fiil ünlüsü genellikle /y/ sesine dönüşür. Böge ağızlarında çoğu zaman korunan bu /y/ ünsüzü bazen düşmektedir.

on beş yaşında mıdım "on beş yaşında mıydım" A/4-107
bi_arada mıdınız hep "Hep bir arada mıydınız?" B/18-48
bi_görsēdin "bir görseydin" B/24-39

[114] krş. *bayramlādan*, *āḳasından*, *çözēdik*, *biçēdik*, *ġabarıdı*, *savırıdıḲ* (Mutlu 2008: 149-150); *vāsa, otumā, idēsin, götüdü* (Kalay 1998: 53).

[115] krş. *bȭle*, *ȭle*, *ġāri*, *zētiniñ* (Mutlu 2008: 151-152); *öle, nese, tūlü, sirekti* (Kalay 1998: 54)

Sızıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/-ø-/ < /-f-/

İç seste /f/ ünsüzü düşmesi, az rastlanan ünsüz düşmelerinden biridir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki /f/ ünsüzü bazen düşer[116].

yūḳŭ "yufka" A/22-12

/-ø-/ < /-ğ-/

Lâpseki ağızlarında iç seste /ğ/ ünsüzü düşmesi, sık görülen ses düşmelerinden biridir. Genellikle iki ünlü arasındaki /ğ/ ünsüzlerinde görülen bu ses düşmesi, kelimede bazen ikiz ünlü oluşturur bazen de ikiz ünlüleri birleşerek uzun ünlü hâline getirir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki /ğ/ ünsüzlerinin de düştüğü durumlar bölge ağızlarında mevcuttur[117].

dōru dürüs "doğru dürüst" B/17-76
sıncėk "sığınacak" A/26-71
ōraşmā "uğraşmaya" A/14-25
suuḳ "soğuk" B/2-83
ālaşırlādı "ağlaşırlardı"A/25-85

[116] krş. *ökeynen*, *yuḳa* (Mutlu 2008: 145).

[117] krş. *ālarḳana*, *ārırmış*, *āzındā*, *bālardıḲ*, *ōlu*, *ōlan* (Mutlu 2008: 145-146); *ōlen, ālaycak, dālı* (Kalay 1998: 53).

/-ø-/ < /-h-/

İç seste /h/ ünsüzü düşmesi diğer iç ses düşmelerine göre sık görülen ses olaylarından biridir. Söz konusu ünsüz, iç seste hem kapalı hecenin son sesi durumundayken hem de ikinci hecenin ön sesi durumundayken düşebilir [118].

sabāle "sabahleyin" A/2-21, B/16-57
tarana "tarhana" A/6-140
tātē "tahtaya" A/3-37
māmut "Mahmut" B/14-20
silāları "silahları" B/25-25

/-ø-/ < /-v-/

Bölge ağızlarında iç seste /v/ ünsüzü düşmesi az görülen ünsüz düşmelerinden biridir. Kapalı hecenin son sesi durumunda düşebileceği gibi iki ünlü arasındaki /v/ ünsüzü de düşebilir[119].

sēmiyom "sevmiyorum" A/6-112

Süreksiz Ünsüzlerin Düşmesi

/-ø-/ < (/-ğ-/ < /-ġ-/, /-g-/ <) /-ķ-/, /-k-/

Bölge ağızlarında iç seste /k/ ünsüzü düşmesi, az görülen ses düşmelerinden biridir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü, bazı kelimelerde düşme eğilimindedir[120]. Bu ses değişikliğinde /ķ/ ve /k/ ünsüzleri önce tonlulaşır ve /ġ/ ve /g/ ünsüzlerine, sonra da süreklileşerek /ğ/ ünsüzüne dönüşür. Ancak kapalı hecenin son sesi durumundaki /ğ/ ünsüzü de düşerek önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine neden olur.

bāşam "bu akşam" A/3-81
eşēlen "eşekle" A/26-64

---

[118] krş. *cepesi*, *āmet* (Mutlu 2008: 143, 147); *pelivan, taranayı, oran, ferat* (Kalay 1998: 53)

[119] krş. *sēmiş*, *sēmem* (Mutlu 2008: 150). *hayannān* (Kalay 1998: 54)

[120] krş. *āşam*, *ēsik*, *ēşimtili* (Mutlu 2008: 148). *ūsüz, bırāmadı* (Kalay 1998: 53)

ēsik "eksik" A/26-84

ūsüz "öksüz" B/2-102

c) Son Seste Ünsüz Düşmesi

Son seste ünsüz düşmesi; Batı Anadolu ağızlarının yaygın, aynı zamanda ön ses ve iç ses ünsüz düşmelerine nazaran daha düzenli ve sistemli olan ses olaylarından biridir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki akıcı ünsüzlerle aynı durumdaki bazı sızıcı ünsüzler çoğunlukla düşer ve bu ses olayının etkisiyle, düşen ünsüzden önceki ünlüler uzun telaffuz edilebilir.

Akıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/-ø/ < /-l/

Bölge ağızlarında son seste /l/ ünsüzü düşmesi, nispeten seyrek görülen ses düşmelerinden biridir[121].

nası "nasılA/25-36, B/17-6

güzē "güzel" A/21-3

gē "gel" A/6-36

/-ø/ < /-n/[122]

file "falan" A/7-18, B/4-4

zatā "zaten" A11/41

/-ø/ < /-r/

Bölge ağızlarında son seste en yaygın olan ünsüz düşmesidir[123]. Bu ses olayı, özellikle yörük köylerinde yaygındır (Korkmaz 1994a: 78).

---

[121] krş. *nası* (Mutlu 2008: 152); *nası* (Kalay 1998: 55).

[122] krş. *zate* (Kalay 1998: 55).

[123] krş. *alırla*, *geli*, *vā*, *birē*, *bozā*, *dutā* (Mutlu 2008: 153-154); *vā, ḳadā, bi, geti, oḳuyu, ġabarı* (Kalay 1998:55).

berabā "beraber" A/18-89

çıḳā "çıkar" A/23-36

otu ure "otur oraya" A/21-26

onnā "onlar" A/11-28, B/25-12

ġadda "kadar" B/18-27

/-ø/ < /-y/

Bölge ağızlarında son seste /y/ ünsüzü düşmesi karşılaşılan ses olaylarından biridir[124].

ḳo "koy" A/23-15

kõdeydim "köydeydim" A/11-15

hiçbi_şe "hiçbir şey" A/20-11

Sızıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/-ø/ < /-ğ/

Bölge ağızlarında seste /ğ/ ünsüzü düşmesi nispeten sık görülen ses olaylarından biridir[125].

sā "sağ (yön)" A/1-53

babannėnlē, sā di mi "Babaannnenler **sağ** değil mi?-" A/6-55

tėrėyā "tereyağ" B/15-50

/-ø/ < /-h/

Bölge ağızlarında seste /h/ ünsüzü düşmesi sık görülen ses olaylarından biridir. [126]

sabā "sabah" A/2-18, B/18-104

allā "Allah" A/5-64, B/11-102

maşşalla "maşallah" A/25-88, B/16-54

---

[124] krş. *ġo*, *kõ*, *şĩ*, *herşĩ* (Mutlu 2008: 154); *ḳo* (Kalay 1998:55).

[125] krş. *bā*, *dā*, *sā* (Mutlu 2008: 152-153).

[126] krş. *saba, siyā, alla, maşalla, işalla* (Kalay 1998:54).

Süreksiz Ünsüzlerin Düşmesi

Bölge ağızlarında son seste süreksiz ünsüz düşmesi çok az karşılaştığımız ses olaylarından biridir.

/-ø/ < /-p/

muatta‿olcäniz "muhatap olacaksınız" A/26-7

/-ø/ < /-t/[127]

üs‿baş "üst baş, kıyafet" A/4-131
çif sürcem "çift süreceğim" B/4-44
dürüs "dürüst" B/17-76

1.7.5. Ünsüz İkizleşmesi

Bölge ağızlarında çok rastlanmayan ses değişmelerinden biri olan ünsüz ikizleşmesi genellikle vurgulu söylemeden kaynaklanmaktadır.

/-dd-/ < /-d-/

bu ġadda "bu kadar" B/18-27

/-ḳḳ-/ < /-ḳ-/[128]

saḳḳın "sakın" B/2-119

/-ll-/ < /-l-/[129]

billiyom "biliyorum" A/6-38
şeftallĭleri "şeftalileri" B/6-34

---

[127] krş. *aPdes* (Mutlu 2008: 145); *aptez, üs, serbes, apandis* (Kalay 1998:55).

[128] krş. *sakka (51), daḳḳa* (Mutlu 2008: 199).

[129] krş. *hilleye*, *çillesi* (Mutlu 2008: 199).

/-mm-/ < /-m-/[130]

amma "ama" A/26-70, B/19-3
emme "ama" A/18-87

/-ss-/ < /-s-/[131]

pırassa "pırasa" B/15-56

/-şş-/ < /-ş-/[132]

aşşa "aşağı" A/10-25
yaşşar "yaşar" B/5-98
maşşalla "maşallah" A/25-88, B/16-54

/-tt-/ < /-t-/[133]

ottuz "otuz" B/22-86

/-yy-/ < /-y-/[134]

aliyye "Aliye"A/5-63
okuyyo "okuyor" A/6-64
binemãyyo "binemiyor" A/22-4

1.7.6. Ünsüz Tekleşmesi

Bölge ağızlarında az görülen ses olaylarından biridir. Genellikle alınma kelimelerdeki ikiz ünsüzlerden birinin erimesi sonucunda meydana gelir[135]:

---

[130] krş. *amman* (Kalay 1998: 51).

[131] krş. *ġalmıssıḳ*, *ġaybetmissik*, *bilememissim* (Mutlu 2008: 199).

[132] krş. *aşşā*, *eşşek*, *yaşşāyorus* (Mutlu 2008: 199); *maşşalla* (Kalay 1998: 51).

[133] krş. *zattı*, *zatti* (Mutlu 2008: 199); *gettin* (Kalay 1998: 52)..

[134] krş. *deyyiñ* (Mutlu 2008: 199).

[135] krş. *evele*, *eveliyatı*, *ġuveTli*, *ġuva'li*, *ġuvatlı*, *haka*, *hakımız*, *sünet* (Mutlu 2008: 170-171); *evel, kuvetine, müdet, idia* (Kalay 1998: 51).

evel "önce" A/18-24, B/21-35

ānadın mı "Anladın mı?" A/25-41

1.7.7. Hece Kaynaşması (Contraction)

Bölge ağızlarındaki yaygın olarak karşımıza çıkan ses olaylarından biri de hece kaynaşmasıdır. Komşu hecelerden ikincisinde bulunan /ğ/, /y/, /h/ gibi akıcı ve sızıcı ünsüzlerin erimesi ve yan yana gelen iki ünlünün birleşmesiyle hece kaynaşması meydana gelir (Korkmaz 1994a: 81; Karahan 1996: 132). Bu ses olayı sonrasında yan yana gelen ünlüler, birleşerek genellikle uzun ünlüye dönüşür[136].

sancāñı "salıncağını" A/1-90

ġāḳtı "kalktığı" A/6-101

bayā "bayağı" A/27-79, B/11-96

nēde "nerede" A/24-37

pāsı "parası" B/1-33

görmōn "Görmüyor musun? " B/4-22

rātına edeméyana "rahatını edemiyorum" B/21-7

ḳapém "kapayım" A/2-10

dérmen "değirmen" B/13-52

ḳorduḳ "koyardık" B/19-22

burdes "buradayız" B/15-74

1.7.8. Ünsüzlerde Yer Değiştirme (Metathesis)

Ünsüzlerin yer değiştirmesi, bölge ağızlarında çok görülen bir ses olayı değildir. [137]

gölmek "gömlek"A/3-23

çölmek "çömlek" A/12-27

ceyranımı "ceryan, elektirik" A/1-24

salıngacı "salıncağı" B/19-44

---

[136] krş. *bōn*, *ayānda*, *çekirdēni*, *bildīm*, *oḳumuşlūm*, *ocā*, *yemē* (Mutlu 2008: 155-156); *oturōrsun, yıkīm, gitçēz, korlar, onçi, fatmenge* (Kalay 1998: 56).

[137] krş. *gölmek, yanlıs, irbik, hadiyin, kanıvuz, devrişe* (Kalay 1998: 58).

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. İsimler

Dünyadaki bütün canlılar, varlık ve hareketleri algılar ancak sadece insanoğlu *dil* yeteneği sayesinde, algıladığı varlık ve hareketleri, sesler aracılığıyla *dil dünyası* diyebileceğimiz ortak hafızaya kaydeder. İşte dil dünyasına kaydedilen varlıkları kodlamak amacıyla meydana getirdiğimiz ses dizgelerine isim, hareketleri kodlamak amacıyla oluşturduğumuz ses dizgelerine de fiil denmektedir. (Ergin 1993: 103).

Yapıları bakımından isimler üç grupta değerlendirilir: *Kök, isim gövdesi* ve *birleşik isim.* Dil tarihinin en eski döneminden itibaren var olan ve kökenini tespit edemediğimiz ses dizgelerine *kök* adı verilir. Bu ses dizgelerine bellirli ses birlikleri eklemek suretiyle oluşturulan ve yeni bir varlığı karşılamak üzere kullanılan ses dizgelerine *türemiş isim* veya *isim gövdesi* denir (Ergin 1993: 138). İki ayrı varlık veya hareket için kullanılan farklı ses dizgelerinin birleştirilmesi ile yeni bir kavramı karşılamak üzere oluşturulan ses dizgelerine de *birleşik isim* adı verilir (Ergin 1993: 363-364).

İsimler, dilin kullanımıyla ilgili olarak cümle diye adlandırılan düzlemde görev itibariyle *ad, sıfat, zarf* veya *zamir* gibi adlar almışlardır (Ergin 1993: 206). Bir ismin *sıfat, zarf* veya *zamir* gibi görevle görevlendirilmesi, onun isim olduğu gerçeğini hiçbiz zaman değiştirmez.

2.1.1. Adlar

Adlar, *dış dünyadaki canlı cansız tüm varlıkları; insan tasavvurundaki ve iç dünyasındaki somut ve soyut her kavramı karşılayan kelimelerdir* (Korkmaz 2003a: 195). Bu türdeki kelimeler, yapıları, taşıdıkları nitelikler ve kullanım özellikleri bakımından çeşitli şekillerde sınıflara ayrılır. Yani *ad, sıfat, zamir, zarf* gibi terimler, aslında *isim* adı verilen kelime türünün çeşitli görev adlarıdır. Gramer kitaplarında *isim* ve *ad* terimlerinin çoğu zaman birbiri yerine kullanıldığı isimlerin görevleriyle ilgili olan *sıfat, zamir* ve *zarf* gibi terimlerin de ayrı kelime türü sayıldığı görülmektedir. Bazı gramer kitaplarında da *sıfat, zarf, zamir* gibi terimler, *isim soylu kelimeler* (=*ad soylu sözcükler*) genel başlığı altında incelenmiş böylece aslında bunların da isim oldukları dile getirilmiştir. Bu çalışmada, ad, sıfat, zamir ve zarf gibi görevle ilgili terimleri *İsimler* başlığı

altında değerlendirmeyi uygun bulduk. *İsim* terimi, farklı kelime türü olarak algılanmalarına rağmen temel nitelikleri ve dil dünyasındaki durumları aynı olan ad, sıfat, zamir ve zarf terimlerini kapsayıcı genel bir terim olarak kullanılmaktadır. *Ad* terimi de herhangi bir varlık veya kavramın dil dünyasında karşılığı olan; varlık veya kavramı adlandırmaya ve onu diğer varlık ve kavramlardan ayırmaya yarayan bir görev adı olarak kabul edilmiştir. Adların, bölge ağızlarındaki kullanımları ve durumları Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında olduğundan genel olarak çok farklı değildir. Bölge ağızlarında, yazı dili ve ağızlarda kullanılan kelimelerin bazı ses değişikliklerine uğramış şekilleri kullanılmaktadır.

2.1.2. Sıfatlar

İsimlerin cümlede üstlendikleri görevler itibariyle *ad, sıfat, zarf* veya *zamir* gibi adlar aldıkları *İsimler* bölümünde dile getirilmişti ve isimlerin *sıfat, zarf* veya *zamir* gibi görevle ilgili adlar alması, onun aslında isim olduğu gerçeğini değiştirmeyeceği belirtilmişti. Bu açıdan bakıldığında, sıfat diye adlandırılan kelimeler de aslında vasıf ve belirtme isimleridir, denilebilir. Nesneleri vasıflandırma veya belirtme yoluyla karşılayan sıfatlar, varlıkların herhangi bir vasfına veya belirtisine işaret eden vasıf isimleridir. Tek başlarına herhangi bir vasfın ismi durumunda oldukları hâlde başka bir ismin herhangi bir vasıf veya belirtisine işaret ettikleri zaman sıfat olurlar. (Ergin 1993: 232).

Tek başına kullanıldıklarında herhangi bir vasfın ismi olan bu kelimeler, başka bir ismi nitelediklerinde sıfat diye adlandırıldığına göre aynı şarta tabi olan diğer isimler de sıfat gibi kullanılabilirler. Ancak, dikkat edilmelidir ki isim türündeki her kelimenin sıfat olarak kullanılabilme derecesi birbirinden farklı olabileceği gibi herhangi bir vasıf ifadesi taşımayan özel isimler ve soyut isimlerin de sıfat olarak kullanılabileceğini göstermez. (Ergin 1993: 233).

Sıfatlar, isim türündeki sözcüğün ifade ettiği varlıkları ya kendisiyle ilgili olan iç vasıfları yönünden ya da kendi bünyesiyle ilgili olmayan dış vasıfları yönünden nitelendiren kelimelerdir. Varlığın kendisiyle ilgili olan vasıflarını ifade eden sıfatlara *niteleme vasıflandırma sıfatları*, varlığın kendisine ait olmayan dış vasıflarını ifade eden sıfatlara *belirtme sıfatları* denir (Ergin 1993: 234).

Sıfatların bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilindeki şekillerinden çok farklı değildir. Bölge ağzında sıfat olarak kullanılan kelimeler, bazı ses değişikliklerine uğramaları ya da daha eski şekillerini korumaları itibariyle yazı dilindeki şekillerinden farklılık göterebilmektedirler.

2.1.2.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, varlıkların kendi bünyelerinde taşıdıkları aslî vasıfları belirten kelimelerdir. Varlık veya nesnelerin yapı, biçim, renk, boy, ağırlık gibi özelliklerini gösteren bu sıfatlar, varlığın farklı yönlerine işaret etmiş olsalar da fonksiyonları bakımından bir bütündürler. Ancak, bu türdeki sıfatları yapıları ve anlamları itibariyle ikiye ayırmak gerekir. Varlığın nesne vasfına işaret eden sıfatlar, aslen isim olan ve tek başlarına kalıcı isim olarak da kullanılan kelimelerdir. Varlığın hareket yönünü işaret eden sıfatlar ise herhangi bir fiil tabanından türeyen geçici isimler, yani sıfat-fiil dediğimiz kelimelerdir (Ergin 1993: 234-235).

Bölge ağzında kullanılan niteleme sıfatları, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle benzerlik teşkil etmektedir. Bölge ağızlarında tespit edilen niteleme sıfatlarından bazıları şunlardır: [138]

temiz, yeni urbalāmızla " temiz, yeni giysilerimizle"A/1-102
küllü su A/2-45
tarī yerledän "tarihi yerlerden" A/13-34
dağdaḳı mezarlıḳ A/21-12
āppacıḳ duvār A/27-30
uzun_ömür B/2-26
zēngin_īsannar "zengin insanlar" B/2-60
mavi hırḳalāmız B/4-106
çoḳ fenā köpekler B/11-119
ėski pabıç "eski pabuç" B/27-10

[138] krş. *gözelcecik, orta alli, sār āmet, hoj, īri, seroş* (Kalay 1998: 73).

2.1.2.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, varlığın kendi bünyesi dışındaki bir vasfına işaret eder ya da varlık veya nesneyi çeşitli bakımlardan belirgin hâle getirir. Nesneler, ya yerlerine işaret etmek ya da sayıyla ilgili durumları suretiyle belirgin hâle gelebilirler. Bazen soru kelimeleriyle durumlarına işaret edebileceğimiz gibi bazen de belirsiz bir şekilde ifade edebiliriz. Dolayısıyla belirtme sıfatlarını, nesneleri belirtme şekillerine göre *sayı sıfatları*, *işaret sıfatları, belirsizlik sıfatları*, ve *soru sıfatları* olmak üzere dört gruba ayırmak mümkündür (Ergin 1993: 235).

a) İşaret Sıfatları

Nesnelerin yerlerini işaret etmek suretiyle belirten kelimelere işaret sıfatı denir. Herhangi bir ismin önüne gelerek onu belirli hâle getirdiklerinde işaret sıfatı görevini üstlenen bu kelimeler aslında işaret zamiri olan kelimelerdir. (Ergin 1993: 235). Türkiye Türkçesi yazı dilinde yalnızca teklik şekilleriyle kullanılan *bu*, *şu*, *o* işaret sıfatları Bölge ağzında bazı ses değişikliklerine uğramıştır.

u zaman "o zaman"A/6-45
ó zaman B/25-31
bu evi A/16-25
u sıra "o sırada" A/18-39
bu sene B/18-96
bi_ şu çḗvrḗ_kṓylere A/26-55
şu ḳarşıki evler B/1-80
bu yara B/11-15
şu evḗ B/17-65
şu köprüde B/26-9

b) Sayı Sıfatları

Nesneleri, sayılarını göstermek suretiyle belirten kelimelerdir. Aslında sayı isimleridirler ancak isimlerin önüne geldiklerinde onları belirgin hâle getiren birer sıfat olurlar. İfade ettikleri anlama göre nesneyi adet, topluluk, üleştirme, parça veya sıra olarak belirtirler (Ergin 1993: 237).

Bölge ağızlarında da yazı dilindeki sayı sıfatları kullanılmaktadır. Ancak, bu kelimelerde *bi* < *bir*, *üş* < *üç*, *birē* < *birer, birā̄* < *birer* örneklerinde olduğu gibi ses olaylarına bağlı bazı değişiklikler meydana gelmektedir.

Asıl Sayı Sıfatları

Nesnelerin sayısını gösteren sıfatlardır. Asıl sayı isimleri bunlardır ve diğer sayı sıfatları da bunlardan türetilmiştir. Bu sayı isimleri, tek kelime hâlinde olabileceği gibi sıfat tamlaması veya birden fazla sayı isminden oluşan sayı grubu şeklinde de meydana gelebilirler (Ergin 1993: 237).

dört senedir A/1-36
bėş vakit namaz A/14-19
üş tanė ġurban "üç tane kurban" A/15-39
on lira A/25-31
beş_on kökçāz "beş on kökçeğiz" B/1-63
ḳırḳ_altı yaşındadı "kırk altı yaşındaydı" B/2-69
yirmi̇̆_doḳuz_ekimi B/6-57
bi_oğlan çocūm "bir oğlan çocuğum" B/11-64
sekiz_aydır B/17-11
yedi kişi B/21-48
bi_misir "bir mısır" B/22-82

Sıralama Sayı Sıfatları

Nesnelerin derecelerini gösteren sayı sıfatlarıdır. Asıl sayı isimlerine {-*ncI*} ekinin gelmesiyle türetilen bu sıfatlar, nesnelerin adedini değil herhangi bir sıralama esnasındaki derecelerini anlatır. (Ergin 1993: 238).

birinci ġıyāmet "birinci kıyamet" A/21-18
ikinci horozda A/2-9

ikinci ġoca "ikinci eş" A/8-51
üçüncü sınıfta A/1-18
dördüncü ḳatta A/6-80
yedinci gicesī̃ "yedinci gecesi" B/8-17
üçüncü gün B/11-61
on_ikinci sėnė "on ikinci sene" B/14-17

Üleştirme Sayı Sıfatları

Paylaştırma, dağıtma, bölme ifade eden sıfatlardır. Nesnelerin sayısını bölük bölük gösteren sayı sıfatlarıdır. Asıl sayı isimlerinden {*-Ar*} ekiyle türetilmiş olan bu sıfatlar, nesnelerin birden fazla kişi veya varlığa eşit sayıda paylaştırıldığını belirtirler (Ergin 1993: 238).

birē tėnė saḳız "birer tane sakız" A/2-26
birā̃ tānecik "birer tanecik" A/4-33
beşē onā getiriyoñ "beşer onar (odun) getiriyoruz" A/15-56
beşē yaş "beşer yaş" A/19-41
birē şişe "birer şişe" B/1-90
yüzėr milyon B/4-87
birē ōlu "birer oğlu" B/17-66

c) Soru Sıfatları

Nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Türkiye Türkçesinde *kaç*, *hangi*, *ne*, *neredeki* kelimeleri ile *ne* sıfatının edatlarla genişlemesi sonucunda oluşan *ne kadar*, *ne gibi* yapılar yine *ne* sıfatının *asıl* kelimesiyle birleşmesi ve kalıplaşması sonucunda oluşan *nasıl* kelimesi soru sıfatı olarak kullanılmaktadır. (Ergin 1993: 240-241).

Bölge ağızlarındaki soru sıfatları da yazı dilindeki kullanıldığından çok farklı değildir. Yukarıda belirtilen soru sıfatları, bölge ağılarında bazı ses değişikliklerine uğramış şekilleriyle kullanılmaktadır.

ḳaç senedir A/5-48
ne luzum vā "ne lüzumu var" A/14-25
hangı kūden "hangi köyden" B/5-30

ḳaç para A/25-33, B/17-30

hangi ḳanaldadı "hangi kanaldaydı" B/1-108

d) Belirsizlik Sıfatları

Nesnelerin bilhassa sayılarını, miktarlarını, dış özelliklerini belirsiz olarak ifade eden sıfatlardır. Türkiye Türkçesinde *az, çok, bir* gibi yalın kelimeler; *bütün, başka, kimi, çoğu, nice, şimdiki, falanca, filanca, öteki, beriki,* gibi çekim eklerinin kalıplaşmasıyla oluşmuş kelimeler; kelime grubu yapısından kalıplaşmış *öbür, herkes, birkaç, birçok, her bir, herhangi, herhangi bir*, gibi kelimeler; *bazı, her, fazla, falan, filan,* gibi alıntı kelimeler belirsizlik sıfatı olarak kullanılmaktadır (Ergin 1993: 241-244). [139]

her kövden A/16-61

biraz tarana A/6-140

bütün_işçi "bütün işçiyi" A/25-94

birḳaç tane B/11-39

her yer B/18-81

köyün_öte başına "köyün diğer tarafı" B/25-11

biḳaç_şė B/21-34

2.1.3. Zarflar

İsimlerin cümlede üstlendikleri görevler itibariyle *ad, sıfat, zarf* veya *zamir* gibi adlar aldıkları *İsimler* bölümünde belirtilmiş ve isimlerin *sıfat, zarf* veya *zamir* gibi görevle ilgili adlar alması, onun aslında isim olduğu gerçeğini değiştirmeyeceği ifede edilmişti. Bu açıdan bakıldığında, zarf olarak nitelendirilen kelimeler de aslında zaman, yer, hâl ve miktar isimleri olmaktadır. Bir sıfatı, bir fiili ya da başka bir zarfı çeşitli yönlerden niteleyen isimlere zarf denir. Zarflar, sıfatların veya başka zarfların anlamlarını değiştirmekle beraber daha çok fiilin bildirdiği hareketi zaman, yer, yön, miktar, durum veya soru gibi yönleriyle nitelerler. Görevleri itibariyle bir bakıma isimlerin önündeki sıfatlara benzerler (Ergin 1993: 244).

[139] krş. *bi ḳaç sene, ic bişey, falan dereye, er gün* (Kalay 1998: 74).

Zarflar da sıfatlar gibi isim cinsinden kelimelerdir ve özel isimler ve soyut isimler haricindeki bütün isimler zarf görevi üstlenebilir (Ergin 1993: 245).

Bölge ağızlarında kullanılan zarflar, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle kullanılmaktadır.

2.1.3.1. Yer ve Yön Zarfları

Fiilleri yer veya yön bakımından niteleyen yer isimleri olan bu zarflar anlamlarındaki yön ifadesi sebebiyle fiildeki hareketin istikametini gösterirler. Çoğunlukla yön ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuşlardır (Ergin 1993: 246).

Yer yön zarfları, bölge ağızlarında bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle kullanılmaktadır. [140]

öte gidiyiñ, beri gidĭyoñ A/15-38
"Öte[ye] gidiyorum, beri[ye] gidiyorum."

hėrgün aşā inĭyoz dedĭn gibi B/1-65
Dediğin gibi hergün aşağıya iniyoruz.

ķocaveliyin_altına, sulucayın, kemikliyin_öte yanında hani şĭ var şindi tavuķ şiyi ta uraya bile gittim ben_işe B/2-51
"Kocaveli Köyü'nün altına, Suluca Köyü'ne ve Kemiklialan Köyü'nün öte[ki]_yanında (bulunan) tavuk şeyine (çiftliğine) ta oraya bile işe (çalışmaya) gittim.

hemen şu sırtın üstçäzinde, şurda, şu tepenin hemen iler yanĭnda urda, burayĭ_ķonmayĭn, burasını tarif_etmiş gavur B/9-44
Gavur; hemen şu tepenin üstünde, şurada, şu tepenin ileri yanında, orada (bir yer var), (siz oraya yerleşin) buraya yerleşmeyin (diyerek), burayı tarif etmiş.

[140] krş. *aşā, okarı, içeri, öte* (Kalay 1998: 75).

2.1.3.2. Zaman Zarfları

Fiilin bildirdiği hareketi zaman bakımından niteleyen bu zarflar aslında zaman isimleridir. Türkiye Türkçesinde *er*, *geç*, *dün* gibi yalın hâldeki kelimeler ile eşitlik hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *sabahleyin*, *öğleyin*, *akşamleyin* gibi kelimeler; araç hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *yazın*, *kışın*, *güzün* gibi kelimeler; ayrılma hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *önceden*, *sonradan*, *eskiden* gibi kelimeler; üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *önceleri*, *sonraları, sabahları* gibi kelimeler ayrıca Arapça ve Farsçadan alınan *daima*, *hep*, *hâlâ*, *henüz*, *evvela*, *bazen* gibi kelimeler zaman zarfı olarak kullanılmaktadır (Ergin 1993: 247).

Bölge ağızlarındaki zaman zarfları bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle aynı kullanılmaktadır.[141]

> *tā* ***önceden*** *gėçiniyoduḳ ama üç‿tane tālası vādı adamın.* A/1-8
> "Daha **önceden** geçiniyorduk(paramız yetiyordu) ama üç tane tarlası vardı eşimin"

> ***sabāle*** *istēse yirmi kişi misafir gēsin yirmi tanė bardaḳ‿ayrıdır* A/2-42
> **Sabahleyin** istersen yirmi kişi misafir olsun herkesin yirmi tane(su) bardağı ayrı konur.

> *biştikten* ***sona*** *tabi,* ***tam inicē zaman*** *āzıcıḳ süt ġo, istā̃ ġaymaḳ ġo* A/18-58
> "Piştikten **sonra**, **tam indireceğin zaman** azıcık süt, istersen kaymak koy"

> ***eskidėn*** *ḳaçamaḳ pişiriyodūḳ, aḳıtma yapıyodūḳ.* B/13-50
> **Eskiden** kaçamak pişiriyorduk, akıtma yapıyorduk"

> *ḳonuşmuşlā işte: gėlcėn mi gėlmėycėn mi baḳ‿****āşama*** *dünürcü yollaycam sana* B/16-84

[141] krş. *sefte, hiç, evel, şindikini, sōna, sabāla, aḳşam* (Kalay 1998: 77).

" (Kızla oğlan) konuşmuşlar işte: Oğlan; gelecek misin (benimle evlenecek misin) gelmeyecek misin, bak **akşama** sana dünürcü yollayacağım, (demiş).

Bölge ağzının belirgin özelliklerden biri de Arapça *gayri* kelimesinin zaman zarfı olarak kullanılmasıdır. Genellikle *şimdi* kelimesiyle birlikte kullanıldığı tespit edilen *ġāri* kelimesi, "*artık, bundan sonra*" anlamlarına gelen zarf görevindedir. Bölge ağzında, kelimenin ilk hecesindeki /y/ ünsüzünün düşerek önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olduğu görülmektedir. Ayrıca bir örnekte de bu değişimin yanı sıra kelime sonuna /k/ ünsüzünün eklendiği, /r/ /l/ değişimi ile sözcüğün *ġālik* şekline dönüştüğü görülmüştür. Bölge ağızlarında çok yaygın bir kullanıma sahiptir olan kelime, bazen herhangi bir anlam ifade etmemesine rağmen alışkanlık sebebiyle cümleye dâhil edilmektedir.[142]

durduḳ durduḳ, ne yāpmadăn_olŭyo ne yiměden_oluyo, işde ***ġāri*** *ōle gidiyo baḳam* A/15-57
"(üzüntüyle) durduk durduk, (hayatta) ne yapmadan oluyor ne yemeden oluyor, işte **artık** öyle idare ediyoruz"

undan_sona u elma bene yadiġar_oldu, bastırdı beni ***ġalik****, bıraḳmadı namussuz amma* A/25-83
"Ondan sonra o elma bana yadigar oldu, **artık** beni bastırdı,(bir daha) bırakmadı amma namussuz."

ġızım biz ***ġāri*** *yaşlīyĭz, biz* ***ġari*** *u_işlere baḳamīyĭz.* B/7-9
"Kızım **artık** biz yaşlıyız, **artık** (alışveriş) o işlere(le) bakmıyoruz (ilgilenmiyoruz)."

e ḳızanım işte ölē ***ḳāri****, ne annadeñ ḳızanım bişē görmedim ki* ***ġāri****, ya annattım* ***işte*** *annatçāmı.* B/19-38

[142] krş. *ḳarıḳı, ġayı, ḳayrıḳın* (Kalay 1998:77).

" Kızanım (çocuğum) işte öyle **artık** ne annatayım kızanım (hayatta) bir şey görmedim ki **artık** (anlatacak birşey yok) anlattım **işte** anlatacağımı (anlatabileceklerimi)."

2.1.3.3. Niteleme ve Durum Zarfları

Fiilin, sıfatın veya başka bir zarfın anlamını durum ve nitelik bakımından değiştiren kelimelerdir. Hâl ve tavır ifade eden isimlerin yanı sıra niteleme sıfatları da niteleme ve durum zarfı olarak kullanılabilirler. Türkiye Türkçesinde *doğru*, *güzel*, *hızlı*, *az* gibi sıfat olarak da kullanılabilen isimler dışında eşitlik hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *kardeşçe*, *çocukça*, *iyice*, *güzelce* gibi kelimelerle bunların üçüncü teklik şahıs iyelik eki ve yönelme hâli ekiyle genişlemiş şekilleri; araç hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *için için*, *ansızın*, *durmaksızın* gibi kelimeler; *ile* edatının kalıplaşmasıyla oluşan *öyle*, *şöyle, böyle* gibi kelimeler niteleme ve durum zarfı olarak kullanılmaktadır (Ergin 1993: 247-248).

Bu zarflar, bölge ağızlarında bazı ses değişikliklerine uğramış şekilleriyle kullanılmaktadır.[143]

ilḳoḳul vādı burda bizim, ***şalap yap*** *ġaçırdıḳ ‿urdan‿unu* A/15-48
"Bizim burada ilkokul vardı, onu (eşimi) oradan **yalap şap** kaçırdık."

n‿āpam, ottunan ġāḳması zor, ġāḳtına ***usul usul, acıḳ*** *geziniyoñ emme* A/19-30
"Ne yapalım, oturduğumuzda kalkması zor ama kalktıktan sonra **usul usul, azıcık** geziniyorum."

burdan gidicėn ***domdōru****, damlā vā damlā, sıra sıra damlā, inek damları, urda*A/4-6
"Buradan **doğru** gideceksin, sıra sıra inek damları var, (harman yeri) orada.

iki kişiye yanī ***zor****‿alışıyom tā* A/6-151
"Yani iki kişiye [yemek yapmaya]**zor** alışıyorum daha"

[143] krş. *dōru, şüle, üyle, açıḳça* (Kalay 1998: 78).

başı ***hoş*** *‿ōsun‿ǐsanın evladım da malı* ***az*** *‿ōsun* B/18-15
"Evladım, insanın başı **hoş** olsun da malı **az** olsun (önemli değil)."

ķāynatamı nişannandım, gördüm de ta burdan būle, burda ķuyu vādır, ordan suya gādidik te ***yan yan*** *ķaçādım* B/21-43
" Kaynatamı nişanlandım, gördüm de ta buradan böyle, burada kuyu vardır, oradan suya giderdik de **yan yan** kaçardım.(Nişanlandıktan sonra kaynatamı su almaya gittiğimiz kuyunun orada gördüm de yan yan kaçtım.)"

bŏle *yörümäzlēdi hayvannā,* ***ār‿ār, ār‿ ār*** *hayvan haydadı* B/22-37
"Hayvanlar **böyle** yürümezlerdi, [biz de] hayvanları **ağır ağır** güderdik."

2.1.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları

Bu zarflar, miktar veya derece bildirirler, sayı itibariyle diğer zarflardan daha azdırlar. Türkiye Türkçesinde *az*, *en*, *pek*, *çok*, gibi yalın hâldeki kelimeler ile zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *daha* kelimesi; *eksik*, *seyrek*, *sık* gibi miktar bildiren kelimeler; dilimize Arapçadan giren *fazla*, *bayağı*, *fevkalade*, *harikulade* gibi kelimeler azlık-çokluk zarfı olarak kullanılmaktadır (Ergin 1993: 247).

Bu zarfların bölge ağızlarındaki kullanım örnekleri şunlardır: [144]

eey o ġoyŭñlārĭn yanlarında ***az*** *ağlamadım bĕn* A/27-117
"Ben o koyunların yanında **az** ağlamadım."

ben‿onnarı gömeli ***çok*** *‿oldu* A/25-85
"Ben onları gömeli **çok** oldu. "

ġalp‿hastası gibiyim. bu sebepten uññā da ***pek*** *bana yüklenmiyolā işte.* A/6-139
"Kalbimden hasta gibiyim bu sebeple onlar (çocuklarım) dabana **pek** yüklenmiyorlar işte."

[144] krş. *ipey, tā, hic, en, bayā* (Kalay 1998:78).

*bizim şu aşāḳı giriş_evlē bizim zāte, urlāda **çok** çekim yapmış* B/1-111
" Şu aşağıdaki giriş evler bizim zaten, oralarda **çok** çekim yapmış."
*benim adım **pek** dolaşıḳ* A/10-2
"Benim adım **çok** karışık."

*fasilesi **çoḳ** meşhurdur, ḳuru fasille **çoḳ**_olū burda, **çoḳ** güzėldir.* B/8-23
"Fasulyesi **çok** meşhurdur , burada kuru fasulye **çok** olur **çok** güzeldir.

*geçennēde de ben, **bayā**_oldu yirmi, yirmi_beş gün geçti, bi_görsēdin, burdan bi_tut tāā suratlarıma ġadara balon gibi oldu hėr tarafım* B/24-39
" Ben geçtiğimiz günlerde, **epey** oldu, yirmi yirmi beş gün geçti, bir görseydin, burdan bir tut ta suratıma kadar her tarafım balon gibi oldu."

2.1.3.5. Soru Zarfları

Fiilin anlamını soru yoluyla ortaya koyan zarflardır. Bu zarfların bölge ağızlarındaki kullanımı, bazı ses değişiklikleriyle birlikte kullanımları yazı dilindeki şekillerinden pek farklı değildir.[145]

*u çocuḳları **nasıl** büyüttük, valla ġucamıza hiç işemedik günne, ıslanmadıḳ donnamız ġalmazdı ġucacāzımızda* A/4-118
"O çocukları **nasıl** büyüttük, vallahi kucağımıza işenmedik günler, ıslanmadık donlarımız (kıyafetimiz) kalmazdı."

***niye** ġızıcām* A/24-51
"**Neden** kızacağım?"

*allaḥım, **ne ḳadā** şükür_etsem az* A/27-75
"Allahım, **ne kadar** şükür etsem azdır."

[145] krş. *nası oldu, ne der, nilē çektim, nasıl tanımēriz* (Kalay 1998: 79).

mari ḳızım gelir tabi, ***niden*** *gėlmesin* B/5-32

"Tabi kızım, gelir, **neden** gelmesin?"

2.1.4. Zamirler

Zamirler, nesneleri temsil veya işaret yoluyla karşılarlar. Gerçek dünyadaki herhangi bir varlık veya nesneye ad değillerdir. Dilde soyut veya somut gerçek karşılıkları olmayan zamirler, bu özellikleri bakımından isim cinsindeki diğer kelimelerden ayrılırlar. Belirli bir anlama sahip olmamaları sebebiyle ve gerekli durumlarda her türlü varlık veya nesneyi karşılayabilmeleriyle diğer isimlere nazaran daha geniş bir kullanıma sahip olurlar. Bu zamirler, başlı başına anlamları olmadığı için kelime yapımına elverişli değillerdir. İyelik ekleriyle çekimlenme hususunda da diğer isimlerden farklılık gösterirler. Zamirlerin diğer isimlerden ayrılan başka bir özelliği de çekim eklerini aldıklarında meydana gelen kök değişiklikleridir. Ayrıca, çekim edatlarına bağlanma noktasında da diğer isimlerden farklıdırlar (Ergin 1993: 249-250).

2.1.4.1. Şahıs Zamirleri

Varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir şahıs zamirleri. Türkçede teklik ve çokluk haleriyle birlikte altı şahıs zamiri vardır (Ergin 1993: 251).

Bölge ağızlarında kullanılan şahıs zamirleri, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle aynıdır. Üçüncü çokluk şahıs zamiri de çoğu zaman ilerleyici benzeşme yoluyla *onnar, onnā, ónnā* şekillerine dönüşmektedir. Üçüncü teklik şahıs zamiri, bazen darlaşarak /o/-/u/ sesleri arasındaki /ó/ ünlüsü ile telaffuz edilmektedir. Bölge ağızlarında şahıs zamirlerinin çekimi şu şekildedir:

Tablo 2.1. Şahıs Zamirlerinin Çekimi

	Yalın Hâl	**İlgi Eki**	**Belirtme Hâli**	**Yönelme Hâli**	**Bulunma Hâli**	**Ayrılma Hâli**	**Araç Hâli**
1. T. Ş.	*ben* A/21-17 *bän* A/23-22, B/22-8 *bẫn* A/22-25 bėn A/2-2, B/5-28	*benim* A/24-30 *bėnim* B/13-5	*beni* A/11-29	*bäna* A/26-20 *bene* A/25-58 *bėné* A/25-5 *bėnĭ* A/15-4 *beñe* B/27-15	*bende* A/13-32, B/14-19	*benden* A/25-23, B/17-10 *bėnden B/24-32*	*benle* A/8-64
2. T. Ş.	*sen* A/11-57, B/2-1 sėnA/1-77,A/12-10, B/5-91 *señ* A/26-60	*sėnin* B/12-41 *señĭñ* B/11-51 *senin* A/13-24, B/23-15 señiñ A/23-24	*seni* A/10-34, B/22-34	*sėné* A/5-74 *senĕ* B/16-21	*sende* A/15-19		*senne* B/2-91 sėnne B/4-25
3. T. Ş.	*o* A/5-46 *u* A/27-83	*onuñ* A/12-46 *onun* A/18-8	*onu* A/3-37,B/11-35 *uñu* B/5-33	una A/1-23,A/2-30 uña B/5-30		*ondan* B/4-30 *uñdan* B/21-58, A/6-44	*onnan* B/9-19 uññan A/1-64 uññā B/9-20 onna A/25-33
1.Ç. Ş.	*biz* A/2-19	*bizim* B/2-94	*bizi* A/4-68	*bizä* B/11-40 *bize* A/4-95	*bizde* A/25-62, B/25-27	*bizden* B/10-12 *bizdän* B/9-38	
2.Ç. Ş.	*siz* B/4-5	*sizĭŋ* A/26-43 *sizin* A/12-46, B/11-82	*sizi* A/27-35, B/16-2	*size* A/8-47, B/18-24		*sizden* B/5-55	
3.Ç. Ş.	*onlā* B/8-13 *onnā* A/11-23, *onnar* A/1-11 *unnā* B/5-52 *uññā* B/5-57 *onlar* B/11-25	*onnarıñ* A/12-22, B/19-2 onnarın B/16-31 *onların* B/11-84 *uññān* B/22-54	*onnarı*A/25-59, B/16-35 *onları* A/13-27 *unları* A/14-9 *uñları* A/8-14 *oññarı*B/21-41	*onnara* B/16-8, B/20-8 *onlara* A/14-4, B/11-83 *uññāra* B/20-20 *uñlara* A/20-6	uññāda A/23-20	*ondan* A/1-7, B/15-27 *undan* A/8-72, B/18-74	*uññālan* B/22-38 *onnān* A/18-30

2.1.4.2. Dönüşlülük Zamiri

Türkiye Türkçesinde dönüşlülük zamiri *kendi* kelimesi ile ifade edilir. Bu kelimeyle, bütün şahısları karşılayabilmek için kelimeye iyelik ekleri eklenir (Ergin 1993: 258).

Dönüşlülük zamirinin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı

dilindekinden çok farklı değildir.

1. Teklik Şahıs

kändiñ "kendim" A/23-29
kendim A/2-48, B/21-3
kėndicēzime A/1-43
kändikilēmi "kendiminkileri" A/8-16
kändim A/8-98
kėndim B/5-75

2. Teklik Şahıs

kendin A/6-23

3. Teklik Şahıs

kėndisi A/14-46, B/10-4
kendi A/1-29, B/6-44
kėndi A/16-66, B/20-23
kėndine B/18-105

1. Çokluk Şahıs

kėndimiz B/12-44
kendimiz A/6-31B/1-95

2. Çokluk Şahıs

kendiniz MDD

3. Çokluk Şahıs

kendileri A/4-87

kėndileri B/6-59

Bazı örneklerde dönüşlülük zamirinin tekrar grubu şeklinde kullanımına da rastlanmıştır.

kendi kendimizi B/18-22

kendi kendime A/4-122, B/18-28

2.1.4.3. İşaret Zamirleri

İşaret etmek veya göstermek suretiyle varlıkları karşılayan kelimelere işaret zamiri denilmektedir. Türkçede teklik ve çokluk şekilleriyle birlikte altı işaret zamir vardır (Ergin 1993: 259).

Araştırma bölgemizde bazen *o* işaret zamiri de üçüncü teklik şahıs zamirinde olduğu gibi darlaşarak *ó* şekline dönüşmektedir. Üç zamirin çokluk şekillerinde de aynı ses değişiklikleri görülebilmektedir. Bölge ağızlarında işaret zamirlerinin çekimi şu şekilde yapılmaktadır:

Tablo 2.2. İşaret Zamirlerinin Çekimi

bu A/3-18, B/2-13 *bó* A/27-23	*bunun*B/11-69 *bunuñ* A/26-37	*bunu* B/7-4, A/14-39 *buñu* A/15-23 buŋu A/26-62	*buna* A/22-2, B/4-32			*bunnan* A/3-58 *bunna* A/21-61
şu A/5-65		*şunu* A/1-64,A/27-72, B/9-49	*şurā* B/20-6	*şurda* A/1-57, B/7-37		
o A/2-51 *u* A/26-12, B/2-41	*onun* A/6-127, B/13-20 *onŭn* A/12-11 *unun* B/3-4 *uñuñ* A/5-66	*onu* A/6-11, B/1-15 *uñu* A/4-10, B/5-18 *unu* A/3-45, B/9-44	*ona* A/27-60, B/27-7 *una* A/19-6,B/4-9	*unda* A/5-45	*ondan* A/1-7, B/13-35 *uñdan* B/4-53 *undan* A/5-81,B/2-9	*onna* A/25-33 *uññañ* A/1-33 *unla* A/9-64 *unnan* A/14-48
bunnā A/3-27,B/2-47 *buncāzla*A/5-6 *bunnar* B/2-47 *bunlā* A/8-19 *buñlā* A/8-77 *buññā* A/23-35, B/22-37	*buññarın* B/20-5 *bunnāŋ*A/6-113,B/2-48 *bunların* A/7-26	*bunnarı* A/3-20 *bunlārı* B/11-13	*bunnara* A/25-31			
şuññar B/1-60 *şunulā* A/27-70 *şunlā* A/20-6		*şurları* B/9-34		*şurlāda* A/1-57	*şurlādan* A/16-47	
onnā B/25-10 *onnā* A/26-46 *ónnā* I-A/1-20 *onnar* B/6-12 *uññā* A/2-45 *unnā* B/6-25 *unlā* A/14-28 *uññar* B/4-71	*onnān* A/18-30 *uññarın* A/2-46 *unnāŋ* A/16-50	*onları* A/13-27 *onnarı* B/1-76 *uññarı* A/1-53, B/7-37 *unnarı* A/16-27, B/2-5 *unları* A/14-9 uñları A/20-15	*onlara* B/15-72 *oññara*B/26-14 uññaraA/2-44 *uñlara* A/20-6	*unda* A/14-35 *uññāda* A/23-20		*onlarlan* B/16-17 *oññāla* B/1-53 *unnarılan* A/4-103
bu A/3-18, B/2-13 *bó* A/27-23	*bunun*B/11-69 *bunuñ* A/26-37	*bunu* B/7-4, A/14-39 *buñu* A/15-23 buŋu A/26-62	*buna* A/22-2, B/4-32			*bunnan* A/3-58 *bunna* A/21-61

Bölge ağızlarında aitlik eki almış bazı yer zarfları da işaret zamiri gibi kullanılabilmektedir.

beriki "berideki" A/27-85, B/21-50
öteki "ötedeki, diğeri" A/12-10, B/9-50, B/18-48
ötekinnē "ötekiler" A/26-17
ötekileré "ötekilere"B/11-69

2.1.4.4. Soru Zamirleri

Nesneleri soru yoluyla temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan zamirlerdir. Bu zamirler, nesneleri sormak için ve onları soru hâlinde ifade etmek için kullanılırlar (Ergin 1993: 262).

Soru zamirlerinin bölge ağızlarındaki kullanımı çok küçük ses değişimleri dışında yazı dilindekinden farklı değildir. [146]

kim "kim" A/23-22, A/12-14, B/1-9, B/8-1
ne "ne" A/3-8, A/4-24, B/1-17, B/4-19
né ḳadar "ne kadar" B/11-85
ni "ne" B/2-66

2.1.4.5. Belirsizlik Zamirleri

Nesneleri belirsiz şekilde temsil eden zamirlerdir. Türkçede asıl belirsizlik zamirlerinin sayısı çok azdır ve bu işlev için daha çok zarfların iyelik eki almış şekilleri ile belirsizlik sıfatları veya soru zamirleri kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş *kimi*, *kimisi*, *biri*, *birisi*, *hangisi*, *hepsi* (<*hepisi*), *bazısı* gibi Türkçe ve alıntı kelimeler; {+*ki*} aitlik ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş *öteki*, *beriki*, *deminki*, *benimki* gibi kelimeler; kelime grubundan kalıplaşmış *birçoğu*, *birkaçı*, *her biri*, *hiçbiri* gibi kelimeler ile *şey, falan, filan*, gibi Arapça kelimeler ve bunların eşitlik ekleriyle

[146] krş. *kim, nileri, nilē, nası* (Kalay 1998:72).

genişlemiş *falanca, filanca* şekilleri belirsizlik zamiri olarak kullanılır (Ergin 1993: 264-265). [147]

çoğu A/27-48
hangı "hangisi" A/14-16
herkez A/15-45, B/4-48
hėrkės B/2-38
hepsimiz "hepimiz" A/2-15
hepsi A/5-35, B/4-48
biriñĭ A/1-8, A/5-15, B/2-70, B/11-10
kimisi A/6-2, A/8-45, B/18-11, B/8-51

2.1.5. İsim Türetme Ekleri

Fiil ya da isim tabanlarına (*kök, gövde* veya *birleşik isim*) getirilerek başka bir kavramı karşılamak üzere yeni isimler türetmek için kullanılan eklere *isim türetme ekleri* (=*isim yapım ekleri*) denir. Herhangi bir türetme ekiyle oluşturulan ve yeni bir kavramı karşılamak için kullanılan isimlere de *türemiş isim* veya *isim gövdesi* adı verilir. Bölge ağızlarında Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan isim türetme eklerinin birçoğu bazı ses değişiklikleriyle birlikte korunmaktadır.

2.1.5.1. İsimden İsim Türetme Ekleri

İsim tabanlarına (*kök, gövde* veya *birleşik isim*) getirilerek başka bir kavramı karşılamak üzere yeni isimler türeten eklere *isimden isim türetme ekleri* (=*isimden isim yapma ekleri*) denir (Ergin 1993: 115). Söz konusu eklerin bölge ağızlarındaki kullanımı, bazı ses değişiklikleri dışında Türkiye Türkçesi yazı dilindekinden farklı değildir.

{+cA} Eki

Bu ek aslında ilk önce çekim eki olarak ortaya çıkmış, kalıplaşma yoluyla fonksiyon değiştirerek yapım eki hâline gelmiştir (Ergin 1993: 158). Bölge ağızlarında da sınırlı sayıdaki örnekte karşımıza çıkmaktadır.

[147] krş. *kimse, hepisi, herbiri, bir çoğunuz, bikaçı* (Kalay 1998: 72).

suluca "Suluca köyü" A/6-103, B/22-4
filanca "falan kişi" B/4-76
alaca "karışık desenli" B/5-14
bulġarca "Bulgarca" B/14-33

{+cI} Eki

Türkçenin son derece işlek bir isim türetme eki olan bu ek, isimlerden meslek ve uğraşı bildiren isimler türetir. Ünlüsü bakımından eklendiği ismin son hece ünlüsüne bölge ağızlarında çoğunlukla uyar. Bölge ağızlarında ünsüz uyumuna bağlı örneklere de rastlanmaktadır.

fidancılıḳ A/6-16
keçicilikle "keçi besleyen kişi" A/8-6
yardımcı A/15-49
eczācı "eczane sahibi" B/1-83
avcı B/9-31
fırıncılıḳ B/14-42

{+cIk} Eki

Bu ek isimlere gelerek küçültme ve sevgi ifade eden isimler türetir. Bazen isim ile ek arasında düz dar bir ünlü türediği görülür.

ḳarıcıḳ A/1-83
acıḳ "azıcık" A/4-43, B/9-6
incecik A/9-64, B/5-18
ḳızancıḳlarım "çocuklarım" B/2-96
appacıḳ "bembeyaz" B/4-43

{+cIğAz / +cAğIz} Ekleri

İki ünlü arasında kalan sürekli /ğ/ ünsüzü eriyerek düşme eğilimindedir. Ünsüzün düşmesiyle yan yana gelen iki ünlü birleşerek uzun ünlü hâline gelir. Bu sebeple, Bölgendeki {*+cāz / +cāz*} yapım eklerinin, Türkçenin tarihî lehçelerinde bir arada kullanılan {*+cIğAz*}ve {*+cAğIz*} eklerinin hangisinden değiştiği kesin olarak bilinmemektedir. Muharrem Ergin, Batı Anadolu ağızlarında {*+cAğız*}

şeklinin yaygın olarak kullanıldığını ifade etmiştir (1993: 157). Bölge ağızlarında, {*+cāz / +cā̄z*} küçültme ekini almış kelimeler iyelik ekleriyle çekimlenebilmektedir.

bişeycā̄zim "birşeyceğizim" A/1-15
sōnacāzım "sonracağızım" A/5-86
işcā̄ziñ "işceğizin" A/11-9
gelincā̄zim "gelinceğizim" B/21-64

{+DAş} Eki

Bu ek, eşlik, mensubiyet, ortaklık, ve bağlılık ifade eden bölge ağızlarında *arkadaş*, *kardeş* gibi kelimelerde yaygın şekilde kullanılmaktadır.

arḳadaş A/14-40
ġızġardaşım "kızkardeşim" A/15-56
ḳardaş "kardeş" B/4-94
vatandaş "insanlar, halk" B/14-18
ḳardeş ḳızanıyız "kardeş çocuklarıyız" B/22-3

{+lI} Eki

Bir nesnede başka bir nesnenin bulunduğunu, bir nesnenin bir nesneye sahip veya bağlı olduğunu gösteren bu ek isimlerden sıfat olarak kullanılabilen yeni isimler türetir. (Ergin 1993: 150). Bölge ağzında da yazı dilindeki anlam ve işlevine yakın isimler türetir.

hayırlı A/5-126
ḳıymatlı "kıymetli" A/7-35
buralı A/6-24
farḳlı B/4-105
saplı B/12-56

Bazı örneklerde de aitlik veya sahiplik ilgisinden çok bir kavramın herhangi bir niteliğini gösteren ve sıfat görevinde kullanılabilen isimler türetir.

vakitli "maddi durumu iyi"A/12-25
yaşlı B/1-9

yatılı A/8-11, B/2-100
emekli A/1-7, B/24-17
evli A/6-93, B/1-31
rāmetli "rahmetli" B/6-2
yȇrlisiyĭm "yerlisiyim" A/9-5
sulucalı "Suluca köylü" B/1-109

Bu ek son sesinde /m/ ve /n/ ünsüzü bulunan kelimelere eklendiğinde, ekin ilk sesindeki /l/ ünsüzü ilerleyici benzeşmeyle /n/ sesine dönüşür.

bulġaristannı "Bulgaristanlı" B/1-25
şahinni "Şahinli" A/6-119

{+lI …+lI} Eki

Beraberlik ifade eden bu ek, Eski Türkçe döneminde yaygın olarak kullanılmıştır. Batı Türkçesinde sıfat yapan {*+lI*} ekiyle karışmıştır (Ergin 1993: 163). Türkiye Türkçesinde çok fazla kullanılmayan bu ek, bölge ağızlarında da çok kullanılmamaktadır.

geceli gündüzlü "gece gündüz" A/27-54
analı ġızlı "analı kızlı"A/8-4
irili ufaḳlı B/25-35

{+lIk} Eki

İsimlerden çoğunlukla topluluk, yer ve alet isimleri türetir, bazen de soyut isimler türetmek için kullanılan çok işlek bir ektir (Ergin 1993: 146). Geçici ve kalıcı isimler türeten bu ek, eklendiği ismin son hecesindeki ünlüye göre ünlü uyumuna uyar.

Eklendiği isimlere farklı anlamlar kazandıran bu ek, bölge ağızlarında şu işlevlerde kullanılmaktadır:

- Bir nesnenin çok bulunduğu yer isimleri türetir.

zeytinlik B/1-84
fĭdanlıḳ A/4-28

mezarlıḳ A/6-166
ovalıḳ A/10-18
sazlıḳ B/9-35

- Bir nesneyle ilgili alet isimleri türetir.

gelinlik A/13-20
ellik "eli korumaya yarayan eldiven" A/16-33
pulluḳla "pulluk ile" B/5-80

- Meslek ve uğraşı bildiren isimler türetir.

çobanlıḳ "çobanlık" A/6-53
odunculuḳ B/10-37
askerlik A/27-112
çifçilikle A/1-5
keçicilik A/8-6
rėnçberlik "çiftçilik" B/8-59
fırıncılıḳ B/14-42
ustalıḳ B/9-32

- Soyut isimler türetir.

cāyillik "cahillik" A/5-103
gençlik A/8-89, B/16-16
fakirlik A/5-98
zorluḳ B/12-75
iyilik B/17-43

- Bir şeye uygun veya elverişli olma ifade eden isimler türetir.

yamalıḳ A/5-95
geceliklē, gündüzlüklē "gecelik gündüzlük" A/1-101

- Miktar ve ölçü bildiren isimler türetir.

üç liralıḳ A/3-68
bi_kiloluḳ "bir kiloluḳ B/15-93

- Özellikle akrabalık isimleriyle yerine geçme ifade eden isimler türetir.

analıḳ "üvey anne" A/3-19

- Bir süreç içerisinde zamana taksim etme bildiren isimler türetir.

dȭrt yüz_otuz beş senelik A/12-15
bir_aylıḳ A/3-30
iki senelik B/4-21
ėlli, ėlli beş senelik B/7-38
ūç gūnlük A/7-19

- Durum ifade eden isimler türetir.

yolculuḳ B/8-62
ḳomşuluḳ B/14-57
ėvlilik B/7-38
ġansızlıḳ A/1-57
sālıḳ "sağlık" A/1-7, B/1-16

Bu ekle oluşturulmuş kelimeler iyelik ekleriyle çekimlendiğinde, ekin son ses ünsüzü önce tonlulaşıp sonra süreklileşir. İki ünlü arasında kalan ünsüz de zamanla eriyerek hece kaynaşmasına sebep olur.

genşlīm "gençliğim" A/1-51
aylī "aylığı"A/5-56
emeklilī "emekliliği" A/25-97
hastalī "hastalığı" B/8-49
mezarlīn "mezarlığın" B/18-69

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan kelimelere eklendiğinde, ilerleyici benzeşmeyle bu ekin ilk sesindeki /l/ ünsüzü /n/ sesine dönüşür.

günnük "günlük" A/1-96
fīdannıḳ A/5-42
düzgünnū "düzgünlüğü" B/2-25
büyünnük "bu günlük" B/2-27
bıḳḳınnıḳ "bıkkınlık"B/2-108

{+sIz} Eki

Bu ek eklendiği isimlerden sıfat olarak kullanılabilen ve bir nesnede, başka bir nesnenin olmadığını gösteren isimler türetir. Böylece{*+lI*} ekiyle türetilen isimlerin olumsuz anlamlısını türettiği söylenebilir (Ergin 1993: 151).

hayırsız A/4-76
parasız B/11-27
ekmeksiz B/13-36
õsüz "öksüz"B/21-33
namussuz A/25-84

{+ncI} Eki

Asıl sayı isimlerinden sıra sayı bildiren isimler türeten bu ek, bölge ağızlarında ünlü uyumuna bağlı olarak şekillenir.

üçüncü A/1-18
birinciyē B/9-64
dördüncü A/1-19
ikincisi B/12-3
yedinci B/8-17

{+Ar} Eki

Bu ek asıl sayı isimlerinden üleştirme bildiren sayı isimleri türetir. Aslında {*+Ar*} şeklinde olan bu ekin, *beş* sayı isminden hece bölünmesiyle {*+şAr*} şekli de ortaya çıkmıştır (Ergin 1993: 161). Ekin bölge ağızlarındaki kullanımı, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilinden farksızdır. Bölgenın önemli özelliklerinden biri olan hece sonlarındaki /r/ ünsüzünün eriyerek düşmesi sebebiyle bu ek ünlü uzamasına uğrayarak, bölge ağızlarında çoğunlukla {*+ā / +ā̄ / +şā / +şā̄*} şekilleriyle kullanılır.

beşē onā "beşer onar"A/15-56
birā̄ "birer" A/4-33

{+lAyIn} Eki

Önceden eşitlik ve benzerlik bildiren bir çekim eki fonksiyonundayken zamanla yapım eki hâline gelen bu ek, {*+lA*} isimden fiil türetme ekiyle {*-I*} zarf-fiil ekinin birleşmesi ve bu yapı üzerine işlevini yitirmiş {*+n*} vasıta ekinin gelmesi sonucunda oluşmuştur (Ergin 1993: 164). Bölge ağızlarında hem yapım eki hem de çekim eki (bk. 2.1.6.5.6. Eşitlik Hâli Ekleri) görevinde kullanılır. Yapım eki halindeyken hece düşmesi sonucunda {*+lAn / +lAy / +lA / +lI*} şekillerini alan ek, daha çok zaman zarfı görevinde kullanılan kalıplaşmış az sayıda kelimede görülmektedir.

sabāle "sabahleyin" A/2-21
sabālé "sabahleyin", B/15-50
sabāleyĭn "sabahleyin" B/15-72
sabāla "sabahleyin" B/5-130

2.1.5.2. Fiilden İsim Türetme Ekleri

Fiil tabanına (*kök, gövde* veya *birleşik fiil*) gelerek isimler türeten eklere *fiilden isim türetme ekleri* (=*fiilden isim yapma ekleri*) denir (Ergin 1993: 115). Bu eklerden bazıları bir varlığı karşılamak üzere kalıcı isimler yapar, bazıları da fiilin bildirdiği hareketin isimlerini yaparlar. Bu sebeple, söz konusu eklerden bazılarına *isim-fiil* (=*fiil ismi, mastar*) *ekleri* denir. Bu bölümde, kalıcı isimler türeten ekler ele alınmıştır. Geçici isimler türeten ekler *Fiilimsiler* bölümünde incelenecektir.

{-mAk} Eki

Fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği hareket ismini yapar. Lâpseki bölgesi ağzında da söz konusu ekin kalıcı isimler türettiği kelimelere rastlanmaktadır.

ġaymaḳ "kaymak" A/18-59
basamaḳ B/10-17
toḳmaḳlen "tokmakla" B/13-11
ḳaçamaḳ "*yemek adı*" B/13-50
yemek A/1-80, A/23-13, B/8-21

{-mA} Eki

Görevi, fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği harekete bağlı iş isimleri türetmektir. Bu ek, {*-mAk*} ekine nispetle kalıcı isim türetmeye daha uygundur. Bu ekle türeyen isimler sıfat görevinde de kullanılabilir (Ergin 1993: 176).

doḳuma A/4-137
gözleme A/15-4
ġızartma A/16-71
inme "hastalık adı" A/4-38
aḳıtma "yumurta, un ve süt karışımıyla yapılan bir yemek, akıtma" B/13-50

{-Iş} Eki

Fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği harekete bağlı iş isimleri türeten ektir. Bunun yanı sıra nesne isimleri yapmak için de kullanılır (Ergin 1993: 176).

alış veriş "alışveriş" A/12-30
görüşümüz A/26-22
dönüş A/6-92
gidiş gelişi B/2-18

{-m} Eki

Fiilin bildirdiği hareketle ilgili kalıcı nesne isimleri türetir. Bununla birlikte fiille ilgili durum, iş, varlık, âlet ve yer isimleri de türetebilir (Ergin 1993: 178). Bölge ağızlarındaki kullanımı yazı diliyle aynıdır.

ölüm A/8-57
yetim A/9-40
dilim A/14-57
bölüm B/4-20
geçim B/18-96

{-k} Eki

Fiilin bildirdiği harekete maruz kalan ve o hareketten doğan ayrıca hareketi yapan nesne isimleri türetir (Ergin 1993: 178). Bu ekin kullanılışı yazı dilindeki gibidir.

döşek "yatak" A/1-95,
ġırıḳ "küçük parça, kırıntı" A/3-81
kesik "peynir türü"A11-57
işlek B/2-19

{-Ak} Eki

Bu ek, fiilin bildirdiği hareketi çok yapan veya harekete maruz kalan nesne isimleri türetir. Bununla birlikte hareketin yapıldığı yeri, hareketle ilgili aleti, o hareketle yapılan şeyi bildiren nesne isimleri türetmek için de kullanılır (Ergin 1993: 178). Ekin kullanılışı yazı dilinden farklı değildir.

ḳonaḳlēlim "konaklayalım" A/6-1178
oturaḲ A/3-17
yataḳ B/12-49

{-n} Eki

Fiilin bildirdiği hareketi yapanı, olanı ve bu harekete maruz kalan isimler türetir. Ekin kullanılışı yazı dilinden farklı değildir.

ekin B/12-57 %%
düyün "düğün" A/8-90, B/26-2
gelin A/5-20

{-GI} Eki

Bu ekle, çoğunlukla yapma bildiren fiillerden fiilin bildirdiği hareketi yapan, harekete maruz kalan nesne isimleri türetir ve fiilin bildirdiği yapma işinin ismini veya bu hareketle ilgili alet isimlerini yapar. Ekin kullanılışı yazı dilinden farklı değildir.

örgü B/5-26

saygı B/12-3

yaygı (< *yay-gı*) "yere serilmek için kullanılan halı, kilim gibi şeyler" B/12-36

{-GIn} Eki

Bu ekle, fiilin bildirdiği hareketle ilgili *fail* (=*kılıcı*) isimler türetilir. Fonksiyonu, fiildeki hareketin çok yapıldığını ifade etmektir. Bölge ağızlarında zaman zaman {*-mIş*} sıfat-fiil eki işlevini de üstlenir.

yorgun A/6-145

düzgün A/25-30, B/2-26

{-GAn} Eki

Bu ekin fonksiyonu fiilin bildirdiği hareketle ilgili *fail* (=*kılıcı*) isimleri türetmektir. Bölge ağızlarında, fiildeki hareketin çok yapıldığını bildirme görevi yanında nesne ve alet isimleri de türettiği de tespit edilmiştir.

yorgan (< ET **yabır-gan*) "yorgan" A/18-24

alışganlık "alışkanlık" A/14-68

{-GAç} Eki

Bölge ağızlarında göçmen köylerinde bir örnekte fiilin bildirdiği hareketle ilgili alet ismi türettiği, yörük köylerinde de bir örnekte fiilin bildirdiği hareketle ilgili *fail* (=*kılıcı*) isim türettiği tespit edilmiştir.

utangıçlıktan "utangaçlıktan" A/3-34

salıngacı (< *salın-gaç-ı*) "salıncağı" B/19-44

{-IcI} Eki

Bu ek, fiilin bildirdiği hareketle ilgili *fail* (=*kılıcı*) isimleri türetir. İşlevi, fiilin bildirdiği hareketin çok yapıldığını ifade etmektir. Genellikle meslek isimleri yapmakla beraber bazen sıfat görevinde kullanılan isimler de türetir. Ekin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı dilindekinden farklı değildir.

baḳıcı A/6-97

arıtıcı B/1-31

temizleyici B/2-59

silkici "silkme işini yapan kişi" B/14-26

ḳırıcı B/17-30

{-ç} Eki

fiilin bildirdiği hareketin çok yapıldığını bildiren bu ek, genellikle dönüşlü fiil gövdelerine getirilir. Türettiği isimler fiili yapanı, harekete maruz kalanı veya hareket sonunda ortaya çıkan durumu ifade eder. Bölge ağızları inceleme metinlerimizde bir örnekte görülmektedir.

ḳısıḳançlıḳtan "kıskançlıktan" A/3-46

{-I} Eki

Fiil tabanlarına gelerek olan, yapan ya da yapılan nesneleri karşılayan isimler türetir. Bu ek, Eski Türkçede {*-ġ* / *-g*} fiilden isim türetme ekinin yardımcı ünlüsü durumundayken eklerdeki /ġ/ ve /g/ ünsüzlerinin Batı Türkçesinde düzenli bir şekilde düşürülmesi sonucunda asıl yapım ekinin işlevini üzerine almıştır (Ergin 1993: 182).

ḳoḳusu " kokusu" A/2-67, B/13-21

sayı "rakam"A/9-61

yazı "alınyazısı" A/27-85

ölüleri "ölmüş kişileri" B/12-36

dolu "çok anlamında" B/22-56

{-AcAk} Eki

Bu ek daha çok sıfat-fiil yapar. Ayrıca fiilin bildirdiği harekete bağlı nesne isimleri yapan bu ek, bölge ağızlarında ünlü düşmesine uğrayarak {*-cAk*} şekline dönüşmüştür.

yiycek " yiyecek" A/3-46

yiyecek B/4-65

õlcek diilsin "ölecek değilsin"B/21-57

Bu ekle türetilen kelimelere ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde, /k/ ünsüzü önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşır. Sonraki aşamada ise iki ünlü arasında kalan /ğ/ ünsüzü ünlülerin açıklığı içinde erir ve hece kaynaşmasına sebep olur.

ölcẽmizi "öleceğimizi" A/8-48

{-A} Eki

Zarf-fiil görevindeki {-*A*} ekinin zamanla kalıplaşması sonucunda oluşan bu yapım eki, bölge ağızlarında çok az sayıda örnekte görülmektedir.

yara "yara" A/27-48, B/22-44

{-tI} Eki

Genellikle dönüşlü fiil gövdelerine getirilir ve fiilin bildirdiği hareketi yapanı, harekete maruz kalanı veya hareket sonunda ortaya çıkan durumu ifade eder. Bölge ağızlarında işlek olarak kullanılan eklerden biridir.

sıḳıntı (<*sıkın-tı*) A/3-42
bālantısı (<*bağlan-tı*) "bağlantısı" A/26-23

{-AnAk} Eki

Fiildeki hareketin sürekliliğini gösteren isimler yanında bazen alet ismi olarak kullanılan isimler türetir. Yapı bakımından birkaç ekin birleşmesiyle meydana gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bölge ağızlarında işlek olmayan bu ek, yazı dilinde olduğu gibi kalıplaşmış birkaç kelimede görülmektedir.

görenek B/18-74
dī̃neklerle (<değ-enek) "değneklerle" A/27-17

{-mIk} Eki

İşlek olmayan bir türetme ekidir. Bölge ağızlarından derlediğimiz metinlerde sadece bir örnekte karşımıza çıkmıştır.

ekşimik (<ekşi-mik) "bir çeşit lor peyniri" B/15-43

{-ntI} Eki

Dönüşlü fiil tabanlarından sonra /-tı/ eki kullanılmasına rağmen bazı fiillerin dönüşlü tabanları kullanılmadığından /-ntı/ eki olarak alınmıştır. (Ergin 1993: 183)

ürküntü (<ürk-üntü) A/4-68

2.1.6. İsim Çekim Ekleri

İsimlerin başka isimlerle ve fiillerle hem morfolojik hem de semantik ilişki kurmasını sağlayan ekler *isim çekim ekleri*dir. Bu ekler, eklendikleri ismin kelimeden daha büyük dil birimleri içinde kullanılabilmelerini için gereklidir. Çokluk eki, başka kelimelerle gramatikal ilişki kurmaması bakımından diğer çekim eklerinden ayrı bir özelliğe sahiptir.

2.1.6.1. Çokluk Eki

Türkçede çokluk ifadesini sağlayan ek {+*lAr*} eki, tekil isimlerin iki veya daha fazla sayıda olduğunu gösterir. Bölge ağızlarında, bu ekten sonra ünlüyle başlayan bir ek veya kelime geldiğinde yazı dilinde olduğu gibi {+*lAr*} şeklinde kullanıldığı görülmektedir. [148]

buydeyleri "buğdayları" A/4-93
araçlar A/19-32
şēlere "şeylere" A/24-29
ḳızḳardeşlerim B/17-18
evvelkilere B/21-46

{+*lAr*} ekinin asıl görevi nesnelerin sayı bakımından iki veya daha fazla sayıda olduğunu bildirmek olmasına karşın bazen topluluk ve grup ifade etmek için de kullanılır. [149]

[148] krş. *kızlar, erkekler* (Kalay 1998: 63).

[149] krş. *bobamnar* (Kalay 1998: 63).

hacılādan "hac görevinden" A/4-50

ɪ̄tiyarlara "ihtiyarlara" A/5-42

ḳatlā "apartmanlar" A/6-83

aptul ḥocalā "Abdullah Hoca ve ailesi" B/18-22

kimlēden "kimlerden, hangi aileden"A/18-70

Bölge ağızlarında, çokluk ekinden sonra ünlüyle başlayan bir ek veya kelime gelmediği durumlarda, ekin son sesindeki /r/ ünsüzü eriyerek çoğu zaman düşer. Ünsüz düşmesinin etkisiyle ünlüsü de uzun telaffuz edilerek {*+lā / +lā̄ / +lē*} şekillerine dönüşür. [150]

ḳabaḳlādan "kabaklardan" A/4-10

eskilā̄den "eskilerden" A/13-24

bacaḳlāmdan "bacaklarımdan" A/16-13

amcalām "amcalarım" B/17-43

müsāfirlē "misafirler" B/25-10

Son sesinde /m/, /n/ ve ünsüzleri bulunan kelimelerden sonra çokluk eki geldiğinde, ekin ilk sesindeki /l/ ünsüzü ilerleyici benzeşme yoluyla /n/ ünsüzüne dönüşür. Kendinden sonra ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde {*+nAr*} şeklinde kullanılır. [151]

bunnarı "bunları" A/2-71

fidannarı "fidanları" A/6-22

onnarıñ "onların" A/12-22

günneri "günleri" B/2-81

ḳoyunnarı "koyunları" B/24-26

Çokluk eki, son sesinde /m/, /n/ ve /ñ/ ünsüzleri bulunan kelimelerden sonra {*+nAr*} şekline dönüşür ve kendisinden sonra ünlü bulunmadığı durumlarda son ses ünsüzünün eriyerek düşmesi ve ünlüsünün de uzun telaffuz edilmesi sebebiyle {*+nā / +nā̄ / +nē*} şekline dönüşür. [152]

---

[150] krş. *genşlē, gelinnē* (Kalay 1998: 63).

[151] krş. *dermenner, bobamnar* (Kalay 1998: 63).

[152] krş. *gelinnē, bostannānı* (Kalay 1998: 63).

güññē "günler" A/2-50
unnarında "onlarında" A/14-8
göçmennā̄ "göçmenler" A/12-9
ḳızannarım "kızanlarım, çocuklarım"B/20-4
hayvannā "hayvanlar" B/22-16

Yörük köylerinde yaptığımız derlemelerde, son seste /m/, /n/ ve /ñ/ ünsüzlerinden biri bulunmamasına rağmen aitlik ekinden sonra gelen çokluk ekinin de bazen {*+nAr*}, {*+nā / +nā̄ / +nē*} şekillerine dönüştüğü görülür. Bu durumda, aitlik ekinden sonraki çokluk ekinin ön sesindeki /n/ ünsüzü de ikizleşir. Bu ses olayı zamirler, aitlik eki veya iyelik ekleri ile hâl ekleri arasında türeyen zamir /n/ sesinin analojik etkisiyle meydana gelmiş olmalıdır.

şindikinnē "şimdikiler" A/4-135
ötekinnä "ötekiler" A/26-17

2.1.6.2. İyelik Ekleri

Eklendiği isimlerin hangi varlığa ait olduğunu bildirmek için kullandığımız eklere *iyelik ekleri* denir (Ergin 1993: 210). İyelik ekleri, Türkçede altı şahsa göre ve her şahıs kategorisi için ayrı bir ekle çekimlenmektedir.

Bölge ağızlarındaki iyelik çekimi, yazı dilindeki gibidir ancak yazı dilinden ayrılan tek yönü, ikinci teklik şahıslarda genizsi /n/ sesinin bazen korunmasıdır. İyelik eklerinin bölge ağızlarındaki durumu şu şekildedir:

Tablo 2.3. İyelik Ekleri

1. T. Ş.	*-(I)m*
2. T. Ş.	*-(I)ñ, -(I)n*
3. T. Ş.	*-I / -sI*
1. Ç. Ş.	*-(I)mIz*
2. Ç. Ş.	*-(I)nIz*
3. Ç. Ş.	*-lArI*

1. Teklik Şahıs[153]

{+*m*}

yavrum A/1-58, A/5-4

ablam A/2-10, B/2-33

bubam "babam"A/5-55

ōlum "oğlum" B/7-29

ḳaynam "kaynanam" B/12-26

{+*(I)m*}

torunum A/6-79

habarım "haberim"A/10-42

ḳızanım "çocuğum"B/2-16

ėvlatlarım "evlatlarım" B/2-73

işim B/4-44

2. Teklik Şahıs[154]

{+*ñ*}

tēzäñ "teyzenin" A/5-18

{+*(I)ñ*}

çocūñ "çocuğun" A/3-30, B/11-51

işcāziñ "işceğizin" A/11-9

geliñiñ "gelinin" A/27-71

ĭsanın "insanın" B/18-15

ananın "annenin" B/2-119

[153] krş. *anam, ġızanım* (Kalay 1998: 64).

[154] krş. *ābin, kardaşın* (Kalay 1998: 64).

3. Teklik Şahıs[155]

{+*I*}

ōlu "oğlu" A/3-16, B/17-47

ömrü A/8-57

sözü "sözü" A/26-29

ḳızı B/5-25

ḳıymatını "kıymetini" B/2-122

{+*sI*}

datlısı A/13-36

bubası "babası"A/16-29

hėr türlüsünü "her türlüsünü" A/16-50

sarısını B/4-33

ölüsü B/20-17

1. Çokluk Şahıs[156]

{+*mIz*}

fėrėcėmize "ferecemize (pardesü tipi, siyah üst giysisi)" A/1-67

hālimiz A/2-6

yengemiz A/26-37

makinemiz B/1-16

aġamız "ağabeyimiz" B/21-12

{+*(I)mIz*}

fotrafımızı "fotoğrafımızı" A/18-15

ġonuştīmiz "konuştuğumuz" A/26-10

görüşümüz A/26-22

---

[155] krş. *ḳızı, ḳocası* (Kalay 1998: 64).

[156] krş. *köpēmiz, keçilēmiz* (Kalay 1998:).

köyŭmüz "köyümüz" B/1-7

hatırımızı B/20-22

2. Çokluk Şahıs[157]

{+ *nIz*}

halanız A/6-32

ėzzāneniz "eczaneniz" A/25-18

ġabınız "kabınız" B/9-41

{+*(I)nIz*}

soyadınızı A/2-61

eviniz A/6-28

yaşınız A/6-111

işiniz B/16-53

3. Çokluk Şahıs[158]

altısı "onların altı tanesi"A/9-35

ellē "elleri" A/8-50

bubaları "babaları" A/8-57, B/4-70

ḳolları B/5-18

ḳafaları "kafaları" B/19-3

Çokluk ekinden sonra birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri gelirse çokluk ekindeki /r/ ünsüzü eriyerek düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur.

oraḳlāmız "orak biçilecek tarlalarımız" A/1-46
yannışlāmızı "yanlışlarımızı" A/6-95

[157] krş. *zanātlānızı, nöbetinizde* (Kalay 1998: 64).

[158] krş. *āretleri, hısımnarı* (Kalay 1998: 64).

boğazlāmı “boğazlarımı” A/25-55
talālānizde “tarlalarınız” B/9-35
hırḳalānızın “hırkalarınızın” B/18-45

{*-dIk*} sıfat-fiil ekinden sonra birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri ile üçüncü teklik şahıs iyelik eki geldiğinde ekteki /k/ ünsüzü önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşarak iki ünlü arasında kalır ve eriyerek düşer, hece kaynaşmasına sebep olur.

gezmedīmiz “gezmediğimiz” A/2-17
gāldīniz “geldiğiniz” A/23-15
gödūn “gördüğün” B/2-41
ekmedīmiz “ekmediğimiz” B/17-57
oldūnu “olduğunu” A/14-16

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra üçüncü teklik şahıs iyelik eki geldiğinde, /k/ ünsüzü önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşır ve iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer, hece kaynaşmasına sebep olur.

ḳulā “kulağı” B/7-38

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri geldiğinde, /k/ ünsüzü önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşır ve iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer hece kaynaşmasına sebep olur.

ayāmız “ayağımız” A/3-20, A/4-36
bacām “bacağım” A/14-3, A/27-18
ḳucāmız “kucağımız”A/1-68
ḳulāmın “kulağımın” B/9-6
dedelēmiz “dedelerimiz” A/10-14

Son sesinde /h/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri geldiğinde, /h/ ünsüzü iki ünlü arasında kalır, eriyerek düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur.

iştām “iştahım” A/8-31
nikām “nikâhım” A/3-23

Çokluk eki almış bir kelimeye üçüncü teklik şahıs iyelik eki ve hâl ekleri geldiğinde, iki ünlü arasında kalan /r/ ünsüzü düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur. Bu durumda, çokluk ekiyle iyelik eki birleşerek iki ekten oluşan {*+lā / +lā̄ / +lē* } yapısını ortaya çıkartır.

yūrtlānı "(onun) yoğurlarını" A/8-52
tėpelēni "(onun)tepelerini" B/4-2

Aynı ses olayı üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinden sonra hâl eki geldiğinde de iyelik eki hece kaynaşmasına uğrayarak {*+lā / +lā̄ / +lē* } şeklinde görülmektedir.

yemeklēni "yemeklerini" A/16-42
biribirlēni "biribirlerini" B/18-64

2.1.6.3. Aitlik Eki

Bu ek isimleri başka isimlere bağlayan çekim ekidir. İyelik ekleri eklendikleri isimlerin başka bir varlığa ait olduğunu gösterirken, aitlik eki kendinden sonraki ismin eklendiği isme ait olduğunu bildirir. Bulunma hâli ve ilgi hâli eklerinden sonra da gelebilen aitlik eki, çoğunlukla ismin sıfat görevinde kullanılmasını sağlar. Bu sebeple yapım eki olduğunu ifade edenler de vardır. Yazı dilinde bazı istisnalar dışında tek şekillili olan bu ek, bölge ağızlarında ses uyumuna uymaktadır[159].

evdeki A/5-72
dağdaḳı "dağdaki" A/21-12
yanındaḳı "yanindaki" A/27-2
urdaḳı "oradaki" B/9-32
burdaḳılara "buradakilere" A/8-81
şindiki "şimdiki" A/2-27
yuḳarḳılar "yukarıdakiler" B/11-78

[159] krş. *başdaḳınnar*, *ġarşısındaḳı*, *başınıñ altındaḳı*, *arḳadaḳınnarı* (Mutlu 2008: 246); *ordaki, zamanki, yerdekisi* (Kalay 1998: 64).

Bölge ağızlarında, yazı dilindeki gibi artlılık-önlülük uyumunun bozulduğu örnekler de vardır.

arḳasındaki A/23-10
almanyadaki "Almanya'daki" B/11-13

Aitlik eki, ilgi hâli ekiyle birlikte kullanıldığında *ilgi zamiri* olarak adlandırılır.

seninki A/6-70, B/5-57
gelininkine A/18-50
ülfetininki "Ülfettin'inki" A/19-28

Bölge ağızlarında, son hecesinde yuvarlak ünlü bulunan kelimelerden sonra aitlik ekinin ünlüsünün yuvarlaklaştığı görülmüştür[160].

öbürkülā "öbürküleri" A/26-47
günkü "günkü" A/13-20

2.1.6.4. Küçültme Ekleri

Küçültme ekleri, eklendikleri isimlere küçültme, sevgi, şefkat anlamları katar. Bu ekler, bazen yapım eki bazen de çekim eki gibi değerlendirilebilmektedir (Ergin 1993: 155-158).

{+cIk}

acıḳ "azıcık" A/2-39, B/9-6
bi_çuvalcıḳ "bir çuvalcık" A/4-91
ifacıḳ "ufacık" A/8-57
sıcacıḳ B/15-59
ḳolaycıḳ B/22-25

{+cĀz}

bişeycāzim "birşeyceğizim, birşeyciğim" A/1-15
buncāz "buncağız" A/5-6, B/22-39
işcāziñ "işceğizin" A/11-9

[160] krş. *bõnKü*, *bugüngü*, *düñkü*, *u güñkünden bugüñkü* (Mutlu 2008: 246).

ḳızancāz "çocukcağız" B/11-63
oncāz "oncağız"B/21-13

Bölge ağızlarında, kelimeler küçültme ekiyle birlikte birinci teklik ve çokluk şahıs iyelik ekleriyle de çekimlendiklerinde, çekimli şekillerdeki iyelik ekleri, küçültme ekinin sevgi ve şefkat anlamını kuvvetlendirme görevindedir.

ḱendicēzime "kendiceğizime" A/1-43
ġızcāzım ḳızcağızım" A/5-16
buncāzım "buncağızım" A/27-83

2.1.6.5. Hâl Ekleri

İsimler, genel olarak fiillerle bazen de başka isimlerle kurdukları anlam ilişkisi çerçevesinde belli hâl çekimine girerler. Bu anlam ilişkileri, hem gramatikal bir göstergeyle kurulabilir hem de bir göstergeye ihtiyaç duyulmaksızın kurulabilir. İsmin fiile veya başka bir isme göre durumunu bildiren bu hâl kategorilerini gramatik düzlemde sağlayan eklere *hâl ekleri* denir (Ergin 1993: 215).

a) İlgi Hâli Eki

Eklendiği isimleri kendisinden sonraki başka bir isme bağlayan ilgi eki, isim unsurları arasında anlam bakımından (semantik) bir bağ kurulmasını sağlar. Bölge ekteki genizsi /n/ sesini de korumaktadır. [161]

Son sesinde ünlü bulunan kelimelerden sonra ek {+*nIn*}, {+*nIñ*} şekilleriyle kullanılır.

serseriniñ birine A/5-18
hocanıñ hanımını A/11-21
maşıṅġanıñ fırınına A/22-15
burasının mėvlidi A/1-106
hayriyenin yanına B/5-40

[161] krş. *ḳulānın, kūmüzün, tarlayın, unnān, pādişān* (Kalay 1998: 65).

Son sesinde ünlü bulunan kelimelerden sonra ekin bazen {+*yIn*}, {+*yIñ*} şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

ḳocaveliyin_altına B/2-42
dedeyĭñ_aylīnı "dedenin aylığını" B/8-53
hėrşeyin hayırlısı B/1-22

Son sesinde ünsüz bulunan kelimelerden sonra ekin {+*In*}, {+*Iñ*} şekli kullanılır.

iki ġızıñ ikisini "iki kızın ikisini" A/10-40
kemiklialañıñ isḲele āçlañı "Kemiklialan'ın iskele ağaçları" A/20-18
ĭsañıñ başına A/27-79
onnarıñ şēleri "onların şeyleri" B/19-2
anamın ḳocası "annemin kocası" B/16-35

Lâpseki yöresi ağızlarında son ses durumundaki /r/ ünsüzü genellikle erir. Çokluk ekindeki /r/ ünsüzü de son ses durumundayken eriyerek düşme eğilimindedir. Bu eki almış isimlerden sonra ilgi eki geldiğinde, /r/ ünsüzünün erimesiyle hece kaynaşması meydana gelir.

çocuḳlān çevresi "çocukların çevresi" A/27-40
demetlēn_arası "demetlerin arası" B/23-9
traḳtörlēn_arḳasında "traḳtörlerin arkasında"B/6-7
ḥırḳalānızın_altına "hırkalarınızın altı" B/18-45

Hece kaynaşması ses olayı, zamirlerin çokluk şekillerinden sonra ilgi eki geldiğinde de görülmektedir.

bunnān_içinden "bunların içinden" A/6-113
onnān hepsi "onların hepsi" A/18-30
buññān dedeleri "bunların dedeleri" B/2-48
uññān ḳızını "onların kızını" B/22-54

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra ilgi eki geldiğinde, /k/ ünsüzü önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşır ve iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer, hece kaynaşmasına sebep olur.

ekmēn‿içine "ekmeğin içine" A/1-37
melēn‿anası "Melek'in annesi" A/5-21
çardān pazarıdı "Çardak'ın pazarıydı" B/1-51
ocān beşi "ocak ayının beşi" B/2-62

Son sesinde /h/ ünsüzü bulunan kelimelere ilgi eki getirildiğinde de aynı ses olayının meydana geldiği bir örnekte tespit edilmiştir.

allān‿emriyle "Allah'ın emriyle" B/10-35

b) Belirtme Hâli Eki

Bazı fiiller, tabanının taşıdığı anlama bağlı olarak belirttiği hareketi herhangi bir nesneye yönlendirir. Bu fiillere geçişli fiiller denir (Ergin 1993: 220). Belirtme hal eki de eklendiği ismi geçişli bir fiile bağlama görevindeki ektir. Belirtme hal eki, fiilin bildirdiği hareketin tesir ettiği nesneyi belirgin hâle getirir. Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarındaki belirtme hâli eki, artlılık-önlülük uyumuna bağlı olarak dört şekillidir. [162]

İtiyar‿aylī alıyomuş ḳarıcıḳ, urdan sona, ***paralānı*** *hep ḳapmışlā, hep ḳapmışlā, bi‿de* ***ġocasını*** *da öldürmüşlē.* A/1-84
"Kadıncağız ihtiyar aylığı alıyormuş ondan sonra (hırsızlar) **paralarını** hep kapmışlar bir de **kocasını** öldürmüşler."

mezarları *da bi‿ yapmışlā, tulalan bōle ,bi güzē sārmışlā bōle* ***işĪleri, mezarları****.* A/21-3
"**Mezarları(şeyleri)** da tuğlayla bir güzel sarmışlar, böyle bir (güzel) yapmışlar."

bazı sefer sıḳışıḳ ta geliyor ama ***ḳızanları*** *bıraḳmayoz, tālaya ġötürüyoz .* B/11-34

[162] krş. *iplī, moturu, ḳarnını* (Kalay 1998: 66).

"Bazı zamanlar sıkışık(işlerin çok olması ve çocuklarla birlikte daha da zorlaşması) da geliyor ama **çocukları** bırakmıyoruz, tarlaya götürüyoruz."

*ben‿**işin dōrusunu** ḳonuşurum yavrım* B/17-51
"Ben **işin doğrusunu** konuşurum yavrum"

*ülfetin **olāncī** vā, **onun çocī** de müğendiz belediyede.* A/19-40
"Ülfettin'in **oğulcuğu** var, **onun çocuğu** da belediyede mühendis."

bėnĭ bak "Bana bak" A/15-4

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra belirtme hâli eki geldiğinde, önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşan /k/ ünsüzü iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur. [163]

*ununda vādı iki **çocū,** benim de işde iki çocuḳ dedĭm gibi* A/8-14
"[Daha önce] dediğim gibi benim iki çocuğum onun da iki **çocuğu** vardı."

*e‿onlar tabi **meslēni** değerlendirmek‿için ḳarabiġaya gidiyorlar.* B/14-47
"Onlar [göçmen gelen ailem] tabii **mesleğini** değerlendirmek için Karabiga'ya gidiyorlar."
*uyuttu mu biçeriz **orā*** B/19-32
"[Çocuğu] uyuttu mu **orağı** biçeriz."

*yidĭm‿**ėkmē** bile bilmiyom şindi* B/21-26
"Şimdi yediğim **ekmeği** bile bilmiyorum."

Sonu ünlüyle biten kelimelerden sonra belirtme hâli eki geldiğinde arada türeyen /y/ ünsüzü, iki ünlü arasında kaldığı için düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur.

[163] krş. *çocūnu* (Kalay 1998: 66).

*undan sonā git dedi ,**inē** sā gäl, dedi* A/8-49
"Ondan sonra git **ineği** sağ gel, dedi."

*bilmėn ki ḳızım, özel **yemē** işte fasile, ḳurufasile* B/8-23
"Bilmem ki kızım, işte [buranın] özel **yemeği** fasulye, kurufasulye."

*allah bize de nāsib_etsin ülė **görmē.*** B/11-86
"Allah bize de öyle **görmeyi** nasip etsin."

*ne **yemēni** götürebĭlirsin, dōru düzgün, ne içkisini* B/25-9
"Doğru düzgün ne **yemeğini** ne içkisini götürebilirsin."

c) Yönelme Hâli Eki

Bir hareketin yöneldiği noktayı bildiren isimler bu hâl ekini alırlar (Ergin 1993: 221). Fiilin bildirdiği hareketin yöneldiği yeri gösteren hâl ekidir. Kullanımı Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibidir. Bölgemiz ağızlarında bir iki istisna dışında ünlü uyumuna bağlıdır. [164]

***gelibola** gütümüş, uñuñ da yarısını satmış, beş_altı bilenek vā bile içinde* A/5-89
"[Narı komşum] **Gelibolu'ya** götürmüş, onun da yarısını satmış, beş altı [tane] falan var bile [sandığın] içinde."

***çocuḳlarına** baḳıvādım büyük_ōlanın* A/6-79
"Büyük oğlanın **çocuklarına** bakıverirdim"

*üş_tėnė ġızım vā.üçü de **ġōcē** ġaşTı* A/15-35
"Üç tane kızım var üçü de **kocaya** kaçtı."

***burē** ġadā getiriyon ġadın beni* A/20-2
"Kadın beni **buraya** kadar getiriyor."

[164] krş. *doḳtora, bize, küllēne* (Kalay 1998: 66).

onlar geliyo burda ḳardeşi çocunu ḳarısını bıraḳıyo, ***askere*** *gidiyo, bidā ġelmiy̆o* B/14-40
"[Dedelerim]Onlar geliyor, burada kardeşini çocuğunu bırakıyor **askere** gidiyor, bir daha da gelmiyor."

ne ġötüren vā burdan? bi_ḳefin. unu da hoca dĕyo, o bile nasi˘b_olmē yo ***kimisine*** *deyo* B/18-11
"Ne götüren var buradan[dünyadan]. Bir kefen. Onu da hoca , o bile **kimisine** nasip olmuyor, diyor."

Yönelme hâlinin bölge ağızlarında bazen dar ünlülü şekillerde de kullanıldığı bilinmektedir. Bunun sebebi olarak, bazı araştırmacılar tarafından belirtme hâli ekinde olduğu gibi hâl eklerinin de karışmasına bağlanmıştır (Gülensoy 1988: 80, 85). Bu ikili şekilleri hâl eklerinin birbiri yerine kullanılması olarak değerlendiren araştırmacılar da bulunmaktadır (Buran 1996: 131-133, 162; Gülsevin 2002a: 87; Akar 2004: 50). Zeynep Korkmaz da yönelme hâli ekinin kullanımında ortaya çıkan düz dar ünlülü şekilleri, bölge ağızlarında çok yaygın olan ünlü darlaşmasına bağlamaktadır (1994a: 45; 2005h: 228). Tamlayıcıların almış oldukları hâl eklerinde, fiilin isteminden kaynaklanan bazı tercihlerin de söz konusu olduğu yukarıda belirtilmişti (Uğurlu 2000: 201-202; Uğurlu 2001: 74). Yönelme hâli ekindeki bu ikili şekiller belirtme hâli ekinde olduğu gibi fiilin istemine bağlı bir tercih olarak değerlendirilebilir. [165]

gündoğdu var ilerde, ilk_önce ***urayi˘*** *gälmişlėr beş on hane. çadırları ġurmuşlā* ***urayı.*** B/9-26
"İleride Göndoğdu var, ilk önce beş on hane **oraya** gelmişler. Çadırları **oraya** kurmuşlar."

āyġazda da ġavırıyoz da bu saba ***maşıngayi˘_*** *attım.* A/22-15
"[Biberleri] aygazda da kavuruyoruz da bu sabah **maşıngaya** attım."

{-*mA*} fiilden isim türetme ekiyle türetilmiş isimlerden sonra yönelme hâli eki geldiğinde arada türeyen /y/ ünsüzü, iki ünlü arasında kaldığı için düşer ve hece kaynaşması ortaya çıkar.

[165] krş. *borayı, nereyi* (Kalay 1998: 66).

bilmē bilmē "bilmeye bilmeye" A/2-11
sāmā "sağmaya" A/8-48
ġāḳmā "kalkmaya" A/14-3
gelin_almā "gelin almaya"B/26-6
sēretmē "seyretmeye" B/14-15

Yönelme hâli eki, sonu düz dar ünlüyle biten kelimelerden sonra geldiğinde arada türeyen /y/ ünsüzü, iki ünlü arasında kaldığı için düşer ve hece kaynaşması olur.

çanaḳḳalē "Çanakkale'ye" A/5-26, B/5-71
burē "buraya" A/4-71, B/14-40
lirē "liraya" A/25-65 ,B/2-65
aşā "aşağıya" B/9-34
arabē "arabaya" B/6-18

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra yönelme hâli eki geldiğinde, önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşır /k/ ünsüzü iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur.

ḳayā "kayığa" B/6-5
ayā "ayağa" B/12-3
çocā "çocuğa" B/16-53

Metinlerimizdeki bir örnekte, yönelme hâli eki alan *sabah* kelimesinin de ünsüz düşmesi ve hece kaynaşmasına uğradığı görülmektedir.

sabā ġarşı"sabaha karşı" B/18-73

d) Bulunma Hâli Eki

Bulunma hal eki fiilin bildirdiği hareketin gerçekleşme yerini göstermek için kullanılır. Bu ek, eklendiği ismi fiile bağlar (Ergin 1993: 222). Türkçede bulunma hâli eki ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak şekillenir. (Buran 1996: 181). [166]

[166] krş. *dālāda, içērde* (Kalay 1998: 66).

düyünlēde "düyünlerde" A/6-36
kövlēde "köylerde" A/5-89
şā̄de "şeyde" A/12-13
urda "orada" B/6-18
bayırda "kırda" B/8-28

e) Ayrılma Hâli Eki

İsimleri fiile bağlayan bu hâl eki, fiilin bildirdiği hareketin ayrıldığı yeri gösterir (Ergin 1993: 223). Türkçede ünlü ve ünsüz uyumlarına göre dört şekilli olan ek, bölge ağızlarında da genellikle tonlu şekilleriyle kullanılır (Buran 1996: 206). [167]

eskiden "A/4-103
ḳuldan "kuldan"A/8-58
gözlerimden A/18-73
aḳrabalardan "akrabalardan" B/16-6
arḳadan "arkadasından,sırtından" B/21-60

Ayrılma hâli ekinin son ses durumundaki /n/ ünsüzü, bir örnekte genizsi /n/ sesine dönüşmüştür.

uñdañ_sona "ondan sonra" A/26-52

- Ayrılma hâli eki fiildeki hareketin çıkış noktasını bildirmek için kullanılabilir.

kövden *gelip gitme zebil_olma, dedilē bana* A/6-97
"Bana, köyden gelip gitme, zebil olma, dediler."

ōrman, ***depeden*** *geliyo* A/15-51
"[Odunumuz] tepeden, orman(dan) geliyor."

[167] krş. *edirneden, cumādan* (Kalay 1998: 67).

akçalandan *müsāfirlē gėlmiş meselā diyer başķa yerden* B/25-10
"Diğer başka yerlerden mesela **Akçaalan köyünden** misafirler gelmiş."

askėrden *gėldi çocūmuz* B/18-56
"Çocuğumuz **askerden** geldi."

evden *eve gitmēlim* B/11-14
"Evden eve gitmeyelim."

- Fiili çeşitli yönlerden tamamlayan zarf görevinde kullanılabilir.

şindi uññā ***ōlėnden*** *sona gidiyo, üçe ġadā urda* A/6-91
"Onlar şimdi **öğleden** sonra gidiyor, üçe kadar oradalar."

burdan pazartesi sabahsı ya da pazar günü ***āşamdan*** *gidiyodum, cuma günü āşamüstü geliyodum* A/6-99
"Buradan Pazar günü **akşamdan** ya da pazartesi sabahtan gidiyordum, Cuma günü akşamüstü geliyordum."

baķam ***böğünden*** *ütürü geliriz didilē* A/19-4
"**Bu günden** ötürü geliriz, demişlerdi; bakalım."

biz geçen ***yazdan*** *mı geçen te bi_seneyi geşti* B/1-36
"Biz geçen **yazdan** [beri] mi işte bir seneyi geçti [suyumuzu taşıyoruz]."

unu ***eskiden*** *ķullanıyodum ben ama şindi ķaldırmayo* B/24-5
"Ben onu **eskiden** kullanıyordum ama şimdi [bünyem] kaldırmıyor."

- Bir şeyin sebebini bildirmek amacıyla kullanılır.

ķırādan yamulurdu A/2-19
" (Tırnaklarımız) kırağıdan yamulurdu"

bi_şē mi vā deye undan baķtım A/6-4
"Bir şey mi var diye, ondan baktım."

sıcaḳlardan mı acaba B/4-30
"Acaba sıcaklardan mı"
benim dede ḳazadan_öldü B/8-28
"Benim dede (eşim) kazadan öldü."

baba ḳaldı, baba da o da ḳalp tıḳanıḳlīndan, o da tıḳandı… B/16-39
"Baba kaldı, baba da kalp tıkanıklığından öldü."

- Bir nesnenin neden yapıldığını bildirmek için kullanılır.

doḳuz kilo undan mı ne tarana A/2-42
"tahmini dokuz kilo undan tarhana"

yapādan sırf B/12-30
"sadece yapağıdan(yapılmış)."

ḳaçamaḳ misir_uñdan B/13-51
"mısır ununda kaçamak"
yamalıḳ_uçḳurlādan şişelere, ne u testilere süs yapılır
"Yamalık uçkur(bel lastiği yerine de kullanılan atık kumaş parçaları)lardan testilere süs yapılır." B/5-91

- Vasıf isimlerinden önce kullanıldığında iki nesne arasında karşılaştırma ilişkisi kurulur.

unnāndan tā güzel_olurdu benimki
"Benimki onlarınkilerden daha güzek olurdu." B/5-56

öteki sudan daha ġüzėl däyä
"öteki sudan daha güzel diye" B/9-49

bundan büyük taş B/11-71
"Bundan büyük taş."

- Yazı dilinde olduğu gibi bazı edatların isimlere bağlanmasını sağlar.

yirmi yaşından beri A/1-52
urdan sonā "ondan sonra" A/1-9
bayramdan beri A/5-64

f) Eşitlik Hâli Ekleri

Bu ek, isimlere gelerek benzerlik ifade eder. Bazı isimlerle birlikte görelik, kadarlık gibi durumları da bildirirler. İsimler, kendilerini fiile bağlayan bu ek sayesinde fiilin gerçekleşme şeklini ve tarzını gösterirler ayrıca isimlerin cümle dediğimiz düzlem içinde zarf görevinde kullanılmalarını sağlarlar (Ergin 1993: 227).

Bölge ağızlarında eşitlik hâli için {+*cA*}, {+*cAk*} ve {+*lAyIn*} olmak üzere üç ek kullanılmaktadır. Bölge ağılarında en çok kullanılan eşitlik hâli eki {+*cA*}'dır. Bununla birlikte, {+*cA*} ekine oranla daha az kullanılan {+*cAk*} ve {+*lAyIn*} ekleri de isimlerin zarf göreviyle fiile bağlanmasını sağlayan eşitlik eki görevindedirler.

{+*cA*} Eki

Ebu ekin esas görevi isimleri benzerlik ifadesiyle fiile bağlamaktır ancak *iricene* örneğinde olduğu gibi sıfat olarak kullanılan isimlere küçültme ve benzerlik anlamı da verebilir.

Türkiye Türkçesi yazı dilinde eşitlik hâli için kullanılan ek, Türkçe gramer kitaplarında isim çekim ekleri içinde değerlendiriliyorsa da çoğu örnekte çekim eki fonksiyonunu kaybederek isimden isim türetme eki durumuna gelmiştir (Ergin 1993: 227). [168]

ōlece "öylece" A/2-39
ağırca "ağırca"B/27-16
rahatcana "rahatça" A/15-53
kēfimce "keyfimce" A/6-84
iricene "irice"A/14-33

[168] krş. *güzelce, usulca* (Kalay 1998: 68).

Bu eki alan kelimelerin süre bildiren bir zarf olarak kullanıldığı da görülmektedir.

āylarca "aylar boyunca"A/26-33

{+*cAk*} Eki

Bu ek aslında küçültme ifade eden bir yapım eki olduğu hâlde Eski Anadolu Türkçesi döneminden itibaren eşitlik eki gibi kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde eşitlik eki olarak kullanımı zayıflayarak bu işlev kalıplaşmış bazı kelimelerde kalmıştır (Ergin 1993: 229). Bölge ağızlarında ise birkaç örnekte eşitlik eki gibi kullanıldığı görülmektedir. [169]

kövcek (<köyce) "bütün köy" MDD
evcek (<evce) MDD

g) Araç Hâli Ekleri

Araç hali ekleri, isimlere gelerek onları bir fiile bağlar ve fiilin bildirdiği hareketin gerçekleşmesinde kullanılan aracı veya fiildeki hareketi özneyle birlikte yapan kişiyi göstermek amacıyla kullanılır. Türkçede araç hâlini ifade etmek için kullanılan {+*n*} eki, Batı Türkçesinde işlevini kaybetmiş yerini *ile* edatına bırakmıştır. Bazı kelime ve edatlarda varlığını kalıplaşma yoluyla sürdüren bu ek, artık çekim ekinden çok isimden isim türetme eki görünümündedir (Ergin 1993: 225-226). Türkiye Türkçesinde yazı dili araç hâlini ifade etmek için *ile* edatının ekleşmesiyle ortaya çıkan {+*lA*} eki kullanılır. Ünlü uyumuna bağlanması bakımından yazı diliyle paralellik gösteren bu ek, *ile* edatının kalıntısı olarak değerlendirilebilecek {+*IlA*}, {+*IlAn*}, {+*InAn*} şekilleriyle çift heceli olması yönünden yazı dilinden ayrılmaktadır. Araç hâli ekindeki bu çok şekillilik bölge ağızlarında da görülmektedir.

{+*IlA*} Eki

Türkiye Türkçesinde araç hâlini ifade etmek için {+*lA*} eki kullanıldığını belirtmiştik. Bu ek, aslında *il-* fiilinin {-*A*} zarf-fiil ekiyle kalıplaşmasıyle birlikte oluşan *ile* edatının zamanla ek hâline gelmiş şeklidir. Anadolu ağızlarında ünlü uyumuna bağlı olarak {+*IlA*} şeklinde kullanılır ve hem *ile* edatının izini taşıması

[169] krş. *evcek, kūcek* (Kalay 1998: 68).

hem de ekleşme sürecinde önceki aşamayı göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bölge ağızlarında yaygın olarak kullanılmaktadır[170].

ġolumla "kolumla"A/1-37
çamırla "çamurla"A/9-55
öküzlēle "öküzlerle" B/5-53
düğünle "düğünle" B/10-35
rātlā "rahatla"B/18-54

Son sesinde ünlü bulunan kelimelere eklendiğinde, araç hâli ekinin ilk ünlüsü /y/ sesine dönüşür. Bazı örneklerde, /y/ üzsüzü düşmekte ve önündeki ünlünün bazen uzun telaffuz edilmesine sebep olmaktadır.

ninėle "nineyle"A/1-46
nēle "neyle" B/19-16

Lâpseki ağızlarındaki bazı örneklerde, {+*IlA*} araç hâli ekinin eski araç hâli eki {+*n*} ile genişleyerek {+*IlAn*} şekline dönüştüğü örnekler de vardır. Bu yapı ek yığılmasıyla meydana gelir ve ekin {+*lAn*} şekline dönüşerek ekleşme sürecine girdiğini göstermektedir[171].

hayvannālan "hayvanlarla" A/1-54
unnarılan "onlarla" A/4-103
eşėlen "eşekle" A/26-51
yālan "yağla, yağ ile" A/16-53
toḳmaḳlen "tokmakla" B/13-11

İki araç hâli ekinin birleşmesiyle oluşan {+*IlAn*} yapısı, /n/ sesinin gerileyici benzetme etkisiyle bazen {+*InAn*} şekline sonrasında da ekleşme

[170] krş. ***gücüle*** *sardım* (Mutlu 2008: 244); *kürekle, yabala* (Kalay 1998: 67).

[171] krş. ***çalgılan davıllan*** *gälin gimiş, hālä näzillidi bilän un gäliyomuş* ***dävilälän***, *baharın* ***arabiylen*** *kitdik*, ***ġayıḳlan*** *ġarşıya geçiyu* (Mutlu 2008: 242) *ustalālan, tirenlen* (Kalay 1998: 67).

sürecinde olan bu yapı da ön sesteki ünlünün erimesiyle {+*nAn*} şekline dönüşmektedir[172].

bunnan "bununla" A/3-58
enceklerinnen "encekleriyle, köpek yavrularıyla"A/13-23
ġaynatasınnan "kaynatasıyla" A/16-29
ḳocasınnan "kocasıyla" B/5-44
onnan "onunla" B/9-19

Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinden ve zamirlerden sonra {+*InA*}, {+*InAn*}, {+*InAnA*} araç hâli ekleri geldiğinde, araç hâli ekinin ilk ünlüsü, önce /y/ sesine sonrasında gerileyici benzeşmeyle /n/ sesine dönüşür. Lâpseki ağızlarında araç hâli ekinin bir ses olayı olmaksızın da {+*nA*} şeklinde kullanıldığı görülmüştür[173].

elinnä "eliyle" A/14-32
sovanna ""A/18-56
hayvanna "hayvanla" A/26-51
evlatlānna "evlatlarınla" B/2-56
torunna "torunla" B/22-17

{+*n*} Eki

Eski lehçelerde kullanılan {+*n*} araç hâli eki, Batı Türkçesinde işlekliğini kaybederek yerini {+*lA*} ekine bırakmıştır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde de *yazın*, *kışın* kelimelerinde kalıplaşmıştır ve bir bakıma isimden isim türetme eki durumuna gelmiştir. Bu ek, bölge ağızlarında sınırlı sayıdaki örnekte çekim eki gibi kullanılmaktadır[174].

---

[172] krş. ***davılınan orḳunan*** *yapılır*, ***ipinen*** *biçiyler*, ***öküzünen*** *ekerdik*, ***düvennen*** *döner*, *ḳadınnar bizim* ***sırtınnan umuzunnan*** *su daşır* (Mutlu 2008: 242) *tirennen* (Kalay 1998: 67).

[173] krş. ***öküzüne*** *yaPdīm ileçberliK*, *yabalarına*, *çapasınna*, ***atına*** *geldiler* (Mutlu 2008: 242) *senne, ḳadınna, ekmēnne* (Kalay 1998: 67).

[174] krş. *ġışın*, *gündüzün*, *güzün*, *öylen*, ***ilkindin*** *yürrus*, ***ilkin*** *bis halı doḳuduḲ*, ***yazın*** *erişirdi* (Mutlu 2008: 243).

yazın A/1-33, A/6-122, B/26-17
ġışın "kışın, kış mevsiminde" A/1-45
ilkin "ilk, önce" A/6-131, A/11-55, A/14-41,
ḳārın "kar yağdığı zaman, kışın" B/26-17

2.1.6.6. Soru Eki

Soru eki, hem isimlere hem de çekimli fiillere getirilebilir ve bu yönüyle diğer çekim eklerinden ayrılır. İsimlere eklendiğinde ismi fiile bağlar ve diğer çekim eklerinden sonra getirilir. Çekimli fiilere eklendiğinde de soru ekinden sonra şahıs ekleri getirilebilir (Ergin 1993: 231). Bölge ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi ünlü uyumuna bağlı olarak dört şekilli kullanılır.[175]

*bizim kövün mü?*A/6-46
"Bizim köyün mü?"

arabada mı äşin? A/23-11
"Eşin arabada mı?"

başında bi_sürü mü vā B/4-48
"Başında bir sürü mü var?"

şindi siz bizleri ürenmē mi gäldiniz B/16-6
"Şimdi siz bizleri öğrenmeye mi geldiniz?"

bėnim ḳonuşmaları mı alacān şindi B/13-5
"Şimdi benim konuşmalarımı mı alacaksın?"

2.2. Fiiller

İş, oluş, hareket bildiren kelimelere fiil denir. Fiil tabanları, tek başlarına kullanılamazlar ve ancak mastar ekiyle ifade edilebilirler. Mastar ekinin

[175] krş. *ḳasım mı, yoḳ mu, öküzü mü* (Kalay 1998: 68).

çıkarılmasıyla ortaya çıkan fiil tabanları, belli bir kip ve şahıs ekini alarak çekimlenmek suretiyle kullanılabilirler (Ergin 1993: 266).

Fiillerin bölge ağızlarındaki kullanımı, Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında olduğu gibidir. Ancak, bölgenin ses özelliklerine bağlı olarak fiil kök veya gövdelerinde bazı değişiklikler olabilmektedir. Az sayıda da olsa yazı dilinde ve diğer ağızlarda bulunmayan fiillere rastlamak mümkündür.

2.2.1. Fiil Türetme Ekleri

Fiiller, genel olarak yapıları bakımından basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Türemiş fiiller, isim veya fiil köklerine yapım (türetme) ekleri getirilmek suretiyle meydana getirilir. Yapım ekleri de eklendikleri kelime türüne göre birbirinden farklı kategorilerde değerlendirilir.

2.2.1.1. Fiilden Fiil Türeten Ekler

Fiil kök veya gövdelerine gelerek fiilin önceki anlamına bağlı yeni fiiller türetmek için kullanılan eklere *fiilden fiil türetme ekleri* (= *fiilden fiil yapım ekleri*) denir.

{-mA-} Eki

Bu ek, fiilin anlamını olumsuzlaştırdığı için *olumsuzluk eki* diye de adlandırılır. Fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği hareketin gerçekleşmediğini ifade ederler. Bölge ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibidir.

düşünmēyom "düşünmüyorum"A/1-18
yāpmadım "yapmadım" A/23-24
ālayamayoŋ "ağlayamıyorum" A/27-10
ġalmadı "kalmadı" B/17-59
bilmesin "bilmezsin" B/18-4

Olumsuz fiillerin geniş zaman ikinci ve üçüncü şahıs çekimlerinde {*-mAz*} eki kullanılır. Bu fiillerin ikinci şahıs çekimlerinde, ekin son ünsüzü şahıs ekindeki ünsüzün etkisiyle tonsuzlaşabilir.

bilmessiniz " bilmezsiniz" A/3-114

Aynı ses olayı şart birleşik çekiminin olumsuz geniş zaman çekiminde de görülmektedir.

ġóymassan "koymazsan"A/11-18
bilmėssen "bilmezsen" B/5-24
oturmassam "oturmazsam" B/6-13

Art ünlülü fiil tabanlarına şimdiki zaman eki eklendiğinde, yapım ekinin ünlüsü /y/ sesinin etkisiyle ince sıraya geçer.

çıḳmėyom "çıkmıyorum" A/1-38
yapamā̆yom "yapamıyorum" A/4-31
bilmeyon "bilmiyorum" A/11-4
yaleyosun "yağlıyorsun" B/13-40

Olumsuz fiil tabanlarına şimdiki zaman eki eklendiğinde, yazı dilindeki gibi yapım ekinin ünlüsü /y/ sesinin etkisiyle darlaşır.

bilmiyom "bilmiyorum" A/14-28
yöryėmiyoñ "yürüyemiyorum" A/16-20
ġarışmıyoz "karışmıyoruz" B/18-37
bilmiyosun "bilmiyorsun" B/24-24
yapmıyoz "yapmıyoruz" B/26-9

Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki {*-cAk* / *-cA*} şeklindedir. Bu ek, /c/ sesinin etkisiyle çoğunlukla ön ünlülü şekilleriyle kullanılır. Son hecesinde art ünlü bulunan olumsuz fiil tabanlarına gelecek zaman eki getirildiğinde ise /c/ sesinin etkisiyle fiil türetme ekinin ünlüsü de ince sıraya geçer.

çıḳmā̆cedim "çıkmayacaktım"A/25-13
sıḳmā̆cän "sıkmayacaksın" A/27-6
dayanamē̆cek "" dayanamayacak" A/27-23
yapamecen "yapamayacaksın" B/4-72

Son hecesinde art ünlü bulunan olumsuz fiil tabanlarına gelecek zaman eki eklendiğinde, fiilden fiil türetme olumsuzluk ekinin ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle darlaşır.

inanmıcañ "inanmayacaksın" A/27-77
ġonuşmīcān "konuşmayacağım" A/20-11
oturmıcän "oturmayacaksın"B/12-16
sõlemicem "söylemeyeceğim" B/17-13
yaptırmıcaḳlā "yaptırmayacaklar" B/25-18

Olumsuz fiil tabanlarına şimdiki zaman eki ekdiğinde, fiilden fiil yapım ekinin ünlüsü uzun telaffuz edilebilir.

gidemãyom "gidemiyorum" A/4-29
ellēmãyo "elleyemiyor" A/5-34
bulamãyoz "bulamıyoruz" A/9-70
bilemēyoz "bilemiyoruz" B/16-11
bırakmēyo "bırakmıyor" B/17-28

{-n-} Eki

Fiil tabanlarını edilgen veya dönüşlü hâle getiren bu ekin Lâpseki ağızlarındaki kullanımı, yazı dilinden farklı değildir.

Ekin dönüşlülük işeviyle kullanımına dair örnekler şunlardır:

baḳınıyom "bakınıyorum" A/1-27
yaĶınırım "(kına) yakınırım" A/8-77
edindi "edindi" A/26-22
bulunursun "bulunursun" A/6-14
bulunmem "bulunmayayım" A/19-5
görünmō "görünmüyor" B/18-12

Ekin edilgenlik işeviyle kullanımına dair örnekler şunlardır:

çalınıyo "(davul)çalınıyo" A/23-35
oḳunuyo "okunuyor" A/5-30
yoluncaḳ "yolunacak" A/16-26
bulunmadı "bulunmadı" A/6-37
oḳunū "okunur" B/8-16
bulunū "bulunur" B/8-26

{-l-} Eki

Bu ek, fiil tabanlarını edilgen hâle getirir. Bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilinden farklı değildir.

bayıldıḳ A/2-56
ġıyılmadı "kıyılmadı" A/3-21
çekildi A/6-78
ekilirdi B/2-44
sıḳılıyo "sıkılıyor" B/4-2

{-ş-} Eki

Fiil tabanlarına gelerek işteşlik bildiren bu ek bölge ağızlarında yazı dilinden farklı kullanılmamaktadır.

eriştik A/2-7
dolaşıḳ A/10-2
ãñlaşĭlıyo "anlaşılıyor" A/22-10
ālaşırlādı "ağlaşırlardı" A/25-85
ḳarışırsın "karışırsın" B/2-91
ḳarıştır B/13-39
añlaşabiliy̆oz "anlaşabiliyoruz" B/14-23

{-r-} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin başkasına yaptırıldığını ifade eder. Bölge ağızlarında çok yaygın ses olaylarından biri olan /r/ erimesi sebebiyle bazen düşer ve önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

bişirilēdi "pişirirlerdi" A/1-80, B/15-5
doğurdum A/3-25
ġaçırdılā "kaçırdılar" A/10-40

{-t-} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin başkasına yaptırıldığını ifade eden bu ekin bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilindekinden farklı değildir.

oḳutmamışlā "okutmamışlar" A/16-5
ġızartma "kızartma" A/22-20
aratmasın "aratmasın" B/1-23
oynatıyodu "oynatıyordu" B/9-20
uyuttu B/19-32

{-DIr-} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin başkasına yaptırıldığını ifade eder. Bölge ağızlarında yaygın olan /r/ düşmesine bağlı olarak bazen ekteki /r/ ünsüzü de düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir.

aldırmadı A/1-15
ġaldırıvādı "kaldırıverdi" A/5-65
yazdırdīm "yazdırdığım" A/23-33
yaptırıcėk "yaptıracak" A/4-62, B/18-55
deyiştirdiler "değiştirdiler" B/10-28

{-Ar-} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin başkasının yaptığını ifade eden bu ek de bölge ağızlarında da kullanılmaktadır.

çıḳarmışlā "çıkarmışlar" A/16-5, B/1-70
ġızarıyo "kızarıyor" A/16-51
ḳoparı "kopartır" B/19-26

2.2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler

İsim köklerine gelerek o ismin anlamına bağlı bir hareketi karşılamak üzere yeni bir fiil türeten eklere *isimden fiil türetme* (= *isimden fiil yapım) ekleri* denir.

{+lA-} Eki

Türkçenin işlek fiil türetme eklerinden biridir. Bölge ağızlarında ses olaylarından kaynaklanan bazı değişiklikler dışında yazı dilindekiyle kullanımı aynıdır.

ellemem A/2-27
yollamışlā "yollamışlar" A/7-10
paḳladılā "pakladılar" A/8-53
toplayıp A/15-44, B/1-73
serinledi B/1-55
yüklenik "yüklenip" B/23-8

Bu ek, son sesinde /n/ ve /ñ/ ünsüzleri bulunan isimlere eklendiğinde ilerleyici benzeşme yoluyla {+*nA*-} şekline dönüşür.

annatēni "anlatayım" A/18-17, B/15-2
nişannadılā "nişanladılar" B/18-50, B/21-34
yaḳınnamışındır "yakınlamışındır, yaklaşmışsındır" B/22-5

{+l- / +Al-} Eki

Bölge ağızlarında işlek olan fiil türetme eklerinden biridir. Sıfat olarak kullanılan isimlerden, ismin anlamıyla ilişkili fiiller türetir. Ünlü ile biten isim tabanlarına ekin {+*l*-} şekli; ünsüzle biten isim tabanlarına da {+*Al*-} şekli getirilir.

düzeldirdi "düzeltirdi" A/4-49, A/25-30
yükseltti A/25-64, B/2-38
boşalıyō "boşalıyor" A/21-12
incelmiş A/27-64
azaldı B/2-22

{+A-} Eki

İşlek olan fiil türetme eklerinden biridir. Bölge ağızlarında yazı dilinden farklı kullanılmamaktadır.

ġanamam "kanamam"A/1-24
boşandı A/4-57, B/5-74
oynādın "oynardım" A/8-70 *oynasın* B/5-65
yaşasın A/5-68, B/12-20

{+r- / +Ar-} Eki

Genellikle renk isimlerinden, ismin anlamına bağlı fiiller türeten yapım ekidir.

toparladı A/1-44
ḳarardı "(kınalarım)karardı" B/5-40

2.2.2. Fiil Çekim Ekleri

Fiillerin, kullanılabilmeleri için ifade ettikleri hareketlerin bir nesneye bağlanması gerekir. Bu da ancak fiil kök veya gövdelerinin, şekil ve zaman ekleriyle şahıs eklerini almak suretiyle çekimli hâle gelmeleriyle mümkündür (Ergin 1993: 266). Fiilleri belli bir kip ve şahsa bağlı olarak çekimleyen eklere *fiil çekim ekleri* denir.

2.2.2.1. Şahıs Ekleri

Fiilin bildirdiği iş, oluşun veya hareketin kim tarafından gerçekleştirildiğini gösteren eklere *şahıs eki* denir. Şahış ekleri fiile mutlaka şekil ve zaman eklerinden sonra eklenir. Kaynak bakımından iki tip şahıs eki vardır.

Zamir Kaynaklı Şahıs Ekleri

Şahıs eklerinden bazıları, şekil ve zaman eki almış fiillerden sonra gelen şahış zamirlerinin ses değişikliklerine uğrayarak ekleşmesi sonucunda oluşmuştur. Bu eklere birinci tip şahıs ekleri adı verilerek *öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman* ve *gereklilik* çekimlerinde kullanılır. Bu eklerin bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilindeki gibidir. Sadece ikinci teklik ve çokluk şahıs ekleri bazen Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi genizsi /n/ ünsüzüyle telaffuz edilir. Ayrıca, söz konusu kip ve zaman eklerinin bazı şahıs çekimleri iyelik kaynaklı şahıs ekleriyle de yapılabilir.

Tablo 2.4. Zamir Kaynaklı Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs	*-Im / In / -m / -n*
2. Teklik Şahıs	*-sIñ / -sIn*
3. Teklik Şahıs	*-ø*
1. Çokluk Şahıs	*-Iz*
2. Çokluk Şahıs	*-sIñIz / -sInIz*
3. Çokluk Şahıs	*-lAr, -lā, -lē*

İyelik Eki Kaynaklı Şahıs Ekleri

Fiil çekiminde kullanılan şahıs eklerinin bazıları da iyelik eklerinin etkisiyle meydana gelmiştir. Bu eklerin, {*-t*} fiilden isim yapma ekinin iyelik eki almasıyla meydana geldiği düşünülmektedir (Ergin 1993: 283). Bu ekler, ikinci tip şahıs ekleri diye adlandırılarak *bilinen geçmiş zaman* ve *şart* çekimlerinde kullanılır.

Bu eklerin bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilinde olduğundan farklı değildir. Sadece ikinci teklik ve çokluk şahıs eklerindeki genizsi /n/ ünsüzü yazı dilinde /n/ ünsüzüne dönüşmesine rağmen bölge ağızlarında hala kullanılmaktadır.

Tablo 2.5. İyelik Eki Kaynaklı Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs	*-m*
2. Teklik Şahıs	*-ñ, -n*
3. Teklik Şahıs	*-ø*
1. Çokluk Şahıs	*-ḳ / -k*
2. Çokluk Şahıs	*-ñIz, -nIz*
3. Çokluk Şahıs	*-lAr, lā, -lē*

2.2.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri

Fiiller, insanın çevresinde algıladığı hareketlere verilen isimlerdir. Aslen bir sözlük malzemesi olan fiiller, tek başlarına kullanılamayan ancak bazı ekleri aldıkları anda kullanım alanına çıkan kelimelerdir. Kök veya gövde hâlindeyken

isimlerle morfolojik ve semantik bir ilişkisi bulunmayan fiiller, çekime girdiklerinde diğer kelimelerle anlam ilişkisine girerler. Çekimli fiillerde kip, zaman, kişi ve görünüş kavramları bulunur (Ergin 1993: 266-267; Korkmaz 2003a: 527).

Fiil tabanlarının bildirdiği kılış, oluş veya hareket belli bir gramer kalıbı içinde ifade edilir. Fiildeki hareket, oluş veya kılışın konuşan, dinleyen ve sözü edilen açısından hangi biçimde yansıtıldığını ifade eden gramer kalıplarına *kip* denir. Fiil kök ve gövdelerine getirilerek onları belli bir kalıba sokan eklere de *kip ekleri* denir (Ergin 1993: 273; Korkmaz 2003a: 569).

Türkiye Türkçesinde dokuz kip bulunmaktadır. Bunlardan beşi, fiildeki hareketin belli bir zaman dilimi içinde gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildirir, bu sebeple de *bildirme kipleri* denir. Diğer dört kip ise fiildeki hareketin henüz gerçekleşmediğini, gelecekteki bir zaman dilimi için tasarlandığını ifade ettiği için *tasarlama kipleri* denir (Ergin 1993: 273).

a) Bildirme Kipleri

Fiildeki hareket, oluş veya kılışın belli bir zaman diliminde gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildirirken, bir taraftan da fiilin zamanını gösterirler (Ergin 1993: 273; Korkmaz 2003a: 583). Bu nedenle, bildirme kipi eklerine *zaman ekleri* de denir. Zaman eklerinin kip fonksiyonları aynıdır ancak ifade ettikleri zaman fonksiyonuna göre *geniş zaman eki, bilinen geçmiş zaman eki, öğrenilen geçmiş zaman eki, şimdiki zaman eki, gelecek zaman eki* adlarını alırlar.

Geniş Zaman

Fiildeki hareketin, geçmiş ve gelecek zamanları da kapsayan geniş bir zaman diliminde, yani zaman düzleminin tamamında gerçekleştiğini ve gerçekleşmeye devam ettiğini gösteren fiil kipidir. Türkiye Türkçesinde geniş zaman kipi {*-(I)r*} ve {*-Ar*} ekleriyle ifade edilir (Ergin 1993: 275; Korkmaz 2003a: 637).

Geniş zaman eklerinin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı dilinde olduğundan farklı değildir. Ancak, yaygın olan ünsüz düşmesi olayına bağlı olarak geniş zaman ekinin ünsüzü düşerek önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olabilir. Ayrıca, herhangi bir ses olayı oladığı hâlde birinci çokluk şahıs

çekimindeki geniş zaman eki ünlüsünün bazen uzun telaffuz edildiği görülmektedir.

1. Teklik Şahıs

Geniş zamanın birinci teklik şahıs çekiminin yazı dilinde olduğu gibi daha çok{*-Im*} ekiyle yapıldığı görülmektedir.

yaḳarım A/8-75
beklerim A/12-44
ekerim A/14-45
çıḳarım B/1-72
cezālanırım B/4-74

Geniş zamanın birinci teklik şahıs çekiminde az sayıda {*-(I)n*} eki de kullanılmaktadır. [176]

ḳıpıvarın "kırpıveririm" A/19-26
çıḳıvārin "çıkıveririm" A/26-32
bilirin "bilirim" A/7-5
aḳıdırın "akıtırım" A/18-50

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi {*-sIn*} ekileriyle yapılmaktadır. Geniş zaman ekinin ünsüzü özellikle yörük köylerinde eriyerek düşme eğilimindedir ve ünsüz düşmesinin etkisiyle ekin ünlüsü de uzun telaffuz edilir. [177]

bilīsin "bilirsin" A/6-17, B/22-51
daḳāsın "takarsın" A/13-19
tutāsın "tutarsın" B/22-26

Ünsüz düşmesine göçmen köylerinin olduğu bölgelerde daha az rastlanmaktadır. [178]

[176] krş. *doḳurın* (Kalay 1998: 103).

[177] krş. *yapāsın, sürēsin, af idēsin* (Kalay 1998: 104).

afedersin "afedersin"A/2-5
inanır mısın A74-94
ūrenirsin ""öğrenirsin" B/2-94
götürebĭlirsin "götürebilirsin" B/25-9

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi yazı dilide olduğu gibi eksiz yapılmaktadır. Bu şahıs çekiminde özellikle yörük köylerinde, geniş zaman ekinin ünsüzü son ses konumunda bulunduğundan eriyerek düşer ve ekin ünlüsü bazen uzun bazen de normal uzunlukta telaffuz edilir.

olū "olur" A/9-22
verī̄ "verir" A/15-28
gelī̄ "gelir" A/14-34
alır gidē "alır gider" A/18-39
geliverī̄ "geliverir" B/8-37
boşanıvarı "boşanıverir" B/5-74

Göçmen bölgesinde, ekin ünsüzü çoğunlukla kendini korur.[179]

duyar gelir B/4-77
ālar "ağlar" B/5-73
çıḳar B/11-75
tanır B/21-51

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi, şahıs zamiri kaynaklı {-*Iz*} ekiyle çekimlenir. Bu şahıs çekiminde bazen geniş zaman ekinin ünlüsü bazen de birinci çokluk şahıs ekinin ünlüsü uzun telaffuz edilir.

biçerīz̄ "biçeriz"A/4-21
ekeriz A/6-121

---

[178] krş. *binērsin, bırakırsın* (Kalay 1998: 104).

[179] krş. *yımşar, sārlar, getiri* (Kalay 1998: 104/105).

deriz A/9-21
giyeriz B/22-38
alırız B/26-5

İkinci hecesinde fiilden fiil yapım eki {-*(I)r*-} bulunan fiillere geniş zaman eki getirildiğinde, fiil tabanındaki /r/ ünsüzüyle geniş zaman ekindeki /r/ ünsüzü aynı boğumlanma noktasında oluştuklarından bunlar arasındaki yardımcı ünlü düşer. Bunun sonucunda da hece düşmesi (*haploloji*) meydana gelir. [180]

bişiriz "pişiririz" A/18-61
alıvarız "alıveririz" B/8-38
yiveriz "yiyiveririz" B/23-14
emziriz "emzirirız" B/19-32

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekiminde {-*sIñIz*},{-*sInIz*} ekleri kullanılır. İkinci teklik şahıs çekiminde olduğu gibi bazen geniş zaman ekinin ünsüzü eriyerek düşer ve ekin ünlüsü uzun telaffuz edilir. [181]

bilir misiñiz "bilir misiniz"A/11-46
gülāsiniz "gülersiniz" A/11-14
yapāsınız "yaparsınız" B/9-36
ödärsiniz "ödersiniz" B/17-35
verisiniz "verirsiniz" B/18-38

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekimi **{**-*lAr*} eki kullanılarak yapılır. Bu şahıs çekiminde hem geniş zaman ekinin ünsüzü hem de şahıs ekinin son ünsüzü düşer. Düşen ünsüzlerin etkisiyle önlerindeki ünlüler genellikle uzun telaffuz edilir. [182]

[180] krş. *ķarız, seriz, ederiz, ķuruduruz* (Kalay 1998: 105).

[181] krş. *görüsünüz* (Kalay 1998: 105).

[182] krş. *yapālar, öptürüler, dērler* (Kalay 1998: 106).

çıḳālā "çıkarlar" A/13-10
yapālā "yaparlar" A/19-11
ḳarşılāla "karşılarlar" B/26-7
geliverilē "geliverirler" B/5-19
oturŭlā "otururlar" B/25-9
eylenirlē "eğlenirler" A/16-74

Bilinen Geçmiş Zaman

Fiilin bildirdiği iş, oluş veya hareketin konuşma zamanından önceki bir zaman diliminde gerçekleştiğini ve konuşan kişinin bu iş, oluş veya hareket gerçekleşirken bizzat gördüğünü ifade eder(Ergin 1993: 282; Korkmaz 2003a: 584). Yazı dilinde olduğu gibi bölge ağızlarında da bilinen geçmiş zaman, çoğu zaman {*-DI*} eki kullanılarak yapılır ancak zarf-fiil eki almış asıl fiil ile *dur-* tasvir fiilinin birlikte oluşturduğu yapılar da bilinen geçmiş zaman eki gibi kullanılmaktadır.

{*-DI*} Eki

Bölge ağızlarındaki asıl bilinen geçmiş zaman ekidir. Yazı dilinden farklı olarak ikinci teklik ve ikinci çokluk şahıs çekimlerinde şahıs ekindeki genizsi /n/ ünsüzünün az da olsa korunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, son sesinde tonsuz ünsüz bulunan fiillere çoğunlukla ekin tonlu veya yarı tonlu şekilleri getirilmektedir. Bu durumda, fiil tabanıyla ek arasındaki ünsüz uyumu bozulmaktadır.

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekiminde iyelik kaynaklı {-*m*} şahıs eki kullanılmaktadır. [183]

örttüm A/2-71
bıraḳdım "bıraktım" A/3-79
göttüm "götürdüm" A/3-55
çıḳdım "çıktım" A/5-77
büyüttüm B/12-19
döndüm B/14-11

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekiminde geniz /n/ sesi özellikle yörük köylerinde korunmakta ve ek olarak {-*ñ*} ve {-*n*} ekleri birlikte kullanılmaktadır. [184]

annadıñ "anladın"A/6-104
gelmişiñdir "gelmişsindir" A/11-7
çıḳdın "çıktın" A/25-14
gittin B/9-37, B/11-26
vazgeçtin B/16-60

3. Telik Şahıs

Yazı dilinde olduğu gibi üçüncü teklik şahıs çekimi, eksiz yapılmaktadır. [185]

yoḳdu "yoktu" A/26-41, B/18-65
oluvādı "oluverdi" A/4-22
ġalmadı "kalmadı" A/5-18
öldü "öldü" B/14-37
döktü B/15-17

---

[183] krş. *sevdim, baḳtım, kestim* (Kalay 1998: 97).

[184] krş. *geldin, ḳoydun, gittin* (Kalay 1998: 98).

[185] krş. *oldu, götüdü, tuttu* (Kalay 1998: 98).

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekiminde yazı dilinde olduğu gibi {*-ḳ* / *-k*} eki kullanılmaktadır. [186]

döndük A/4-89
ġuruduḳ "kuruduk" A/5-42
isdedik "istedik" A/7-20
dōradıḳ "doğradık" B/15-45
ḳaldıḳ "kaldık" B/17-19

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekiminde de geniz /n/ sesi özellikle yörük köylerinde korunmakta ve ek olarak {*-nIz*}, {*-ñIz*} ekleri kullanılmaktadır.

gittiniz A/6-73, B/9-43, B/15-19
yidiñiz "yediniz" A/23-13

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekimi {*-lAr*} ekiyle çekimlenir. Üçüncü çokluk şahıs eki, son ses durumundaki /r/ ünsüzünün erimesi sebebiyle {*-lā* / *-lā̄* / *-lē* / *-lē̄* } şekillerine dönüşür.

davıldılā "dağıldılar" A/5-18
didilā̄ "dediler" A/27-47
istedilē "istediler" B/17-10
ōldülē̄ "öldüler" B/21-51

Öğrenilen Geçmiş Zaman

Fiilin bildirdiği iş, oluş veya hareketin konuşma zamanından önceki bir zaman da gerçekleştiğini bildiren fiil kipidir. Konuşan kişinin geçmişteki iş, oluş veya hareketi başkasından öğrendiğini veya sonradan fark ettiğini anlatmak için kullanılır (Ergin 1993: 284; Korkmaz 2003a: 600).

[186] krş. *geldik, dūdük, soḳtuḳ* (Kalay 1998: 99).

{-*mIş*} Eki

Bu ek, bölge ağızlarında ağırlıklı olarak zamir kökenli şahıs ekleri kullanılarak çekimlenir ancak ikinci teklik ve ikinci çokluk şahıs çekimleri bazen iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir. Bazı örneklerde birinci çokluk şahıs çekiminde de iyelik kaynaklı şahıs eki kullanıldığı görülmektedir.Ünlü uyumuna bağlı olarak dört şekillidir.

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekiminde {-*In*}, {-*Iñ*} ve {-*Im*} ekleri kullanılmaktadır. [187]

gῡnlükmüşüñ "günlükmüşüm" A/7-15
unutmuşuñdur "unutmuşum" A/7-21
ġurutmuşum "kurutmuşum" A/14-14
unutmuşum B/11-45
ḳaplamazmışım "kaplamazmışım" B/22-62

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi, iyelik kökenli şahıs eki {-*(I)n*} ile yapılmaktadır. [188]

çıḳmışın "çıkmışsın"A/25-18
çalmışın "çalmışsın"A/25-25
otutturmuşun "otutturmuşsun"B/4-11
yakınnamışındır "yaklaşmışsındır" B/22-5

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi, yazı dilindeki gibi eksizdir. [189]

götümüş "götürmüş" A/5-66

---

[187] krş. *bulmuşum, düşmüşüm, ḳalmışım* (Kalay 1998: 101).

[188] krş. *ḳalmışın, bulmuşun, olmuşsun* (Kalay 1998: 101/102).

[189] krş. *atmış, doḳumuş, ölmüş* (Kalay 1998: 102).

büyütmüş A/7-17
alınmış "alınmış" B/3-6
ölmüş B/11-70
dönmüş B/16-53

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekiminde, zamir kökenli {*-Iz*} eki kullanılır.

bulunmuşūz "bulunmuşuz" A/10-35
seviĺliyomuşĺz "seviliyormuşuz" A/26-67
gēmişiniz "gelmişsiniz"B/20-22

Bu çekimin iyelik kökenli şahıs eki {*-(I)ķ*} ile yapıldığı göçmen köylerinde görülmektedir. Azeri sahası ve Anadolu ağızlarının doğu grubunda yaygın olan bu kullanıma, Balıkesir ili Türkmen ve Çepni ağızlarında da rastlanmaktadır[190]. Söz konusu lehçe ve ağızlarda, öğrenilen geçmiş zaman kipinin birinci çokluk şahıs çekimi {*-IK*} ekiyle çekimlenir.

çocuķluķta ***başlamışık*** *içmeye, ufaķķana.* B/24-8
"[Sigara] içmeye çocuklukta, küçükken **başlamışşız.**"

õlĕ_õrendik de unu bali ***õrēnmişik*** *de şindi unu oķuyom işte.* B/18-67
"[Arap alfabesini] öyle [gizli] öğrendik de onu bari [iyi ki] **öğrenmişiz**, işte şimdi onu okuyorum."

ta iki tane ķarı bi_gün de ***dõrmuşuķ*** *ama allaḥın tarafından bėnimkiler naḥ böle.* B/11-50
"İki kadın aynı gün de **doğum yapmışız** ama Allah tarafından benim bebeğim [çok iri]."

[190] krş. *bölmüşüK, gelmişiK* (Mutlu 2008: 297); *yapmışız, gelmişik* (Kalay 1998: 102).

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs olarak {-n*Iz*} eki kullanılmaktadır. Bu ek, iyelik kaynaklı şahıs eki kaynaklı olabileceği gibi, zaman ekindeki /ş/ sesinin etkisiyle ses düşmesine uğrayan zamir kaynaklı {-*sInIz*} eki de olabilir. [191]

gāmişiniz "gelmişsiniz" A/6-12
gēmişiniz "gelmişsiniz" B /20-22

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekimi yazı dilinde olduğu gibi {-*lAr*} ekiyle yapılmaktadır. Üçüncü çokluk şahıs eki, son ses durumundaki /r/ ünsüzünün erimesiyle çoğu zaman {-*lā* / -*lā̄* / -*lē* / -*lē̄* } şekline dönüşür. [192]

sökmüşlē "sökmüşler" A/1-60, B/27-16
vėmemişlē "vermemişler" A/7-15
görmüşlā̄ "görmüşler" A/27-30
aramışlā "aramışlar" B/1-35
gėlmişlē̄ "gelmişler" B/22-38

Şimdiki Zaman

Fiildeki hareketin, geçmişte başlayıp konuşma zamanını da içine alan bir zamanda devam ettiğini bildiren ve süreklilik ifade eden fiil kipidir (Ergin 1993: 279; Korkmaz 2003a: 610).

Şimdiki zaman kavramı için Eski Türkçe döneminde ayrı bir ek bulunmadığı, geniş zaman ekleriyle şimdiki zaman kavramının da ifade edildiği bilinmektedir (Gülensoy 1985: 281). Tarihî lehçelerde şimdiki zaman kavramını karşılamak için geniş zaman eki yanında bazı yapılar da kullanılmaya başlamıştır. Birleşik fiil kuruluşundaki bu yapılar, zarf-fiil eki almış asıl fiille geniş zaman çekimindeki bir yardımcı fiilden oluşmuştur.

[191] krş. *çıkmışınız, yapmışsınız* (Kalay 1998: 102).

[192] krş. *gömmüşlē, almışlā, ḳoymuşlar* (Kalay 1998: 103).

Türkiye Türkçesi yazı dilinde tek şekilli olsa da ağızlar, diğer lehçelerde olduğu gibi şimdiki zaman kavramını çeşitli şekillerde ifade etmede oldukça geniş imkânlara sahiptir (Gülensoy 1985: 281-295; Akar 2004: 56). Bölge ağızlarında da şimdiki zaman kavramı birkaç şekilde ifade edilmektedir.

{-*yo*} Eki

Bölge ağızlarında en çok kullanılan şimdiki zaman eki bu ektir. Bu ekin, geniş zaman eki almış *yorı-* fiilinin ekleşmesiyle oluştuğunu yukarıda ifade etmiştik. Ekin {-*yo*} şekli, yazı dilindeki {-*yor*} şimdiki zaman ekinin son ses ünsüzünü yitirmesiyle oluşmuştur (Gülensoy 1985: 285).

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekimi {-*n*} ve {-*m*} ekleriyle yapılmaktadır. {-*n*}ekinin sadece yörük köylerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. [193]

oluyon "oluyorum" A/1-21
bilémäyon "bilemiyorum" A/5-10
üşeniyom "üşeniyorum" A/14-3
içiyom "içiyorum" B/24-2
çekişĭyom "çekişiyorum, kızıyorum"B/4-8

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi, bazen iyelik kaynaklı {-*n*} ekiyle bazen de zamir kaynaklı {-*sun*} ekiyle çekimlenmektedir. [194]

biliyon mu "biliyor musun" A/13-7
taḳdir_ediyosun "takdir ediyorsun" A/26-67
görüyon mu "görüyor musun" B/4-3
ḳurutuyosun "kurutuyorsun" B/13-13
ḳarışıyosun "karışıyorsun" B/18-70

[193] krş. *bilmiyom, dŭyyom* (Kalay 1998: 88).

[194] krş. *veriyon* (Kalay 1998: 88).

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi, yazı dilindeki gibi eksiz yapılmaktadır. [195]

ītiyarlıyo "ihtiyarlıyor" A/5-9
başlēyo "başlıyor" A/15-16
yapĭyo "yapıyor" B/6-6
görüyo "görüyor" B/11-28
gidiyo "gidiyor" B/12-13

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi, zamir kaynaklı {*-Iz*} şahıs ekiyle yapılmaktadır. [196]

bilmeyoz "bilmiyoruz" A/16-4
yaşeyoz "yaşıyoruz" A/18-12
kesiyoz "kesiyoruz" A/20-12
yapıyoz "yapıyoruz" B/11-19
ḳoyyoruz "koyuyoruz" B/13-14
duruyos "duruyoruz" B/1-57

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekimi {*-sunuz*} ve {*-nuz*} ekleriyle çekimlenmektedir ancak {*-sunuz*} eki yörük köylerinde kullanılmazken göçmen köylerinde iki ekinde kullanıldığı tespit edilmiştir. [197]

diyonuz "diyorsunuz" A/6-24
n‿āpıyonuz "ne yapıyorsunuz" A/12-4, B/5-5, B/21-1
annatıyonuz mu "anlatıyor musunuz, konuşuyor musunuz" B/6-3
gidiyosunuz "gidiyorsunuz" B/9-50
çalışıyosunuz "çalışıyorsunuz" B/17-35

---

[195] krş. *diyo, sıḳılıyo, geliyo* (Kalay 1998: 89).

[196] krş. *çekiliyoz* (Kalay 1998: 90).

[197] krş. *alıyosunuz, geliyonuz* (Kalay 1998: 91).

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekiminde {-*lar*} eki kullanılmaktadır. Üçüncü çokluk şahıs eki, özellikle yörük ağızlarında son ses durumundaki /r/ ünsüzünün erimesi sebebiyle {-*lā*} şekline dönüşür. Göçmen köylerinde ekin {-*lar*} şeklinin de korunduğu görülmektedir. [198]

giyyolā "giyiyorlar" A/4-98
gidiyolā "gidiyorlar" A/5-1
gėtĭ̄riyolā "getiriyorlar" B/1-42
istiyolar "istiyorlar" B/12-31
veriyolā "veriyorlar" B/16-42

Olumsuz fiil tabanlarına şimdiki zaman eki geldiğinde, fiilden fiil olumsuzluk yapma ekinin ünlüsü şimdiki zaman ekindeki /y/ ünsüzünün etkisiyle bazen önlüleşir bazen de darlaşır.

yöryėmiyoñ "yürüyemiyorum" A/16-13
istemiyoz "istemiyoruz" A/25-63
alamıyolār "alamıyorlar" B/11-28

{-*yor*} Eki

Geniş zamanda çekimlenen *yorı-* fiilinin, hece düşmesi ve ekleşme sonucunda şimdiki zaman eki hâline geldiği yukarıda belirtilmişti. Ekin {-*yoru*} şekli, eskicil şekli olan {-*yorır*} yapısından /r/ ünsüzünün düşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Gülensoy 1985: 286-287).

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekiminde {-*n*} ve {-*m*} şahıs ekleri kullanılır.

gidiyoruñ "gidiyorum" A/11-21
gidiyorum "gidiyorum" B/11-57
yūruyorum "yoğuruyorum" B/13-26
dē̄yorum "diyorum"B/17-28

[198] krş. *içiyolar, baḳıyolar, geliyolā, ḳalḳıyolā* (Kalay 1998: 92).

2. Teklik Şahıs

Metinlerimizde, ikinci teklik şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

3. Teklik Şahıs

Metinlerimizde, üçüncü teklik şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi için göçmen köylerinde {*-Iz*} /{*-Is*} ekleri kullanılmaktadır. Yörük köylerinden derlenen metinlerde bu ekin örnek çekimlerine rastlanmamıştır.

diyorŭz "diyoruz" B/9-25
ḳaynatıyōrus "kaynatıyoruz" B/13-2
açıyorus "açıyoruz" B/13-12
kesĭyoruz "kesiyoruz" B/13-30

2. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde bu ekin ikinci çokluk şahıs çekimine rastlanamamıştır. Bölge ağızlarında, bu şahıs çekimi için genellikle ekin {*-yo*} şekli tercih edimiştir.

3. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde bu ekin üçüncü çokluk şahıs çekimine rastlanamamıştır.

Olumsuz fiil tabanlarına {*-yor*} şimdiki zaman eki geldiğinde, fiilden fiil yapma ekinin ünlüsü, şimdiki zaman ekinin /y/ ünsüzü etkisiyle darlaşır.

isdemĭyorŭm "istemiyorum" B/7-6

{*-yI*} Eki

Bu şimdiki zaman kullanımının üçüncü teklik şahıs çekiminde ekin {*-yIr*} şeklinin kullanıldığı görülmektedir. [199]

[199] krş. *ḳaçıyım(86), baḳıyın(88), duymāyı(89), veriyi(89), oynayız(90), bilmēyiz(86)* (Kalay 1998:).

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekiminde {-*m*} eki kullanılır. Göçmen köylerinde örneğine sıkça rastladığımız bu eke yörük köylerinden derlenen metinlerde rastlanmamıştır.

atēm bi_ kalın_ odun, ***kapėyĭrim****, gene sıcacık*. B/1-72
"[Sobaya] atıyorum bir kalın odun, **kapatıyorum**, gene sıcacık [duruyor]."

dönüp te ***gidēmiyim*** *anamı bubamı bırakıp ta* B/5-47
"Annemi babamı bırakıp da dönüp de **gidemiyorum**."

ara sıra, yapıyim ara sıra ama devamlı ***yapmıyim*** B/13-25
"Ara sıra yapıyorum ama ara sıra **yapmıyorum**."

2. Teklik Şahıs

Metinlerimizde bu ekin ikinci teklik şahıs çekimine rastlanamamıştır.

3. Teklik Şahıs

Bu ekin üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz değildir. Ancak bazı örneklerde ekin {-*yIr*} şeklinin kullanıldığı görülmektedir.

geçmĭy *iki sefer gittim toḳtura* A/15-18
"Doktora iki defa gittim, **geçmiyor**"
mācırlā ***geliyi gidiyi*** *deyo kesiveriyo lafı* A/22-11
"Muhacirler **geliyor gidiyor**, lafı kesiveriyor"

millėt zėytin ***topléyır*** *zatėn*B/1-64
"Millet zaten zeytin **topluyor."**

olmaz, ***deyir*** *sedef te ben nası yapem, ben cezālanırım, deyera* B/4-74
" Sedef; olmaz ben nasıl yapayım, **diyor**; ben cezalanırım [ceza alırım]diyor."

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi {-z} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

leppe çēvo boşnaḳça, ekmek pişirĭyoz. türkçe ekmek ***pişirĭyiz.*** B/15-5
"Leppe çēvo Boşnakça(da) ekmek pişiriyoruz. Türkçe ekmek **pişiriyoruz** [demek]."

2. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde ekin ikinci çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekiminde şahıs eki ünsüz düşmesiyle {*-lā / -lā̄*} şekline dönüşür.

ne_bilėm urda ***şey_arayı*** *dediler baştan. siyanud mudur bilmem neyi aramışlā urlādan* B/1-32
"Ne bileyim, orada baştan şey [siyanür] **arıyorlar,** dediler. Oralardan siyanür müdür bilmem ne aramışlar."

Bu ek olumsuz fiil tabanlarına getirildiğinde bir örnekte fiil tabanının son sesindeki ünlüyü darlaştırmıştır.

gene kesin de ***bilmėyim*** A/6-65
"Gene kesin de **bilmiyorum**."
u zaman iyiyiñ de şindi baḳ şurlāmda bī_ārı vā, bŏle boynunŭ ***çeviremēyĭñ*** A/15-20
"O zaman iyiyim de şimdi bak şuralarında bir ağrı var, böyle boynumu **çeviremiyorum**."

urdan suna da işte hep fatme bana, gel gel gel, deyi. bi_başarıp ***gidemeyim*** *ki işiye.*A/18-74
"Ondan sonra da işte Fatma bana, gel gel gel, diyor. Bir başarıp [da] şeye [Suluca köyüne] **gidemiyorum** ki."

uññar gėlmeden bu iş ***olmēyir*** *dedi ḳızan* B/4-94
"Onlar gelmeden bu iş **olmuyor**, dedi kızan."

ġızım biz ġāri yaşlīyïz, biz ġāri u_işlere ***bakamīyïz*** B/7-9

"Kızım biz artık yaşlıyız, biz artık o işlere ***bakamıyoruz."***

{*-ārı* / *-ā̄ri* / *-ēri, -yarı* / *-yär*} Eki

Bölge ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için az da kullanılan yapılardan biri de {*-ārı* / *-ā̄ri* / *-ēri*} yapısıdır. Bu yapı, {*-yoru*} ekinin ünlü uyumuna bağlı olarak düzleşmesi sonucunda meydana gelmiştir. Son sesinde ünlü bulunan fiiller bu ekle çekimlendikleri zaman, hem şimdiki zaman eki ünlü uyumuna girer hem de iki ünlü arasında kalan /y/ ünsüzü düşer. Bu durum, yan yana gelen iki ünlü birleşerek uzun ünlü hâline gelmesine neden olur. Benzer ses olayı Gagavuz Türkçesinde de görülmektedir. Gagavuz Türkçesinde {*-ıyor*} şimdiki zaman ekinin, ünsüz düşmesiyle önce {*-ıor*} şekline dönüştüğü sonrasında {*-ar*} geniş zaman ekine benzeyerek {*-ıar*} hâline geldiği düşüncesi yaygındır. Bu durumda /ıa/ ikiz ünlüsü /á/ alafonuna dönüştüğünden şimdiki zaman eki yazıda {*-ár*} şeklinde gösterilmiştir (Özkan 1996: 147-149). Son sesinde ünlü bulunan fiillere bu ek geldiğinde, yan yana gelen iki ünlü birleşir ve uzun ünlü gibi telaffuz edilir (İlker 1997: 108). Şimdiki zaman ekinin, Türkmen Türkçesinde de ünlü uyumuna girerek düzleştiği görülmektedir. Türkmen Türkçesi yazı dilinde hem {*-yār* / *-yā̄r*} şekilleri hem de {*-yā* / *-yā̄*}şekilleri kullanılmaktadır (İlker 1997: 107; Özışık 2007: 269-270). Aynı ses olayına, Gagavuz Türkçesinde de rastlanmaktadır (Özkan 1996: 147-149; İlker 1997: 108). Muğla ve Edirne ağızlarında da buna benzer bir yapının varlığı tespit edilmiştir. Bu ek, bölge ağızlarında olumsuz fiil tabanlarına eklendiğinde, fiilin son sesindeki ünlüyle ekin ünlüsü birleşir ve uzun ünlü hâline gelir.[200]

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekimi {*-m*} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

gitsin_ileri dōru, ***dēˉrim*** *ben dē* B/4-19

"Ben de ileri doğru gitsin **diyorum**."

[200] krş. *düşēri(92), alēri(92), dērim, yēriz, annēriz(93), gidiyere(93), deyeri, düziyeri(86)* (Kalay 1998:).

diyārim‿işte, işlēdik, yapadıḳ, doḳurduḳ B/19-6

"İşerdik, yapardık, dokurduk, **diyorum** işte."

2. Teklik Şahıs

Metinlerimizde ikinci teklik şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

3. Teklik Şahıs

Bu ekin üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz yapılmaktadır. Ancak göçmen köylerinde eksiz şekli olduğu gibi ekin {*-yera*},{*-yer*} ekleriyle çekimlendiği örneklere rastlanmıştır. Yörük metinlerinde bu ekin kullanımı mevcut değildir.

olmaz, deyir sedef te ben nası yapem, ben cezālanırım, ***deyera*** B/4-74

"Sedef; olmaz ben nasıl yapayım, diyor; ben ceza alırım, **diyor."**

yaper *da* ***gėtiriveriyera.*** B/21-47

"Yapıyor da **getiriveriyor**."

bi‿ayı geşti, iki‿ay **oluyêr‿**ama B/21-21

"Bir ayı geçti ama iki ay **oluyor.**"

1. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde birinci çokluk şahıs çekimi örneklerine rastlanmamıştır

2. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde, ikinci çokluk şahıs çekimi örneklerine rastlanmamıştır.

3. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde, üçüncü çokluk şahıs çekimi örneklerine rastlanmamıştır.

{*-Ip* + *dur*-}Eki

bi de gēdim ***uyuyup‿duru*** A/8-51

"Bir de geldim, **uyuyor**." şimdiki zaman çekimine ayrı başlık altına alalım

işte beni de baḳmā ***ūraşıp duruyola*** *_işte, iştĕ_öle* A/1-15

"İşte bana bakmak için **uğraşıyorlar**. İşte öyle."

Gelecek Zaman

Fiil tabanlarına eklendiklerinde fiildeki hareket, oluş veya kılışın konuşulan zamandan sonra gerçekleşeceğini bildiren fiil kipidir (Ergin 1993: 285; Korkmaz 2003a: 623). Türkiye Türkçesinde gelecek zaman kipi {-*AcAk*} ekiyle gerçekleştirilir.

Bu ek, bölge ağızlarında {-*cAk*} şekline dönüşmektedir. Bu ses değişikliği, ekin ilk ünlüsünün yanındaki /c/ sesi sebebiyle önce darlaşması ve sonra orta hece ünlüsü olduğu için de düşmesinden kaynaklanmaktadır. Birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde sondaki /k/ ünsüzü de düşerek {-*cA*} şekline dönüşür.Ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleştiğinden, son hecesinde art ünlü bulunan fiil tabanlarına eklendiğinde bazen ünlü uyumu bozulmaktadır. Ayrıca, son sesinde tonsuz ünsüz bulunan fiil tabanlarına geldiğinde de genellikle tonlu şekliyle korunduğundan ünsüz uyumsuzluğuna da yol açmaktadır. Ancak, seyrek de olsa bazı örneklerde yörük köylerinde tonsuz şekliyle kullanıldığı görülmektedir.

1. Teklik Şahıs

Gelecek zaman eki, birinci teklik şahıs çekiminde sondaki /k/ ünsüzünün erimesiyle {-*cA*} şekline şekline dönüşür. Bu şahıs çekiminde çoğunlukla {-*m*} olmak şartıyla {-*m*},{-*n*},{-*n̄*}şahıs ekleri birlikte kullanılır. Bu eklerle çekimlendiğinde, gelecek zaman ekinin ünlüsü, erime eğiliminde olan şahıs ekinin ünsüzünün etkisiyle bazen uzun telaffuz edilir.[201]

Bu şahıs çekimi çoğunlukla {-*m*} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

olcam "olacağım" A/25-40
oturcam "oturacağım" A/8-72
ūraşıcam "uğraşacağım" B/5-4
kėsicēm "keseceğim" B/15-45
yollaycam "yollayacağım" B/16-60

[201] krş. *sülücem, gitmēycem, evericēn, gitçēn* (Kalay 1998: 107).

Bazı örneklerde ek ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleşmekte ve ünlü uyumsuzluğu olmaktadır.

göstermäcäñ "göstermeyeceğim" A/10-10
sorucen "soracağım" A/18-60
çalcem "çalacağım"A/25-25
yapaméycän "yapamayacağım" A/27-34
yapıcem "yapacağım" B/11-14
yollėycem "yollayacağım" B/16-57

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi genellikle {-*n*} ekiyle yapılır. Bu durumda gelecek zaman ekinin ünlüsü uzun telaffuz edilmez. Bu ekin ikinci teklik şahıs çekiminde sondaki /k/ ünsüzü eriyerek {-*cA*} şekline şekline dönüşür. [202]

dēcän "diyeceksin" A/8-2
bitircéñ "bitireceksin" A/14-38
soycan "soyacaksın"B/5-94
vēcen "vereceksin" B/5-29
bulcan "bulacaksın" B/21-37
yapçén "yapacaksın" A/6-53

Bazı örneklerde, ek ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleşmekte ve ünlü uyumsuzluğu ortaya çıkmaktadır.

ġalcen "kalacaksın" A/12-11
sıḳmā̄cän "sıkmayacaksın" A/27-6
oturmıcän "oturmayacaksın" B/12-16
yapamecen "yapamayacaksın" B/4-72

Bununla birlikte, {-*sıŋ / -siŋ*} eki ile çekimlenen örneklere de rastlanmıştır.

alıceksin "alacaksın" A/18-28
sayıcéksin "sayacaksın" A/18-37

[202] krş. *bulcan, vērcen, sülecēsin, sölemēycen* (Kalay 1998: 108).

yatırcäksin "yatıracaksın" A/26-55

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekiminde gelecek zaman eki {*-cAk*} şeklindedir şahıs çekimi ise eksizdir. [203]

yapıcaḳ "yapacak" A/21-21
yoluncaḳ "yolunacak" A/16-26
ärtėléycek "erteleyecek" A/25-17
doḳuncaḳ "dokunacak" B/2-37
alcaḳ "alacak" B/4-76
olmacaḳ "olmayacak" B/24-3
ḳobçaḳ "kopacak" A/21-17

Bazı örneklerde, ekin ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleşmekte ve ünlü uyumsuzluğu oluşmaktadır.

olcek "olacak" A/15-55
çıḳarcek "çıkaracak" A/16-27
yakçek "yakacak" B/22-31
yatırcek "yatıracak"B/24-31
soḳulcek "sokulacak" B/25-25

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekiminde şahıs eki olarak {*-z*} kullanılır. [204]

annaşıcaz "anlaşacağız" B/11-81
gidicez "gideceğiz" B/16-54
tanışıcaz "tanışacağız" B/17-1
yi̇̄cäz "yiyeceğiz" A/9-30

[203] krş. *bilcek, yapçaḳ, yapıcaḳ, isteycek* (Kalay 1998: 108).

[204] krş. *alıcaz, ālaycaz, gitçēz, çıḳçāz* (Kalay 1998: 108).

ölücėz "öleceğiz" A/5-45
gėççėz "geçeceğiz" A/9-37
iççez "içeceğiz" A/12-47

Fiil tabanında art ünlü bulunan bazı fiilerde /c/ sesinin etkisiyle önlüleşen ek ünlüsü ses uyumsuzluğuna sebep olur.

yapıcėz "yapacağız" A/4-49
ġonuşcäz "konuşacağız" A/26-10

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekimi şahıs ekleri {*-sınız* / *-siniz*} ve {*-nız* / *-niz*} ekleriyle yapılmaktadır. Bu şahıs çekiminde, /k/ ünsüzünün eriyerek iki ünlün yan yana gelip birleşmesi sebebiyle gelecek zaman ekinin ünlüsü uzun telaffuz edilir.[205]

n‿ābcāsınız "ne yapacaksınız" B/27-5
görcēniz "göreceksiniz" A/8-79

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekiminde gelecek zaman eki {*-cAk*} şeklindedir. Daha çok yörük köylerinde şahıs ekinin ünlüsü de son sesteki /r/ ünsüzünün erimesi sebebiyle uzun telaffuz edilir.Göçmen köylerinde her iki kullanım da mevcuttur.[206]

vericeklē "verecekler" A/19-18
götürceklē "götürecekler" A/27-38
getǐcekler "getirecekler" B/1-38
vėricekler "verecekler" B/6-37
saycaḳlā "sayacaklar" B/23-7

[205] krş. *alcānız, bilcēniz* (Kalay 1998: 108).

[206] krş. *tutçaḳlar, yatçaḳlā, gezdirceklē* (Kalay 1998: 109).

Bazı örneklerde, ek ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleşmekte ve ünlü uyumsuzluğuna neden olmaktadır.

olceklē "olacaklar"A/17-12
n_ābıcėklē "ne yapacaklar" A/25-35
satıcėklē "satacaklar" A/4-60

Olumsuz fiil tabanlarına gelecek zaman eki getirildiğinde, olumsuzluk ekinin ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle zaman zaman darlaşır veya önlüleşir.

utanmacaḳlā mı "utanmayacaklar mı"B/4-67
almıcam "almayacağım" B/17-39
sävmecen mi "sevmiyecek miyim"A/18-57

Tasarlama Kipleri

Fiildeki hareketin emir, şart, istek ve gereklilik kavramlarına bağlı olarak tasarlandığını ifade eden kiplere tasarlama kipleri denir. Bu kipler henüz gerçekleşmemiş olan, ancak belli kalıplar içinde gerçekleşmesi düşünülen hareketleri ifade ettikleri için bildirme kiplerindeki gibi belirli ve açık bir zaman kavramı taşımazlar (Ergin 1993: 274; Korkmaz 2003a: 647).

Emir Kipi

Fiilin bildirdiği hareketi emir şeklinde ifade eden, ortaya koyan tasarlama kipidir (Ergin 1993: 288; Korkmaz 2003a: 665). Emir ekleri, kip ifadesiyle birlikte şahıs ifadesi de taşırlar. Şahıs ifadesi taşıdıkları için bazı araştırıcılar tarafından üçüncü tip şahıs eki olarak kabul edilirler (Ergin 1993: 272, 288).

Türkiye Türkçesinde emir ekleriyle istek ekleri de bazı şahıs çekimlerinde birbirine karışmış haldedir. Özellikle birinci şahıs çekimlerinde istek ekinin yerini emir eki alabilmektedir (Korkmaz 2003a: 669). Emir ekleri aynı zamanda üçüncü teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde de istek eki fonksiyonunda kullanılabilmektedirler. Bu durum, yakın kiplerin birbiri yerine kullanılmasıyla alakalıdır(Ergin 1993: 291; Korkmaz 2003a: 652).

Diğer şekil ve zaman kiplerinden farklı olarak emir kipi her şahıs için farklı eklerle yapılmaktadır. Hem kip hem de şahıs ifade ettikleri için diğer kip eklerinden ayrılan emir ekleri, her şahıs için ayrı başlık altında değerlendirilmiştir.

Birinci Teklik Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesi yazı dilinde, birinci teklik şahıs emir çekimi {-*AyIm*} ekiyle yapılmaktadır. Bu ek hem Eski Türkçe döneminde hem de Eski Anadolu Türkçesi döneminde de {-*AyIn*} şekliyle kullanılmıştır. Ancak Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde {-*AyIm*} ve {-*AyUm*} şekilleri de ortaya çıkmıştır. Osmanlı Türkçesinde de bu ikili kullanım bir müddet devam etmiş, ancak zamanla {-*AyIn*} şekli işlekliğini kaybederek yerini {-*AyIm*} şekline bırakmıştır (Ergin 1993: 289). Emir kipinin birinci teklik şahıs çekimi Türkiye Türkçesinde emirden çok istek ifade eder (Korkmaz 2003a: 651, 670).

Bölge ağızlarında, birinci teklik şahıs çekimi çoğu zaman {-*Am*},{-*An*} ekleriyle yapılır. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki {-*AyIm*},{-*AyIn*} eklerinin hece kaynaşmasına uğrayarak kısalması sonucunda oluşan bu ekler, bölge ağızlarında eski şeklindeki /y/ sesinin kalıntısı olarak çoğunlukla ön ünlülü şekliyle kullanılmaktadır. {-*Am*} tercihinde, yazı dilindeki {-*AyIm*} şeklinin tesiri de söz konusudur. Eklerin art ünlülü fiil tabanlarından sonra da ön ünlülü şekliyle kullanılması, bu eklerle çekimlenmiş fiillerde ünlü uyumunu aksatmaktadır.

hadi ben bi_gėzėm gėlem, *dedi* A/6-55
"Hadi ben bir gezeyim geleyim, dedi."

burē geldǐnen ikisini bir ***yatıren*** *dedim ben, dört_yüz_elli biliyodum* B/24-25
" Ben dört yüz elli biliyordum; buraya geldiğimde ikisini bir yatırayım, dedim."

işte öle ġış hazırlī, tarană_yaptıḳ, tarana ***vėrėm*** *ben sana* A/2-31
"Kış hazırlığı işte öyle tarana yaptık, ben sana tarana **vereyim**."

İkinci Teklik Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinde emir kipinin ikinci teklik şahıs çekimi eksizdir. Soyut bir hareketi karşılayan ve tek başlarına kullanılamayan fiil kök veya gövdeleri, hiçbir ek almadan ikinci teklik şahıs emir çekimini karşılamaktadırlar. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde {*-gIl*} eki bu çekim için kullanılmaktaydı. Eski Anadolu Türkçesi döneminde bu ek işlekliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlamış, Osmanlı Türkçesi döneminde de işlerliğini tamamen kaybederek emir kipinin ikinci teklik şahıs çekimi bugünkü eksiz haline gelmiştir. (Korkmaz 2003a: 670). Sadece, Azeri Türkçesinde ve bazı Anadolu ağızlarında serpinti hâlinde de olsa ikinci teklik şahıs emir ekinin kullanıldığı görülmektedir (Ergin 1993: 289; Sarıkaya 2009: 149-150). Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi Lâpseki ağızlarında da bu çekim eksizdir.

õff öf, hadi ana buba ol da ***dayan*** *ġali beri‿yandan*
A/27-21
" Hadi ana baba ol da beri yandan **dayan** artık."

hadē ***al*** *baḳam bi‿topaḳ* ***al.*** *yav şöle yavız‿* ***ot*** *da yavız* ***yi*** A/15-29
" Haydi **al** bakalım, bir parça **al**. Şöyle yavuz(güzel) **otur** da güzel **ye**."

bėnį ***bāḳ****, biz de gözleme deriz dē istēseniz* ***yi*** *şurdan bi‿Tenē.* ***soḳul*** *baḳam şöle* ***soḳul*** A/15-4
"Bana **bak**, biz [buna] gözleme deriz. İstersen bir tane **ye** şuradan. **Sokul** bakalım şöyle **sokul**."

gene de ananın bubanun ḳalbini saḳḳın ***ḳırma*** *yavrım. bėn sana* ***baḳ*** *bunu sūleyeyĕm* B/2-119
" Gene de (ne olursa olsun) ananın babanın kalbini sakın **kırma** yavrum. **Bak** ben bunu sanan söyleyeyim."

tį̄ze ***gėl*** *n‿ōlursun,* ***gel*** *tize* ***baḳ,*** *niler yaptım‿eve dį̄y* B/5-68
"Teyze gel ne olursun gel teyze bak neler yaptım eve,diyor."

hadi sēn de ***otu*** *şurā* B/20-6
" Hadi sen de şuraya otur."

Üçüncü Teklik Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinin emir kipinin üçüncü teklik şahıs çekimi {-*sIn*} ekidir. Eski Türkçe döneminde {-*zUn*}, {-*sUn*}, {-*zU*}, {-*sU*}, {-*sUnI*}, {-*çUn*} ekleriyle yapılan üçüncü teklik şahıs emir çekimi için Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde sadece {-*sUn*} ekiyle çekimlenmiştir. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde ünlü uyumuna bağlı olarak düz şekilleri de kullanılmış sonrasında ek bugünkü hâlini almıştır (Ergin 1993: 290).

Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi Lâpseki ağızlarında da ünlü uyumuna bağlıdır. Emir kipinin üçüncü şahıs çekimlerinin, çoğu zaman istek kipi fonksiyonunda kullanıldığını yukarıda belirtilmişti. Aşağıdaki örneklerde de emirden ziyade istek ve temenni anlamı olduğu görülmektedir.

hadi ***ziyan_olmasın*** *dedim* A/4-11
"Hadi **ziyan olmasın**, dedim."

ben ōlana ***gēsin*** *de däyom, baḳ ellerim bilen bayılındı, şēleden_işte ḳırda yapıyoz ya* A/6-102
"Bak ellerim falan şeylerden(otlardan, çırpılardan vb.) işte, kır yapıyoruz ya, bayılındı(kötü oldu) [bu yüzden] ben oğlana [köye] gelsin diyorum."

tā oḳuldā on_dört yaşına girdinen, oḳuldan ***çıḳsın*** *diye nişañnādılar bile yavrum, ėvėl* B/2-31
"Önceden,[ablamı] on dört yaşına girdiğinde okuldan **çıksın** diye nişanladılar bile yavrum."

vā̄rmem ben, ***dursun*** *ta burda* B/4-49
"Ben vermem, işte burada **dursun**."

hemen bölẽ ḳoydu mu dolaba çünkü ***donsun*** *biraz* B/15-28
"Hemen böyle buzdolabına koymak [gerekir ki] biraz **donsun**."

Ekin istek ve temenni bildirme işlevine bağlı olarak, dua cümlelerinde de üçüncü teklik şahıs emir ekinden faydalanılmaktadır.

allah hayırlı yolculuḳlā ***vẽsin****, ciyerim yavrım* A/5-127
"Allah hayırlı yolculuklar **versin**, ciğerim yavrum."

*sā‿****olsun*** A/4-83
"Sağ olsun."

n‿apalım ***sālıḳ‿olsun*** *gene, allah başḳa keder* ***vẽmesin,*** *acılanı* ***göstermesin*** A/14-6
" Ne yapalım **sağlık olsun** gene, Allah başka keder **vermesin**, acılarını **göstermesin**."

allā‿bu günümüzü ***aratmasın****, buna şükür* B/1-23
"Bu halimize şükür, Allah bu günümüzü **aratmasın**."

hėrşeyin hayırlısı ***olsun‿****işalla* B/1-17
"İnşallah herşeyin hayırlısı **olsun**."

nāzār ***dĩmesin*** B/5-10
"Nazar değmesin."

*vay‿allaḥ razı‿****olsun****, sā‿olun be ḳızanım* B/16-36
"Sağ olun be çocuğum, Allah razı **olsun**."

Aşağıdaki örneklerde ise ekin eş görevli birimleri birbirine bağlamak için edat gibi kullanıldığı görülmektedir.

iştẽ Lâpsekide ***ōsun****, şeyde* ***ōsun*** *çoḳ var bıraḳan* B/5-81
"İşte Lâpseki'de olsun, şeyde (köyde) olsun bırakan[eşinden ayrılan] çok var."

yaban_elma ***ōsun****, şē* ***ōsun****, kesiyoduḳ* B/13-33

"Yaban elma(sı) **olsun**, şey (erik) **olsun**, kesiyorduk."

Birinci Çokluk Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinde, birinci çokluk şahıs emir kipi {*-AlIm*} ekiyle yapılmaktadır. Bu ek Eski Türkçe döneminde {*-AlIm*}şekliyle kullanılmış, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlaklaşma eğilimi sebebiyle {*-AlUm*} şekline dönüşmüştür. Osmanlı Türkçesi döneminde de uzun müddet bu şekliyle kullanıldıktan sonra dönemin sonlarında düzleşmiş ve bugünkü şeklini almıştır (Ergin 1993: 290).

Türkiye Türkçesinde birinci çokluk şahıs emir eki de çoğu zaman istek anlatmaktadır (Korkmaz 2003a: 651, 670).

annem de te irkilmiş, demiş, gelmiş kėndilerine, hadi içerī ***girelim*** *biz de* B/11-79

"Annem de irkilmiş [ve] kendine gelmiş; haydi biz de içeri **girelim** demiş."

Bu ek, bölge ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi {*-AlIm*}eki şeklindedir. Ancak aşağıdaki örnekte birinci tekil emir çekim eki {*-Am*}'in birinci çoğul emir gibi kullanıldığı görülmektedir.

gittim _on tene ġoyun_aldım. şurda tālē ḳaḳıyoñ, getiriyoñ. hadi beş tā ***alam*** *dedik, unu da alamadıḳ* A/15-32

" Gittim on tane koyun aldım. Şurada tarlaya kalkıp getiriyorum [diye] hadi beş [tane] daha **alalım**, dedik ama onu da alamadık."

Aşağıdaki örnek de birinci çokluk şahıs emir ekinin, emirden çok karşıdaki kişilere herhangi bir işin yapılması yönündeki bir öneriyi aktarma işleviyle kullanıldığını göstermektedir.

çabıḳ eve ***gidelim,*** *ben⌣istemiyerim* B/5-37
"Ben istemiyorum, çabuk eve **gidelim**."

Bölge ağızlarında, *haydi* edatı ile birinci çokluk şahıs emir çekimindeki *bak-* fiili, cümle başı edatı olarak cümlede ani gelişen olayları ifade etmek amacıyla kullanılırlar. (Korkmaz 2003a: 664-665).

böle fėrėcėmize böle böle bėzleriñĭ yorġanlarıñıĭ şėleri etekleri böle böle yapasın, şölė bālasın, ***hadi baḳam*** *tāle yöriyėlek, yöriyėlek* A/1-68
"[Çocukların] bezlerini, yorganlarını, şeylerini (eşyalarını) ferecemizi böyle böyle yaparsın, şöyle bağalarsın, **hadi bakalım** yürüyerek tarlaya [gidersin]."

hadi baḳam hadi*, baban orda ḳāvede mi, ben beklerim, ben bulurum şinci urda* A/12-44
"**Haydi bakalım haydi**, baban orada kahvede mi [kahvedeyse ben sizi de] beklerim, ben orada şimdi bulurum onu."

hadi baḳam *yörüñ* A/12-11
"**Haydi bakalım** yürüyün."

İkinci Çokluk Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinde ikinci çokluk şahıs emir çekiminde {*-In*}, {*-InIz*} ekleri kullanılmaktadır (Korkmaz 2003a: 671). Bu ek, Eski Türkçe döneminde {*-ñ*} şeklinde kullanılırdı ancak çokluk eki almış {*-ñlAr*} şekli de kullanılmaktaydı. Bu şekil diğer lehçelerde kullanılmaya devam ederken Eski Anadolu Türkçesinde {-ñ} ekinin yanında {*-ñUz*} şekli de ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ünsüzle biten fiil tabanlarından sonra türeyen ve daima yuvarlak olan yardımcı ünlü, Osmanlı Türkçesi döneminde hem uyuma girmiş hem de ekin bünyesine katılmıştır. Bu değişikliklerle {*-Iñ*} ve {*-IñIz*} şekillerine dönüşen ek, genizsi /n/ ünsüzü Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmadığı için {*-In*} ve {*-InIz*} şeklini almıştır (Ergin 1993: 290). Ancak, ağızlarda ekin eski şekilleri kullanılmaya devam etmektedir. İkinci çokluk şahıs emir çekimi, bölge ağızlarında da hem {*-n*}

ekiyle hem de {-*ñ*} ekiyle yapılmaktadır. Bölge ağızlarında, ekin çokluk ifadesini kuvvetlendirmek amacıyla ortaya çıkan {-ñ*Iz*} şekli kullanılmamaktadır. Ünsüzle biten fiil tabanlarından sonra ortaya çıkan yardımcı ünlü ise uyuma bağlı olarak hem düz hem de yuvarlak şekilleriyle çekimlenir. [207]

acıḳ peynir bilene ḳızardēm de ***yiyin*** A/4-43
"Azıcık peynir falan kızartayım da **yiyin**."

hep ġonuş, ***ġonuşuñ*** *dāyo, eskilāden* ***ġonuşuñ*** *däyo*
A/13-24
"Hep konuşun, eskilerden konuşun, diyor."

ule ***götürün baḳın*** *urda* A/21-18
"**Götürün** [ilaçları]orada **bakın**."

inanmasanız ***gidin baḳın*** *çanaḳḳalē* B/5-74
"İnanmazsanız **gidin** Çanakkale'ye **bakın**."

añlaşın, ***geçinin*** *de* B/18-35
Anlaşın, **geçinin** de [gerisi önemli değil]."

verin *bi_arada dursunnā* B/18-56
"**Verin** bir arada dursunlar."

İkinci çokluk şahıs emir eki, aşağıdaki örneklerde herhangi bir işin yapılması yönündeki bir öneri veya tavsiyeyi karşıdaki kişilere aktarma görevinde kullanılmaktadır.

gelin *de çay da içeriz* A/12-48
"**Gelin**, çay da içeriz."

*siz de hatırımızı saymış gēmişiniz_a ḳapımıza. gene_****gelin,*** *gene* ***buyrun*** B/20-22

[207] krş. *götürün, çekin, arayın* (Kalay 1998:111).

"Siz de hatırımızı saymış kapımıza gelmişsiniz. Gene **gelin,** gene **buyurun**."

*size dė ayırlı yolculuḳlā. güle güle **gidin gelin*** B/8-62
"Size de hayırlı yolculuklar. Güle güle **gidin gelin**."

Aşağıdaki örneklerde ise emir eki, dua ve iyi dilek bildirme fonksiyonunda kullanılmıştır.

*sağ_ **olun*** B/9-16
"Sağ **olun**."

*sā_ **olun*** B/14-3
"Sağ **olun**."

*vay_allaḥ razı_ **olsun**, sā_ **olun** be ḳızanım* B/16-36
"Allah razı **olsun**, sağ **olun** be çocuğum."

Üçüncü Çokluk Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinde üçüncü çokluk şahıs emir çekiminde {*-sInlAr*} eki kullanılmaktadır (Korkmaz 2003a: 671). Bu ek, Eski Türkçe döneminde {*-sUnlAr*}, {*-sUlAr*}, {*-zUnlAr*}şekilleriyle çekimlenmekteydi. Batı Türkçesine ekin {*-sUnlAr*} şekli geçmiştir. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde sadece yuvarlak ünlülü şekilleriyle kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde de ünlü uyumuna girmiştir (Ergin 1993: 291).

Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi Lâpseki bölgesi ağızlarında da ünlü uyumuna bağlıdır. Komşu iki /n/ ve /l/ ünsüzlerinin benzeşmesi ve son ses durumundaki /r/ ünsüzünün erimesi sonucunda {*-sInnĀ*} şekline dönüşür. Bazı örneklerde de ekteki /n/ ünsüzü, zamir kökenli ikinci çokluk şahıs ekinin analojik etkisiyle genizsi /n/ sesine dönüşmüştür. Aynı ses olayının üçüncü teklik şahıs emir ekinde de meydana gelmiştir. [208]

[208] krş. *alsınlā, götüsünnē, getisinnē* (Kalay 1998: 111).

e bi‿de u‿zaman dā baḳ ḳaç sene öncesi meselā, yetmiş‿beş senesinden, u zamannā çoḳ öle herşey yoḳtu ki pazarda da ***alsınnā getisinnē*** A/6-117

" Bir de o zamanlar, kaç sene öncesi mesela, yetmiş beş senesinde, o zamanlar çok öyle herşey yoktu ki pazarda da **alsınlar, getirsinler**."

äyi‿olmuş. ***gėzsinne*** A/23-13

"İyi olmuş. Gezsinler."

vardı bu güvĕ‿otu, ḳuruduḳtan sona güvĕ‿otu ḳoyuyoduḳ. ***yimesinlėr*** *‿onu, ondan‿öle.*B/13-48

"Bu güve otu vardı[r ya meyve] kuruduktan sonra [bu] güve otu(ndan) koyuyorduk. Onu (meyve kurularını) **yemesinler**, ondan öyle."

ev, iki tėnė evde durcaḳlarına bi‿evde ***dursunnā.*** *kirā‿verip* ***durmasınnā*** B/18-54

"İki tane [ayrı] evde duracaklarına bir evde **dursunlar**. Kira verip **durmasınlar**."

Üçüncü çokluk şahıs emir eki, aşağıdaki örneklerde temenni ve istek işlevi görmektedir.

istäse burē ***ġäsiññe*** *be* A/23-29

"İsterlerse buraya **gelsinler**.

hadi‿urda ***üşümesiññe*** A/23-31

"Haydi orada üşümesinler."

hālim dedenin yurtlūñu istedi ***göstersiññē*** B/16-13

"Halim dedenin yurtluğunu **göstersinler** istedi."

Aşağıdaki örneklerde ise dua ve iyi dilek bildirme işleviyle kullanıldığı görülmektedir.

iyi_ōsun ***vāsıññā*** B/5-10

"İyi olsun **varsınlar**."

İstek Kipi

Fiile istek ve niyet anlamı veren tasarlama kiplerinden biri de istek kipidir. İstek şeklinde bir tasarlama ifade eden bu ek, fiilin bildirdiği hareketin istendiğini veya bu harekete niyet edildiğini gösterir (Ergin 1993: 294; Korkmaz 2003a: 648).

Türkiye Türkçesinde istek kipi için {*-A*} ekiyle çekimlenmektedir. Bu ek, Eski Türkçe dönemindeki {*-gAy*} gelecek zaman ekinin, Batı Türkçesinde hem ses hem de fonksiyon değiştirmesiyle ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde kullanıldıktan sonra işlekliğini yavaş yavaş kaybetmiştir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde yerini istek fonksiyonundaki emir ve şart ekleri almıştır(Ergin 1993: 294-295). İstek kipi, birinci şahıs çekimlerinde tamamen emir ekleriyle karşılanırken üçüncü şahıs çekimleri de ağırlıklı olarak emir ekleriyle karşılanmakta ise de nadiren {*-A*} ekinin kullanıldığı görülmektedir. İstek eki, sadece ikinci şahıs çekimlerinde sınırlı şekilde varlığını sürdürmektedir (Korkmaz 2003a: 651). Ancak, Azeri Türkçesinde ve bazı Anadolu ağızlarında bütün şahıs çekimleri için {*-A*} istek eki kullanılır.

İstek eki, yazı dilinde olduğu gibi bölge ağızlarında da fonksiyonunu kaybetmiştir. Bölge ağızlarında, bu ekin yerini emir ve şart ekleri almıştır.

Metinlerimizde istek ifade etmek amacıyla kullanılan şart kipi örneklerinden bazıları şunlardır:

keşke biz de o ḳadā ***yaşasaḳ*** B/4-43

"Keşke biz de o kadar **yaşasak**."

e yapsanız bu dūnü de, deyom; rātla ***dursalā*** *ya onnā da* B/18-54

"Bu düğünü yapsanız da onlar da rahatla **dursalar** ya, diyorum.

Aşağıdaki metinlerde istek ve temenni ifade etmek amacıyla kullanılan emir kipi örneklerinden bazıları verilmiştir.

*hep ōlan_isTedim. ōlum_****ōsun****, ōlum_****ōsun****. n_āpcem ġızı ōlan_* ***ōsun*** *dėdim, olmadılā.* A/3-34

"Hep oğlan istedim. Oğlum **olsun**, oğlum **olsun**. Kızı ne yapacağım, oğlan **olsun**, dedim. Olmadılar."

*doslā **sā_ólsun*** A/16-33
"Dostlar **sağ olsun**"

nine, ā ah allah düşmanımı geri bıraḳmasın adamı çoḳ zor A/24-14
"Nine(eşim) [öldü]. Allah düşmanım [da olsa]erkeği geri **bırakmasın**. [Erkeğin yalnız kalması] çok zor."

*allā_bu günümüzü **aratmasın**, buna şükür* B/1-23
"Bu [halimize] çok şükür. Allah bu günümüzü **aratmasın**."

*tamam da yāni biz mesĕlā yaşımız gėldi, allaḫ yatırıp ta ḳapılara **baktırmasın*** B/2-25
"Bizim de yaşımız ilerledi. Allah [hasta] yatırıp da kapılara **baktırmasın**."

*vay yā rabbim, **bilsem** de sana atlanı senĕ **sayıversem*** B/16-21
" **Bilsem** de sana isimlerini **sayıversem**."

Şart Kipi

Fiilin bildirdiği hareketin şart şekliyle tasarlandığını bildirmek için kullanılır. Şart kipi, diğer fiil kiplerinden farklı olarak bir hüküm bildiren bağımsız cümleler kurmak yerine ana cümleye bağlı cümleler kurar(Ergin 1993: 292). Bu sebeple, bazı araştırıcılar şart bildirdiği durumlarda {-s*A*} ekini zarf-fiil eki olarak kabul etmektedir (Gülsevin 1990: 276-279; Karahan 1994: 471-474; Gülsevin 2002b: 36). Şart kipinin, bazen istek kipi yerine de kullanıldığı görülmüştür. Bu durumda da temenni ifade eden bağımsız cümleler kurar (Ergin 1993: 293; Benzer 2010: 134-135). Bu özelliğinden dolayı bazı gramer kitaplarında *dilek-şart kipi* olarak da adlandırılmaktadır (Korkmaz 2003a: 676).

Eski Türkçe döneminde şart kipi {-s*Ar*} ekiyle kullanılmaktaydı. Dönemin sonlarına doğru sondaki /r/ ünsüzünü düşürerek {-s*A*} şekline dönüşen ek, Batı Türkçesine de bu şekliyle geçmiş günümüze kadar kullanılagelmiştir.

Tarihî süreçte şart çekiminde önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. Eski Türkçe döneminde şahıs zamirleriyle yapılan şart çekimi, Eski Anadolu Türkçesinde iyelik kaynaklı şahıs ekleriyle yapılmaya başlanmış sadece, birinci çokluk şahıs çekiminde zamir kökenli şahıs eki kendini korumuştur. Osmanlı Türkçesi döneminde ise birinci çokluk şahıs çekimi de diğer şahıs çekimlerinde olduğu gibi iyelik kökenli şahıs ekiyle çekimlenmeye başlamıştır (Ergin 1993: 293).

Şart çekimi bölge ağızlarında, temelde yazı dilinde olduğu gibidir.

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekimi, yazı dilinde olduğu gibi iyelik kaynaklı {*-m*} şahıs ekiyle çekimlenmektedir.

bulūsam *yi͡cėm,* ***bulmasam*** *_aç_oturcėm* A/5-46
"[Yiyeceği] **bulursam** yiyeceğim, **bulmazsam** aç oturacağım."

hanġı oldūnu ***ayırsam****,* ***bilsem*** *silkēkene hemen köküṅdėn käsçäm istemā̆m_unu.* ***oraşmaḳtansa*** *hiç aslı dėymez yani* A/14-23
" Hangi [ceviz ağacı] olduğunu **ayırsam** (anlasam), **bilsem** [onu cevizleri] silkerken hemen keseceğim. İstemem onu. Yani **uğraşmaktansa** aslı(na) [bakarsan] hiç değmez."

yaşım bilmeyon ***desem*** *bene gülā̆siniz* A/11-14
"Yaşımı bilmiyorum **desem** bana gülersiniz."

belden_aşā mesela bi_tutuyo ārı deyil de belden_aşā ölüyo, ***oturmassam*** *düşüp ḳalıyom* B/6-18
"Mesela belimden aşağı(sı) ağrı değil de [sanki ölmüş gibi hissizleşiyor], [o anda] oturmazsam düşüp kalıyorum."

ḳorḳçaḳ_olsam *gelmem dedim* B/18-25
"[Doktora], **korkacak olsam** gelmem, dedim."

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs şart çekimi, iyelik kaynaklı {*-n*} şahıs ekiyle çekimlenmektedir.

e herkėz bi_ekmek yicėk bi_yerden de mi? şimdi burda ***otusan*** *ne yicėn?* A/6-52
"Herkes bir yerden bir ekmek yiyecek değil mi? Şimdi burada **otursan** ne yiyeceksin."

ġurban file kesēseñ kes, ***kesmeseñ*** *başḳa zaman yaptı̄n yemeklēden acıḳ yapāsın* A/19-8
"[Bayramda] kurban falan kesersen kes, **kesmezsen** başka zaman yaptığın yemeklerden azıcık yaparsın."

hepsini, bunu ***bēniyosan****, señe buñu al däyolāsa buŋu_al* A/26-76
"Hepsinde, bunu **beğeniyorsan** [hangini beğeniyorsan] sana bunu al diyorlarsa bunu al."

hocālā, hiçbişı̄ ***bilmėssen*** *diyeri dantellen türt, türt, türt, türt, yapmā ūraş diyėrlē* B/5-24
"Hocalar (doktorlar), hiçbir şey **bilmiyorsan** [bile] dantel yapmaya uğraş, diyorlar."

çoḳ ***düşünürsen*** *ḳanser de bulur monser de bulur. düşünmē gitmeycėn. bōşvĕr; yanan yandī yėrde, donan dondū yėrde, olusā; o zaman ḳalbin yaşşar* B/5-97
"Çok **düşünürsen** kanser manser [her türlü hastalık] [seni] bulur. [Çok fazla] düşünmeyeceksin. Boşver. Yanan yandığı yerde, donan donduğu yerde olursa o zaman kalbin [sağlıklı] olur."

Yukarıda da belirtildiği gibi şart ekinin istek kipi fonksiyonunda kullanılabilmektedir. Özellikle ikinci teklik şahıs çekiminin *ya* seslenme edatıyla kalıplaştığı *baksana* gibi kullanımlar, istekle emir arasında bir anlam ortaya

koyar(Ergin 1993: 293; Sarıkaya 2009: 151). Bölge ağızlarında, söz konusu çekimin *ya* seslenme edatıyla birlikte kullanılmasa da emir anlamı taşıdığı görülmektedir.

bakṣana *ḳırḳ yaşındamış* B/22-11
"**Baksana** kırk yaşındaymış."

boşvāsene *a ġızım. adēm gene başımızda durēdi* B/2-61
"**Boşversene** a kızım. Adam (eşim) gene başımızda dursaydı [iyiydi]."

ālsana *şėkėr be ḳızım* B/4-53
"Şeker **alsana** be kızım."

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi, eksiz yapılmaktadır.

*acım_**olmasā** yavizim tā. acı va belimde* A/23-6
"Acım **olmasa** daha iyi olacağım. [Ama] belimde acı var."

*çoḳ zor, bacaḳ tutmadına çoḳ zor. gene ġolun **tutmasa** gene yörürsün, istedī̆n yere gidēsin* A/4-42
"[İnsanın] bacağ(ı) tutmadığı zaman çok zor. Kolun **tutmazsa** gene yürürsün, istediğin yere gidersin."

*tavanlar bozuḳ_ama **nasī̆pse** ōlān kėsti ḳavāḳ, yaza **nasī̆pse** diyo, anne yaparīz* B/15-58
"[Evde] tavanlar bozuk ama oğlum kavak kesti, anne **nasipse** yaza yaparız, diyor."

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi, {*-k*} şahıs ekiyle çekimlenmektedir.

*ne_yī̆cäz? ne_**bulŭsaḳ** _unu_yī̆yōz* A/9-30
"Ne yiyeceğiz? Ne **bulursak** onu yiyoruz."

iş ***bulusaḳ*** *çalışmä gidiyolā* A/9-66
"İş **bulursak** çalışmaya gidiyorlar."

şindi tutam tarlaları satalım, bañġē ***yatırsaḳ*** *hepsi gelir, buba para buba para, kendilēne yetik‿artıyo, ille gelirler, para, para* B/6-40
"Şimdi tarlaları satık diyelim bankaya **yatırsak** [çocukların] hepsi gelir; baba para, baba para [derler], kendilerine zor yetiştiriyorlar; ille gelirler [ve] para para diye isterler[biz de zor durumda kalırız]."

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekimi, iyelik kaynaklı {*-nIz*} şahıs ekiyle çekimlenir.

nerden aradan gēdiniz? e ***gēseniz*** *de çıḳmanız gene bu tarafa* A/8-127
"Hangi aradan geldiniz? [Oradan] **gelseniz** de çıkışınız yine bu tarafa olacak."

hadi ben didim, siz beni beklēmēn siz gidin, nerē ***gitçēseniz*** *gidin, ben giderim‿eve, dedim* B/18-8
"Ben, hadi siz beni beklemeyin nereye **gidecekseniz** gidin, ben eve giderim,dedim."

sizė başvurduḳ ***n‿āpçasanız*** *yapçānız* B/18-25
"Size başvurduk, **ne yapacaksanız** yaparsınız."

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs {*-lĀ*} ekiyle çekimlenmektedir.

hepsini, bunu bēniyosan, señe buŋu ***al däyolāsa*** *buñu‿al. señ ġullancėn buŋu dedim bėŋ* A/26-76
"Hepsinden hangini beğeniyorsan sana bunu al **diyorlarsa** [çekinmeden] bunu(beğendiğini) al, sen kullanacaksın bu [eşyaları], dedim."

biz pazar bilmäyoz, ne ***getĭrisėlē*** *u. ne gėtircėlē pazardan. bi‿****gėtirsėlē,*** *patates, gėtircėklē bu A/6-118*

"Biz pazar bilmiyoruz, [eşlerimiz] ne **getirirlerse** o(nu) [kabul ederiz]. Ne getirecekler pazardan? **Getirirlerse** sadece patates getirecekler."

Gereklilik Kipi

Fiilin bildirdiği hareketin bir zorunluluğa bağlı olarak tasarlandığını ifade eden kiplere gereklilik kipleri denir. Türkiye Türkçesi yazı dilinin gereklilik kipi çoğunlukla {*-mAlI*} ekidir. Bu ek Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmaya başlanmıştır ve {*-mA*} fiilden isim türetme eki ile {*+lI*} isimden isim türetme ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Ergin 1993: 296; Korkmaz 2003a: 693). Bununla birlikte isim-fiil, sıfat-fiil ve şart ekleriyle *gerek*, *lazım*, *şart*, *zorunda*, *lüzumlu* gibi kelimelerin birleşmesiyle oluşan yapılar da gereklilik kipi işlevinde kullanılmaktadır. Konu üzerine ayrıntılı çalışma da bulunan Necati Demir, Türkiye Türkçesinde gereklilik kipi işlevinde kullanılan dokuz farklı yapı tespit etmiştir (2003: 11-21).

Eski Türkçe döneminden günümüze kadar {*-gUlUk*}, {*-gU*}, {*-gU kerek*}, { *kerek …-sA*}, {*-sA kerek*}, {*-mAk kerek*}, {*-A kerek*}, {*-mA + iyelik eki + kerek*}, {*-Uv + iyelik eki + kerek*}, {*-Iş + iyelik eki + kerek*}, {*-mA + iyelik eki + lazım*}, {*-mA + iyelik eki + kerek*}, {*-mAk* + zorunda + *şahıs eki*}, {*-mA + iyelik eki + icap et-* + *zaman eki*}, {*-mA + iyelik eki + lazım gel-* + *zaman eki*}, {*-mA + iyelik eki + lüzumlu*}, {*-mA + iyelik eki + şart*} gibi kullanılan birçok yapı vardır (Demir 2003: 11-21).

Gereklilik kipi, bölge ağızlarında çoğunlukla {*-mA isim-fiil eki + iyelik eki + lazım*} yapısıyla oluşturulmaktadır. Bu yapı, Demir'in çalışmasında {*-mA + iyelik eki + lazım*} şeklinde ifade edilmiştir (2003: 17).

on iki de ***başlaması lazım*** *heralde* A/6-92

"Herhalde on iki de **başlaması lazım**."

bi‿topaḳla olmaz o iş. buñu ***yimen lazım*** A/15-21

"Bir lokmayla sofradan kalkılmaz. Bunları **yemeniz lazım**."

dōruya dōru ***konuşmaḳ lazım*** B/11-36
"Doğrusunu **konuşmak lazım**."

e buna da ***yapmam lazım*** B/17-37
"Buna da [aynı çeyizi] **yapmam lazım**."

Metinlerimizdeki gereklilik kipinin {*-mAk* eki + *zorunda ol-*} yapısıyla da karşılandığı bir örnekte tespit edilmiştir.

yalıñız_ĭsan birimiz bi_yeri gitse ille birimiz ***tutmaḳ zorunda*** *hep_bi_şḗsini* A/27-15
"Yalnız insan [olmuyor], birimiz bir yere gitsek [bile] ille birimiz hep bir [tarafını] **tutmak zorunda(yız).**"

2.2.2.3. Soru Eki

Soru eki, bütün kelimelerin soru şeklini ortaya koyan bir çekim ekidir. Bu ek isimlerin ve edatların soru yoluyla fiile bağlanmasını sağladığı gibi çekimli fiillerin soru şekini de yapar (Ergin 1993: 314). Çekimli fiillerde çoğu zaman şahıs eklerinden önce getirilen soru eki, bazı fiil çekimlerinde en sona getirilebilir.

Ay vallā hiç de bilmem yaşımı. hiç aġlım yoḳ, unudŭvarım. nüfüs ġayıdıma ***baḳabilir misin****?* A/3-2
"Vallahi yaşımı da hiç bilmem. Hiç aklım yok unutuveriyorum. Nüfus kağıdıma **bakabilir misin**?"

biliyon mu *harman yerini* ***biliyon mu*** *bizim?* A/4-3
"Bizim harman yerini **biliyor musun**?"
yemek ***ġovėdilḗ mi, yidiñiz mi*** A/23-13
"Yemek **yedirdiler mi, yediniz mi**?"

ule ***sḗrseri misin,*** *dedim; nasĭ_çalcem ben?* A/25-24
"Ulan **serseri misin** nasıl çalacağım ben, dedim."

acaba yicém ***doḳuncaḳ mı***, *tansiyon* ***yüksélcek mi****?* B/2-37
"[Şunu] yiyeceğim ama acaba **dokunacak mı**, tansiyonum **yükselecek mi**, [diye düşünüyorum]."

*başında bi_* ***sürü mü vā?*** B/4-48
"Başında bir **sürü mü var**? [Yok]"

vā mı *senin çolūn çocūn?* B/23-15
"Senin çoluğun çocuğun **var mı**?"

Soru eki, isimlerin ve çekimli fiillerin soru şekillerini yapmak görevi yanında bilinen geçmiş zamanda çekimlenen fiillerden sonra geldiğinde zarf-fiil eki gibi zaman zarfı olarak da görev yapar (Karahan 1991: 336).

bṍle ***dedim mi*** *masal geliy̆o çocuḳlarā* A/5-71
"Çocuklara böyle **dediğim zaman** masal geliyor."

ciyā̆r ġalmamış, ḳaraciyerlē yoḳ benim. şöle, ben acıḳ ***şēttim mi*** *başlēyo öhö öhö* A/15-16
"[Sigara yüzünden] ciğer kalmamış, karaciğerler yok ben de. Şöyle birazcık **şey etti mi**(sigara içtiğim zaman) [öksürük] başlıyor."

biz hinci ***gäldi mi*** *gideriz dolaşmā* A/16-92
"Biz şimdi [bebek] **geldiği zaman** dolaşmaya gideriz."

canım ***sıḳıldı mı*** *atıvarım, canım* ***sıḳıldı mı*** *örüverim*
B/5-4
"[Örgüyü] **canım sıkıldığı zaman** atıveririm, **canım sıkıldığı zaman** örüveririm."

biraz ***soğudu mu*** *şerbet daha güzel_olūyo. sıcaḳ ḳaynaḳ* ***döktü mü*** *hamur gibi olūyo* B/15-17
"[Tatlının] şerbet(i) biraz **soğuduğu zaman** daha güzel oluyor. Kaynak, sıcak **döktüğümüz zaman** hamur gibi oluyor."

2.2.2.4. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Fiiller, kök hâlinde tek başlarına kullanılmayan, şekil ve zaman ekleri ile şahıs eklerini alarak kullanılabilen dil birlikleridir. İfade ettikleri hareketlerin bir nesneye bağlanması için çekimli hâle gelmeleri gerekir. Şekil ve zaman ekleriyle şahıs eklerini alan fiil kök ve gövdelerine, çekimli fiil denir (Ergin 1993: 266).

Gramer kitaplarında, iki çekimli fiilin bir araya gelmesiyle oluşan yapılar *birleşik çekim* terimi adını alırlar. Buna göre, iki fiilden birincisi asıl fiil; ikincisi ise yardımcı fiildir. Birleşik çekimde *i-* fiili yardımcı fiildir. Her iki fiil de şekil ve zaman eki alabilirken, *i-* yardımcı fiili sadece *öğrenilen geçmiş zaman, bilinen geçmiş zaman* ve *şart* şekil ve zaman eklerini alabilir. Şekil ve zaman ekini alan asıl fiiller, sadece üç kip ekiyle çekimlenebilmesine rağmen aynı zamanda şahıs ekini de alabilen *i-* yardımcı fiilinin önünde, fiilden türemiş isim gibi görünmektedir. (Ergin 1993: 302-303; Korkmaz 2003a: 732).

Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında birleşik çekimi gerçekleştiren *i-* yardımcı fiili çoğu zaman düşerek kendisine gelen zaman eki de ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak asıl çekimli fiile bağlanır ve bir fiil tabanının iki şekil ve zaman eki almış gibi algılanmasına neden olur. Muharrem Ergin, bu durumu *fiil birleşik çekimi* için bir ön şart olarak kabul etmektedir. Muharrem Ergin, aslında *birleşik fiil çekimi* olan yapının, yardımcı fiil kökünün düşmesi sonucunda hem şekil hem de anlam bakımından *fiil birleşik çekimi* hâline geleceğini; yardımcı fiilin düşmediği durumlarda ise söz konusu yapının *birleşik fiil çekimi* olduğunu ifade etmiştir (1993: 303).

a) Hikâye Birleşik Çekimi

Şekil ve zaman eki almış asıl fiile bilinen geçmiş zaman çekimli *i-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle fiillerin hikâye birleşik çekimleri yapılır. Bu birleşik çekim, belirli bir şekil ve zamana bağlanmış asıl fiildeki hareketin geçmişte kaldığını anlatır (Ergin 1993: 304; Korkmaz 2003a: 733). Muharrem Ergin, hikâye birleşik çekimindeki bilinen geçmiş zaman ekinin, asıl fiildeki hareketi hikâye etme göreviyle birlikte geçmiş zaman ifadesi de taşıdığını; rivayet birleşik çekimindeki öğrenilen geçmiş zaman ekinin ise zaman bildirme görevinde olmadığını; sadece nakil ve anlatma ifade eden bir şekil eki olduğunu ifade eder (1993: 306).

Bilinen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Bu birleşik çekimde hem asıl fiilin hem de *i-* yardımcı fiili bilinen geçmiş zaman eki alır. Asıl fiildeki bilinen geçmiş zaman eki tarz bildirme görevinde iken *i-* yardımcı fiilindeki bilinen geçmiş zaman eki birleşik çekimin gerçek zamanını göstermektedir (Korkmaz 2003a: 733). Hikâye birleşik çekiminde şahıs eki yardımcı fiilden sonra getirilebildiği gibi asıl fiile de eklenebilmektedir. Ancak, her iki durumda da kullanımı çok yaygın olmayan bu birleşik çekim, yazı dilinde neredeyse işlekliğini yitirmiştir, yerine ise asıl fiilin öğrenilen geçmiş zaman ekinin geçtiği hikâye birleşik çekimi geçmiştir (Korkmaz 2003a: 736). Bölge ağızlarında ise öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi de bilinen geçmiş zamanın hikâyesiyle ifade edilebilmektedir. Bu durumda, bu birleşik çekim hem bilinen geçmiş zamanın hikâyesini hem de öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesini yapmış olur[209].

suluca da öle be. ***dāğıldıdı*** *ama şindi bilmäyom gene toplandı mı biraz d ā mı* A/6-77
"Suluca da öyle **dağılmıştı** [dışarıya göç oldu] ama şimdi bilmiyorum biraz daha toparlandı mı?"

ne çillelēdi. fenā. ḳıl döşē, yıḳadım ḳılları da, keçi ḳılı, attım_oññarı, yataḳ ***yaptımdı*** *hē* B/21-53
"Ne çilelerdi. Fena(ydı). Keçi kıllarını yıkadım, attım da kıl döşeği, yatak **yapmıştım**."

geçen sene ***gittïdim*** *ama bu sene gitmedim* A/6-93
"Geçen sene **gitmiştim** ama bu sene gitmedim."

hiç ġalmadı, bi_tene ***ġaldıydı*** *iki senedir imtāna giriyo bi şē ġazanamadı ġazanamadı, önüme geçmedi çekişçädim ben piraz* A/20-4
"[Okumayan torun] hiç kalmadı, bir tane **kalmıştı** iki senedir sınava giriyor bir şey kazanamıyordu, önüme geçmedi (karşılaşmadık), karşılaşsaydık kızacaktım ben biraz."

[209] Bu sebeple, metinlerimizdeki örnek cümlelerin Türkiye Türkçesi yazı diline aktarımında öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinin kullanması tercih edilmiştir.

bu çamlar da yeni ***başladīdı*** *ėkilmē, benim beyim_öldǖnēne* B/2-67
"Bu çamlar yeni ekilmeye **başlamıştı,** eşim öldüğü zamandı."

çifçi bāķuru tutmadı bize, elli altıya ***bastīdım****, elli dörde ķadardı, olmadı* B/6-23
"Elli dörde kadardı elli altıya **başmıştım** [bu sebeple] çiftçi bağkuru yaptıramadım, olmadı."

ķāynatamı nişannandım, gördüm de ta burdan bǖle, burda ķuyu vādır, ordan suya ***gǟdidik*** *te yan yan ķaçādım* B/21-43
"Burda [ileride] kuyu vardır, nişanlandıktan sonra oraya su doldurmaya **gelmiştik.** [Orada] kayınbabamı görünce yan yan kaçtım."

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Bu birleşik çekimde asıl fiil öğrenilen geçmiş zaman eki, *i-* yardımcı fiili de bilinen geçmiş zaman eki alır. Bölge ağızlarında {*-mIş*} ekiyle kurulan öğrenilen geçmiş zaman hikâye çekimi çok azdır. Göçmen köylerinden derlenen metinlerde bu çekimin örneğine rastlanmamıştır.

bu köve hoca ***gelmişti,*** *biz esas harmancıķtan gēmeyiz emme burlāda yerleşdi bubam ġaldı ġari burlāda, unlā gitti* A/19-14
"[Babam] bu köye hoca **gelmişti**. Biz aslında Harmancık'tan gelmeyiz ama buraya yerleşti artık burada kaldı. Şimdi onlar gitti(vefat etti)."

ta_bölē ***hazırlamışlādı*** *bile, amėlyate götürceklē. işte sona yenden incelesiye, ben ėdirneye havale ediyoñ sizi didi* A/27-56
"İşte tam [onu] **hazırlamışlardı**, ameliyata götüreceklerdi. Sonra [doktor] yeniden inceleyince, ben sizi Edirne'ye havale ediyorum, dedi."

Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Bu birleşik çekimde asıl fiil şimdiki zaman eki alırken *i-* yardımcı fiili bilinen geçmiş zaman eki ald. Bu birleşik çekim, *sürmekte olan bir oluş veya kılışı geçmişe aktararak anlatır* (Korkmaz 2003a: 739). Yani, süreklilik arz eden

hareketin geçmişteki bir zaman diliminde, belirli bir süreçte gerçekleşmiş olduğunu ifade eder.

böldüm yarısını işde bōlē, analı ġızlı ***oturuyolādı,*** *yarısını birine vēdim, yarısını birine yarısını da geline bıraḴdım* A/3-78
"Analı kızlı **oturuyorlardı**, [ekmeği üçe böldüm] bir parçasını birine, bir parçasını birine bir parçasını da geline bıraktım."

tē otuz sėnė ėvelsi. gençtik u zaman. elimiz_ayāmız ***tutuyodu*** A/4-36
"Daha otuz sene öncesi elimiz ayağımız **tutuyordu**, gençtik o zaman(lar)."

bu nusretiye var şurda tanıyo_musunuz bilmĭyorüm nusretiye çataltepe urasını, rumçe ***diyolādı*** *urayı* B/9-30
"Nusretiye [diye bir yer] var şurada biliyor musunuz bilmem. Nusretiye ve Çataltepe'ye [eskiden] Rumçe **diyorlardı**."

ufaḳkėn ***konuşuyoduḳ****, sōra sōra saptıḳ, e* B/10-11
"[Pomakça'yı]ufakken (kçükken) **konuşuyorduk**, sonra sonra saptık (konuşmayı bıraktık)."

Geniş Zamanın Hikâyesi

Bu birleşik çekimde asıl fiil geniş zaman eki, *i-* yardımcı fiili de bilinen geçmiş zaman eki alır. Bu birleşik çekim, *geçmişten geleceğe uzanmış geniş bir zaman kesitinde gerçekleşeceği belirtilen bir oluş veya kılışı geçmiş zamana aktararak bildirir* (Korkmaz 2003a: 743). Bu birleşik çekim, geçmişteki geniş bir zaman dilimine işaret eder ve fiilin bildirdiği hareketin bu zaman dilimi içerisinde sürekli gerçekleştirildiğini ifade etmek için kullanılır.

Bu birleşik çekim, bölge ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi yapılır. Ancak bölge ağızlarında yaygın olan /r/ ünsüzü düşmesine bağlı olarak geniş zaman ek ünlüsünün uzun telaffuz edilmesi bakımından yazı dilinden ayrılır.

evel ben, bi‿tėncir çorba pişirilēdi, öle ***götülẗdi*** *bizim gönümüzde* A/16-28

"Önceden, bizim zamanımızda [yeni doğum yapmış kadına] bir tencere çorba pişiririp **götürürlerdi**."

ben‿onnarı gömeli çoḳ‿oldu. rāmetli, ***gėlirlēdi*** ***ālaşırlādı*** *burda hönḳürü hönḳürü* ***ālaşırlādı****. ne‿olcėk, biz, çocuḳlā da hep‿acırdıḳ* A/25-85

"Ben onları gömeli çok oldu. Rahmetli(ler) **gelirlerdi**, burada zırlaya zırlaya **ağlaşırlardı**. Ne olacak biz çocuklar da [onlara] hep acırdık."

uŋdaŋ‿sona cuma güŋü āşam heyet ekmek ***götürülẗdi****. cuma güŋüŋden hani ġız‿evine, ōlan‿evinden* A/26-52

"Ondan sonra cuma günü akşam(üzeri) [oğlan evinden bir] heyet kız evine ekmek **götürürlerdi**.

diyārim‿işte, ***işlēdik, yapādıḳ, doḳurduḳ****. çufalıḳlā vādı būle,* ***doḳurduḳ****. çufalıḳ vādı evel.* ***doḳurduḳ*** *būle.* ***doḳurduḳ, yapardıḳ, şėdēdik*** *ama ḳāri bitti yoḳ bişä ḳāri* B/19-6

"Diyorum işte **işlerdik, yapardık, dokurduk**. Önceden çuhalar vardı böyle [onları] **dokurduk**. **Dokurduk yapardık** ama artık bitti, bir şey yok artık."

dam‿doluları hayvannāmız vādı būle, ***yürülēdi*** *dış avluların üstüne* B/20-12

"Ahır dolusu hayvanımız vardı, dış avlu [çitlerinin] üstüne doğru **yürürlerdi**."

Metinlerimizdeki bir örnekte geniş zaman hikâye birleşik zaman çekiminde görülen geçmiş zaman eki iki defa kullanılarak hikâye çekimi pekiştirilmiştir.

önceden, sizin gibi gėnçkene, bu Lâpsekiden çanaḳḳalecīni ***bilirdimdi.*** *hērkesi bōle* ***bilirdimdi,*** *herkesi* A/5-12

"Önceden sizin gibi gençken Lâpseki'den Çanakkale'ye [herkesi] **bilirdim (tanırdım)** .

Gelecek Zamanın Hikâyesi

Asıl fiil gelecek zaman eki, *i-* yardımcı fiili ise bilinen geçmiş zaman eki alarak bu birleşik çekimi oluştururlar. Bu birleşik çekim, *ileride gerçekleşecek bir oluş veya kılışı geçmişe aktararak bildirir, yani geçmişte gelecek niteliği taşır* (Korkmaz 2003a: 739). Bu birleşik çekim, geçmişte tasarlanan bir hareketin bu zaman dilimi içinde gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş olduğunu anlatır.

ha taranė yapalım, ha bulgur yapalım, salça ***olucādı*** *işte, yūḳŭ_* ***olcādı*** *derkė, hiç, vakit geçip_gidiyo* A/22-11
"Dur tarhana yapalım, dur bulgur yapalım, salça **olacaktı**, yufka **olacaktı** derken vakit geçip gidiyor."

hē, baḳlafa ġetir ***dăcā̆dim*** *de undan* A/23-22
" Baklava getir, diyecektim de ondan[seslendim] ."

bu da istanboldädi ama ben istemedim. sona gene ***çıḳmăcēdim*** *ben, bu gebere_ġalasıca dedi, ġebere_ġāldım* A/25-18

"Bu da (eşim de) İstanbulda'ydı ama ben [hastanede refakatçi kalmasını] istemedim. Sonra ben [hastaneden] gene çıkmayacaktım, bu (eşim), gebere kalasıca, dedi; gebere kaldım."

şeyi de, yirmi̇̆_doḳuz_ekimi de ***yaptırmācādılar*** *ama rātla yaptılar de mi* B/6-57
"Şeyi de yirmi dokuz ekimi de **yaptırmayacaklardı** ama rahatla yaptılar değil mi?"

ben ḳuran_oḳudum da bitirdim, tam ***toplucaḳtım*** B/17-2
"Ben Kur'an okudum da bitirdim, tam **toplayacaktım**."

ulubaya gidēkėnė şĕ‿yapsaydık, ķayıtlı olsaydı, şindiye ķadā ***ayrılcaktı*** *çoķtan* B/24-29

"Ulubaya giderken şey yapsaydık (sigorta yaptırsaydık), kayıtlı olsaydı, şimdiye kadar çoktan [emekliye] ayrılacaktı."

Şart Kipinin Hikâyesi

Asıl fiilin şart eki, *i-* yardımcı fiilinin de bilinen geçmiş zaman eki almasıyla oluşan birleşik çekimdir. Bu birleşik çekim, *gerçekleşmesi şarta bağlı olan bir oluş veya kılışı geçmişe aktararak anlatır* (Korkmaz 2003a: 746). Geçmiş zamanda belli bir şarta bağlanmış bir oluş veya kılışın bu zaman dilimi içinde gerçekleşmemiş olduğunu ifade eder. Şart kipi ile istek kipinin anlam bakımından yakın olması, bu kiplerin birleşik çekimlerde de birbiri yerine kullanılmalarına sebep olabilmektedir (Ergin 1993: 305; Korkmaz 2003a: 748).

ilārsi yoķ yaŋı yoķ. yāzlıķçılā ***olmasaydı*** *sizĭŋ‿köyde aynı* A/26-43

"[Bizim köyün] ilerisi yok. Yazlıkçılar **olmasaydı** sizin köyde aynı [olurdu].

iki‿tānĕ çocuķ‿ėvladı. bi‿tėnė ***olsadı*** *neyse* B/4-20

"İki tane erkek evladı [var]. Bir tane **olsaydı** neyse."

çārsaydım *gėlmėzdĭn* B/11-5

"**Çağırsaydım** gelmezdin."

*geçennēde de ben, bayā‿oldu yirmi, yirmĭ‿beş gün geçti, bi‿****görsēdin****, burdan bi‿tut tāā suratlarıma ġadara balon gibi oldu hėr tarafım* B/24-39

"Geçenlerde, bayağı oldu, yirmi, yirmi beş gün [kadar] geçti; bir **görseydin** buradan (ayağımdan) bir tut suratıma kadar balon gibi oldu her tarafım."

İstek Kipinin Hikâyesi

Asıl fiilin istek eki, *i-* yardımcı fiilinin bilinen geçmiş zaman eki aldığı birleşik çekimdir. Bu birleşik çekim, *gerçekleşmesi istek biçiminde tasarlanan bir oluş veya kılışı geçmiş zamana aktararak anlatır* (Korkmaz 2003a: 749). Bölge ağızlarında bu birleşik çekim, yapı bakımından istek kipinin hikâye birleşik çekimi

gibi görünse de anlam bakımından şart kipinin hikâye birleşik çekimini anlatmaktadır.

bi_sefer ecĕvite u şĭ, apóyĭ yaḳaladıḳlarında, bi_sefercik, unu da hėrkez vēdi canım, unu da keşke ***vēmĭyėydim*** *dedim sōnadan* A/26-17
"Bir defa, Apoyu yakaladıklarında, Ecevit'e [oy verdim], onu da herkes verdi canım [ama] sonradan keşke **vermeseydim** dedim."

bi ġardeşim vādı, urdan sonā, tālāda ayrıḳ tālāsında böle böle demiş, bize demiş u bi_ ġırıḳ
vemeyeydi *demiş bizim çocuḳlāmız bāşam_aç yatçādi* A/3-81
"Bir kardeşim vardı [kardeşim], ayrık tarlasında(yken), bize bir parça [ekmeği] **vermeseyd**i bizim çocuklarımız bu akşam aç yatacaktı, demiş."
ama dinnedi beni ḳızancıḳlarım, ėvlatlarım dinnedi beni. **dinnemeydi** yavrım tabi zordu B/2-73
"Çocuklarım beni(m) [sözümü] dinlediler. **Dinlemeselerdi** tabi [işim] zordu, yavrum."

*üryamda gittim, gençlĭmde gidemedim hacılā. umreye varım_işte. adam_* ***ölmeyeydi*** *gitçēdim* B/5-79
"Ümreye gittim ama hacıya gençliğimde rüyamda gittim [gerçekte] gidemedim. Adam (eşim) **ölmeseydi** gidecektim."

berĕket ḳoltuḳlā şeyin_arasına boş, baḳçā var, ***olmeyeydi*** *kemĭnnē alırdı* B/6-12
"Bereket koltukla şeyin arasında boşluk var, (Alla'ın yüzüme) bakacağı var, **olmasaydı** [bacağımı] kemiğimle alırdı."

b) Rivayet Birleşik Çekimi

Fiillerin rivayet birleşik çekimleri, şekil ve zaman eki almış asıl fiille öğrenilen geçmiş zaman çekimindeki *i-* yardımcı fiilinin biraraya getirilmesiyle yapılır. Rivayet birleşik çekiminde yardımcı fiilin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman eki, belirli bir şekil ve zamana bağlanmış asıl fiildeki hareketin geçmiş zamanda meydana geldiğini anlatmakla beraber, bu hareketin başkasından

öğrenildiğini veya sonradan fark edildiğini de ifade eder. Ancak, bazı araştırmacılar bu birleşik çekimde yardımcı fiildeki öğrenilen geçmiş zaman ekinin zaman bildirmediğini ileri savunmaktadırlar. Muharrem Ergin, öğrenilen geçmiş zaman ekinin zaman bildirme işlevi yanısıra başkasından nakil veya sonradan farkına varma işlevi de üstlendiğini ifade ederek söz konusu ekin rivayet birleşik çekiminde zaman bildirme görevinde olmadığını; nakil, anlatma veya farkına varış ifade ettiğini belirtmiştir. Anlatma ve nakil eki diye adlandırdığı ekin, asıl fiilin bildirdiği hareketi rivayet etmek için kullanıldığını; rivayet çekiminin bir şekil kipi olduğunu ifade etmiştir (1993: 306). Zeynep Korkmaz, *birleşik kipli fiiller* bahsinde bu tür yapılarda iki ayrı zaman ifadesi bulunmadığını belirttikten sonra birinci fiilden sonra gelen kip ekinin şekil ve tarz bildirdiğini; ikinci fiilden sonra gelen kip ekinin de zaman bildirdiğini ifade eder. Zaman kavramının *i-* yardımcı fiilinin almış olduğu kip ekiyle belirtildiğini özellikle vurgulamıştır (2003a: 732) *Birleşik kipli fiillerin rivayeti* bahsinde ise yardımcı fiilin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekini rivayet eki diye adlandırarak rivayet birleşik çekimini şu şekilde tanımlamıştır: "*Rivayet kipleri; olmuş, olacak veya olması tasarlanan işleri duyuma ve rivayete dayanarak anlatır.*" (2003a: 754). Korkmaz, rivayet kipinin bazen şüphe, küçümseme ve uzaklık bildirme işleviyle kullanıldığını da belirtmiştir (2003a: 754). *Duyulan geçmiş zaman kipinin rivayeti* bahsindeyse söz konusu ekin açık bir zaman kavramı taşımadığını, başkasından duyma veya sonradan farkına varma gibi şekil ifadesi bulunduğunu belitmiştir (2003a: 755). Korkmaz, diğer rivayet birleşik çekimi bahislerinde de aynı anlayışı devam ettirmektedir. Gürer Gülsevin ise birleşik çekimlerde asıl fiildeki ekin kip eki olduğunu, yardımcı fiildeki ekin ise zaman ifade ettiği düşüncesindedir (2000: 218).

Rivayet birleşik çekimi, bölge ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi yapılmaktadır.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Hem asıl fiilin hem de *i-* yardımcı fiilinin öğrenilen geçmiş zaman eki alarak yapılan birleşik çekimdir. Zeynep Korkmaz, asıl fiilin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekinin zaman ifade ettiğini, *i-* yardımcı fiilinin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekinin de başkasından duyma ya da sonradan farkına varma gibi şekil ifadesi taşıdığını söylemiştir. Ayrıca, *i-* yardımcı fiilinin

düştüğü durumlarda aynı ekin üst üste gelmesinin, kipteki oluş ve kılışa şüphe veya küçümseme ifadesi kattığını ifade etmiştir (2003a: 755).

dä ġozçeşmē ***durmuşlāmīş*** *_unlā* A/10-15
" Onlar ta Kozçeşme'de **yaşamışlar**."

ġāri iki_gün izne ***gitmiş imiş*** *u beni hesāba baḳan dohtur, başḳa dohtor bāḳadın̄, u da ġadındı* A/25-23
"Benimle ilgilenen doktor iki gün izne **gitmişmiş,** başka kadın doktor bakıyordu."

halime anasına ***gitmişmiş*** *_ama ḳŭyŭ gördük. yolun_alt tarafında işte. ḥoca da haşı haşlāma* ***gitmişmiş*** B/18-38
"Halime annesine **gitmişmiş**, hoca da aşı yapmaya **gitmişmiş** [onlarla görüşemedik] ama köyü gördük. Yolun alt tarafında işte."

Şimdiki Zamanın Rivayeti

Bu çekimde asıl fiil şimdiki zaman eki, *i-* yardımcı fiili ise öğrenilen geçmiş zaman eki alarak süreklilik arz eden hareketin geçmişteki bir zaman diliminde, bir süreç içerisinde gerçekleşmiş olduğunu ve bu oluş veya kılışın başkasından öğrenilmiş olduğunu bildirir. Zeynep Korkmaz, bu birleşik çekimdeki asıl zamanın şimdiki zaman olduğunu, yardımcı fiilin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekinin rivayet eki olduğunu düşünmekte ve şimdiki zamanın rivayetini şu şekilde tanımlamaktadır: "*Şimdiki zamanın rivayeti, hâlen sürmekte olan bir oluş veya kılışın, duyuma veya sonradan fark etmeye dayanılarak anlatılmasıdır.*" (2003a: 756). Ancak, Türkiye Türkçesi yazı dilinde zaman bildirme işlevini kaybeden bu ek başkasından duyma veya sonradan öğrenme ifade eder şekilde kullanılmaktadır . Metinlerimizdeki örnekler incelendiğinde hem yörük hem de göçmen köylerindeki bazı örneklerde zaman bildirme işlevini kaybedip başkasından duyma veya sonradan öğrenme ifade ederken bazı örneklerde ise Korkmaz'ın da belirttiği gibi şimdiki zaman anlamı daha ağır basmaktadır.

*yārın baḳ yaşınız_erdine dēsin ki bu yaşlılā dōru **söläyomuş*** A/6-111
"Yarın yaşınız erdiğinde dersin ki bu yaşlılar doğru **söylüyormuş**."

*närde **duruyomuş** bilmem, çoḳ uzaḳlādanmış da burlāda **duruyomuş**, şu yaḳın şeläde **duruyomuş*** A/13-21
"Nerede **duruyormuş** bilmem, çok uzaklardanmış da buralarda **duruyormuş**, şu yakın şeylerde **duruyormuş**."

*gelin önce ġoz yīn_acıḳ. dadalā vā benim de iki tanä. torunların torunları. unlara ceviz **yidiriyomuşlā*** A/14-4
"Gelin önce biraz ceviz yiyin. Benim iki tane torunum var da torunların torunları. Onlara ceviz **yediriyorlarmış**."

*dedem manisada ölmüş. yani gelmiyolar. o_zaman giden zāte **gelmiyomuş*** B/14-38
"Dedem Manisa'da ölmüş. Yani [savaştan] gelmiyorlar. Zaten o zaman [savaşa] giden **gelmiyormuş**."

*bi_adam var orda gene, hayvan **haydėyomuşlar*** B/16-33
"Bir adam var orada gene, hayvan **güdüyorlarmış**."

*mevlitçiler **geçiyomuşlar**, onnar **annadıyomuşlar** yolun_üstünde* B/16-62
"Mevlitçiler **geçiyorlarmış**, onlar yolun üstünde **anlatıyorlarmış**."

Metinlerimizdeki bir örnekte şimdiki zaman rivayet birleşik zaman çekiminde aynı zamanda görülen geçmiş zaman eki de kullanılarak rivayet çekimi pekiştirilmiştir.

*bosnada fırıncılıḳ **yapıyomuştu*** B/14-42
"Bosna'da fırıncılık **yapıyormuş.**"

Geniş Zamanın Rivayeti

Asıl fiilin geniş zaman ekini, *i-* yardımcı fiilinin de öğrenilen geçmiş zaman ekini aldığı birleşik çekim şeklidir. Bu birleşik çekim, fiilin bildirdiği

hareketin geçmişteki geniş bir zaman dilimi içerisinde sürekli gerçekleştirildiğini belirtmek için kullanılır. Zeynep Korkmaz, bu birleşik çekimde de asıl zamanın geniş zaman olduğu düşüncesindedir ve yardımcı fiilin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekini rivayet eki olarak kabul ederek geniş zamanın rivayetini şu şekilde tanımlamaktadır: "*Geniş zamanın rivayeti, geniş bir zaman kesiminde gerçekleşen oluş veya kılışları duyuma dayanarak anlatan birleşik kiptir.*" (2003a: 761). Ancak, bu ek Türkiye Türkçesi yazı dilinde zaman bildirme işlevini kaybederek, asıl fiildeki hareketin başkasından duyulduğunu ya da sonradan fark edildiğini ifade eden bir şekil ekine dönüşmüştür. İnceleme metinlerimizdeki örneklerde her iki kullanımı da destekler nitelikte ifadeler sözkonusudur.

her sene öle bi‿ cevizlerim olūdu ḳu benim çanaḳḳalä bile yollādım, satādım burdan insanlarıla da burda bi arḳadaş vā benim aynı cevizlä mi gene, aynı cevizlādän gėti bize ***dāmişlä*** A/14-39

"Benim her sene öyle bir cevizim olurdu ki [pazara giden] insanlarla buradan Çanakkale'ye bile yollardım, satardım. Benim buradan bir arkadaş(ım) var [ona] [bunlar] aynı cevizler mi, bize aynı cevizlerden getir, **derlermiş**.

bi‿çiflik varmış burda. çiflikten alınmış. mecidiye ***geçermiş*** *u zaman. mecidiye, o‿paralā‿alındī için mecidiye köy ḳoyulmuş* B/3-10

" Mecidiye [denen] köy parası varmış [ve] o zamanlar öyle o parayla alınmış [bu köyün yeri] **onun için** [de bu köye Mecidiye denmiş]."

hēē, feslēnleri üle ***yapāmışlā*** B/4-69

"Evet, feslihanları öyle **yaparlarmış**."

aylī̇ni büsbütün ali ***verimiş‿****iştē. ḳardaşı* ***baḳārmış***

B/5-122

"Aylığını tamamen Ali **verirmiş** işte. Kardeşi **bakarmış**."

yā, pē̆ġamberimiz böle şē ***daḳāmış*** *nudul yerine, bez* ***daḳāmış****, bezle* ***haydāmış*** *hayvannarı* B/22-42

"Peygemberimiz böyle nudul yerine şey, bez **takarmış** hayvanları bezle **güdermiş**."

bŏle bi_misir çöpünü ***kaplamazmışım*** B/22-82

"[Öyle zayıfmışım ki] bir mısır çöpü [kadar yer] **kaplamazmışım**."

Metinlerimizdeki bir örnekte geniş zamanın rivayet birleşik çekim gibi görünen yapı, anlam bakımından şimdiki zamanın rivayet çekimi için kullanılmıştır.

*siyanür hā, urda altın_* ***arāmışlā,*** *maden_* ***arāmışlā*** *urda suyun başında*

B/1-35

"Evet siyanür, orada, suyun başında altın **arıyorlarmış**, maden **arayorlarmış**."

Gelecek Zamanın Rivayeti

Bu çekim asıl fiilin gelecek zaman eki, *i-* yardımcı fiilinin öğrenilen geçmiş zaman eki almasıyla oluşur. Gelecekte yapılması planlanan bir oluş veya kılışı geçmişteki bir zaman dilimine aktarmak için kullanıln bu çekim tasarlanan bu oluş veya kılışın bu zaman diliminde gerçekleşmediğini anlatır. Bununla birlikte, bu birleşik çekimdeki öğrenilen geçmiş zaman eki, özellikle yazı dilinde zaman bildirme işlevini kaybederek duyma veya fark etme ifade eden bir eke dönüşmüştür. Bu birleşik çekimi Zeynep Korkmaz, şu şekilde tanımlamaktadır: "*Gelecek zaman kipinin rivayeti, tarz olarak gelecek zamanda gerçekleşecek bir oluş veya kılışın duyuma dayanılarak anlatılmasıdır.*" (Korkmaz 2003a: 758). İnceleme metinlerimizdeki örneklerin çoğunda, bu birleşik çekimin geçmiş zaman anlamını kaybettiği ve yazı dilinde olduğu gibi rivayet bildirme göreviyle kullanıldığı görülmektedir.

olmēmiş ***n_olcēmiş*** *halimiz bilmem* A/15-30

"[Emekli maaşımız] olmasaymış bilmem halimiz **ne olacakmış**."

*işte şindi baḳam şu ayda belli_* ***olcāmış,*** *hani n_ōlcā* A/27-55

"İşte şimdi ne olacağı şu ayda belli **olacakmış** bakalım."

bizimki de çardā filen ***gitçāmiş,*** *dediler_ama yalanmış* B/4-40

"Bizimki de Çardak'a falan **gidecekmiş**, dediler ama yalanmış."

*ni‿**vercēmiş,** para mı* B/5-91
"Ne **verecekmiş**, para mı?"

*nē ‿**ġarışmācaḳlāmış** ana baba. ḳarışmaz olūmuş mu* B/18-38
"Ana baba niye **karışmayacakmış**, karışmaz olur mu?

*çiyizlē biġada, para verdinen her yer çiyiz. çiyiz **yapçaḳlāmış** ta. laḳf. askėrden gėldi çocūmuz* B/18-81
"Çeyizler Biga'da, para(yı) verdin mi her yer çeyiz. Çeyiz **yapacaklarmış** da, laf. Askerden geldi çocuğumuz."

*yarın n‿ōlcek halimiz, unnā yaḳçek, **sorulcamış** tabi. yā, **sorcaḳlāmış** uññarı* B/22-31
"Yarın [ahirette] halimiz ne olacak, onnar yakacak, [ahirette] **sorulacakmış** tabi. Ya, onları **soracaklarmış**."

c) Şart Birleşik Çekimi

Fiillerin şart birleşik çekimi, şekil ve zaman eki almış asıl fiile şart çekimi almış *i-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır. Bu birleşik çekim, şarta bağlı oluş veya kılışı asıl fiille ilişkilendiren bir tamlayıcı görevindedir(Korkmaz 2003a: 765). Şart birleşik çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır. Bölge ağızlarında bilinen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zamanın şartlı birleşik çekimleri görülmektedir

Bilinen Geçmiş Zamanın Şartı

Bu birleşik çekimde asıl fiil bilinen geçmiş zaman eki, *i-* yardımcı fiili de şart eki alır. *Gerçekleştiği kesin olarak görülen veya bilinen bir oluş ve kılışı şarta bağlar* (Korkmaz 2003a: 765). Bölge ağızlarında, çoğunlukla üçüncü teklik şahıs çekimi kullanılmaktadır. Metinlerimizde bir yerde ikinci çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmıştır.

*mūtarın ḳızı, urda oḳuyyo. heralde aydıñ yā öle biliyom ben ama gene **d ēştise** bilmiyom yan*i A/6-64
"Muhtarın kızı orada okuyor herhalde. Ben öyle biliyorum ama gene **değiştiyse** bilmiyorum."

bi‿sene iki sene de o ***olmadısa****, işte; geldi, ėvlėndi uññā, bubası unnarı ėvlėndirdi* A/16-34

" Br yıl iki yıl [babaları] olmadıysa işte; [babaları] geldi, onlar (çocuklar) [ondan sonra] evlendi, babası onları evlendirdi."

ben‿urlā da yattım‿ettim, bi‿gün ***gälmedĭse*** *ikiŋci güŋ ille ĭsan gālldi çocu da dolaştılā, şēttilē* A/26-66

"Ben oralar(hastanede) da [oğlumun başında refakatçi olarak] yattım ettim, bir gün **gelmediyse** ikinci gün muhakkak [dolaşmaya] insan geldi, çocuğu mu da [beni de] dolaştılar, ilgilendiler."

yazdīysa *hani söz‿temsilĭ, gelcėk başıma* A/27-120

"[Allah] **yazdıysa** gelecek başımıza."

yapmadıysanız *baḳ ḳālḳayım* B/4-47

"[Kahvaltı] **yapmadıysanız**, kalkıp [hazırlayayım]."

tėrėyā, salça, çay, süt, allah ne ***vėrdiysė*** *ḳoyuyōz, yiyōz* B/15-50

"Teryağı, salça, çay, süt; Allah ne **verdiyse** koyuyoruz, yiyiyoruz."

Şimdiki Zamanın Şartı

Bu birleşik çekimde asıl fiilin şimdiki zaman eki, *i-* yardımcı fiilinin ise şart eki alır. Bu çekim, *içinde bulunulan zamanda gerçekleşmekte olan bir oluş ve kılışı şarta bağlar* (Korkmaz 2003a: 769). Metinlerimizde ikinci teklik şahıs çekimi dışındaki örneklere rastlanmamıştır.

hepsini, bunu ***bēniyosan,*** *señe buñu aldäyolāsa buñu‿al* A/26-76

"Hepsinde, neyi **beğeniyorsan**, sana bunu (beğendiğini) al diyorlarsa al."

yā sen beñe baḳ, bubama ***istėyosan*** *bi‿ḳilo ḳuru baḳlė bütūn ḳök‿ söḳmüşlā pomaḳ‿ibrāma* B/27-15

" Sen ban bak, babamlar Pomak İbrahim'e bütün [tarlayı] kök sökmüşler, **istiyorsan** bir kilo kuru bakla [bulalım]."

Geniş Zamanın Şartı

Asıl fiil geniş zaman eki, *i-* yardımcı fiili de şart eki alarak bu birleşik çekim oluşturulur. Bu çekim, *geniş bir zaman kesiminde gerçekleşen oluş ve kılışları şarta bağlar* (Korkmaz 2003a: 771). Bölge ağızlarında, kapalı hece sonundaki /r/ ünsüzünün düşmesi çok yaygın ses olaylarından birirdir. Buna bağlı olarak geniş zaman ekindeki /r/ ünsüzü düşer ve önündeki ünlünün bazen uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekimi {*-m*} ekiyle yapılmaktadır.

bulūsam *yi͡cėm,* ***bulmasam*** *‿aç‿oturcėm* A/5-46
"[Yemek] **bulursam** yiyeceğim, **bulmazsam** aç oturacağım."

una ***baḳāsam****, dedim* A/6-96
"Ona (torunuma) **bakarsam**, dedim."

baḳ bene dēvēriyolā yaşımı burē ***ġóymassan*** *unuduyon ben* A/11-18
"Bak bana yaşımı deyiveriyorlar [ama] ben buraya (aklıma) **koymazsam** unutuyorum."

pēynir ne ġadā ***ġorsam*** *ekmä de o ġada ġorum* A/14-43
"Peynir ne kadar **koyarsam** ekmeği de o kadar koyarım."

belden‿aşā mesela bi‿tutuyo ārı deyil de belden‿aşā ölüyo, ***oturmassam*** *düşüp ḳalıyom* B/6-18
"Mesela belden aşağı bir ağrı tutuyor, ağrı değil de [sanki] belden aşağısı ölüyor, **oturmazsam** düşüp kalıyorum."

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi {*-n*},{*-ñ*} ekleriyle yapılmaktadır.

istēsen *alırız sana da peynir* A/2-70
"**İstersen** sana da peynir alırız."

ġurban file ***kesēseñ*** *kes,* ***kesmeseñ*** *başķa zaman yaptĭn yemeklēden acık yapāsın* A/19-8

"Kurban falan **kesersen** kes, **kesmezsen** başka zaman yaptığın yemeklerden biraz yaparsın."

dėşme dērdimi ***dėşäseň*** *dārdimi bitmez de dērdim de çōķ şükür mūhtaçlīmız yoķ* A/26-84

"Derdimi deşme, **deşersen** derdim bitmez de çok şükür [kimseye] muhtaçlığımız da yok."

hocālā, hiçbişĭ ***bilmėssen*** *diyeri dantellen türt, türt, türt, türt, yapmā ūraş diyėrlē* B/5-16

"Hocalar hiçbir şey **bilmezsen** dantel örmeye uğraş diyorlar."

çoķ ***düşünürsen*** *ķanser de bulur monser de bulur* B /5-96

"Çok **düşünürsen** kanser manser [herşey] bulur."

ķurtarabilĭsen *parē ķurtar ama geldi mi ķapına n‿āpçan* B/6-32

"Parayı **kurtarabilirsen** kurtar ama kapına geldiği zaman ne yapacaksın?"

e ***gėlmezsen*** *gėlme ama,demiş; ben de demiş asayım ķėndimi de…* B/16-62

"E **gelmezsen** gelme ama ben de asayım kendimi de…, demiş."

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz yapılmaktadır.

sabāle ***istēse*** *yirmi kişi misafir gēsin yirmi tanė bardaķ‿ayrıdır* A/2-42

"Sabahları **isterse** yirmi kişi misafir gelsin. Yirmi tane [su] bardağ(ı) ayrıdır."

*üç tane notėrdėn senet_istedi oḳul. ya **oḳumāsa** ya **ḳaçāsa*** B/2-77
"Okul, [çocuk] ya **okumazsa** ya **kaçarsa** [diye] noterden senet istedi."

*ġolun **tutmasa** gene yörürsün, istedi͂n yere gidēsin* A/4-42
"Kolun **tutmasa** [bile] yine yürürsün, istediğin yere gidersin."

*çoluḳ çocuḳ ne **dēse** olmäyeniñ deyoñ yavrım* A/11-39
"Yavrum, çoluk çocuk ne **derse** olmayayım (yapmak zorunda kalmayayım), diyorum."

*işte bu sene mart **gelirse** beş bitçek altıya basıcaḳ* A/16-37
"İşte bu sene mart [ayı] **gelirse** beş [yaşı] bitecek altıya basacak."

*gelin **verise** yiriz **vemezse** yimeyiz* A/18-41
"Gelin [yemek] **verirse** yeriz, **vermezse** yemeyiz."

*ölĕ tanıdıḳ yērlere düyüne **gidā̆se** adam urda ġalıyodu* A/26-52
"[İnsanlar] tanıdık yerlere düğüne giderse [gece] orada kalıyordu."

*yapĭyoz, **olŭsa** olū. sular **gelirse** sularız, gėlmedi mi ḳuruyere, yėnden sulayeriz* B/1-67
"[Bahçe] yapıyoruz. **Olursa** olur. Sular **gelirse** sularız, gelmedi mi [sonra] kuruyor yeniden suluyoruz."

***açarsa** ḳurur dedim, çiçek dedim* B/4-52
"[Fesleğen] çiçek **açarsa** kurur, dedim."

*görōr ama canım_**istēse** örōrum, gündüz_örōrum, gicė ördū̆m yoḳ* B/5-11
"[Gözlerim] görüyor ama canım **isterse** örgü örüyorum [ama] gündüz örüyorum, gece ördüğüm yok."

*yanan yandī yėrde, donan dondū yėrde, **olusā** o zaman ḳalbin yaşşar* B/5-97
"Yanan yandığı yerde, donan donduğu yerde **olursa** o zaman kalbin yaşar."

gel ***derse****, dedi; ben seni yollėycem nine* B/16-57
"Gel **derse** ben seni yollayacağım nine, dedi."

1. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde birinci çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekimi {-*nIz*} ekiyle yapılır.

bėnĭ bāķ, biz de gözleme deriz dē ***istēseniz*** *yi şurdan bi‿Tenē* A/15-4
"Bana bak, biz gözleme deriz [buna], **isterseniz** yiyin şuradan bir tane."

istäse *burē̄ ġäsiññe be* A/23-29
"**İsterlerse** buraya gelsinler be."

inanmasanız *gidin baķın çanaķķalē* B/5-74
"İnanmazsanız Çanakkale' ye gidin bakın."

otŭsanıza *be‿yav, sıcaķ‿ekmek yiyelim. yoķ‿öte dünyaya götŭrėn* B/5-92
"**Otursanıza** be yav, sıcak ekmek yiyelim. Öteki dünyaya götüren yok."

olur be ġızım olur be ama acıķ ķulāmın biri benim biraz ārĭzalı pek‿ aññayămıyom yani acıķ yüksek ***ķonuşursanız*** *olur* B/9-6
"Olur be kızım olur ama benim kulağımın biri biraz arızalı, pek anlamıyorum yani azıcık yüksek sesle **konuşursanız** olur."

aman ḥadı ***n‿āpasanız*** *yapın, dedim* B/18-62
"Aman hadi **ne yaparsanız** yapın, dedim."

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekimi, {-*lĀ*} ekiyle yapılır. Bu şahıs çekiminde, şahıs eki şart ekinden önce gelir.

e bilmem yavrım, ***vėrĭlāse*** *gelir,* ***vėmezlāse*** *gelmez*

A/11-27
“Bilmem [ki] **verirlerse** gelir, **vermezlerse** gelmez.”

*ben meselā ne **konuşursalar** anlıyodum* B/14-22
“Mesela ben ne **konuşurlarsa** anlıyordum.”
*bizim şindi burdan eyerki gelin_almā **gėlĭrlerse** şu köprüde ḳarşılāla, köylü, gidēke de orė Ḳadā geçirilē* B/26-9
“Bizim şimdi burada [başka köyden] gelin almaya **gelirlerse** [köylüler] şu köprüde karşılarlar giderken de oraya kadar geçirirler.”

Gelecek Zamanın Şartı

Asıl fiil gelecek zaman eki, *i-* yardımcı fiili de şart eki alır. Bu birleşik çekim, *gelecekte gerçekleşecek olan bir oluş ve kılışı şarta bağlar* (Korkmaz 2003a: 770). Metinlerimizde ikinci teklik ve çokluk şahıs çekimiyle üçüncü teklik şahıs çekimi örnekleri görülmektedir.

*rāmetliye, närä **gitçäsen** urā̆ git* A/26-22
“Rahmetliye, nereye gideceksen oraya git, [dedim].”

*urdan_evinĕ_gidiyo, nerē **gitçäse** gidiyo* A/16-62
“Oradan evine gidiyor, nereye **gidecekse** gidiyor.”

*hadi ben didim, siz beni beklēmēn siz gidin, nerē **gitçēseniz** gidin, ben giderim_eve, dedim* B/18-8
“Hadi siz beni beklemeyin, nereye **gidecekseniz** gidin, ben eve giderim, dedim.”

*sizė başvurduḳ **n_āpçasanız** yapçānız* B/18-25
“Size başvurduk **ne yapacaksanız** siz yapacaksınz.”

2.2.3. Birleşik Fiiller

Türkçede fiiller için de geçerli olan yeni kelime yapma şekillerinde biri de *birleştirme*dir. Tek bir kavramı karşılamak üzere bir isimle bir yardımcı fiilin ya

da iki ayrı fiilin birleşmesi sonucu oluşmuş fiillere *birleşik fiil* denir (Korkmaz 2003a: 791).

Birleşik çekim bahsinde ifade edildiği gibi birleşik fiil konusuna da faklı bir açıdan yaklaşan araştırmacılar vardır. Mustafa Uğurlu, gramer kitaplarındaki *birleşik fiil, birleşik çekim, ek fiil, isim cümlesi* gibi konularda bir terim ve tanım karmaşası bulunduğunu; bu konuların kapsamları ve tasniflerinde tutarlı ölçütler bulunmadığını ifade ederek söz konusu dil birimleri arasındaki ilişkilere dikkat edildiği ve tutarlı ölçütler geliştirildiği takdirde konunun açıklığa kavuşacağını ifade etmiştir. Meseleye yapı, anlam ve işlev gibi birbirinden farklı ölçütlerle yaklaşıldığını; bu sebeple söz konusu dil birimlerinin tanım, tasnif ve kapsamları konusunda bir fikir birliğine varılamadığını ifade eden Uğurlu, *birleşik fiil* ve *birleşik çekim* adı verilen bu yapıların, aslında bir isimle bir yardımcı fiilden oluşan benzer dil birimleri olduğunu ifade etmiştir. Uğurlu, konuya *yapı* ve *söz dizimi* açılarından yaklaşan, ancak anlam ve işlevin de gözardı edilemeyeceğini dile getirerek isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinin yapı bakımından fiilden isim yapma eki olduklarını; bu sebeple de *birleşik fiil* veya *birleşik çekim* adı verilen bu yapılardaki birinci unsurun, isim olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (2009: 406-407).

Birleşik fiillerin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı dilindekinden farklı değildir. Bu çalışmada birleşik fiilleri, Ergin'in tasnifini esas alarak *Fiil + Fiil Yapısında Olanlar* ve *İsim + Fiil Yapısında Olanlar* olmak üzere iki başlık altında ele almayı uygun bulduk.

2.2.3.1. Fiil + Fiil Yapısında Olanlar

Yukarıda belirtildiği gibi, konuyla ilgili ilk müstakil çalışma Gabain tarafından yapılmıştır. İki fiil şeklinin bir araya gelmesiyle oluşan birleşik fiilleri üç gruba ayıran Gabain, birinci gruptaki birleşik fiillerin *esas manayı taşıyan bir fiil ile bir yardımcı fiilden* oluştuğunu ifade etmiştir (1953: 16-18). Dolayısıyla, esas anlamı taşıyan birinci fiil, çekimli bir fiildir ve isim hükmündedir. Birleşik fiile getirilen kip ve şahıs ekleri yardımcı fiile eklenir (Korkmaz 1959: 107). Gabain'e göre, ikinci gruptaki birleşik fiiller *bir esas fiil ile bir deskriptif fiilden* oluşur (1953: 18-24). Ve bu fiil birleşmesinde asıl fiil çekimli bir fiil değil, zarf-fiildir. İkinci fiil de asıl fiilin ifade ettiği oluş veya kılışı tasvir görevindeki yardımcı fiildir ve asıl anlamını kaybetmiştir (Korkmaz 1959: 107). Gabain'in

üçüncü gruba dâhil ettiği birleşik fiiller ise *bir esas fiil ile modal bir yardımcı fiilden* oluşmaktadır (1953: 24-26). Bu gruptaki asıl fiiller de zarf-fiildir, ikinci fiil asıl anlamını kaybetmemiştir (Korkmaz 1959: 107). Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* adlı çalışmasında konuyu daha ayrıntılı şekilde ele almıştır. Korkmaz, bu çalışmada birleşik fiilleri iki gruba ayırarak birinci gruptakileri *esas anlamını korumuş olan birleşik fiiller* diye adlandırmış ve *bir yanı ad bir yanı fiil olan birleşik fiiller*, *bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller ("karmaşık fiiller")*, *bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller: tasvir fiilleri* olmak üzere üç başlık altında toplamıştır (2003a: 792-837). Bunlardan ilk ikisi isim + fiil yapısında olan birleşik fiillere dâhil olduğu için, ilgili bölümde ele alınmıştır. Korkmaz, fiil + fiil yapısında olan birleşik fiiller kategorisine dâhil edebileceğimiz tasvir fiillerini *yeterlik fiilleri*, *tezlik fiilleri*, *süreklilik fiilleri*, *yaklaşma fiilleri*, *uzaklaşma fiilleri* diye beş alt gruba ayırmıştır (2003a: 811). Muharrem Ergin, *fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller* başlığı altında değerlendirdiği yardımcı fiillerin, zarf-fiil eki almış asıl fiilden sonra çekim unsuru olarak görev yaptıklarını özellikle belirtmiştir. Bu yardımcı fiillerden *bil-* fiilinin *iktidar*; *ver-* fiilinin *kolaylık*, *çabukluk* ve *birdenbirelik*; *gel-*, *gör-*, *dur-*, *kal-*, *koy-* fiillerinin *deneme*, *devamlılık* ve *süre*; *yaz-* fiilinin *yaklaşma* ifade ettiğini söylemiştir(1993: 365-366). Tahsin Banguoğlu da zarf-fiil eki almış asıl fiille yardımcı fiillerin birleşmesi sonucunda oluşan birleşik fiilleri *tasvir fiilleri* diye adlandırmış ve bunları *yeterlik fiilleri*, *ivedilik fiilleri*, *sürek fiilleri*, *yaklaşık filler* olmak üzere dört grupta toplamıştır (2011: 482-493). Banguoğlu, aynı yapıda olmasına rağmen ikinci fiilin esas anlamını koruduğu fiil birleşmelerine yarı tasvir fiilleri adını vermiştir ve bu fiil birleşmelerinde {*-Ip*} zarf-fiilli şekillerin daha çok kullanılmaya başladığını vurgulamıştır (2011: 493-494).

a) Yeterlik

Yeterlik fiili, {*-A*} zarf-fiil ekini almış asıl fiile *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır. Bu birleşik yapıdaki *bil-* fiili, asıl fiilin bildirdiği oluş veya kılışı gerçekleştirme güç ve yeterliliğini gösterebildiği gibi, asıl fiildeki oluş veya kılışın gerçekleşme imkân ve ihtimali dâhilinde bulunduğunu da gösterebilir (Korkmaz 1959: 108; Ergin 1993: 366; Korkmaz 2003a: 812; Banguoğlu 2011: 489). Bu birleşik fiil, az sayıda olsa da fiilin bildirdiği oluş veya kılışı gerçekleştirme yetki ve selahiyetini ya da bir fiili gerçekleştirme iznine sahip olmayı ifade etmek için de kullanılır.

Türkçenin tarihî metinlerinde *u-* ve *al-* fiilleri de *bil-* fiilinin yanında yeterlik bildirmek amacıyla kullanılmıştır. Oğuz grubu lehçeleri, bu yardımcı fiillerden *bil-* fiilini tercih edip yaygınlaştırdığı hâlde Kıpçak ve Karluk grubu lehçeleri ise *al-* fiilini tercih etmiştir. Batı Türkçesinin başlarında yeterlik fiilinin olumlu şeklinde *bil-* yardımcı fiili kullanılmışsa da olumsuz şeklinde bu dönem metinlerinde bazen daha eski olan *u-* yardımcı fiiliyle bazen de *bil-* yardımcı fiiliyle yapılmıştır. *bil-* yardımcı fiiliyle yapılan olumsuz şekil Osmanlı Türkçesi döneminde zayıflamış ve yeterlik fiilinin olumsuzu daima *u-* yardımcı fiilinin kalıplaşması sonucunda oluşan {*-AmA-*} şekliyle yapılmaya başlanmıştır. Azeri Türkçesindeyse olumsuz şekilde hem *u-* fiilinin kalıplaşmasıyla oluşmuş {*-AmmA-*} yapısı hem de olumsuzluk ekini almış *bil-* fiili kullanılmaktadır (Korkmaz 1959: 119-120; Ergin 1993: 366-367).

Yardımcı fiil olarak *u-* fiilinin kullanıldığı olumsuz şekil, daha Eski Anadolu Türkçesi dönemindeyken asıl fiildeki zarf-fiil ekiyle yardımcı fiil ünlüsünün birleşmesi neticesinde {*-ImA-*}, {*-AmA-*} şekillerine dönüşmüştür. Osmanlı Türkçesi döneminden itibaren söz konusu yapının geniş ünlülü şekli yaygınlaşmış ve Türkiye Türkçesinde de kullanılan {*-AmA-*} yapısı meydana gelmiştir. Ancak, bu yapının dar ünlülü şekillerine ağızlarda rastlamak mümkündür.

dedik, sizin soyadınızı, isminizi ***alabilī miyiz*** A/2-61
"Sizin adınızı soyadınızı alabilir miyiz, dedik."

ne ekmek ***bulabildik*** *ne üs_baş* ***bulabildik*** A/4-115
"Ne ekmek **bulabildik**, ne üst baş **bulabildik**."

ḳurtarabilīsen *parē ḳurtar ama geldi mi ḳapına n_āpçan* B/6-32
"**Kurtarabilirsen** kurtar parayı ama kapına geldiği zaman ne yapacaksın?"

*şindī şurda ḳarşıda vā bi_ḳāve, bir ḳāve tam ḳarşımızda var. uññarı da bi_* ***dolanabilirsiniz*** *yani. ben gibi gözü kör, ḳulā sār adam* ***bulabilcē misiniz*** *baḴalım* B/7-37

"Şimdi şurada karşıda bir kahve var, bir kahve tam karşımızda var. Onları da bir **dolanabilirsiniz**. Ben(im) gibi gözü kör, kulağı sağır (bir) adam bakalım **bulabilecek misiniz**?"

çat pat, çevirmesi zorunda olsam bulġarcayı, yine añlıyom, ***añlaşabilĭ yoz*** B/14-31
"Bulgarca'yı çevirmek zorunda olsam [çevirebilirim], çat pat anlıyorum yine **anlaşabiliyoruz**."
*e ġızım baştan kim‿****alabilĭ*** *emen evi* B/18-37
"E kızım baştan kim **alabilir** hemen evi."

Bölge ağızlarında yeterlilik fiilinin olumsuz şekilleri de yaygın olarak kullanılmaktadır.

benim yerime bi‿kimse ***ġėzėmez*** A/4-47
" Benim yerime bir kimse (hiç kimse) **gezemez**."

urda sivrisinekden ***durămamışlā*** A/10-17
"Orada sivrisinekten **duramamışlar**."

evēden biḳaç ġoyun vardı. ***gidemez‿****olduḳ,* ***baḳamaz‿****olduḳ* A/11-48
"Önceden birkaç koyun vardı. [Şimdi] gidemez olduk, bakamaz olduk."

burē iç güvēsi ġelmiş ġaynatam, burda ***geçinememiş*** *ġaynatasınnan, almış ġarĭ gitmiş bubasının köyüne işte ġırcalara* A/16-29
"Kaynatam buraya iç güveysi gelmiş, burada kaynatasıyla **geçinememiş**, artık babasının köyüne işte Kırcalar'a [eşini de] almış gitmiş."

būrda ăvde mesĕla, işäsi ōlmasa, bālantısı ōlmasa u unları ***yapamaz*** A/26-27
"Mesela burada evde, şeyi olmasa, bağlantısı olmasa onları **yapamaz**.

*e sona da urda da vidayı hani şē‿****yapamamışlā kestirememişlē*** A/27-29
"Sonra orada da vidayı hani şey **yapamamışlar, kestirememişler**."

sazlıḳta ***barınamamışlā*** *sinektēn* B/9-36

"Sazlıkta sinekten **barınamamışlar**."

b) Tezlik

Tezlik fiili, {*-I*} zarf-fiil eki almış asıl fiile *ver-* yardımcı fiili getirilmesiyle birlikte yapılır. Bu birleşik yapıdaki *ver-* fiili, asıl fiilin bildirdiği oluş veya kılışın ansızın ve kolayca gerçekleştiğini dile getirir (Ergin 1993: 365; Korkmaz 2003a: 818; Banguoğlu 2011: 490). Bununla beraber, söz konusu yardımcı fiil bazen asıl fiilin anlamına *bir şeyi başkası için yapma* veya *ihmal ve özensizlik* gibi anlam incelikleri de katmaktadır (Demir 2000: 230-231). Nurettin Demir'in, tezlik fiilini ele aldığı çalışmasında bu birleşik fiilin hangi görevde kullanıldığının tespit edilmesinde vurgunun önemli rol oynadığı dile getirilmiştir (2000: 232-233).

Bölge ağızlarında, tezlik fiili olarak yazı dili ve diğer ağızlarda olduğu gibi *ver-* yardımcı fiili kullanılmaktadır.

oraḳ biçēledi biz de demet ***bāläveridik*** *bilmē bilmē*
A/2-13
"[Onlar] orak biçerdi biz de bilmeye bilmeye demet **bağlayıverirdik**."

ben, aynı masalım ben. tā ū, ***dēvesem*** *nėlē… ciyerim yavrım* A/5-124
"Ben(im) hayatım aynı masal gibi, ciğerim yavrum.Daha **deyiversem** neler [var]."

anam yōdu benim, bubam beni ***vėrivēdi*** *hādi* A/11-34
"Benim annem yoktu, babam [da] beni **veriverdi**, haydi."
satıvėdi *ōlan_onu, biz ōle ävdeyiz şinci* A/11-49
"Oğlan onu **satıverdi**, biz de öyle şimdi evdeyiz."

ben ne_bilem de ne ***ġonuşuverem*** *çocīm yāv* A/15-7
"Çocuğum, ben ne bileyim de ne **konuşuvereyim**."

canım sıḳıldıḳça ***türtüverim****. ḳızannara* ***örüverim*** B/5-20

"Canım sıkıldığı zaman **dürtüveririm(örüveririm).** Çocuklara **örüveririm**."

*herşeyci **geliveri** burāda. dēvamlı **geliverilā** yani ayāmızda, **alıvarız*** B/8-38

"Buraya (bu köye) herşeyci **geliverir**. Devamlı **geliverirler**, yani ayağımızda, **alıveririz**."

*şindi gelinim yaper, tā öte baştadır ēvleri. yaper da **gėtiriveriyera**. tarana. pişir_anne yavaş yavaş diyer*

B/21-61

"Şimdi gelinim yapar. Öteki baştadır evleri. Tarhana yapıp **getiriverir**. Yavaş yavaş pişir anne, der."

c) Süreklilik

Süreklilik fiili, {*-A*} ya da {*-I*} zarf-fiil eki almış asıl fiile *dur-*, *kal-*, *gel-*, *koy-*, *gör-* yardımcı fiillerinden birinin getirilmesiyle yapılır. Bu birleşik yapıdaki yardımcı fiiller, asıl fiilin bildirdiği oluş veya kılışın bir süreç içinde devam ettiğini bildirmektedir (Ergin 1993: 366; Korkmaz 2003a: 820; Banguoğlu 2011: 491). Sadece *dur-* fiili diğer yardımcı fiillerden faklı olarak {*-Ip*} zarf-fiil eki almış asıl fiillere de gelebilmektedir (Korkmaz 2003a: 822). Böyle bir kullanımda *dur-* fiili, asıl fiildeki hareketin bir süreç içinde birkaç kez tekrarlanmış olduğunu ifade etmektedir. Bir açıdan bakıldığında geniş zaman çekimindeki iki fiil, tekrar grubu şeklinde yan yana gelerek süreklilik bildiren bir yardımcı fiil gibi kullanılabilmektedir.

Bölge ağızlarında daha çok *dur-* ve *koy-* yardımcı fiilleriyle oluşturulan süreklilik fiillerinin kullanıldığı görülmektedir. Bölge ağızlarında çok farklı fonksiyonlar üstlenen ve değişik biçimlerde kullanılabilen *dur-* fiili, {*-Ip*} zarf-fiil ekiyle birlikte tıpkı {*-A yorır*} yapısında olduğu gibi şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılabilir.

{-*A* + *koy*-}

amca, dedi, biz ***kesẹkoyam*** *odunları. mėreḳ‿ediyo çocuḳ. hadi* ***keseKoyun****, dedim* A/25-51
"Amca biz odunları **kesekoyalım (keseduralım),** dedi. Merak ediyor çocuk. Hadi **kesekoyun**, dedim."

{-*Ip* + *dur*-}

āmān hadi ḳayıḳlā ***ūraşıp‿durma*** *gayrı* B/4-47
"Aman haydi kayıkla **uğraşıp durma** artık."

ḳāri, amān dedi, gūsüm, leppĕ‿nge ***dōrup durma****, dedi; git, aldır; dedi bana* B/5-35
"Bana, aman Leppe yenge **doğurup durma** artık, git aldır, dedi."

{-*r* / -*Ar* + *dur*-}

*cāminin urası da vā ya, biz hep berāberdik urdā, hep‿****oynā duruduḳ*** A/6-34
"Caminin orası da var ya biz hep beraberdik orada, hep **oynar dururduk.**"

d) Yaklaşma

Yaklaşma fiili, {-*A*} zarf-fiil eki almış asıl fiile *yaz*- yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır. Bu birleşik yapıdaki yardımcı fiiller, asıl fiilin bildirdiği oluş veya kılışın gerçekleşmeye çok yakın olduğunu ancak henüz gerçekleşmediğini ifade etmektedir (Ergin 1993: 366; Korkmaz 2003a: 831; Banguoğlu 2011: 493). *yaz*- fiili Eski Türkçede "yanılmak, günah işlemek" anlamındayken gerçek anlamından uzaklaşmış yardımcı fiil durumunda yaklaşma fiili haline gelmiştir. Geçmiş zamanda gerçekleşmemiş hareketleri ifade ettiğinden sadece bilinen ve öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılmaktadır (Korkmaz 2003a: 831).

Yaklaşma fiili olarak kullanılan *yaz*- fiili, yazı dilinde işlevini yavaş yavaş kaybederek *neredeyse, az kalsın* gibi zarflarla karşılanmaya başlamıştır. Bölge ağızlarından derlediğimiz metinlerde de *yaz*- fiiliyle kurulan yaklaşma fiiline

rastlanmamıştır. Bölge ağızlarında yaklaşma ifadesinin, çoğu zaman gelecek zamanın hikâye birleşik çekimiyle karşılandığı, bazı örneklerde de tıpkı yazı dilinde olduğu gibi zarflarla ifade edildiği tespit edilmiştir.

*geçenlik yazdı , yaz geçti bak, **nerdeyse** giş yarĭ_oldu*
B/1-46
"Geçtiğimiz yazdı, yaz geçti bak, **neredeyse** kış yarıya geldi."

2.2.3.2. İsim + Fiil Yapısında Olanlar

Türkçede birleşik fiil yapma yollarından biri de bir isimle *et-*, *ol-*, *eyle-*, *yap-*, *kıl-* ve *bulun-* yardımcı fiillerinin bir araya gelmesi yoludur. Bu yardımcı fiillerin görevi, esas anlamı üzerinde taşıyan isimlerin fiil gibi kullanılmasını sağlamanın yanı sıra birleşik fiile getirilen şekil eklerini almaktır. Bu yardımcı fiiller genellikle yabancı kaynaklı isimlerle kullanılırlar. En çok kullanılanları *et-* ve *ol-* yardımcı fiilleri olan bu fiillerden (Korkmaz 2003a: 792) k*ıl-* ve *eyle-* fiillerinin kullanım alanları ise *et-*, *ol-* ve *yap-* fiillerine nazaran daha sınırlıdır.

Bölge ağızlarında da *et-*, *ol-*, *yap-*, *eyle-* ve *kıl-* yardımcı fiilleri isimlerle birleşik fiil oluşturmaktadır. Bölge ağızlarında en çok kullanılan yardımcı fiiller, *et-*, *ol-* ve *yap-* fiilleridir. *Kıl-* ve *eyle-* fiilleri ise daha çok *namaz kıl-*, *rahmet eyle-* gibi kalıplaşmış ifadelerde varlığını sürdürmektedir. *Et-* yardımcı fiili, bölge ağızlarında kapalı /e/ ya da açık /e/ ünlüsüyle de telaffuz edilebilmektedir. Bölge ağızlarında çeşitli ses değişikliklerine uğrayarak kullanılan yardımcı fiiller şunlardır:

{İsim + et-}

*sona, **sohbet_ettik** fala, urdan peynir_aldık biz. çok temiz gȭrdük bi de **tākib_ettik**. dedik, sizin soyadınızı, isminizi alabilĭmiyiz? aldık* A/2-82
"[Çobanı] çok temiz gördük, bir de **takip ettik** sonra **sohpet ettik** oradan peynir aldık, sizin adınızı soyadınızı alabilir miyiz, [dedik] [ve] aldık."

*allah **ġabul_etsin**. hacılādan gēdik_iştē. bȭlĕ_olduk. gittik gene gittik ama hiç **fayda etmāyo**. haplā vēdi. yā, **faydă_etmäyo** ciyerim yavrum A/4-70*

"Allah **kabul etsin**, hacılardan geldik işte. Böyle olduk. Gittik gene gittik ama hiç **fayda etmiyor**. Haplar verdi. **Fayda etmiyor** ciğerim yavrum."

*e beş tane çoluḳ çocuḳ, hepsini **göz baş_ėttim** yüz_aḳınna ėvlėndirdim* B/6-14
"Beş tane çoluk çocuk, hepsini **baş göz ettim**, yüz akıyla evlendirdim."

*vālla bėki de ben ārpa saçtım yä bäki de ona bāḳma gi̇̄tmiştir ḳarımcalā topladı mı diyė. pabıçları burdadı, ėski pabıç giymiş eralde. yav **hayret ettim** ya. yoḳ yā içerlere de baḳtım yoḳ* B/27-10
"Valla ben arpa saçtım ya belki de karıncalar topladı mı diye, ona bakmaya gitmiştir. Pabuçları buradaydı ama eski ayakkabı giymiş herhalde. **Hayret ettim** ya yok, içeriye de baktım yok."

{*İsim + ol-*}

*urdān sōna işte çocūm da ōrėtmendi. **emekli oldu** şindi, o baḳıyo bėnė. sālıḳ işleri ondan_oluyo* A/1-6
"Ondan sonra işte çocuğum da öğretmendi **emekli oldu** şimdi, bana o bakıyor. Sağlık işleri onun üzerinden oluyor."

*bēn, bubam bana rāmetli, ġızım dedi ben u parā̆ aldım dedi, ban yaramadı dedi; baḳ benden **vasi̇̆yet_olsun** ālma dedi bana* A/5-44
"Rahmetli babam bana, kızım ben o parayı aldım bana yaramadı, bak benden **vasiyet olsun** [sen] alma, dedi."

*çoḳ yavŭzdur bu tepenin üstü bŏle **yavŭz_olur*** A/9-51
"Bu tepenin üstü çok güzeldir, böyle **güzel olur**."

*nine öldü, **rāmėtli oldu*** B/27-14
"Nine öldü, **rahmetli oldu**."

bubamı burlānda ḳurşun yaralı, böle delik delikti burları. vallāhi. işte u şetmiş gene işte, ḳurtulmuşlā gene. ha işte yesir, yesir, ***yesir_olmuş*** B/22-44

"Babamın buralarında kurşun yaraları [vardı], buraları böyle delik delikti. Vallahi. Esir olmuş işte o, şey etmiş (kurtulmuş) gene.

{*İsim + yap-*}

adamı ġarısı, häm ***hayır yaptılā*** *häm ǐsanlālā vedālaşdılā* A/10-26

"Erkekli kadınlı hem **hayır yaptılar** hem [de] insanlarla vedalaştılar."

eskiden göçmennā nerdi su vāsa davarlarınnan orda ḳalırlāmış. biri geliyo öteki de geliyo, urda ***harp_yapĭyolā*** A/12-11

"Eskiden göçmenler nerede su varsahayvanlarıyla orada kalırlarmış, [birgün] biri geliyor öteki de geliyor orada **harp yapıyorlar**."

allaḥ ***eyi yapsın*** A/25-50

"Allah **iyi yapsın**"

ḳonuşmă_yapĭyo *bülė gidip bi_kişi. bizim şu aşāḳı giriş_evlē bizim zā te, urlāda çoḳ* ***çekim yapmış*** B/1-111

"Bir kişi gidip böyle **konuşma yapıyor**. Zaten şu aşağıdaki giriş evler bizim [ve] oralarda çok **çekim yapmış**."

şindē işte şeftallĭleri budŭyoz, topluyoz. unnā da ***para yapmıyo*** *ya* B/6-34

"Şimdi işte şeftalileri buduyoruz, topluyoruz. Onlar da **para yapmıyor** ya."

{*İsim + eyle-*}

şinci bi‿deliġanlı ōldü ya. benim torun‿u. hep aläyoz a baḳ gözlēm görmēyo, oturaḲ‿oldum. allah ***rahmeT‿eylesin*** A/3-17
"Şimdi bir delikanlı öldü ya benim torun o. Hep ağlıyoruzya bak gözlerim görmüyor, oturak oldum. Allah **rahmet eylesin**."

*e allāḥ‿**rāmet‿eylėsin**. keşke biz de o ḳadā yaşasaḳ* B/4-43
"Allah **rahmet eylesin**. Keşke biz de o kadar yaşasak."

*sona ağabeyim, kendi onun da yoḳ vaḳtı ama allā‿**rāmet‿eylesin,** ōldü* B/21-39
"Sonra ağabeyim, kendi onun da vakti yok ama Allah **rahmet eylesin**, öldü."

{*İsim + kıl-*}

***namazımızı ḳılıyoduḳ**, tarlaya ġidiyoduḳ, bahçeye ġidiyoduḳ. hėrkėzlen ‿iyi geçiniyoduḳ ama şimdī̄ öldū̄, ġeçinmek* B/12-5
"**Namazımızı kılıyorduk**, tarlaya gidiyorduk, bahçeye gidiyorduk, herkesle iyi geçiniyorduk ama şimdi geçinmek [işi] öldü."

*sabāleyĭn diyo, sen anne **namazını ḳıl** yat, ben ḳavāltıyı diyo hazırlarīm* B/15-72
"Sabahleyin sen **namazını kıl** yat anne, ben kahvaltıyı hazırlarım, diyor."

2.2.4. Ek Fiil (Cevher Fiili)

Tek başına bir anlamı olmayan bu yardımcı fiil, isimlerden ve çekimli fiillerden sonra gelerek birleşik fiil meydana getirir. Ek fiil, isim-fiil olarak kullanılmadığı gibi başka yapım eklerini de almaz. Sadece belirli çekim şekilleriyle kullanılır ve sonuna geldiği isim veya çekimli fiille birlikte bir anlam kazanır. Bu yardımcı fiil; *geniş zaman, bilinen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman* ve *şart* olmak üzere dört farklı şekilde çekimlenir. Bunlardan geniş zaman şekli, yardımcı fiilin düşmesiyle oluşur ve bu çekimde isimlerin sonuna şahıs ifade

eden ekler getirilir. Diğer şekiller ise bağımsız bir fiil gibi çekimlenebilirler ancak buna rağmen bazen yardımcı fiilin düşmesiyle asıl unsura bağlanabilirler (Ergin 1993: 297). *Ek fiil* bu sebeple, ekleşmeye elverişli bir yardımcı fiildir.

2.2.4.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Şekli

Ek fiilin geniş zaman şekli, yardımcı fiil ve geniş zaman ekinin düşmesiyle bunların fonksiyonunu üstlenen şahıs ekleriyle çekimlenir (Ergin 1993: 298). Bu ekler, isimlerin fiil gibi kullanılmasını sağlarken hem düşen *i*-yardımcı fiilinin yerine geçer ve birleşik fiil meydana getirirler hem de geniş zaman ekinin görevini üstlenerek bu birleşik fiilin geniş zamanda gerçekleşmekte olduğunu bildirirlerYardımcı fiil genellikle düşürülmektedir.

Bölge ağızlarında ek fiilin geniş zaman birinci teklik şahıs çekimi, yaygın olarak {-*Im*} şahıs ekiyle yapılmaktadır. Bazı örneklerde ise {-*In*},{-*Iñ*} ekleriyle çekimlendiği görülmektedir.

kendim **buralıyım**, *u ḳadın da buralı, nine de* A/6-17
"Kendim buralıyım, o kadın da buralı, nine de [buralı]."
altmış beş mi, altmış_ältı mı pilmĭyĭm ġızım, işte **urlardayım** A/16-2
"Altmış beş mi altmış altı mı bilmiyorum kızım. İşte **oralardayım**(o yaşlardayım)."

ben **öte_beriyĭñ** *ama yetē ,ben ġocadım ġālik* A/23-4
Ben öte beriyim ama yeter ben kocadım artık."

bu ġadda **iyiyim** *ama deyom bu saba dĕyom gene kendi kendime* B/18-27
"Bu sabah kendi kendime, [çok şükür] gene bu kadar **iyiyim**, dedim."

kendim **hastayım,** *bursaya taşınıyorūm* B/21-3
"Kendim **hastayım**, Bursa'ya[hastaneye] taşınıyorum."

Ek fiilin geniş zaman birinci teklik şahıs çekiminden sonra anlamı kuvvetlendirmek veya ihtimal bildirmek amacıyla üçüncü teklik şahıs için kullanılan {*-DIr*} eki getirilebilir.

oḳur yazarlīm_olmadīndan bilemeyoñ ḳaç yaşında ōldūñ. ***varıyıñdır***
gene bayā āltmış fĭle A/7-2
"Okur yazarlığım olmadığından kaç yaşında olduğumu bilmiyorum.
Gene bayağı altmış yaşında falan **varımdır**."

Geniş zaman ikinci teklik şahıs çekimi, {*-sIn*} şahıs ekiyle yapılır.
nābıyoñ baḳam, ***ăyĭ_misin*** A/23-4
"Ne yapıyorsun bakalım, ***iyi misin****?"*

nerdėnsin *sen ḳızım* B/15-7
"Kızım sen **neredensin**?"
kendin **Lâpsekilısın** B/17-5
"Kendin **Lâpsekilısın (değil mi)**?"

Ek fiilin geniş zaman ikinci teklik şahıs çekiminden sonra da anlamı kuvvetlendirmek veya ihtimal bildirmek için üçüncü teklik şahıs için kullanılan {*-DIr*} eki getirilebilmektedir.

sen benden ***küçüksündür*** *bēki, ben_altmış yaşındayım* B/17-13
"Sen benden **küçüksündür** belki ben altmış yaşındayım."

Üçüncü teklik şahıs çekimi, geniş zaman çekimindeki *dur-* yardımcı fiilinden meydana gelen {*+DIr*} ekiyle yapılır. Ancak bu ek düşebilmektedir de.

ohō, ekmēmiz ***vadīr*** *yā sen boşvė, doyur_ġānını* A/15-30
Sen boşver doyur karnını ekmeğimiz **vardır**."

oḳur yazarlĭmiz ***yoḳ*** A/16-5
"Oku yazarlığımız **yok**."

fasilesi çoḳ ***meşhurdur****, ḳuru fasille çoḳ_olū burda, çoḳ* ***güzėldir*** B/8-24
"[Buranın] fasulyesi çok **meşhurdur**, kurufasulye çok olur burada, çok **güzeldir**."

benim dünür ***hocadır*** B/11-55
"Benim dünür **imam**."

Ek fiilin geniş zaman üçüncü teklik şahıs çekimi, diğer fiil çekimlerinden sonra anlamı kuvvetlendirmek veya ihtimal bildirmek için de kullanılabilir.

topal nileri̇̄ gṏdü bitmedik ot ḳāldı ama o da ***bitmiştir*** *de ben gṏmedim* B/2-79
"[Bu] topal neleri gördü, [görmediği] bitmedik ot kalmadı , o da **bitmiştir** de ben görmedim."

bi_iki kişi ***gitmişdir*** *n_ōlcėk bizim zamanımızda* B/18-43
"Bizim zamanımızda ne olacak? Bir iki kişi [şehire çeyizlik almaya] gitmiştir."
vālla bėki de ben ārpa saçtım yä bäki de ona bāḳma ***gi̇̄tmiştir*** *ḳarımcalā topladı mı diyė* B/27-10
"Ben arpa saçtım ya vallahi belki de karıncalar [arpaları] topladı mı diye ona bakmaya **gitmiştir**."

Ek fiilin geniş zaman birinci çokluk şahıs çekimi, {*-Iz*} şahıs ekiyle yapılır.

u zaman ***köv_i̇̄sanıyız*** *ya, bi_çuval elli kilo mesĕlā bi_çuval_un, iki kere ekmek yapıyodum. bitiyō* A/6-116
"O zaman **köy insanıyız** ya mesela elli kiloluk bir çuval unla iki kere ekmek yapıyordum. [Bir çuval un] bitiyordu."

satıvėdi ōlan_onu, biz ṏle ***ävdeyiz*** *şinci* A/11-49
"Oğlan onu satıverdi biz de şimdi öyle **evdeyiz**."

kimseye de ***muştaç diyiliz*** *tā evlatlāmıza* B/1-24
"Kimseye muhtaç deyiliz daha, [ne] evlatlarımıza [ne başkasına]."

*hep bu **kǖdeyiz** ya, dōduḳ büyüdük, ėvlėndik, aynı aynı* B/2-11
"Doğduk, büyüdük, evlendik aynı aynı hep bu **köydeyiz**."

***mayĭncıyız** biz* B/10-22
"Biz [askerdeyken] **mayıncıyız**."

2.2.4.2. Ek Fiilin Bilinen Geçmiş Zaman Şekli

i- yardımcı fiiline bilinen geçmiş zaman eki getirilmesiyle ek fiilin bilinen geçmiş zaman çekimi yapılır. Bu şeklin şahıslara göre çekimi, diğer fiillerin bilinen geçmiş zaman çekiminde olduğundan farklı değildir. *i-* yardımcı fiili müstakil bir fiil gibi çekimlenebilir ancak çoğunlukla düşer ve zaman ekiyle şahıs eki onun görevini üstlenir. Bu durumda ekleşme meydana geldiği için de zaman eki ünlü uyumuna girer. Ancak, bölge ağızlarında, yardımcı fiil düşürülmediği zaman da ünlü uyumuna girmektedir.

ġız da **istanboldēdi** de A/24-12
"Kız da **İstanbulda'ydı** da."

*ḳırḳ_iki **yaşındadım** yavrım* B/2-43
"Kırk iki **yaşındaydım** yavrum."

*ġıymatından ḳunduralamızı giyemedik. sona da dama gideke bile giyemedim. **yūsektilē** biraz şūle* B/18-63
Ayakkabılarımızı kıymetli olduğu için giyemedik. Sonra (eskiyince) ahıra giderken bile giyemedim. Şöyle biraz **yüksektiler**."

*bene dėdıḳili, hemen bi_şōle yaptı, sēriyō teze git mezarını ġaz da ge, dėdi, **nārdedin** bu zamana ġadan, dėdi* A/3-48
"[Doktor] hemen bir şöyle yaptı [ve] bana, teyze kıpırdıyor git mezarını kaz da gel, bu zamana kadar **neredeydin**, dedi."

*ġāri iki_gün izne gitmiş imiş u beni hesāba baḳan dohtur, başḳa dohtor bāḳadıñ, u da **ġadındı*** A/25-23

Bana bakan doktor iki gün izne gitmişmiş, başka doktor bakıyordu o da **kadındı**."

*ḳādaş mādaş yoḳ bende. **vādın** tabi. nāzif, mustaba, feride, onnā öldülē*
B/23-7
"Kardeş mardeş yok ben de. **Vardı** tabi [ama] Nazif, Mustafa, Feride, onlar öldüler."

*yoḳdu bi_şēmiz. çoḳ **mühdacdıḳ** her şeye* A/3-14
"Birşeyimiz yoktu. Herşeye çok **muhtaçtık**."

Ek fiilin bilinen geçmiş zaman birinci tekil şahıs çekiminde şahıs çekiminde, şahıseki bildirme ekinden önce olabilir.

*ne çillelēdi. fenā. ḳıl döşē, yıḳadım ḳılları da, keçi ḳılı, attım_oññarı, yataḳ **yaptımdı** hē* B/21-53
"Ne çilelerdi. [Çok] fena(ydı). Kıl döşeği keçi kıllarını yıkadım, onları attım [da] yatak **yapmıştım**."

2.2.4.3. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Şekli

Ek fiilin duyulan geçmiş zaman şekli de *i-* yardımcı fiiline duyulan geçmiş zaman eki getirilmesiyle yapılır. Bu şeklin şahıslara göre çekimi de diğer fiillerin duyulan geçmiş zaman çekiminde olduğu gibidir ve ekleşme meydana geldiğinde ünlü yumuna girer.

*dä ġozçeşmē durmuşlāmīş_unlā. evelĭ **ġozçeşmedemiş**, biganın yanında ġozçeşme var_ā. bilĭyoñ_mu kimbĭlĭ* A/10-15
"Onlar Kozçeşme' de yaşamışlar. İlk önce Biga'nın yanındaki **Kozçeşme'delermiş**. Biliyor musun bilmem."

*acilin_āltında, hemen **ġıyındämiş**, şöle gittim, buldum* A/25-20
"Acilin altında hemen kıyısındaymış, şöyle [biraz] gitim buldum."

*uññā da işte dē altmış yetmiş **kişilämiş**, hani **ġalabalıḳmış*** A/27-23
"Onlar da işte altmış yetmiş **kişilermiş**, yani **kalabalık(lar)mış**."

mecidiye, köy parası ***varmış*** *u zaman,öle u parālė alınmış da unun_için* B/3-6

" Mecidiye [denen] köy parası **varmış** [ve] o zamanlar öyle o parayla alınmış [bu köyün yeri] onun için [de bu köye Mecidiye denmiş]."

yatsı allahu_ekber o da_canını teslim_etti ḳızancāz. ē onun da ***nasĭ biymiş*** *öylė küçükkėn* B/11-63

"Çocukcağız yatsı okunmaya başlayınca canını teslim etti." Onun da öyle küçükken **nasibiymiş**."

anamız da ***beceriksizmiş*** *ġaliĭba birāz* B/21-43

"Galiba biraz annemiz de **beceriksizmiş**."

*anamızın_****adımış*** B/23-2

"Annemizin **adıymış.**"

Bölge ağızlarında, yardımcı fiil düşmediği hâlde ekleştiği ve uyuma girdiği örnekler görülmektedir.

ġāri iki_gün izne ***gitmiş imiş*** *u beni hesāba baḳan dohtur* A/25-17

"Bana bakan doktor iki gün izne **gitmiş imiş**."

var_içinde, ***var ımış.*** *ben uñu yoḳ sandım* A/23-2

"İçinde **var imiş**. Ben onu yok zannettim."

Fiilin duyulan geçmiş zaman çekiminden sonra da anlamı kuvvetlendirmek veya ihtimal bildirmek için ek fiilin üçüncü teklik şahıs için kullanılan {*-DIr*} eki getirilebilmektedir.

işcāziñ vādır. ondan ***gelmişiñdir*** *dā mi* A/11-9

"İşin vardır, [buraya] ondan **gelmişsindir**, değil mi?"

ḳırḳ yaşına ***yaḳınnamışındır*** *sen* B/22-5

"Sen kırk yaşına **yaklaşmışsındır**."

2.2.4.4. Ek Fiilin Şart Şekli

Ek fiilin şart şekli, *i-* yardımcı fiiline şart ekinin gelmesiyle yapılır. Bu şeklin şahıslara göre çekimi, diğer fiillerin şart çekimindeki gibidir ve ekleşme meydana geldiğinde ünlü uyumuna girer.

ġarnın fala ***açsa*** *gē doyurém* A/6-114
"Karnın falan **açsa** gel doyurayım."

eskiden göçmennā̄ nerdi su ***vāsa*** *davarlarınnan orda ḳalırlāmış* A/12-10
"Göçmenler eskiden nerede su **varsa** hayvanlarıyla orada kalırlarmış."

meselā veyāhutta hayvanı, eşā̄ ***yoḳsa*** *yürüyérék geliyodu* A/26-64
"Mesela [uzak yerden gelen] hayvanı eşeği **yoksa** yürüyerek geliyordu."

işte bizim de aptulleyn ta burdā ayaḳtan ne ḳadār‿et ***varsa*** *gitti* B/6-7
"İşte bizim de Abdullah'ın burdan, ayağından ne kadar et **varsa** [kazada] gitti."

tavanlar bozuḳ‿ama ***nasīpse*** *ōlān késti ḳavāḳ, yaza* ***nasīpse*** *diyo, anne yaparīz* B/15-59
"Tavanlar bozuk ama oğlan kavak kesti, anne yaza **nasipse** yaparız, diyor."

Bölge ağızlarında, yardımcı fiil düşmediği hâlde ekleştiği ve uyuma girdiği bir örneğe rastlanmıştır.

hepsini; sovanını, fasillesini, baḳlasını, ne ***varısa*** A/24-43
"Hepsini; soğanını, fasulyesini, baklasını, ne **var ise** [kış için hazırlardık]."

2.2.4.5. Ek Fiilin Zarf-Fiil Şekli

Ek fiilin zarf-fiil şekli, *i-* yardımcı fiiline {*-ken*} zarf-fiil eki getirilelek yapılır. Yazı dilinde tek şekli olan {*-ken*} zarf-fiil eki, bölge ağızlarında art ünlülü kelimelerden sonra uyuma girerek {*-ḳan*} hâline dönüşür.

ondan sona işte, iki tene çocuḳlan ben ***duruḳan*** *duruḳāna beyim gēldi, on beş sene yattı, cezaevinde, on beş sene* A/16-30

" Ondan sonra işte ben iki çocukla **dururken dururken** eşim geldi, cezaevinde on beş sene yattı."

biri burda şu dumanlıya ***gidäkėn*** *üç kilometre* B/9-55

"Biri burada şu(radaki) Dumanlı Köyü'ne **giderken** üç kilometre (ileride)."

ufaḳkėn *ḳonuşuyoduḳ, sōra sōra saptıḳ, e* B/10-11

" [Pomakçayı] **küçükken** konuşurduk, sonra sonra saptık(konuşmamaya başladık). "

yā boşnaḳlar yėrleşmiş bizim, tanışmışlar şēden, gemide ***gėlirkėn*** B/14-46

"[Boşnaklar, birbirleriyle] gemide **gelirken** tanışmışlar, bizim [buraya] yerleşmişler."

Bu ek, bölge ağızlarında son sesteki ünsüzün erimesi sonucunda {-*ḳa*}, {-*ke*} şekilleriyle de kullanılmaktadır.

çifçi mā̆mleketi iştä. şeftali ***toplayoḳa,*** *kirėz* ***toplāḳa****, biber toplāḳa hiç a, zāhre* ***yapāḳa*** *hiç, günŭn_gėçtĭni añneyemäyonḳu* A/22-10

"Çifçi memleketi işte. Şeftali **topluyorken**, kiraz **toplarken**, biber toplarken, zahire **yaparken** günün geçtiğini hiç anlamıyorum ki."

burdayḳa gideyim dünürlē, isteyĭm, dedim o ḳızı sana B/16-79

"[Ailesi] buradayken dünürlüğe gideyim, o kızı sana isteyim."

duymuş_ālemler_öle söylerkė B/16-90

"Alem öyle **söylerken** duymuş."

Bu ek, bazı örneklerde ise {-*ḳan*}, {-*ken*} zarf-fiil ekinin sonunda ünlü türetmekte ve ek {-*ḳana*}, {-*kene*} şekillerine dönüşmektedir.

*evelden makine **yokḳana** şēdiyodum ben, ġoyyodum ġaya duzlarından duz, bi de şē, duz, başḳa nedi, dėtėrjan, bi de küllü su* A/2-44
"Önceden makine **yokken** [çamaşırları yıkamak için] kaya tuzlarından tuz, bir de, başka neydi, deterjan bir de küllü su koyuyordum (kullanırdım)."

*ertesi sene hacılā **gidēkene** benim hacı hastalandı*
A/16-50
"Ertesi yıl hacıya **giderken** benim hacı hastalandı."

*habil_amcası bile ölė dedi hanī, baḳ bu bȫle şė oldu biz **ġonuşurḲana** didi böle dēğildi bu, dėdi. ne_olursa benim ġabulum bu, dedi* A/27-92
"Habil amcası bile, biz **konuşurken** bu [kız] böyle değildi [oğlunuz] ne olursa bu benim kabulüm diyordu, dedi"

*gene be ėvladım, dura dura bi_ḳara kedi girē araya bozulū, u ġadā birbirlēni **istēkėnė*** B/18-93
"Be evladım, birbirlerini o kadar **isterken** dura dura aralarına bir kara kedi girer [araları] bozulur [diye endişe ediyorum]."

2.2.4.6. Ek Fiilin Olumsuzu

Ek fiilin olumsuz şekli, diğer fiillerden farklıdır. Diğer fiillerin olumsuz şekillerini meydana getiren {-*mA*-} fiilden fiil yapım eki, ek fiilin olumsuz şeklini yapmak için kullanmak yerine isim unsurundan sonra *değil* edatı getirilir. Ek fiilin çekimli şekilleri ise bu edatın sonuna eklenerek olumlu şekillerin çekiminde olduğu gibi ekleşme meydana getirilir. Böylece ek fiilin olumsuz şekli ortaya çıkmış olur (Ergin 1993: 301). Bu edat, bölge ağızlarında akıcılaşma yoluyla *deyil, diyil* şekilerine dönüşebildiği gibi bazı örneklerde de bu ikiz ünlünün birleşerek uzun ünlü *dīl* hâline geldiği görülmektedir.

teflon dīl**, hani yerleri döşeyolā ye, ne diyolā uññara, fırınların_altına fala, ȫle tėncėrėlē va bizim. deyil deyil **toprak deyil A/2-58

"**Teflon değil, toprak değil**, hani yerleri döşüyorlar ya, ne diyorlar onlara, fırınların altında falan [da oluyor işte] bizim öyle tencereler(imiz) var."

yetmiş deyil, *sekizen* A/5-15
"**Yetmiş değil**, seksen"

hocālā gädi geçti, sen didi saña namaz ***farz diyil*** *gäri didi* A/21-25
"Hocalar geldi geçti, sana namaz **farz değil** artık dedi(ler)."

yalan dĭl*, hėrkės_üle. ama sadė biz diyil ḳızanım* B/2-46
"Çocuğum, **yalan değil**, ama herkes öyle sadece biz değil."

vallā baḳ ***yabancı dĭlsiniz*** B/4-63
"Valla bak yabancı değilsiniz."

yāy_otūr, yataḳ ***lāzım dĭl*** B/12-49
"[Bu kilimi] yay otur, yatak **lazım değil**."

yaş, altmış_altı_falan vā. gençiz tā, o ḳadā ***şey deyiliz*** *de B*/24-12
"[Yaşım] altmış altı falan var, genciz daha o kadar **şey (yaşlı) değiliz**."

2.2.5. Fiilimsiler

Fiil tabanları; hareketleri karşılayan, tek başlarına kullanılamayan, ancak şekil ve zaman ekleriyle şahıs eklerini alarak çekimlendiğinde kullanım sahasına çıkan dil birliklerine fiilimsi denir (Ergin 1993: 175). Buna karşılık, fiilden isim türetme eklerinden bazıları, fiil tabanlarının herhangi bir şekil, zaman veya şahsa bağlı olmadan kullanılabilmelerini sağlar. *Fiilimsiler,* fiillerin kök veya gövdelerinden türeyerek fiilin bildirdiği harekete bağlı isim, sıfat veya zarf olarak kullanılan geçici isimlerdir (Üstüner 2000a: 9; Gülsevin 2002a: 131; Bayraktar 2004: 5).

2.2.5.1. İsim-Fiiller

İsim-fiil (= *fiil ismi*)*ler,* bir fiil tabanının karşıladığı soyut hareketi başka bir unsura ihtiyaç duymadan ifade etmek için türetilen geçici isim unsurlarıdır. İsim-fiiller, hem fiilin bildirdiği hareketin ismini yaparlar, hem de o hareket sonucunda ortaya çıkan iş isimlerini de yapabilirler. Bu isimler, zaman kavramı taşımazlar ve bütün isim çekim eklerini alabildikleri gibi cümle içerisinde özne, nesne ve tümleç olarak da kullanılabilirler (Üstüner 2000a: 11; Bayraktar 2004: 8-9). Bu isimleri türemek için kullandığımız eklere de *isim-fiil ekleri* denir. Bu ekler, ister kök hâlinde olsun ister türemiş olsun bütün fiil tabanlarına eklenebilmektedir.

{-mAk} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin ismini yapan ektir. Fiil tabanının karşıladığı soyut hareketi şekil, zaman ve şahsa bağlamadan ifade etmek için kullanılan bu ek, *mastar eki* diye de adlandırılmaktadır. Asıl görevi, geçici hareket isimleri yapmaktır ancak nadiren kalıcı isimler de türetebilir (Ergin 1993: 175; Bayraktar 2004: 18).

Bu ekin bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilindeki gibidir. Genellikle de önlülük-artlılık uyumuna bağlıdır.

oḳumaḳ "okumak"A/19-19, B/4-16
yemek "yemek" A/23-13
ekmek "ekmek" A/24-16, B/13-20
tutmaḳ "tutmak" A/27-16
ḳonuşmaḳ "konuşmak"B/11-27
ayrılmaḳ "ayrılmak" B/12-7

Bazı örneklerde, son hecesinde art ünlü bulunan fiil tabanlarından sonra ekin ön ünlülü şekliyle kullanıldığı görülmektedir. Bu durumda, önlülük-artlılık uyumu bozulmaktadır.

baḳmeK "bakmak"A/11-35
olmėk "olmak" A/4-104
olmäk "olmak" A/10-22

Bölge ağızlarında bu eki alan kelimelerden sonra ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde ekin sonundaki /k/ ünsüzü önce tonlulaşıp sızıcılaşmakta; sonrasında akıcı /y/ ünsüzüne dönüşebildiği gibi tamamen düşe de bilir ve bu durumda ekin ünlüsü uzun telaffuz edilir.

çoḳ şükür allāhıma bu güne erdik, oturuyom ġāli, ***yemēmi*** *yapıyom,* ***ekmēmi*** *yapıyom, yiyom* A/8-41
"Çok şükür Allah'ıma bu güne geldik. Oturuyorum artık, **yemeğimi**, **ekmeğimi** yapıyorum, yiyorum"

ohō, ***ekmēmiz*** *vadīr yā sen boşvė, doyur_ġānını* A/15-30
"**Ekmeğimiz** vardır, sen boşver [düşünme] doyur karnını."

*bu dāmat seviyo köy_* ***ekmėyi*** B/15-50
"Bu damat köy **ekmeği** seviyor."

çocuḳluḳta başlamışıḳ ***içmeye****, ufaḳḳana* B/24-8
"[Sigara] **içmeye** çocuklukta başlamışız, küçükken."

{-mA} Eki

Görevi, fiilin bildirdiği harekete bağlı iş isimleri türetmektir. Bu ek, eşya ve nesne isimleri türetmeye elverişlidir, hareket ifade etmez. Bu ekle türetilen isimler sıfat görevinde de kullanılabilir (Ergin 1993: 176; Bayraktar 2004: 30).

dōma büyüme "doğma büyüme"A/2-18
inme "inme(hastalık)" A/4-38
erimesine "erimesine" A/4-39
ġızartma "kızartma" A/22-20
ḳırma "kırma" B/1-101
aḳıtma "yumurta, un ve süt karışımıyla yapılan bir yemek, akıtma" B/13-50

{-mAsI} Eki

Bu ek, {*-mA*} fiilden isim türetme ekinin iyelik ekiyle genişletilmesiyle meydana gelmiştir. İşlevi bakımından {*-mA*} ekiyle aynı işlevdedir. Ancak, bu ek

{-*mA*} eki gibi eşya ve nesne isimleri türetmez. Bu ekle türetilen isimler sıfat olarak da kullanılmaz.

*ben bi_**ālamasını** biliyōm, bi_şē anlamıyōmḳu* A/3-49
"Ben bir şey anlamıyorum ki bir **ağlamasını** biliyorum."
*bacaḳlā kemik_**erimesine** şėtti, şindi bayırlara gidemāyom ben ama üzülüyom çoḳ* A/4-39
"Bacakla(rım) kemik **erimesine** şey etti, şimdi kırlara gidemiyorum ama çok üzülüyorum."

*yayıḳ **dövmesi** bilir misiñiz kimbilī* A/11-55
"Yayık **dövmesini** bilir misiniz kimbilir?"

{-Iş} Eki

Görevi, fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği harekete bağlı iş isimleri türetmektir. Bununla birlikte nesne isimleri yapmaya da elverişlidir (Bayraktar 2004: 39). Ancak, bu ekle türetilen isimler sıfat olarak kullanılmamaktadır (Ergin 1993: 177). Ekin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı dilindekiyle aynıdır.

evlenişim "evlenişim" A/16-26
giriş "giriş" B/1-78
gidiş gelişi "gidiş gelişi" B/2-18

2.2.5.2. Sıfat-Fiiller

Nesnelerin hareket vasıflarını karşılamak üzere bir fiil tabanından türetilen geçici isimlere *sıfat-fiil* (= *partisip*) denir (Ergin 1993: 315; Bayraktar 2004: 46). Sıfat-fiiller, nesnelerin hareket vasıflarını karşıladıkları için cümle düzleminde sıfat görevindedir. Ancak, bazen niteledikleri isim unsuru düşer. Bu durumda, isim unsurunun alması gereken çekim eklerini, sıfat-fiil olan kelime üzerine alır (Üstüner 2000a: 20-21; Gülsevin 2002a: 132).

Fiil tabanlarına gelerek sıfat görevinde geçici isimler yapmak için kullanılan eklere *sıfat-fiil ekleri* denir. Sıfat-fiil ekleri, bazen sıfat gibi kullanılmayan kalıcı isimler de türetebilir. Bu durumdaki sıfat-fiil eklerini, fiilden isim türeten ekler sınıfına dâhil etmeli, bu eklerle türetilmiş isimler de sıfat-fiil

olarak değerlendirilmemelidir (Ergin 1993: 315). Bir ekin sıfat-fiil eki sayılabilmesi için iki önemli ölçüt vardır: İlki, bunlarla türetilen ismin sıfat görevinde kullanılması ikinci ise fiil tabanının tamlayıcı alabilmesidir. (Karadoğan 2008: 58).

Hem kalıcı isimler türetebilmeleri hem de cümle düzleminde isim gibi kullanılabilmeleri yönüyle fiilden isim türetme eklerine benzeyen bu ekleri diğer fiilden isim türetme eklerinden ayıran en önemli özellik, bu ekleri alan fiillerin tamlayıcı alabilmeleridir (Karadoğan 2008: 57). Sıfat-fiiller, fiilden türetilmiş isimler olmaları sebebiyle bünyelerinde hareket vasfı bulundurdukları gibi, türetildikleri sıfat-fiil ekine bağlı olarak zaman vasfı da taşıyabildikleri için şekil ve zaman eki gibi kullanılmaya elverişlidirler. Bu sebeple, bazı şekil ve zaman eklerinin sıfat-fiil eklerinden oluştuğu ve Türkçe fiil çekiminin isim kaynaklı olduğu görüşü de bu fikirle ortaya çıkmıştır. (Ergin 1993: 315).

Sıfat-fiiller, hareket vasfı taşıdıkları için zarf-fiil oluşturmaya da elverişli durumdalardır. Bazı sıfat-fiil eklerinin çekim ekleri, edatlar ve zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları yapılar, cümlede zarf gibi kullanılır (Ergin 1993: 316; Üstüner 2000a: 22; Bayraktar 2004: 46).

Bölgende kullanılan sıfat-fiil ekleri, bazı ses değişiklikleri dışında, yazı dilinde kullanılan sıfat-fiil ekleriyle aynı şekildedir.

{-AcAk} Eki

Bu sıfat-fiil eki gelecek zaman ifadelidir. İyelik ekleriyle bazı isim çekim eklerini alarak isim gibi kullanılabilir (Üstüner 2000a: 34-36; Bayraktar 2004: 100). İyelik ekleri ve zaman bildiren kelimelerle biraraya gelerek oluşturduğu sıfat tamlamaları, cümle içinde zarf görevinde kullanılabilir[210]. Bölge ağızlarında bazen bu ekin ilk ünlüsü düşürülerek ek {*-cAk*} şekline dönüşür. Bazen de söz konusu ünlünün korunduğu, ancak darlaştığı görülmektedir.

başka yere nikahlı **vericek** *oldulā, ben urasını istemedim* A/19-21

"Başka bir kişiyle **evlendirecek** oldular, ben orasını istemedim."

[210] Sıfat-fiil eklerinin, çekim ekleri, edatlar ve zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları farklı yapıları, ilgili bölümlerde ele alınmıştır.

*n‿āpsın, **yapıcaḳ** olmadıḳtan sona* A/21-27
"Ne yapsın, **yapacak** olmadıktan sonra."

***baḳılcaḳ** gibi diyil* B/6-9
"**Bakılacak** gibi değil."

*yüz‿milyar bi‿ev şimdi, en‿azından, **oturucaḳ** gibi bi‿ev yani* B/17-27
"**Oturulacak** gibi bir ev en azından yüz milyar şimdi."

*valla dōru dürüs yani bōle… suyumuz, göletimiz var ama iş **yapıcaḳ** ĩñ san ḳalmadı* B/17-76
"Valla böyle doğru dürüst yani, suyumuz göletimiz var ama iş **yapacak** insan kalmadı."

*hiç **ḳanıcaḳ** gibi dĩl. el sallaya sallaya burdan pindi yolladıḳ* B/20-23
"Hiç **inanılacak** gibi değil. [Oğlum arabaya] bindi buradan el sallaya sallaya yolladık."

{-An} Eki

Bu ek geniş zaman ifade eden sıfat-fiil ekidir (Bayraktar 2004: 81). İyelik ekleriyle birlikte bazı isim çekim eklerini alarak isim gibi kullanılabilir (Üstüner 2000a: 54-56).

*uñları büyüttüm, kändikilēmi büyüttüm, çalışdım, cabaladım, bu hale gäldim, şimdi bana **baḳan** yoḳ* A/8-17
"Onları (üvey evlatlarımı) büyüttüm, kendikilerimi(kendi çocuklarımı) büyüttüm, çalıştım, çabaladım, bu hale geldim şimdi bana bakan yok."

*hadi, serfoşlā u unu atā, u unu atā. hemen **atan** da şeye dalā, hamama. işde baḳ urda da sıcacıḳ yıḳanırlā* A/13-11
Sarhoşlar, [aralarında] birbirlerini [suya] atar(lar). [Kendini suya] **atan** da hamama girer. İşte orada da sıcacık yıkanırlar."

burda biz varız bi didělä nine. kövde ***duran*** *vā mı şimdi* A/14-8
"Burada bir dedeyle nine biz varız. Şimdi köyde **duran** var mı?"

ḫep çardaḳtan taşıyoz sulāmızı. biz ***geçen*** *yazdan mı* ***geçen*** *te bi_seneyi geşti* B/15-44
"Sularımızı hep Çardak'tan taşıyoruz. Biz **geçen** yazdan mı [neydi], işte bir seneyi geçti."

bōşvĕr; ***yanan*** *yandī yėrde,* ***donan*** *dondū yėrde, olusā o zaman ḳalbin yaşşar* B/5-97
"Boşver **yanan** yandığı yerde, **donan** donduğu yerde olursa o zaman kalbin yaşar."

yapan *yapıyo, bizim, ayaḳlarım_ārıyo* B/13-17
"**Yapan** yapıyor, bizim ayaklar(ımız) ağrıyor."

*muḫtar_****olan*** *ḳaldı bi_yaşında, memede* B/15-65
"Muhtar **olan** [oğlum] bir yaşında memede kaldı."

*bu şindiki sağ_****olan*** *ḳırḳ_bir yaşında* B/16-67
"Bu şimdiki sağ **olan** [oğlum] kırk bir yaşında."

{-AsI} Eki

Bu ek gelecek zaman ifadeli sıfat-fiil ekidir (Bayraktar 2004: 103). Ancak istek ve niyet anlamı daha ağır bastığından tasarlama kiplerine yakın bir kullanımı içindedir. Yönelme hâli ekiyle birleşince zarf-fiil eki fonksiyonu üstlenmeye de elverişli hale gelir (Üstüner 2000a: 80-83). Yönelme hâli eki ve *kadar* edatıyla birlikte edat grubu da oluşturabilir.

*sona gene çıḳmācēdim ben, bu gebere_****ġalasıca*** *dedi, ġebere_ġāldım* A/25-18
"Ben yine [hastaneden] çıkmayacaktım, bu [eşim] geberip **kalasıca**, dedi; gebere kaldım."

*bi de gēdim burları nasīysa böle bi_ḳaymış dǐneklele, bölē aynı ėmn_enge gibi dǐneklelen geziyodu, **kayasıya** bu bacaḳtan burda vida ġırılmış, ġırılmış ämmä ŭñŭñ habarı yoḳ* A/27-24

"Bir de geldim [gördüm ki] nasıl olduysa değneklerle bir kaymış, aynı böyle Emine yenge gibi değneklerle geziyordu, **kayınca** bu bacağındaki vida kırılmış ama onunda haberi yok."

*ġötŭdŭḳ ä **varasıya** gene filim milim çekmişlā, filim **çekesiyē** burdan ġörünmēz mi vidā ġırılmış burdan_işte **düşesiyē*** A/27-35

"[Hastaneye] götürdük **varır varmaz** tekrar film falan çekmişler, film **çekilince, düştüğü zaman** görünmeyen vidanın buradan kırıldığını [görmüş doktorlar]."

*olsa maaş işi olmoyo da ikǐ_yüz yetmiş milyon üç_ayda, iki yüz yetmiş milyon vėricekler bana, **olasıya** bi_şē mi* B/6-46

"Olsa maaş işi olmuyor. Bana üç ayda iki yüz yetmiş milyon [para] verecekler, **olacak** şey mi?"

{-DIk} Eki

Bu ek geçmiş zaman bildiren sıfat-fiil ekidir. Geçmişte tamamlanmış hareketleri ifade ettiği gibi geçmişte başlayıp hâlen devam etmekte olan hareketleri de ifade eder. Bu ekle oluşturulan sıfat-fiiller, iyelik eklerini alarak isim gibi kullanılabilirler. Aynı zamanda iyelik ekleri ve hâl ekleriyle birlikte zarf-fiil gibi kullanılmaya elverişilidirler. (Üstüner 2000a: 100; Bayraktar 2004: 47). İyelik ekleri ve zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları sıfat tamlamaları da cümle içinde zarf görevinde kullanılır. Aynı zamanda iyelik ekleri ve edatlarla birlikte edat grubu da oluştururlar.

*ne zėytini ġaldı ayvalıḳta **toplamadīmız** borç_için, hani annemlēde gene* A/2-22

"[Evlenmeden önce] annemlerdeyken ne zeytin kaldı Ayvalık'ta **toplamadığımız** borç [ödemek] için."

*oḳur yazarlīm_ **olmadīndan** bilemeyoñ ḳaç yaşında **öldüñ*** A/7-2
"Okur yazarlığım **olmadığı için** kaç yaşında **olduğumu** bilemiyorum."

*görör ama canım_istēse örörum, gündüz_örörum, gicė **ördüm** yoḳ* B/5-11
"[Gözlerim] görüyor ama canım isterse [örgü] örüyorum, göndüz örüyorum, gece **ördüğüm** yok."

*yaptıḳ beyā ama ben_unuttum nası **oldünŭ**_unnān*
B/7-35
"[Düğün] yaptık ama ben onların nasıl **olduğunu** unuttum."

*herkes **doydū** yėrdė, **durdĭ** yėrde dĭl ki evladım* B/18-8
"Evladım, herkes **durduğu** yerde değil ki. **Doyduğu** yerde."

Bu sıfat-fiil ekinin olumsuz fiil tabanlarına gelmesiyle {*-An*} ve {*-mIş*} sıfat-fiil eklerinin oluşturduğu isimlerin göreviyle aynı işlevde sıfatlar meydana gelir (Üstüner 2000: 123). Bu tür kullanımların Türkmen Türkçesinde diğer lehçelere nazaran daha işlek olduğu bilinmektedir (İlker 1997: 143).

***elenmedik** undan ḳartala yaptım* A/3-75
"**Elenmemiş** undan ekmek yaptım."

*u çocucuḳları nasıl büyüttük, valla ġucamıza hiç **işemedik** günne, **ıslanmadıḳ** donnamız ġalmazdı ġucacāzımızda* A/4-118
"Bu çocukları nasıl büyüttük. Kucağımıza **işemedikleri** gün, **ıslanmamış** kıyafetimiz yok."

*yā, tēzäñ başına **gelmedik**_işlē ġalmadı çocūm* A/5-22
"Çocuğum, teyzenin başına **gelmeyen** iş kalmadı."

{-mIş} Eki

Bu ek, geçmiş zaman bildiren sıfat-fiil ekidir (Bayraktar 2004: 47). Ağızlarda diğer sıfat-fiil eklerine nazaran daha az kullanılır (Üstüner 2000a: 148-149).

ó āşam boğazlām yolda gėlike ciġara ***içmiş*** *gibi cız cız etti* A/25-80

"O akşam yolda gelirken boğazlarım sigara **içmiş** gibi cız cız etti."

yazılmış *dimiş hani, yazı gālldi başımıza* A/27-124

"Hani **yazılmış** [bu alın yazısı], demiş; başımıza geldi."

{-r /-Ar} ve {-mAz} Ekleri

Bu ekler, geniş zaman bildiren sıfat-fiil ekleridir. Diğer sıfat-fiil eklerinden farklı olarak olumlu şekiller için {*-r / -Ar*} eki, olumsuz şekiller için {*-mAz*} eki kullanılır (Üstüner 2000a: 160; Bayraktar 2004: 62, 68). Bu sıfat-fiilin olumlu ve olumsuz şekilleri tekrar grubu şeklinde sıfat ve zarf olarak görev yaparlar. Ekin olumsuz şekli, isim gibi kullanılarak *ol-* fiiliyle birleşik fiil oluşturabilir. Ayrıca, ayrılma hâli ekiyle de zarf-fiil işlevi kazanabilir.

evēden biḳaç ġoyun vardı. ***gidemez*** *_olduḳ,* ***baḳamaz*** *_olduḳ* A/11-48

"Önceden birkaç koyun vardı. [Bakmak için] **gidemez** olduk, **bakamaz** olduk."

biz buba_muba ġörmediḳ, urdan iki ay u askerlik ***yapā yapmaz*** *işte ōldü* A/27-111

"Biz baba falan görmedik. İki ay askerlik **yapar yapmaz** öldü işte."

eve gėlmiş, inmiş, içērĭki ḳāpıdan, onna şe dayĭreye, ***giri girmez*** *vay demiş ben gene fėnă_oldum* B/16-63

"Eve glmiş, [arabadan] inmiş, içeriki kapıdan [kendi] dairelerine **girer girmez** vay, ben gene fena oldum, demiş."

2.2.5.3. Zarf-Fiiller

Bir fiil tabanından hareket hâli ifade etmek üzere türetilen fiil şekillerine *zarf-fiil* (= *gerundium*) denir (Ergin 1993: 319). Zarf-fiiller; hareket hâli ifade ettikleri ve fiile daha yakın oldukları için isim gibi kullanılamazlar, isim çekim eklerini almazlar (Ergin 1993: 319; Üstüner 2000a: 13; Bayraktar 2004: 138). Ancak, zarf olarak kullanıldıkları için isim kategorisine dâhil edilen zarf-fiiller fiil tabanlarına getirilen belirli bir takım eklerle türetilir. Fiillerden hareket hâli ifade eden geçici isimler türeten eklere *zarf-fiil ekleri* denir (Gülsevin 2001: 126). Zarf fiiller sadece ekle meydana gelmezler. Eklrin yanı sıra isim-fiil veya sıfat-fiil

eklerinin bazı çekim ekleriyle, edatlarla veya zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları yapılar da zarf-fiil olarak kullanılabilirler (Üstüner 2000a: 13; Gülsevin 2001: 127). Asıl zarf-fiil ekleriyle zarf-fiil eki işlevindeki birleşik yapıların ayrı ayrı değerlendirmesi daha uygun olur düşüncesiyle ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

a) Asıl Zarf-fiil Ekleri

Fiillerden hareket hâli ifadeli geçici isimler türeten ekler olduğu daha önce de ifade edilmişti (Gülsevin 2001: 126). Bu eklerden bazıları, Türkçenin en eski metinlerinde de örnekleri bulunan ve tek morfemden oluşan eklerdir. Ancak bazıları da tarihî lehçelerde çeşitli eklerin birleşmesi sonucunda oluşan ve üstlendikleri zarf-fiil eki işlevini günümüze kadar devam ettiren yapılardır. Türkçenin en eski dönemlerinden beri zarf-fiil olarak kullanılagelen ekleri ve tarihî lehçelerde teşekkül ederek zarf-fiil eki hâline gelen yapıları asıl zarf-fiil ekleri arasında değerlendirmeyi uygun bulduk.

{*-AlI*} Eki

Bu ek, klendiği fiillere "*-dığından beri*" anlamı katar ve yüklemin ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar meydana getirir (Bayraktar 2004: 202). Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde *beri* edatıyla birlikte kullanıldığı bilinen bu ek, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ise karşımıza bazen ayrılma hâli ekiyle bazen de hem ayrılma hâli ekiyle hem de *berü* edatıyla birlikte kullanılmıştır (Bayraktar 2004: 205). Bu durum, ekin işlevninin zamanla zayıflayarak eski işlevini ancak başka ek veya edatlar yardımıyla devam ettirebildiğini göstermektedir. Bölge ağızlarında, ekin sadece tek başına kullanıldığı örneklere rastlanmaktadır.

altmış senẽ_oldu ben burẽ ***geleli*** A/1-2
"Ben buraya **geleli** altmış sene oldu."

hep tā ***dövdü_dovalı*** *burdayım_ben_Ḳızım* A/9-4
"**Doğdum doğalı** ben hep buradayım kızım."

nine çoḴ_oldu ***öleli*** A/21-16
"Nine **öleli** çok oldu."

*ben_onnarı **gömeli** çoḳ_oldu* A/25-85
"Ben onları **gömeli** çok oldu."

*otuz sene oldu ġalĭ beyim_**öleli*** B/2-62
"Eşim **öleli** artık otuz sene oldu."

*rūmelidėn gėlmişlā işte, bizĭm ihtiyarlā. tā ġaynalā, anaları. tā **geleli** çoḳ_olmuş onlā **geleli*** B/8-13
"Bizim ihtiyarlar Rumeli'den gelmişler. Kaynanamlar, anneleri [falan] onlar **geleli** çok olmuş."

*benim de dedem yoḳ ḳızım, üç sene oldu **öleli*** B/21-3
"Benim de dedem [eşim] **öleli**, üç sene oldu."

*ōn beş senĕ_olmuş mari **bitireli** oḳulu* B/22-15
"Okulu **bitireli** on beş sene olmuş."

{-*ArAk*} Eki

Bu ekle, üklemin ifade ettiği hareketi tarz bakımından niteleyen zarflar meydana gelir (Bayraktar 2004: 208). Bu ek daha çok Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde karşımıza çıkmaktadır. {-*I*} zarf-fiil ekiyle {+*rAk*} karşılaştırma ekinin biraraay gelmesiyle oluştuğu fikri ileri sürülmüş ancak bu görüş fazla kabul görmemiştir. Söz konusu ekin {-*Ar*} sıfat-fiil eki ve *ok* / *ök* kuvvetlendirme edatının birleşmesiyle oluştuğunu düşünenler de bulunmaktadır (Ergin 1993: 322; Bayraktar 2004: 209; Korkmaz 2005c: 129).

*sen bunnarı **bilerek** mi gēdiniz buraya* A/6-96
"Siz buraları **bilerek** mi geldiniz?"
*meselā veyāhutta hayvanı, eşā yoḳsa **yürüyėrėk** geliyodu* A/26-64
"Mesela hayvanı eşeği yoksa **yürüyerek** geliyordu."

*bir iki sürü ḳaldı keçi **olarak,** bir_iki sürü de ġoyun var_işdä* B/7-25
"Keçi **olarak** bir iki sürü kaldı, bir iki sürü de koyun var işte."

{-*IncA*} Eki

Bu ek eklendiği fiillere "*-dığı zaman*" anlamı katar ve yüklemin ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar (Bayraktar 2004: 181). Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde "*-IncAyA kadar*" anlamıyla yüklemin bildirdiği hareketi belli bir süreçle sınırlama görevindeki zarf-fiiller türetmek için de kullanıldığı tespit edilmiştir (Ergin 1993: 323; Bayraktar 2004: 181). Türkiye Türkçesi yazı dilinde "*-IncAyA kadar*" anlamı kaybolmuş, bu anlam ancak zarf-fiil ekinin yönelme hâli eki ve *kadar*, *değin*, *dek* edatlarıyla oluşturduğu yapılar sayesinde yeniden işlerlik kazanmıştır.

Bölge ağızlarında bu ek genellikle yüklemi zaman bakımından niteleme göreviyle kullanılır. Bölge ağızlarında, bu zarf-fiil ekinin yönelme hâli eki ve *kadar* edatıyla oluşturduğu yapılar da yazı dilinde olduğu gibi sınırlama işleviyle kullanılmaktadır (bk. 2.2.5.3.2.4. Zarf-fiil İşlevindeki Birleşik Yapılar).

ben ekmek yörma ***başlayınca*** *bu başım_örtülür, ellērimi yıḳarım, ḳapının ḳolunu dahi ellemem* A/2-34
"Ben ekmek yoğurmaya **başlayınca** bu başımı örterim, ellerimi yıkarım, kapının kolunu dahi ellemem."

ikinciye, beş tanė devesi varıdı, ikinciye ***gelince*** *urda susadım ben* A/25-70
"Beş tane devesi vardı, [odun yüklemek için] ikinciye **geldiğinde** ben susadım."

ani, aralarımız biraz bū̄le, biribirimize ḳırıḳlıḳ oldu, olmadı da yani, ēv ***deyince*** *biz biraz souduḳ, ani* B/17-40
"Aramız biraz böyle [iyi değil], aramızda kırgınlık oldu, hani aslında biz [onlar] ev **deyince** soğuduk."
bi_ḳaşıḳ tārna pişirilē, birē ḳaşıḳ ***alınca****, ben ḳalırdım* B/21-56
"Az tarhana pişirirler. [Herkes] birer kaşık **alınca** [biterdi] ben kalırdım."

bu suratlāma ***varınca*** *şişti. ne bileyĭm doḳtora sōledik, bişey demedi* B/24-42

"Suratıma **varıncaya kadar** şişti. Doktora söyledik birşey demedi."

{-*Ip*} Eki

Eklendiği fiilleri başka bir fiile bağlama görevi yanında, {-*ArAk*} zarf-fiil eki gibi asıl fiilin tarzını belirten zarflar yapar (Bayraktar 2004: 138). Bu ek, eklendiği fiile zaman bakımından iki farklı anlam kazandırarak fiilin bildirdiği hareketin, ana cümlenin yüklemindeki hareketten daha önce gerçekleşmiş olduğunu bildirebileceği gibi yüklemdeki fiille aynı zamanda gerçekleştiğini de bildirebilir (Uğurlu 1999: 1182-1183). Zarf-fiil ekinin hangi fonksiyonda kullanıldığını, bu ekin getirildiği fiilin sınır belirtme açısından durumunu göstermektedir(Uğurlu 1999: 1185). Bu özelliği dolayısıyla, söz konusu ekin bazı yardımcı fiillerle birlikle oluşturduğu yapılar tarihî lehçelerde hem geçmiş zaman hem de şimdiki zamanda süreklilik bildirme fonksiyonuyla kullanıldığı görülmüştür. Bu tür yapılar, çağdaş lehçelerin bazılarında ve Türkiye Türkçesinin bazı ağızlarında eski fonksiyonunu devam ettirmektedir. Bu zarf-fiil ekinin, Eski Anadolu Türkçesi döneminde tek başına geçmiş zaman bildiren bir şekil eki gibi kullanıldığı ve Azeri Türkçesiyle Doğu Anadolu ağızlarında bu işlevini koruduğu görülmektedir (Ergin 1993: 322).

Ekin bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilindeki gibidir.

undan sona da musḳa musḳa ***dürüp dürüp*** *içine diziyom_işte* A/14-71

"Ondan sonra muska şeklinde **katlayıp** içine diziyorum ."

toplēyolā tomatē, ***götürüp*** *hemen dökü döküveriyola.* A/24-36

"Domatesleri topluyorlar, **götürüp** [makineye] hemen döküveriyorlar."

unlā ōle para ***toplayıp*** *yatırĭ mūtar parayı dā çōk yēr gösterĭyo* A/15-51

"Onlar öyle para **toplayıp** yatırırlar, muhtar da o parayla [ormandan herkese] çok yer gösteriyor."

*burdan geri gidemäyo adam bilāyĕre mecbur. nėden şinci u ėylencē_* ***görüp*** *te gerisĭ_gerĭ dönüş yapămıyo ḳu adam* A/26-67

"[Düğün eğlencesine gelen adam] eğlenceyi **görüp** de geri dönemediği için [orada kalmaya] mecbur kalıyor."

*ḳonuşmă_yapĭyo bülė **gidip** bi_kişi* B/1-111
"Bir kişi **gidip** konuşma yapıyor."

***ekip** dikiyo bi_parça. ölä, geçinmä üraşıyoz* B/26-13
"Eşim bir parça **ekip** dikiyor, öyle geçinmeye uğraşıyoruz."

{-*ken*} Eki

Bu ek yüklemin bildirdiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar meydana getirir. Aslında sadece *i-* yardımcı fiiline eklenebilen bu zarf-fiil eki, yardımcı fiilin düşmesi sebebiyle müstakil bir zarf-fiil eki gibi kullanılmaya başlamıştır. Diğer zarf-fiil eklerinden ayrılan başka önemli özelliği de çekimli fiillerden ve isimlerden sonra gelebilmesidir. (Ergin 1993: 328).

Türkiye Türkçesi yazı dilinde tek şekilli olan bu zarf-fiil eki, bölge ağızlarında art ünlülü kelimelerden sonra uyuma girerek {-*ḳan*},{-*ken*} şekillerine dönüşmektedir.

*benim dede büle **oturuḳan** gitti* A/8-59
"Benim [eşim] böyle **otururken** öldü."

*ondan sona işte, iki tene çocuḳlan ben **duruḳan duruḳāna** beyim gēldi* A/16-30
"Ondan sonra işte , ben iki tane çocukla **dururken** eşim geldi."

*ḳızandıḳ, **kızanḳan**. eveli ḳızan baḳılır mıdı be? ḳızanlā te_öle baḳımsızlıḳtan öldülē* B/23-8
"Çocuktuk, [biz] **çocukken** bebekler bakımsızlıktan öldüler. Eskiden çocuk mu bakılırdı?"

Bazı örneklerde, son sesteki /n/ ünsüzü erir ve ek {-*ḳa*}, {-*ke*} şekillerine dönüşür.

şeftali ***toplayoḳa,*** *kirėz* ***toplāḳa,*** *biber* ***toplāḳa*** *hiç a, zāhre* ***yapāḳa*** *hiç, günŭn‿gėçtĭni añneyemäyonḳu* A/22-10

Şeftali **toplarken**, kiraz **toplarken**, biber **toplarken**, zahire **yaparken** günün nasıl geçtiğini anlamıyorum ki."

burdayḳa *gideyim dünürlē, isteyĭm, dedim o ḳızı sana* B/16-79

"[Ailesi] **buradayken** dünürlüğe gideyim, o kızı sana isteyeyim."

duymuş‿ālemler‿öle ***söylerkė*** B/16-90

"Alemler öyle **söylerken** duymuş."

Bu ek bazı örneklerde ise sonda ünlü türemesiyle genişleyerek {*-ḳana*}, {*-kene*} şekillerine dönüşmektedir.

ninėle piraz ***sāḳana****, tā dedėle, mallā üleştirmeden, dünya ġadan çifçiliḳ yapadıḳ, buydey dikēdiḳ, ĭsan götürüdük biçtirmē, u‿zamanlā böle makinelē filen yoḳtu* A/1-62

"[Eskiden] neneler dedeler **sağken**, mallar üleştirilmeden [önce] dünya kadar çiftçilik yapardık, buğday dikerdik, biçtirmeye insan götürürdük, o zamanlar böyle makineler falan yoktu."

hangı oldūnu ayırsam, bilsem ***silkēkene*** *hemen köküṅdėn käsçäm istemām̆‿unu* A/14-23

"Hangi(si) olduğunu ayırabilsem onu istemiyorum **silkerken** hemen kökünden keseceğim."

beş tēne. yüzėr milyon vėrsėlėr, beş yüz milyon yapar, o da bize yėtėr. n‿āpçaḳlā vermēp te? utanmacaḳlā mı biz burda ***melēkėnė*** B/4-87

"Beş tane [çocuğum var] yüzer milyon verseler beş yüz milyon yapar, o da bize yeter. Biz burada **muhtaçken** vermeyip de ne yapacaklar, utanmayacaklar mı?"

urda benzin ***koyāķana****, nē yapmăyonuz, hėrkeslē dūnleni yapıyolā, ķış gelik yarın öbür gün, dedim* B/18-87
"Orad benzin **koyarken**, yarın öbür gün kış gelir, herkes düğününü yapıyor,[siz düğününüzü]neden yapmıyorsunuz, dedim.

çocuķluķta başlamışıķ içmeye, ***ufaķķana*** B/24-8
"[Sigara] içmeye **çocukken** başladım."

{-*mAdAn*} Eki

Bu zarf-fiil eki olumsuzluk anlamı vererek eklendiği fiildeki hareketin gerçekleşmediğini buna rağmen yüklemin bildirdiği hareketin gerçekleştiğini bildirir (Bayraktar 2004: 190). Bazen de hem tek başına hem de *önce* edatıyla birlikte yüklemi zaman bakımından niteleyen zarflar oluşturur, bazen de yüklemi tarz bakımından niteleyen zarflar yapar. Eski Türkçe döneminde {-*mAtI*}, {-*mAtIn*} şekillerinde kullanılmış olan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde {-*mAdın*} şekline dönüşmüş, Osmanlı Türkçesi döneminde ise ayrılma hâli ekinin etkisiyle {-*mAdAn*} hâline gelmiştir (Ergin 1993: 324; Korkmaz 2005d: 159).

Ekin bölge ağızlarındaki kullanımı, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki gibidir.

n_āpalım be_çocum işde böle dünya hali. işde böle ġayġılıyoz_amma ne ***yapmadan****_oluyo, ne* ***yimeden****_oluyo vefāt_etTi_ōlanım, ġızġardaşım.* A/15-59
"Evladım ne yapalım, dünya hali işte böyle. Ayakta zor duruyoruz ama ne **yapmadan** oluyor ne **yemeden** [oluyor]. Oğlum, kızkardeşim [ikisi de]vefat etti.

öle deyoñ hep ōlanım deyoñ duă_ediyoñ bĭ dė dĭyon ***gözümüz yumulmadan*** *oncāzımı yapēdim* A/27-84
"**Ölmeden** oğlumu evlendirebileydim [diye] dua ediyorum,."

bu günneri aratmasın yārebpim. evlatlāmıza bıķķınnıķ ***getirtmeden*** *em ānetini ālsıñ* B/2-107

"Allah bu günleri aratmasın. Evlatlarımıza bıkkınlık **getirtmeden** emanetini (canımızı) alsın."

ille siġarayï tellecėn mi? olmäyo demi vā, ***tellemeden*** B/4-28
"Sigarayı **içmeden** olmuyor değil mi? İlla içeceksin."
māleye çıḳmayoduḳ, ḳaynanaya ***sormadan*** B/12-6
"Kaynanamıza **sormadan** komşuya gidemiyorduk."

b) Zarf-fiil İşlevindeki Birleşik Yapılar

Türkçede eskiden beri zarf-fiil eki olarak kullanılagelen asıl zarf-fiil ekleri ve kalıplaşarak zarf-fiil eki hâline gelmiş birleşik yapılarla birlikte isim-fiil veya sıfat-fiil eklerinin çekim ekleri ve edatlarla veya zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları yapılar da zarf-fiil işleviyle kullanılır (Üstüner 2000a: 13; Gülsevin 2001: 127; Tiken 2003: 298-357). Bazı zarf-fiil ekleri de işlev bakımından zayıfladıklarında çeşitli ek ve edatlarla genişleyerek aynı işlevdeki yeni birleşik yapıları meydana getirebilmektedir. Tarihî metinlerde örneklerine çok fazla rastlanmayan ancak son zamanlarda ortaya çıkan bu tür yapılar, zarf-fiil işlevindeki birleşik yapılar olarak ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

{…*-r /-Ar …-mAz*} Yapısı

Eklendiği fiillere "*-dığı zaman*", "*-dığında*" anlamı katarak, yüklemi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar. Aynı zamanda da yüklemdeki hareketin zarf-fiil eki almış fiildeki hareketten çok kısa bir süre sonra gerçekleştiğini ifade eder (Üstüner 2000a: 168-169; Bayraktar 2004: 251). Bu zarf-fiil işlevindeki yapı, geniş zaman sıfat-fiili ile olumsuz geniş zaman sıfat-fiili almış bir fiilin tekrar grubu şeklinde kullanılmasıyla ortaya çıkar (Gülsevin 2001: 133).

Bu yapı sadece Türkiye Türkçesine mahsustur ve bölge ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi "*-dığı zaman*" fonksiyonunda kullanılmaktadır.

biz buba_muba ġörmediḳ, urdan iki ay u askerlik ***yapā yapmaz*** *işte õldü* A/27-111
"Biz baba falan görmedik. İki ay askerlik **yapar yapmaz** öldü işte."

eve gėlmiş, inmiş, içēriǐki ķāpıdan, onna şe dayǐreye, ***giri girmez*** *vay demiş ben gene fėnă‿oldum* B/16-63

"Eve glmiş, [arabadan] inmiş, içeriki kapıdan [kendi] dairelerine **girer girmez** vay, ben gene fena oldum, demiş."

{-*AsI*} Sıfat-Fiil Eki + {-*(y)A*} Yapısı

Zarf-fiil işlevindeki bazı yapılar, sıfat-fiil ekleriyle hâl eklerinin birleşmesi sonucunda ortaya çıktığı sıfat-fiiller bölümünde de ifade edilmişti. {-*AsI*} eki, bu tür yapılarda çok kullanılan sıfat-fiil eklerinden biridir ve ekin yönelme hâli ekiyle birlikte kullanılması sonucunda {-*IncA*} zarf-fiil ekiyle aynı işlevde olan yeni bir zarf-fiil eki meydana gelir (Gülsevin 2001: 130; Korkmaz 2003a: 1034). Eklendiği fiile "-*dığı zaman*" anlamı katarak yüklemin ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar.

Bugünkü yazı dilinde çok işlek olmayan bu yapı, bazı ağız bölgelerinde oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır (Akar 2007b: 305-306). Aşağıdaki iki örnekte {…-*Ar* ...-*mAz*} yapısı gibi kullanılarak ana cümlenin yüklemindeki hareketin zarf-fiilli parçadaki hareketten çok kısa bir süre sonra gerçekleştiği görülmektedir.

ġötŭdŭķ ä ***varasıya*** *gene filim milim çekmişlā, filim* ***çekesiyē*** *burdan ġörünmēz mi vidā ġırılmış burdan‿işte* ***düşesiyē*** A/27-35

"[Hastaneye] götürdük **varır varmaz** tekrar film falan çekmişler, film **çekilince, düştüğü zaman** görünmeyen vidanın buradan kırıldığını [görmüş doktorlar]."

bi de gĕdim burları nasīysa böle bi‿ķaymış dǐneklele, bölē aynı ėmn‿enge gibi dǐneklelen geziyodu, ***ķayasıya*** *bu bacaķtan burda vida ġırılmış, ġırılmış ämmä ŭñŭñ haberı yoķ* A/27-24

"Bir de geldim [gördüm ki] nasıl olduysa değneklerle bir kaymış, aynı böyle Emine yenge gibi değneklerle geziyordu, **kayınca** bu bacağındaki vida kırılmış ama onunda haberi yok."

{-*dIkcA*} (<{-*DIk*} Sıfat-Fiil Eki + {+*çA*}) Yapısı

Bu birleşik yapılarda sık kullanılan sıfat-fiil eklerinden biri de {-*DIK*} ekidir. Bu ek {+*çA*} eşitlik ekiyle genişleyerek {-*DIkçA*} yapısını meydana getirmiştir. Hem Türkiye Türkçesi yazı dilinde hem de ağızlarda oldukça işlek biçimde kullanılır (Üstüner 2000: 110-111; Gülsevin 2001: 130; Korkmaz 2003a: 485; Bayraktar 2004: 229). Eklendiği fiildeki hareketin bir müddet devam ettiğini veya tekrarlandığını bildiren bu yapı, buna bağlı olarak yüklemin ifade ettiği hareketin de devam ettiğini veya tekrarlandığını gösteren zarflar meydana getirir. Banguoğlu, bu birleşik yapıyı zaman zarf-fiilleri içerisinde değerlendirmiş ve bu yapıyla meydana getirilen zarf-fiiller için vakitleme zarf-fiilleri terimini kullanmıştır (2011: 433).

Bölge ağızlarında bu yapı, çok işlek şekilde kullanılmamaktadır.

ās̱kidi mi yėñden yaptırıyoz, ***ās̱kidikçe*** *ġene yaptırıyoz* A/23-33
"Eskidiği zaman yeniden yaptırıyoruz, **eskidikçe** yine yaptırıyoruz."

aḳlıma ***gėldikçe*** *yapïvarım. canım sıḳıldıḳçă‿atïvarım* B/5-15
"Aklıma **geldikçe** yapıveririm, canım sıkıldıkça atıveririm."

işte canım ***sıḳıldıḳça*** *türtüverim. ḳızannara örüverim*
B/5-20
"İşte canım **sıkıldıkça** örüveririm, çocuklara örüveririm."

{-*IncA*} Zarf-Fiil Eki + {-*(y)A*} + *kadar* Yapısı

{-*IncA*} zarf-fiil eki, yüklemin bildirdiği hareketi belli bir zamanla sınırlandırma işlevini yitirince yönelme hâli eki ve *kadar*, *değin*, *dek* edatlarından biriyle genişleyerek yeni bir yapı meydana getirir ve sınırlandırma işlevini yeniden kazanır.

Bu zarf-fiil ekinin yönelme hâli eki ve *kadar* edatıyla oluşturduğu söz konusu yapılar, bölge ağızlarında da aynı işlevde bazı ses değişiklikleriyle birlikte kullanılır. Yönelme hâli eki son ses durumunda olduğu için çoğu örnekte tamamen erir ve ek genellikle {-*IncA*}*kadar* şekline dönüşür.

cingėnė geliyo, cambaz geliyo, ben ***ġāḳıncana ġadan****, köv yer burası herşėy geliyo* A/4-59
"Burası köy yer(i) ben [yerimden] **kalkıncaya kadar** çingene, cambaz, herşey geliyor."

burda büyüdüm de, bubam‿ asgerde ***ölüncė ġadañ****, babannäm de* ***ölünce ġadan****, burda amcam vādı, amcamın yanına yollamışlā beni yavrım* A/7-16
"Burada büyüdüm de babam askerde **ölünce** [bana babaannem baktı] babaannem de **ölünce** burada amcam vardı, amcamın yanına yollamışlar beni."

bi‿kere ḳırḳı ***çıḳınca ġadā*** *yapmıylā döşē* A/16-89
"Döşeği bir kere kırkı **çıkıncaya kadar** yapmıyorlar."

he baḳ bi de bi‿ şu çēvrē‿köylere ***baḳınca ġadā*** *gene biz yol‿üsdünde ġalıyoz, gene de çoḳ şānslı̄z* A/26-55
"Şu çevre köylere **göre** yine yol üstünde kaldığımız için biz çok şanslıyız."

Aşağıdaki örnek, söz konusu yapının bölge ağızlarında yüklemdeki hareketi sebep yönünden niteleyen zarflar da meydana getirdiğini gösterir.

baḳamayıncana ġadā, *dide de dedi, sökün talalā bārimce, dedi boş durmasın, ekin bārim ekeriz* A/4-29
[Biz] tarlalara **bakamayınca** dede (eşim) de fidanları sökün, boş durmasın, ekin ekeriz, dedi."

Bu ekle oluşturulan zarf-fiilin, aşağıdaki örneklerde yüklemin bildirdiği hareketi belli bir zaman dilimiyle sınırlama görevi üstlendiği tespit edilmiştir.

bi‿kere ḳırḳı ***çıḳınca ġadā*** *yapmuylā döşē* A/16-89
"[Bebek]döşeğini kırkı **çıkıncaya kadar** yapmıyorlar."

cingėnė geliyo, cambaz geliyo, ben ***ġāḳıncana ġadan****, köv yer burası herşėy geliyo* A/4-59
"Burası köy yer(i) ben [yerimden] **kalkıncaya kadar** çingene, cambaz, herşey geliyor."

Aşağıdaki örnekte ise ekle oluşturulan zarf-fiil, yüklem olan fiili sebep yönünden tamamlayan bir zarf görevindedir.

bizim gene yoḳarda ḳāvenin_ḳarşısında bī_ėvlėr vār_ama bilmėzsin sen ***durmayınca_ḳadar*** B/11-9
"Sen [burada] **durmadığın için** bizim yukarıda kahvenin karşısında olan evimizi bilmezsin."

baḳamayıncana ġadā*, dide de dedi, sökün talalā bārimce, dedi boş durmasın, ekin bārim ekeriz* A/4-29
[Biz] tarlalara **bakamayınca** dede (eşim) de fidanları sökün, boş durmasın, ekin ekeriz, dedi."

he baḳ bi de bi_ şu çēvrē_köylere ***baḳınca ġadā*** *gene biz yol_üsdünde ġalıyoz, gene de çoḳ şānslīz* A/26-55
"Şu çevre köylere **göre** yine yol üstünde kaldığımız için biz çok şanslıyız."

{-*DIk*} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + *zaman* Yapısı

İyelik ekleriyle çekimlenmiş {-*DIk*} sıfat-fiil eki ile *zaman*, *vakit*, *sıra*, *an*, *gün*, *ay*, *yıl* gibi zaman bildiren kelimelerin bir araya gelerek sıfat tamlaması şeklinde oluşturduğu yapılardan biri de bu yapılardır (Üstüner 2000: 122). Eklendiği fiillere "-*dığında*" anlamı katar ve yüklemin ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar. Bu bakımdan, söz konusu yapı {-*IncA*} ekiyle aynı fonksiyondadır, denebilir. Bu tür yapıların birleşik zarf-fiil olarak düşünülmesi gerektiğini ifade edenler de vardır (Gülsevin 2001: 142; Tiken 2003: 283). Tarihî metinlerdeki {-*DIktA*} yapısıyla Türkiye Türkçesindeki {-*DIğIndA*} yapısının çoğu araştırmacı tarafından zarf-fiil eki olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu incelemede de sıfat tamlaması şeklinde kurulmasına rağmen adı

geçen eklerle aynı fonksiyonda olan {*-DIk+I+zaman*} yapısını birleşik zarf-fiil olarak ele aldık.

Bu yapı, bölge ağızlarında birtakım ses değişikliklerine uğrayarak kullanılır. Sıfat-fiil ekinin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü, iyelik eki veya yardımcı ünlünün eklenmesiyle iki ünlü arasında kaldığı için önce sedalılaşıp sonra süreklileşir. Bu ünsüz, sonraki aşamada tamamen eriyerek yanyana gelen iki ünlünün birleşerek uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

u suya ***batırdīmız zaman*** *u suyun arap sabunu ḳoḳusu gidiyo, pedrik gibi çuval* A/2-93
"O suya **bastırdığımız zaman** o suyun arap sabunu kokusu gidiyor, pedrik gibi çuval [oluyor]"

bi de beni harp ***oldī zaman****, açlıḳ senesinde dōvdü* A/3-61
"[Eşim]bir de beni harp olduğu zaman, açlık senesinde dövdü."

babam bi_yere gittī zaman ben de gidiyodum. çoḳ hanī ġalabalıḳ ***oldī zaman*** A/6-53
"Babam bir yere gittiği zaman çok kalabalık **olduğunda** ben de gidiyordum"

şöle ısındı mı ġarıştırısın, ***oldī zaman*** *şekerini ḳatāsın* A/18-79
"[Helva] şöyle ısındığı zaman karıştırırsın, **olduğu zaman** şekerini katarsın."

ḳaldīmız_anda *atmacaḳlar ya erol, illā baḳçaḳlar* B/4-86
"[Parasız] kaldığımız anda evlatlarımız atmayacaklar ya illa bakacaklar Erol."

pomaḳlar belki aynı yėrden gėldi ama biz boşnaḳlar, tarihi ***araştırdīn zaman****, yoġostavyadan savaştan ḳaçıyorlar, geliyorlar burda istanbula gelirken gemide tanış, şė_ăpıyorlar* B/14-38

"Pomaklar belki aynı yerden geldi ama biz Boşnaklar tarihi **araştırdığın zaman** Yugoslavya'dan savaştan kaçıyorlar, geliyorlar burada İstanbul'a gelirken tanışıyorlar."

{-*DIk*} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + {+*DAn*} Yapısı

Eklendiği fiillere "-*dığı için*" anlamı katan bu yapı, {-*DIk*} sıfat-fiil ekinin iyelik ekleri ve yönelme hâli ekiyle genişlemesi sonucunda oluşur. Yüklemin ifade ettiği hareketi sebep bakımından niteleyen zarflar yapar (Üstüner 2000: 117; Korkmaz 2003a: 1031).

Bölge ağızlarında birtakım ses değişiklikleri ile kullanılmaktadır. Sıfat-fiil ekinin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü, iki ünlü arasında kalınca önce sedalılaşıp sonra süreklileşir. Sonraki aşamada ise tamamen eriyen /k/ ünsüzü, yanyana gelen iki ünlünün birleşerek uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

oḳur ***yazarlīm_olmadīndan*** *bilemeyoñ ḳaç yaşında öldüñ* A/7-2
"Okur yazar olmadığımdan kaç yaşında olduğumu bilmiyorum."

ḱendĭm ***gözĕl_oldūmdan*** *ġızları alı_alı_vėdilä, ġaçĭrı_ġaçĭrı_vėdilä dėrdi* A/10-48
"Kendim **güzel olduğum için** kızları(mı) da alı alıverdiler, kaçırı kaçırıverdiler, derdi."

ōlanla görüşüyolā devamlı da şimdi ḳızḳardeşlerime ***geldĭnden*** *file haberi yoḳ* B/17-23
"[Kız] oğlanla görüşüyorlar devamlı da şimdi kızkardeşime **geldiğinden** falan haberi yok."

{-*DIk*} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + {+*InAn*} Yapısı

Eklendiği fiillere "-*IncA*" veya "…*-r* …*-mAz*" anlamı katan bu yapı, {-*DIk*} sıfat-fiil ekinin iyelik ekleri ve araç hâli ekine dönüşen *ile* edatının alamorflarıyla genişlemesi sonucunda oluşur. Yüklemin ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar (Ergin 1993: 317; Üstüner 2000a: 113-114).

Söz konusu yapının, bölge ağızlarındaki kullanımında da{*-DIk+I+zaman*} ve {*-DIğIndA*} yapılarında olduğu gibi birtakım ses değişiklikleri meydana gelmektedir. Sıfat-fiil ekinin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü, iki ünlü arasında kalınca önce sedalılaşıp sonra süreklileşir. Sonraki aşamada ise tamamen eriyen /k/ ünsüzü, yanyana gelen iki ünlünün birleşerek uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

gedĭnen *aldı paraları gitti talışmanlara ekin almā* A/3-66
"Askerden **geldiğinde** aldı paraları Talışmanlara ekin almaya gitti."

doḳuz yaşındadı benim‿ōlan, bubadan ***kaldınan*** B/2-62
"Benim oğlum babasız **kaldığı zaman** dokuz yaşındaydı."

burē ***geldĭnen*** *ikisini bir yatıren dedim ben, dört‿yüz‿elli biliyodum. bi ‿ay* ***yatırmadĭnan*** *falan deyil* B/24-25
"Buraya **geldiğim zaman** ikisini bir yatırayım, dedim; ben dört yüz elli biliyordum. Bir ay **yatırmadığından** falan değil."

Bazı örneklerde ise {*+InAn*} ekinin sonundaki /n/ ünsüzü erimiş ve söz konusu yapı {*+InA*} şekline dönüşmüştür.

*sen‿****öldĭne*** *ateşlēcem‿unnarı deyo bana* A/101
"Bana, sen **öldüğün zaman** onları ateşleyeceğim, diyo."

sen bilmesin, burda ***durmadĭna*** B/18-6
"Burada **durmadığın için** sen bilmezsin."

oraḳ biçēledi biz de demet bāläveridik bilmē bilmē. bi de ferece, bi de mārama, u ‿sıcaḳta. delimişiz. ***bilmedĭne,*** *babalarĭmız şēdiyodu. yörä* A/2-13
"Annemler orak biçerlerdi biz de bilmeye bilmeye demet bağlayıverirdik. O sıcakta bir de ferece bir de başörtü takıyorduk. Bilmediğimiz için (cahillikten) babalarımız kızıyordu. Yöresel adetler"

{-*DIk*} Sıfat-Fiil Eki + (İyelik Eki) + *{+DA}* Yapısı

Bu yapı, {-*DIk*} sıfat-fiil ekiyle iyelik ve {+DA} hâl ekinin birleşmesi sonucunda oluşan {-*DIgIndA*} yapısıdır. Söz konusu yapı Türkiye Türkçesi yazı dilinde çok kullanılmamaktadır ve bölge ağızlarında da örneklerine az rastlanmaktadır.

ūç bin_nira para vārdı cebimde ōlan ġızı ***ġaçırdīnda*** A/26-72
"Oğlan kızı **kaçırdığı zaman** cebimde üç bin lira para vardı."

{-*DIk*} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + *için* Yapısı

{-*DIk*} sıfat-fiil ekiyle iyelik eki ve *için* edatından oluşan {-*DIgI + için*} yapısı bölge ağızlarında sebep bildiren zarf-fiil eki görevinde kullanılmaktadır.

bi_de ḳırdan geliyoz ya u sebepten, yorġun ***ġēdĭm_için*** *zor gelĭyo yemek yapması* A/6-145
"Bir de kırdan yorgun geliyoruz, o sebeple, **yorgun geldiğim için** yemek yapması zor geliyor."

*mecidiye, o_parală_* ***alındī için*** *mecidiye köy ḳoyulmuş* B/3-10
" Mecidiye [denen] köy parası varmış [ve] o zamanlar o parayla alınmış [bu köyün yeri] **onun için** [de bu köye Mecidiye denmiş]."

2.3. Edatlar

Edatlar, kendi başlarına kullanıldıklarında bir anlam ifade etmeyen, ancak başka bir kelimeyle biraraya gelerek zaman sınırlı bir anlama kazanan kelimelerdir ve sadece gramerlik görevler üstlenirler, bu özellikleri sebebiyle isim çekim eklerine benzerler. Kelime, kelime grupları veya cümleler arasında bağlantı kurarlar. (Hacıeminoğlu 1992: V; Ergin 1993: 328-329).

Necmettin Hacıeminoğlu, Türkçedeki edatları yapı, köken ve mahiyet bakımından beş gruba ayırarak *fiilden türeyenler, isimden türeyenler, yapısı ve menşei bilinmeyenler, taklidî söz mahiyetinde olanlar* ve *yabancı asıllı olanlar* diye adlandırmıştır. (Hacıeminoğlu 1992: VI-VII). Hacıeminoğlu edatları anlam ve işlev bakımından da *çekim edatları, bağlama edatları, kuvvetlendirme edatları, karşılaştırma-denkleştirme edatları, soru edatları, çağırma-hitap edatları, cevap*

edatları, *ünleme edatları (ünlemler)*, *gösterme edatları* ve *tekerrür edatları* olmak üzere on gruba ayırmıştır (Hacıeminoğlu 1992: VIII). Muharrem Ergin, edatların tasnifinde işlevi esas almış ve onları *ünlem edatları*, *bağlama edatları* ve *son çekim edatları* olmak üzere üç ana başlık altında toplamıştır (Ergin 1993: 329). Bu çalışmadaki örnek metinler Muharrem Ergin'in tasnifine göre incelenmiştir.

2.3.1. Ünlem Edatları

Ünlem edatları, sevinç, keder, üzüntü, neşe, nefret, ızdırap gibi ruh hâllerini; seslenmeleri ve tabiat seslerini; his ve heyecanları; tasdik, sorma ve gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır (Ergin 1993: 329).

2.3.1.1. Ünlemler

Ünlemler, herhangi bir durum karşısındaki ani duyguları ifade eden veya tabiattaki sesleri taklit yoluyla ortaya çıkaran edatlardır. Teşvik ve ürkütme ifade eden edatlar da bu grubun içine girebilir.

Ünlemlerden bazıları, hem isimleşir ve o ünlemin adı hâline gelebilir, hem de yapım ekleriyle yeni kelimeler meydana getirebilir (Hacıeminoğlu 1992: 293; Ergin 1993: 330).

of, *seninkilē de büyümüş* A/6-95
"**Of**, senin [çocukların] da büyümüş."

eyvāh *didi ḳaç yüz sene olmuş bu, didi* ***yāv*** A/21-14
"**Eyvah**, dedi; bu kaç yüz sene olmuş **yav**, dedi."

eve gēldim; ***ulė*** *ben sülėyĭm çoḳ para aldılā benden, dedim* A/25-32
"Eve geldim, **ule** benden çok para aldılar ben söyleyeyim, dedim."

ēy ey, *çoḳ çoḳ‿şē yaptıḳ* A/27-14
"**ey ey** çok çok şey yaptık."

of, *n‿apçan be yavrum, dünya bu* B/2-14
"**Of**, ne yapacaksın be yavrum, dünya(nın) [hali] bu."

*ḳarı, **eyvah_eyvah**, ne ḳadar şişman, ne ḳadā. allahtan bu işte* B/11-68

"**Eyvah eyvah** ne kadar şişmam ne kadar! Allah'tan bu işte."

*ḳolaycıḳ çif sürmek. hayvannā gidiveriyo, **hadẽ*** B/22-33

"Çift sürmek kolaycık(tır). Hayvanlar gidiveriyor **hayde**."

2.3.1.2. Seslenme Edatları

Bu edatlar sadece çağırma ve hitap etme amacıyla kullanılır. Ayrıca seslenme amacıyla kullanılan isimlerle birlikte, bu isimlerdeki hitap anlamını kuvvetlendirme görevi de üstlenirler. Ünlemler gibi duygu ve heyecan ifade etmezler. (Hacıeminoğlu 1992: 284; Ergin 1993: 330).

*ne_ādetlē vādı **be yavrum*** A/1-89

"**Be yavrum**, ne adetler vardı!"

*e evel_üledi **be yavrum*** B/2-40

"E önce öyleydi **be yavrum**!"

*õrtmen misin sėn **yavrum**, iyi misin **şekerim*** B/22-16

"Öğretmen misin sen **yavrum**, iyi misin **şekerim**?"

*yaptıḳ **beyā** ama ben_unuttum nası oldūnŭ_unnān*
B/7-35

"Yaptık **be ya** ama ben onların nasıl olduğunu unuttum."

*ḳomşulā_ālĭvarĭ_**yā** ḳızañım* B/8-39

"Çocuğum komşular alıverir **ya**!"

*avlu içlerine bĭ_dā_bakäm baḳalım ama yoḳ **be yā**. yoḳ **be yā**, ävde yoḳ*
be yā B/27-5

"Avlu içlerinde bir daha bakayım bakalım ama yok be ya!
Yok **be ya** evde yok **be ya**!"

he yavrum, canım A/4-17
"**He yavrum, canım**."

2.3.1.3. Cevap Edatları

Tek başlarına bir anlam ifade eden bu edatlar, tasdik veya red amacıyla kullanılırlar. Yanlarındaki kelimelere ya da cümleye bağlanma zorunlulukları yoktur(Hacıeminoğlu 1992: 290; Ergin 1993: 331).

yā *ġızım, işte büle ġızım, n‿ābıcān* A/8-102
"**Ya** kızım, işte böyle kızım ne yapacaksın!"

ya ya *biz buralı, yērlisiyĭm buranın* A/9-4
"**Ya ya** biz buralı(yız), buranın yerlisiyiz."

hē, *ondan sona, u kövde urda ėvlėndik* A/16-22
"**He** ondan sonra, o köyde orada evlendik."

yō, ne vercėklē ġızım. işte bĭ‿döşek bi‿yorġan tamam evel‿ölēdi A/18-24
"**Yo** ne verecekler kızım. İşte bir döşek bir yorgan tamam önce öyleydi."

hē, *burda yaşadıḳ, burda dōduḳ, burda büyŭdük, burda ölürüz‿işallā* B/1-14
"**He** burada yaşadık, burada doğduk, burada büyüdük, burada ölürüz inşallah."

hēē, *feslēnleri üle yapāmışlā. ḳırptım bėn‿uñun tėpelēni açmasın deye* B/4-69
"**he he** feslihanları öyle yapmışlar. Ben onun tepelerini açmasın diye kırptım."

tabi, tabi*. ūlėdi, ūlē.* ***ay_yōḳ.*** *yoḳtu,* ***yoḳ. yoḳ****, nėrde bulcan* B/21-47

"**Tabi tabi** öyleydi öyle. **Ay yok**, yoktu **yok, yok**, nerede bulacaksın."

2.3.1.4. Gösterme Edatları

Gösterme edatları, bir kişiyi veya herhangi bir nesneyi göstermek amacıyla kullanılırlar. Bu edatlar da yanlarındaki kelimelere ya da cümlelere bağlanmak zorunda değillerdir, tek başlarına kullanılabilirler (Hacıeminoğlu 1992: 306; Ergin 1993: 331).

aha *gidip giderim n_apėm_elālemiñ haḳḳını alėm de* A/5-62

"**Aha** gidip giderim, elalemin hakkını alem de ne yapacağım."

hē u zaman ***aha*** *bu dedeyle ēvlendik* A/7-26

"Evet, o zaman **aha** bu dedeyle evlendik."

tā *u yĭrmi iki buçuḳ lira, otuz milyar_olmuş* A/25-59

"**Ta** o yirmi iki buçuk lira, otuz milyar olmuş."

şindi gelinim yaper, ***tā*** *öte baştadır ēvleri* B/21-61

"Şimdi gelinim yapar, evleri **ta** öteki baştadır."

2.3.2. Bağlama Edatları

Bağlama edatları, kelimeleri, kelime guruplarını ve cümleleri şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayıp onlar arasında bir bağ kurma görevi yapan edatlardır. Türkçede bulunmayan bu edatlar yabancı dillerin etkisiyle sonradan ortaya çıktıkları için çoğu yabancı asıllıdır. Türkçe asıllı olanlar da isim veya fiil şekillerinden kalıplaşma yoluyla ortaya çıkmış şekillerdir (Hacıeminoğlu 1992: 112; Ergin 1993: 332).

2.3.2.1. Sıralama Edatları

Arka arkaya gelen kelime, kelime grubu ya da cümleleri birbirine bağlayan edatlara sıralama edatları denir (Ergin 1993: 332).

ile:

ile edatı Türkçe asıllıdır ve bölge ağızlarında çok kullanılmamaktadır. Bu edat, bölge ağızlarında da ekleşmekte ve ünlü uyumlarına bağlanmaktadır.

bu ġolumla bu bacām *çoḳ_fenā ārıyo* A/1-50
"**Bu kolumla bu bacağım** çok fena ağrıyor."

iki ġızla bĭ ōlanım *va* A/10-44
"**İki kızla bir oğlum** var."

ve:

Bölge ağızlarında işlek olarak kullanılan bir sıralama edatıdır.

orĭ, ḳız gibisin_a sen tā. vallā ***ve*** *tillā* B/22-7
"Ori, valla **ve** tilla sen daha kız gibisin."

2.3.2.2. Denkleştirme Edatları

Birbirine denk kelime, kelime grubu veya cümleleri birbirine bağlayan edatlara *denkleştirme edatları* denir (Hacıeminoğlu 1992: 267; Ergin 1993: 333).

veyāhut:

düyüne geliyo manā düyün ***veyahut*** *ta bi_hayır dernek, ölĕ bişĭlā̆de, orda oyunda işĭdĕ görŭyodun* A/26-37
"Düyüne geliyor [ama] düğün veyahut da bir hayır, dernek öyle şeyler bahane [aslında] orada oyunda birşeyde görüşüyordun.

meselā ***veyāhutta*** *hayvanı, eşā̆ yoḳsa yürüyėrėk geliyodu* A/26-64
"Mesela, **veyahut** da [kişinin] hayvanı eşeği yoksa yürüyerek geliyordu."

2.3.2.3. Karşılaştırma Edatları

Karşılaştırma edatları, karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru birbirine bağlar. (Hacıeminoğlu 1992: 261; Ergin 1993: 333). Bu edatlar bölge ağızlarında

yazı dilinde olduğundan farklı değildir, *ya… ya…*, *hem… hem…*, *kimi… kimi…*, gibi karşılaştırma edatları kullanılır.

ama… ama…:

çolūnun çocūnun yanına gidiyo. ***ama*** *anne ḳāsın* ***ama*** *baba ḳāsın mecbur gidiyo* B/17- 75
"**Ama** anne [tek başına] kalsın, **ama** baba [tek başına] kalsın mecbur çoluğunun çocuğunun yanına gidiyor. "

hem… hem…:

işte hüsēni ḳarı bırāmış dēr. ***hem*** *_ayıp* ***hem*** *künaḥ*
B/5-112
"İşte Hüseyin'i karısı bırakmış, diyorlar. **Hem** ayıp, **hem** günah."

hem *alī de var,* ***hem*** *aşāda sāmiyede* B/11-119
"**Hem** Ali de var, **hem** aşağıda Samiye'de [var]."

ne… ne…:

ne dėyėndė ne aŋladäm A/10-57
"**Ne** diyeyim de **ne** anlatayım."

durduḳ durduḳ ***ne*** *_yāpmadān_olūyo* ***ne*** *yiměden_oluyo, işde ġāri ōle gidiyo baḳam* A/15-61
"Durduk durdu **ne** yapmadan oluyor **ne** yemeden oluyor, işte artık öyle gidiyor bakalım."

ne *çanaḳḳale fabriḳası ḳaldı,* ***ne*** *Lâpseki fabriḳası ḳaldı,* ***ne*** *ulubayı ḳaldı* B/2-86
"**Ne** Çanakkale fabrikası kaldı, **ne** Lâpseki fabrikası kaldı, **ne** ulubayı kaldı [çalışmadığım]."

vallā çoḳ şükür_allāḥa, ***ne*** *aç ḳaldım* ***ne*** *açıḳ ḳāldım* B/5-82
"Valla Allah'a çok şükür, **ne** aç kaldım **ne** açık kaldım."

ne *arman vā,* ***ne*** *oraḳ vā* B/13-24
"**Ne** harman var, **ne** orak var."

ya… ya…:

ya *būle yapın,* ***ya*** *gėlmi͡cen. valla_istersė gel, istersė_gelme diyo bizä* B/11-50
"Ya böyle yapın, ya gelmeyeceksiniz. Bize,isterse gel, isterse gelme, diyor."

ya *yatırdı* ***ya*** *yatırmadı, bilmiyosun ki n‿āptını, n‿ōldunu* B/24-31
"Ya yatırdı ya yatırmadı, bilmiyorsun ki ne yaptığını, ne olduğunu."

2.3.2.4. Cümle Başı Edatları

Şekil ve anlam bakımından birbiriyle ilgili cümleleri bağlayan edatlara *cümle başı edatları* denir. Başında geldikleri cümleyi, ya önceki cümleye ya da sonraki cümleye bağlarlar (Hacıeminoğlu 1992: 114; Ergin 1993: 334).

galiba, sanki:

bi tanė vā, hemen ***sanki*** *böle içi, ġabī ġırılıveriyo* A/14-43
Bir tane vat, hemen sanki böyle içi, kabuğu kırılıveriyor."

tarana ġoy baḳam, bulgur ġóy baḳam ***sanki*** *geliñiñ mi* A/27-105
"Tarhana koy bakalım, bulgur koy bakalım; **sanki** gelinin mi."

sanki *ne iş yaptırcaḳlā. çiyizlē biġada, para verdinen her yer çiyiz* B/18-80
"Ne iş yaptıracaklar **sanki**, Çeyizler Biga'da [var], para verdiğin zaman heryer çeyiz."

bi de çoḳ ta ġurutmuşum ***ġalbā,*** *ġırıḳ‿oluyo çoḳ* A/14-20
"Bir de çok da kurutmuşum **galiba**, çok kırık oluyor."
hacerden bi‿yaş falan büyük ***ġalbā*** A/6-64
"Hacerden bir yaş falan büyük **galiba**."

ama:

*yapaŕdıḲ_**emme** iki üç senedir ġāli biz de hazıra ġāldıḳ* A/11-53
Yapıyorduk **ama** iki üç senedir biz de hazıra kaldık artık."

*on dört yaşında ġaşdım, burä. çoḳ güçük ġaşdım **emme*** A/19-23
"On dört yaşında buraya kaçtım **ama** çok küçük kaçtım."

*de ġėnė ăskidi bu, ġėnė_olcek **emme** ġali ta yaza ġadā idāre oluncāz* A/23-35
"Yine eskidi bu [fırın], yine [tamir] olacak ama artık yaza kadar idare edeceğiz."

*ana bıḳmaz_ėvlatlādan **ama** ėvlatları bıḳar_anadan yavrım baḳ, bunu iyi ḳoy ḳulāna baḳ* B/2-109
"Bak,anne evlatlarından bıkmaz **ama** evlatları anneden bıkar yavrum, bak, bunu iyi koy kulağına."

*ḳollu hırḳa örüdüm herşē örüdüm **ama** şĭndi ḳollām tutmuyora* B/5-19
"Kollu hırka örerdim, herşey örerdim ama şimdi kollarım tutmuyor."

halbuki:

*ben gene geziniyom bu gidemiyō. **halbise** ólanları vā şĭde miğendiz. zengin.*A/21-21
"Ben gene geziniyorum, bu gidemiyor.. Halbuki şeyde(İstanbul'da) mühendis oğlanları var."

*ben_olsam ḳaç kere isterim, deyom. **halbu** çocuḳ ta ḳız da bi_arada* B/18-76
"Ben olsam kaç kereisterdim, diyorum. **Halbuki** çocuk da kız da bir arada [duruyor]."

hatta:

hatta ben iki tene äncām vā böle, hep yanımda durŭlā, ikisi de tuttum benim resmimi çekti, kedi_enceklerinnen A/13-29
"Hatta benim iki tane kedi yavrum var hep yanımda dururlar, ikisini de tuttum, kedi yavrularıyla benim fotoğrafımı çekti.

yalnız:

yalnız, yalnız ķızım sigara ķullanmadım. içki dēsėn hiç_āzıma ķoymadım B/9-13
"Yalnız kızım, sigara kullanmadım, içki desen hiç ağzıma koymadım."

davul yoķ şindi yalnız B/26-8
"Yalnız artık davul yok."

zaten:

ķırcalidėmişlē zātın. dedemi tanĭyom. annemin babasını, tanĭyom B/9-23
"Zaten Kırcaali'deymişler. Dedemi, annemin babasını tanıyorum."

zāti küy yoķ fazlā. sazlıķta barınamamışlā sinektēn
B/9-35
Zaten fazla köy yok (kalabalık değiller), sazlıkta sinekten barınamamışlar."

2.3.2.5. Sona Gelen Edatlar

Sona gelen edatlar, kelimelerin, kelime gruplarının veya cümlelerin sonuna gelerek onların önceki veya sonraki unsurlarla bağlanmasını sağlarlar. Aynı zamanda kuvvetlendirme fonksiyonu da üstlenebilen bu edatlar, kuvvetlendirme edatları adıyla da anılırlar (Hacıeminoğlu 1992: 218; Ergin 1993: 336). Bölge ağızlarında *da*, *dahi*, *bile* edatları yaygın olarak kullanılan edatlardır.

bile:

*şindi tavaları **bile** vā tavaları uññarın. seramik he he, seramik, seramik* A/2-62

"Şimdi onların tavalar **bile** var. Seramik evet seramik."

*hiç ana demeden düşmem ġaynanama, ġaynam **bile** demem hep anne hep ana dėrim* A/3-73

"Kayınvalideme anne demeden hiç bırakmam, kaynanam

bile demem hep anne derim."

*her sene öle bi‿ cevizlerim olūdu ķu benim çanaķķalä **bile** yollādım, satādım* A/14-39

"Benim her sene öyle bir cevizim olurdu ki Çanakkale'ye **bile** yollardım, satardım."

*hinci ġolāylıķ. yarma marma yoķ **bile**. hemen yıķa yıķa döķ* A/24-37

"Şimdi kolaylık, [domatesleri] yarma **bile** yok, hemen yıka dök."

*gėçen sene çoķtu bu sene de hiç yoķ. bu sene yā **bile** çıķmaz heraldē* B/1-87

"Geçen sene çoktu bu sene de hiç yok. Bu sene yağ **bile** çıkmaz herhalde."

*şindi bi‿çanaķ zĭtin ķoyuyon da baķmā canın **bile** istemĭr yĭmā̆* B/2-44

"Şimdi [sofraya] bir tabak zeytin koyuyorsun da canın **bile** istemiyor yemeği."

*haticeye **bile** ōle demişlē, bizim adatepede hısım vā figen.* B/5-25

"Bizim Adatepe' de akraba var Figen [ona ve]Hatice' ye **bile** [doktorlar] öyle demişler."

*unu da hoca dĕyo, o **bile** nasĭb‿olmēyo kimisine, deyo* B/18-17

"Hoca, o **bile** nasip olmuyor kimisine, diyor."

vallā bizde dört tane tavuḳ var, onnā da yumurtlāmıyo ***bile*** *yani* B/25-34

"Valla bizde dört tane tavuk var onlar da yumutlamıyor **bile**."

bilenek:

ġardeşini de aldı urē, ġardeşi de una yemek ***bilenek*** *yapıyo* A/4-79

"Kardeşini de oraya aldı, kardeşi de ona yemek **falan** yapıyor."

gelibola gütümüş, uñuñ da yarısını satmış, beş_altı ***bilenek*** *vā* ***bile*** *içinde* A/5-90

"[Narları]Gelibolu'ya götürmüş, onun da yarısını satmış, [sandığın] içinde beş altı [tane] **falan** var bile."

biz ***bileñek*** *o oḳuldŭ_oḳuduḳ* A/13-37

"Biz **bile** o okulda okuduk."

bilen / bilene:

Bu edat, Türkmen Türkçesinde yaygın şekilde kullanılır ve iki araç hâli ekinin üst üste gelmesiyle oluşmuştur (Kara 2012: 121). Anadolu ağızlarında da varlığını devam ettirir, Hazar ötesi Türk lehçelerinin Anadolu ağızlarındaki kalıntısı olarak görülür.

ben ōlana gēsin de däyom, baḳ ellerim ***bilen*** *bayılındı, şēleden_işte ḳırda yapıyoz ya* A/6-102

"Bak ellerim **bile** şeylerden(otlardan, çırpılardan vb.) işte, kır yapıyoruz ya, bayılındı(kötü oldu) [bu yüzden] ben oğlana [köye] gelsin diyorum."

saatların birlerinde ikilerinde hep_gāldi. ameliǐyat şė_olduna ***bileñ*** *hep dolaşmā* A/27-94

"Ameliyat olduğunda, dolaşmaya saatin gece birinde ikisinde **bile** hep geldi."

acıḳ peynir ***bilene*** *ḳızardēm de yiyin. yumurta filéne bişirēm* A/4-43

"Biraz peynir falan kızartayım, yumurta **falan** pişireyim.

da / de:

yav şöle yavız_ot ***da*** *yavız yĭ* A/15-23
"Şöyle düzgün otur **da** güzel ye."

eski yazıyı yapıyoz ***da*** *yeniyi bilmeyoz çocum* A/16-5
"Eski yazıyı okuyoruz **da** yeniyi bilmiyoruz çocuğum."

bēş tėnė. beşi ***de*** *ävlendi. bi_didelē bi_nine ġaldıḳ biz* A/18-13
"Beş tane [çocuğum var], beşi de evlendi. Biz bir dedeyle bir nine kaldık."

ḳabā ***da*** *ekerim, bi_kökeninde on tānĕ_olur* B/5-86
"Kabağı **da** ekerim, bir kökeninden on tane olur."

dövėn de vā, saban vā B/22-34
"Saban var, düven **de** var."

şurda harman yerinde ḳapĭ_yapıyolā hepçĭ_urda, dide ***de*** *āmet* ***te***
rėmziye ***de*** *hemen şurda* A/4-2
"Hepsi şurada harman yerinde kapı yapıyorlar; dede **de**, Ahmet **de**
Remziye **de** orada."

genç ***te*** *ōsam gelin vėricek* A/18-50
"Genç **de** olsam gelin verecek."

2.3.3. Çekim Edatları

Bir isimden sonra gelip eklendiği isimle başka kelimeler arasında çeşitli anlam ilgileri kuran edatlara *çekim edatları* denir. (Hacıeminoğlu 1992: 1; Ergin 1993: 345). Yalın hâldeki bir isimden sonra veya çekim eklerinden birini almış bir kelime veya kelime grubundan sonra gelen bu edatlar çekim ekleriyle aynı görevi yaparlar. *Beri*, *gibi*, *göre*, *için*, *ile*, *kadar*, *karşı*, *sonra* gibi edatlar, bölge ağızlarında çok kullanılan çekim edatlarıdır.

bäri:

beri edatı, ayrılma hali eki almış kelimelerden sonra gelerek genellikle zaman bildiren zarflar meydana getirir.

yirmi yaşından beri *hep baş_ārısı, baş_ārısı, baş_ārısı* A/1-52
"**Yirmi yaşından bu yana** hep baş ağrısı çektim."

doḳtur bi̇̆_çare bulmadı tā ***ḳaç seneden beri*** A/23-11
"Doktor **kaç seneden beri** bir çare bulamadı daha."

bıldırdan beri *bi_sene_oldu, vēselēye u ġızı, diyom ben de* B/18-75
"**Geçen yazdan beri**, bir sene oldu; verseler ya o kızı diyorum ben de."

bi aydan beri *bālayom makineye, ondan sona, on_daḳḳa sona sigara içiyom* B/24-2
"**Bir aydan beri** makineye bağlıyorum, arkasından on dakika sonra sigara içiyorum."

gibi:

Bu edat, birlikte kullanıldığı kelimeye benzetme anlamı katar.

Bölge ağızlarında yazı dilindeki şekliyle kullanılır.

ben bazar yanlāndā ***mecnun gibi*** *ālādım* A/3-46
"Ben Pazar yanlarında **mecnun gibi** ağlardım."

önceden, ***sizin gibi*** *gėnçkene, bu Lâpsekiden çanaḳḳalecı̈̆ni bilirdimdi* A/5-12
"Önceden, **sizin gibi** gençken, Lâpseki'den Çanakkale'ye [herkesi] bilirdim."

şinciki gibi *nėrde, fakirlikti önce* A/18-25
Önce(ki) [zamanlarda] fakirlik [vardı], **şimdiki gibi** [zenginlik] nerede."

billē ***çadır gibi*** *çiçek böle appacıḳ üstü çiçek* B/4-43

"Vallahi [fasulyeler] böyle **çadır gibi** bembeyaz çiçek [açmış durumda]."

süs ḳabā ekēdim, ḳızannar_oynasın deye tavana ḳoyadım büle, ***portaḳal gibi*** *asādım* B/5-90
"Çocuklar oynasın diye süs kabağı ekerdim, [sonra] tavana böyle **portakal gibi** asardım."

göre:

Yönelme hali eki almış olan kelimelerden sonra kullanılarak

bu kelimelere görelik anlamı katar.

diğeri böle ***oldĭne göre*** *on_üç parça* ***oldĭne göre.*** *yav hani ĭŋsan, allahın öldürmėdĭ ölmėyo be* A/27-69
"Diğer [çocuk] böyle olduğuna göre, [oğlumun ayağı] on üç parça olduğuna göre hani [ben diyorum ki] Allah'ın öldürmediği ölmüyor."

yā, ***una göre*** *iki metre ḳaput veridilē* A/4-117
"[Eskiden insanların ihtiyacına bakar] **ona göre** iki metre kaput [bezi] verirlerdi."
Ḳabıḳlarım büyüktü, yasdācım büyüḳ, Ḳabıḳları da filen büyüḳ açıyom ***una göre*** A/14-74
" Yufkalarım büyüktü(r), yastacım büyük [olduğu için] yufkaları da **ona göre** büyük açıyorum."

yufḳa açıyōs maşĭnġo ***tepsiye göre*** B/15-34
"Maşınga [kuzine sobası]nın **tepsisine göre** yufka açıyoruz."

ile:

Bu edat, araç ve birliktelik ilgisi kurar. Bölge ağızlarında çok işlek olan bir son çekim edatıdır. Çeşitli ses olayları sonucunda birçok alamorfu ortaya çıkan bu edat hakkında araç hâli ekleri bahsinde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

için:

Bu edat, birlikte kullanıldığı kelimeyle beraber sebep ve amaç ilgisi kurar. Bölge ağızlarında bu edatın ses olaylarından kaynaklanan farklı kullanımları vardır.

ne zėytini ġaldı ayvalıḳta toplamadīmız ***borç_için,*** *hani annemlēde gene* A/2-22
"Annemlerle [beraberken] **borç [ödemek] için** ne Ayvalık' ta zeytini kaldı toplamadığımız…"

bi_de ḳırdan geliyoz ya u sebepten, ***yorġun gēdĭm_için*** *zor gelĭyo yemek yapması* A/6-1145
"Bir de kırdan yorgun geliyoruz, o sebeple, **yorgun geldiğim için** yemek yapması zor geliyor."

çeşmenin yanda, sėn ġalcėn, bėñ ġalcėm ***onŭn_için*** *ḳan_aḳıdıyolā* A/12-11
" Çeşmenin yanında [burada] sen kalacaksın ben kalacağım [diye kavga ediyorlar] **onun için** kan akıtıyorlar."

ē n_āpçan, ***ekmek pāsı için*** *herdem dolaşıyosun n_apçaksın* B/1-33
"E ne yapacaksın [sen de] **ekmek parası için** herdem dolaşıyorsun."

mecidiye, köy parası varmış u zaman, öle u parālė alınmış da ***unun_için*** B/3-6
" Mecidiye [denen] köy parası varmış [ve] o zamanlar öyle o parayla alınmış [bu köyün yeri] **onun için** [de bu köye Mecidiye denmiş]."
e_onlar tabi ***meslēni değerlendirmek_için*** *ḳarabiġaya gidiyorlar* B/14-47
"Onlar [babamlar fırıncılık] **mesleğini değerlendirmek için** Karabiga'ya gidiyorlar."

tatlı için *de ıslāḳḳā, boşnāçkĭ* B/15-10
" Boşnakçada **tatlı için** de ıslakka [deniyor]."

kadar:

Bu edat, karşılaştırma, miktar, benzerlik gibi ilgiler kuran son çekim edatıdır. Bölge ağızlarında *ḳadar, ḳadarı ḳadan, ġadā*, *ġadan*, şekillerinde kullanımına rastlanmıştır. Mustafa Öner, *kadar* edatının karşılaştırma ve sınırlandırma işlevleriyle kullanıldığını Balkan ağızlarındaki *kadan* ve *kadak* şekillerinin *-A dek* ile *-A kadar* edatlarının karışması sonucunda oluştuğunu ifade etmiştir (2003: 150).

*gēsin baḳam, **burė ḳadan**, acıḳ gēsin baḳam, u bilir*
A/7-13
"[Söyle de] azıcık **buraya kadar** gelsin bakalım, [kaç yaşında olduğumu] o bilir."

*yapĭyoz **yĭcek ḳadarı** gene. yapĭyoz, olŭsa olū. sular gelirse sularız, gėlmedi mi ḳuruyere, yėnden sulayeriz* B/1-66
" Gene [dalından] **yiyecek kadar** [bahçe] yapıyoruz. Sular gelirse sularız, gelmedi mi [sonra] kuruyor yeniden suluyoruz. Olursa olur."

*baḳ dün, **akşama ḳadar** yanına dar yėrde, yanına yaptım dikine yaptım*
B/6-23
" Bak dün **akşama kadar** dar yerde [traktörle] yanına dikine yaptım [çift sürdüm]."

*gene bāçėmi de yaptım, **Ḳızaññara yĭcek ġadā*** B/8-50
" **Çocukların yiyeceği kadar** bahçemi yaptım gene."

***nah bu ġadan** çocuḳ yatıyo ġānımda* A/3-38
"**İşte bu kadar** çocuk karnımda yatıyor"

*ben şindi gidemeyom**, u ġadā mantarlā** çıḳtı da güvenemiyom ġızım ġari* A/8-36
"Kızım, şimdi mantarlar **o kadar** [çok] çıktı da [kendime] güvenemiyorum artık [diye toplamaya] gidemiyorum."

ē bi_başladı bārma ḳızan, aḳşam ***yatsıya ḳadar*** *vefāt_ėttī* B/11-70

"Çocuk bir bağırmaya başladı **akşam yatsıya kadar** [da] vefat etti."

karşı:

Bu edatın Lâpseki ve çevresi ağızlarında kullanımı çok sınırlıdır ve çoğunlukla yüklemi zaman bakımından niteleyen zart tümleçleri meydana getirir.

sabā ġarşı *gene geliye* B/18-104

" **Sabaha karşı** gene geliyor(lar)."

sonra:

Genellikle uzaklaşma hâlinden sonra veya yalın hâlden sonra gelen *sonra* edatı bölge ağızlarında ses olaylarından kaynaklanan alamorflu kullanımlarıyla çok işlek halde bulunurlar.

ondan sona *bi de sopa atıyollā ḳızanlara* B/23-33

"**Ondan sonra** bir de çocukları dövüyorlar."

yāni üvey ġardeşiz ama bi_yerde böyüdük ettīmizden, fāik çocuḳları da severim, melē de severim, ***urdan sonacāzıma*** A/5-26

"**Ondan sonra** aslında üvey kardeşiz ama bir yerde büyüdüğümüz için çocukları, Faik' i de Melek'i de, severim."

urdan sonacāzım, *sen ben bana ġaşıḳ vēdi allahım ġaşīm yoḳdu benim* A/5-104

"Ondan sonra, benim kaşığım yoktu, sen ben [başkaları, elalem] bana kaşık verdi."

ondan sōna *da bi_serseriniñ birine gittidi, hadi u da öldü geberdi gitti* A/5-23

"**Ondan sonra** da serserinin biriyle evlenmişti haydi o da öldü, geberdi gitti."

ortaoḳula gitti, iki sene gitti ortaoḳula da ***undan sonā*** *büyüyüvēdi, ġaldı sınıfta da utandı gitmē̄* A/6-65
Ortaokula iki sene gitti **ondan sonra** büyüyüverdi sınıfta da kalınca [okula] gitmeye utandı.

yaḳādıḳ, ġaynadırdıḳ, ***undan sona****,* ***soğŭduḳdan sona*** *süzā̄ ġóyādıḳ damacanımıza, şişemize her nēse* A/11-61
"[Ocağı yakardık, [sütü] kaynatırdık **ondan sonra**, **soğuduktan sonra**, süzer [tereyağımızı] damacanamıza [veya] şişemize her ne varsa [ona] koyardık."

ondan sōnacım*, eczānelē̄ şelē̄, depolardan ilaç_aldıḳ, urė ilaç göttük fabriḳalara* B/2-78
"**Ondan sonra** eczanelerden depolardan ilaç aldık, oraya fabrikaya ilaç götürdük."

urdan sona*, üç dörd_aşamı_oyun_olurdu* ***sona*** *sabāsına mevlit_olurdu* A/1-97
" Ondan sonra [düğünde] üç dört akşam oyun **sonrasının** sabahı mevlit okutulurdu."

undan sona *bi_hastalandı, üle fälç gäldi.* ***undan sona*** *yirmi dört saatte gitti mezarlā̄* A/8-52
"Ondan sonra bir hastalandı [ve] felç öyle geldi. **Ondan sonra** yirmi dört saatte mezarlığa gitti."

yaḳādıḳ, ġaynadırdıḳ, ***undan sona****,* ***soğŭduḳdan sona*** *süzā̄ ġóyādıḳ damacanımıza, şişemize her nēse* A/11-61
"[Ocağı yakardık, [sütü] kaynatırdık **ondan sonra**, **soğuduktan sonra**, süzer [tereyağımızı] damacanamıza [veya] şişemize her ne varsa [ona] koyardık."

şiñdi ilkin acıḳ duzla ovalā̄yom ***undan sona*** *da yağını peynirini herşėsini içine ġoduna yağını ekip hepsini birden halladerim* A/14-62

“İlk önce azıcık tuzla ovalıyorum **ondan sonra** da yağını, peynirini, herşeyini içine **koyduktan sonra** hepsini birden karıştırırım, [tepsinin] yağını ekerim.”

bi_kere ḳırḳı çıḳınca ġadā yapmuylā döşē. ***ḳīrḳından sona*** *yapāla* A/16-89
“Bir defa [bebeğin] kırkı çıkıncaya kadar döşeğini yapmazlar. **Kırkından sonra** yaparlar.”

ḳız ḳardeşim, bi_haftanın_içinde ḳızḳardeşimi gömdüm ōlanı dā. ***bi_sene geşti sona*** *gömdüm gene ḳardeşimin gelin_öldü* B/15-43
“Bir haftanın içinde [hem] kızkardeşimi [hem] de oğlumu gömdüm. **Bir sene geçti sonra** gene kardeşimin gelini öldü, [onu] gömdüm.”

TARTIŞMA VE SONUÇ

Lâpseki yöresi, ses ve yapı özellikleri bakımından Oğuz Türkçesinden gelişmiş diğer Batı Anadolu ağızlarıyla birçok ortak yönü bulunan bir ağız bölgesi olmakla birlikte farklı zamanlarda Balkanlar'dan aldığı göçlerle bazı yeni özellikler taşıyan ikinci bir ağız tabakasına da sahiptir. Dolayısıyla bu ağız bölgesinde, baskın ve kurallı Oğuzca unsurlar yanında hem Hazar ötesi Oğuz-Kıpçak karışımı lehçe özellikleri hem de Rumeli ve Balkan ağızlarına mahsus özellikler görülmektedir. Bölge ağızlarının, tespit edilebilen ses ve yapı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

Ses Bilgisi Özellikleri

1. İki hecesinde de düz geniş ünlü bulunan kelimelerin birinci hecesindeki geniş ünlüler, bölge ağızlarında darlaşmaktadır. İkiden fazla heceli kelimelerde üçüncü veya dördüncü hecedeki ünlünün de darlaştığı görülmektedir.

yidi "yedi" A/27-67
nileri̅ "neleri" B/2-79
domatis domates" B/17-82
kiyat "kağıt" B/24-23

2. Bazı kelimelerde iç sesteki vurgusuz hece ünlülerinin yanlarındaki seslerin etkisiyle darlaştığı tespit edilmiştir.

bişi̅l̅ā̅de "birşeylerde" A/26-37
ḳapėyi̅r̅im "kapatıyorum" B/1-72

3. Üçüncü teklik şahıs zamiri başta olmak üzere ilk seste bulunan yuvarlak geniş ünlüleri de bölge ağızlarında darlaşma eğilimindedir.

una "ona" A/1-23
unu "onu" A/26-2, B/4-15
urası "orası"A/6-47, B/11-96

4. Bölge ağızlarında önlülük-artlılık uyumu, yazı diline nazaran daha ileridedir. Yazı dilinde uyum dışı olan bazı ekler ve ekleşme eğiliminde olan bazı edatlar da bölge ağızlarında önlülük-artlılık uyumuna girmektedir.

kirėz "kiraz" A/4-33
ḳıymatlı "kıymetli" A/7-35, B/2-122
varısa "var ise" A/24-43
yapĭvarım "yapıveririm" B/5-15

5. Bölge ağızlarında, düzlük-yuvarlaklık uyumunun yazı diline göre daha ileride olduğu tespit edilmiştir. Yazı dilinde ilk hecesinde düz geniş, ikinci hecesinde yuvarlak ünlü bulunan uyum dışı kelimeler, bölge ağızlarında uyuma girmektedir.

ifālaḳtım "ufaktım" A/7-23
yavrım "yavrum" B/2-66, B/5-7, B/17-51
pamıḳ (<Far. *panbuk*) "pamuk"A/4-102, B/19-2

6. Kelime başındaki /k/, /p/, /t/ ünsüzlerinin tonlulaşması, Oğuz grubu lehçe ve ağızlarının belirgin ses özelliklerinden biridir. Bu ses değişikliği, Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde de sistemli bir şekilde meydana gelmektedir. Ancak, özellikle göçmen ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi tonsuz şekiller tercih edilmektedir.

ġāve "kahve" A/19-28
bazar "pazar " A/3-46
cingėnė "çingene" A/4-59
daḳāmış "takarmış" B/22-42
ġış "kış" B/1-46

7. Bölge ağızlarında, ilgi eki, ikinci teklik şahıs iyelik eki, iyelik kaynaklı ikinci teklik ve çokluk şahıs ekleri ile ikinci çokluk şahıs emir ekinde genizsi /n/ ünsüzü korunmuştur. Zamir kaynaklı ikinci teklik ve çokluk şahıs ekleri ile üçüncü çokluk şahıs emir eki de zaman zaman genizsi /n/ ünsüzüyle telaffuz edilmektedir.

ġäsiññe "gelsinler" A/23-29
kesmeseñ "kesmezsen" A/19-8

işcāziñ "işceğizin" A/11-9
çocūñ "çocuğun" A/3-30, B/11-51

8. Bölge ağızlarında, kapalı hecenin son sesi durumundaki /r/ ünsüzünün kurallı olarak düştüğü tespit edilmiştir. İç seste ve son seste görülen bu ses olayı, Bölgenın karakteristik özelliklerinden biridir. Bu ses olayının etkisiyle, öndeki ünlü uzun telaffuz edilir.

bilī̇sin "bilirsin" A/6-17, B/22-51
olū "olur" A/9-22
boyādılā "boyardılar" A/4-143
boşvā- "boşvermek" B/2-61
tālėlēmiz "tarlalarımız" B/9-63

9. Bölge ağızlarında, /r/ ünsüzü kadar düzenli olmasa da iç seste kapalı hecenin son sesi durumundaki akıcı /l/, /n/, /y/ ünsüzleri ile sızıcı /ğ/ ve /h/ ünsüzlerinin düştüğü tespit edilmiştir. Bu sesler düşerken de öndeki ünlüde telafi uzunluğu oluşur.

kōlü "köylü"A/1-2
gēmeyiz "gelmeyiz" A/19-15, B/25-14
ī̇tiyar "ihtiyar" A/1-20, A/8-56
yā "yağ" A/16-50 *tereyā* "tereyağ" B/15-39

10. Bölge ağızlarında, bazı kelimelerin ön sesinde /h/ ünsüzü türediği tespit edilmiştir. Bu ses olayı, bazı kelimelerde kurallı ve düzenli biçimde, bazı kelimelerde de kuralsız biçimde ortaya çıkabilmektedir.

hinci "şimdi" A/16-55
haşı "aşı" B/18-28
helbet "elbet" B/18-52

11. Hikâye birleşik zaman ve ek fiilin bilinen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs çekimlerinde son seste /n/ türemesi bölge ağızlarındaki ses olaylarından biridir.

lastī̆nē̆din "lastiktendi" B/18-42
vādın "vardı" B/23-6

12. Ünsüz benzeşmeleri bölge ağızlarında yaygın görülen ses olaylarından. biridir. Kelime içinde ilerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla meydana gelen bu ses olayı, özellikle /n/ ve /l/ ünsüzleri arasında kurallı ve düzenli olarak meydana gelmektedir. Son sesinde /m/, /n/ ve /ñ/ ünsüzleri bulunan kelimelerden sonra /l/ sesiyle başlayan bir ek geldiğinde, ekin ilk sesindeki /l/ ünsüzü ilerleyici benzeşme yoluyla /n/ sesine dönüşür.

onnar "onlar" A/1-11
günnük "günlük" A/2-6
fidannıḳlāmız "fidanlıklarımız" A/5-32, B/6-34
dinnedi "dinledi" B/2-93

13. Bölge ağızlarında, tasvir fiilleriyle oluşturulan yapıların şimdiki zaman fonksiyonunda kullanıldığı tespit edilmiştir.

uyuyup_duru "uyuyor" A/8-51
ūraşıp duruyola "uğraşıyorlar" A/1-15

14. Bölge ağızlarında, iç sesteki komşu ünsüzlerden ikincisinin çoğu zaman tonlulaştırıldığı görülmektedir. Bu ses olayı, ünsüz uyumunu aksatmaktadır.

işde "işte" A/7-26, A/8-14, B/8-16, B/24-17
rahatcana "rahatça" A/15-53
asgere "askere" A/3-21, A/7-13, B/25-23
alışġanlıḳ "alışkanlık" A/14-68

15. Bölge ağızlarında son sesinde /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri bulunan kelime tabanlarına ilk sesinde tonlu ünsüz bulunan ekler gelebilmektedir.

yoḳdu "yoktu" A/5-105, B/18-65
bıraḲdım "bıraktım" A/3-79
n_apçan "ne yapacaksın" B/2-115

16. Özellikle yörük köylerinde, son sesinde /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri bulunan bir kelimeden sonra ilk sesinde ünlü bulunan bir kelime geldiğinde ilk kelimenin son sesindeki bu ünsüzlerin tonlulaşma eğilimde olduğu tespit edilmiştir.

yoḴ_aḳlım "aklım yok" A/11-13
rahmeT_eylesin "rahmet eylesin" A/3-17

17. İki ünlü arasında veya hece sonunda /ğ/ > /v/ değişmesi, bölge ağızlarında sık görülen ses olaylarından biridir. Bazı araştırmacılar tarafından Kıpçakça bir unsur olarak kabul gören bu ses değişikliği, araştırma bölgemizde bazen düz ünlüler yanında da meydana gelmektedir.
dōvdū_dovalı "doğdu doğalı" A/9-4
sovan "soğan" A/18-58
yıvdım "yığdım" B/4-71

18. Araştırma bölgemizde örneklerine sık rastlanan ünsüz değişmelerinden biri de kapalı hece ve kelime sonundaki /ç/ ünsüzlerinin süreklileşerek /ş/ ünsüzüne dönüşmesidir. Birçok araştırmacı tarafından Kıpçakça bir unsur olarak kabul edilen bu ses değişikliği ancak kapalı hecenin son sesi durumundaki /ç/ ünsüzünde meydana gelmektedir.

ġaşdım "kaçtım" A/19-18
genşlīm "gençliğim" A/1-51
geşti "geçti" B/16-69

19. Bölge ağızlarındaki çok yaygın ses olaylarından biri de hece kaynaşmasıdır. Birbirine komşu hecelerden ikincisinde bulunan /ğ/ (</g/ < /k/), /y/ ünsüzlerinin erimesi ve yan yana gelen iki ünlünün birleşmesiyle hece kaynaşması meydana gelir. Bu ses olayı ile yan yana gelen ünlüler, birleşerek uzun ünlüye dönüşmektedir.

sancāñı "salıncağını" A/1-90
ġāḳtı "kalktığı" A/6-101
dėrmen "değirmen" B/13-52
ḳorduḳ "koyardık" B/19-26

20. Lâpseki ağızlarında, dudak ünsüzleri yanındaki düz ünlüler yuvarlaklaşma eğilimindedirler. Bu özellik genellikle göçmen köylerinde görülmektedir.

bubamla "babamla" A/26-22
o zuman "o zaman" B/25-29
bobam " babam" B/27-6
müsāfirlē "misafirler" B/25-10

21. Bazı örneklerde yuvarlaklaşma olayının ünlü benzeşmesine bağlı olarak gerçekleştiği görülmüştür. Bu ses olayı, özellikle *ki* bağlacında görülür.

gidemāyom ḳu "gidemiyorum ki"A/5-22
bilmeōm ḳu "bilmiyorum ki"A/5-24
yapămıyo‿ḳu "yapamıyor ki" A/26-54
bilmėyo ḳu "bilmiyor ki"A/9-61
ekilmėyo‿ḳu "ekilmiyor ki" A/9-58

22. Türkçede vurgusuz orta hece ünlülerinin düşmesi, yaygın ses olaylarından biridir. Orta hecedeki /l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /y/ ve /z/ ünsüzleri, yanlarındaki /a/, /e/, /ı/, /i/, /u/, /ü/ ünlülerini etkiler ve kısaltırlar. Bölge ağızlarında da bu şartları taşıyan orta hece ünlülerinin çoğu zaman normalden daha kısa söylenir, bazen de düşer.

gėtĭriyo "getiriyor" A/2-38
ne‿bileyĭm "ne bileyim" B/16-72
çekişĭyom "çekişiyorum(kızıyorum)" B/4-8

Şekil Bilgisi Özellikleri

1. Bölge ağızlarında ikinci teklik şahıs iyelik, iyelik kaynaklı ikinci teklik ve çokluk şahıs, ikinci çokluk şahıs emir ve ilgi eklerinde genizsi /n/ ünsüzü korunmuştur. Zamir kaynaklı ikinci teklik ve çokluk şahıs ekleri ile ikinci ve üçüncü çokluk şahıs emir ekleri de zaman zaman genizsi /n/ ünsüzüyle telaffuz edilmektedir.

ġonuşuñ "konuşun" A/13-24

ġäsiññe "gelsinler" A/23-29
ǐsañıñ başına A/27-79

2. Bölge ağızlarında, çokluk ekinden sonra ünlüyle başlayan bir ek veya kelime gelmediği durumlarda, ekin son sesindeki /r/ ünsüzü eriyerek çoğu zaman düşer. Ünsüz düşmesinin etkisiyle ünlüsü de uzun telaffuz edilerek {+*lā* / +*lā̄* / +*lē*} şekillerine dönüşür. Çokluk eki, son sesinde /m/, /n/ ve /ñ/ ünsüzleri bulunan kelimelerden sonra geldiğinde ise ilerleyici benzeşme yoluyla {+*nā* / +*nā̄* / +*nē*} şekilleriyle kullanılır.

bacaḳlāmdan "bacaklarımdan" A/16-13
amcalām "amcalarım" B/17-43
göçmennā̄ "göçmenler" A/12-9
ḳızannarım "kızanlarım, çocuklarım"B/20-4

3. Aslında *il-* fiilinin {-*A*} zarf-fiil ekiyle birlikte kalıplaşmasıyla *ile* edatı, zamanla ek hâline gelmiş ve Türkiye Türkçesindeki {+*lA*} araç hâli ekini oluşturmuştur. Bölge ağızlarında, araç hâli ekinin {+*IlAn*}, {+*lAn*}, {+*InAn*}, {+*nAn*},şekilleri kullanılmaktadır.

ġızlan "kız ile" A/27-87
sabannan "saban ile" B/5-58, B/22-26
unnarılan "onlarla" A/4-103

4. Bölge ağızlarında, geniş zaman ekinin ikinci ve üçüncü teklik şahıs çekimlerinde zaman ekinin yardımcı ünlüsü genellikle uzun telaffuz edilir. Bu ses olayında, son sesinde ünsüz bulunan fiil tabanlarıyla zaman eki arasındaki yardımcı ünlü uzun telaffuz edilirken geniş zaman ünlüsü de düşer. Son sesinde ünlü bulunan fiil tabanlarına eklendiğinde de fiil tabanındaki ünlü uzun telaffuz edilebilmektedir. Göçmen köylerinde bu ses olayına daha az rastlanmaktadır.

bilǐsin "bilirsin" A/6-17, B/22-51
daḳāsın "takarsın" A/13-19
alır gidē "alır gider" A/18-39
geliverǐ "geliverir" B/8-37

5. Bölge ağızlarında, geniş zaman ve şimdiki zaman kiplerinin birinci teklik şahıs çekimleri bazen {*-(I)n*} şahıs ekiyle yapılır.

çalışıyorun "çalışıyorum" I-B/1-41
ġaçıyon "kaçıyorum" I-A/27-61
gelirin "gelirim" I-A/7-47
ġılārın "[namaz] kılarım" I-A/37-25

6. Birkaç istisna dışında {*-A*} istek eki kullanılmaz. Bu kipin yerine, istek fonksiyonundaki emir ve şart kipi ekleri kullanılmaktadır.

hadi ***ziyan_olmasın*** *dedim* A/4-11
"Hadi **ziyan olmasın**, dedim."

verin *bi_arada dursunnā* B/18-56
"**Verin** bir arada dursunlar."

keşke biz de o ḳadā ***yaşasaḳ*** B/4-43
"Keşke biz de o kadar **yaşasak**."

7. Bölge ağızlarında, {*-AsI*} sıfat-fiil ekinin yönelme hâli ekiyle birlikte birlikte oluşturduğu yapılar, birleşik zarf-fiiller meydana getirmektedir. Benzer yapılar, {*-IncA*} zarf-fiil ekinde de görülmektedir.

ġötŭdŭḳ ä ***varasıya*** *gene filim milim çekmişlā, filim* ***çekesiyē*** *burdan ġörünmēz mi vidā ġırılmış burdan_işte* ***düşesiyē*** A/27-35
"[Hastaneye] götürdük **varır varmaz** tekrar film falan çekmişler, film **çekilince, düştüğü zaman** görünmeyen vidanın buradan kırıldığını [görmüş doktorlar]."

bi_ḳaşıḳ tārna pişirilē, birē ḳaşıḳ ***alınca****, ben ḳalırdım* B/21-56
"Az tarhana pişirirler. [Herkes] birer kaşık **alınca** [biterdi] ben kalırdım."

8. Bölge ağızlarında gelecek zaman eki, ünlü düşmesi sonucunda {*-cAk*} şekliyle kullanılır. Birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde son sesteki /k/ ünsüzü de düşerek, {*-cA*} halini alır.

yapamecen " yapamayacağım" B/4-72
yatırcek"yatıracak" B/24-31
sıḳmā̈cän "sıkmayacaksın" A/27-6
ġalcen "kalacaksın" A/12-11

9. Bölge ağızlarında, gereklilik kipinin, genellikle {*-mA isim-fiil eki + iyelik eki + lazım*} yapısıyla ifade edildiği tespit edilmiştir.

bi‿topaḳla olmaz o iş. buñu ***yimen lazım*** A/15-21
"Bir lokmayla sofradan kalkılmaz. Bunları **yemeniz lazım**."

dōruya dōru ***konuşmaḳ lazım*** B/11-36
"Doğrusunu **konuşmak lazım**."
e buna da ***yapmam lazım*** B/17-37
"Buna da [aynı çeyizi] **yapmam lazım**."

10. . Göçmen köylerinde, şimdiki zaman ekinin üçüncü teklik şahıs çekiminin bazen {*-yera*} ve {*-yer*} ekleriyle yapıldığı görülmektedir. Yörük köylerinde bu ekin kullanımına rastlanmamıştır.

olmaz, deyir sedef te ben nası yapem, ben cezālanırım, ***deyera*** B/4-74

"Sedef; olmaz ben nasıl yapayım, diyor; ben ceza alırım, **diyor."**

yaper *da* ***ġetiriveriyera.*** B/21-47
"Yapıyor da **getiriveriyor**."

bi‿ayı geşti, iki‿ay **oluyėr‿**ama B/21-21
"Bir ayı geçti ama iki ay **oluyor.**"

11.{-AlI} zarf fiil eki, eklendiği fiillere "*-dığından beri*" anlamı katar ve yüklemin ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar meydana getirir. Bölge ağızlarında, ekin tek başına kullanıldığı örneklere rastlanmaktadır.

altmış senĕ‿oldu ben burē ***geleli*** A/1-2

"Ben buraya **geleli** altmış sene oldu."

ben‿onnarı ***gömeli*** *çoḳ‿oldu* A/25-85

"Ben onları **gömeli** çok oldu."

*otuz sene oldu ġalĭ beyim‿****öleli*** B/2-62

"Eşim **öleli** artık otuz sene oldu."

METİNLER

A Bölgesi (Yörük Köyleri)

A/1

Derleme Yeri: Yenice Köy
Kaynak Kişi: Embiye Bigaalan
Doğum Yeri ve Yaşı: Beyçayır Köyü/ 80
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: geçim kaynakları, köy adetleri.

Doğduğundan beri bu köyde miydin teyze?

yenice kȏlü dı̄lim, beyçayırından gēdim. altmış senĕ‿oldu ben burē geleli. gelin gēdim. sėksen yaşındayım.

Ne işle uğraşıyorsunuz bu köyde, çiftçilik mi?

çifçilikle üraşıyoz. yirmı̆‿üç sene oldu didė öleli. yirmı̆‿üç sene, an ı̆ ḳalp krizinden gitti. hiç‿annayamadıḳ. urdān sōna işte çocūm da ȫrėtmendi. emekli oldu şindi, o baḳıyo bėnė. sālıḳ işleri ondan‿ oluyo. tālam tavlam bi‿şeyim yoḳ. bi‿şeyı̆m yoḳ. tā önceden gėçiniyoduḳ ama üç‿tane tālası vādı adamın. ikisini ōlan‿aldı, biriñı̆ de ġız‿aldı. üleştilē, bėnė bi‿şey ġalmadı. bu evlā̆ de şėy, nine de ġaynanām. ġaynanam tā beş senĕ‿oldu öleli. hep‿ikimiz bėrābē durduḳ burdā. urdan sonā şey yaptı. u da evlēri de ġaynanamın zati, tālalā çoḳ ġaynanamındı. ġaynanamındı üleştilē. üç tėne tāla düştü zati benim‿adama. bi‿tane ġız, görümcem vā, bi‿tanē ġaynım vā ta onnar‿işte üşėltilē. urdan sona şimdi işte benim bişeycā̆zim yoḳ. böle oturuyom. baḳıyo çocūm gene bėni. iyi kötü baḳıyo. üç tėnė çocuḳ oḳuduyo benim çocūm, üç tėnē̆. üniverstede. biri izmirdä oḳuyo, biri şėyde oḳuyo, ḳıbrısta, biri burda şeye gidiyo lisē̆ gidiyo. üçüncü sınıfta mı dördüncü sınıfta mı bu sene lisedĕ‿urda. işte beni de baḳmā

ūraşıp duruyola‿işte, iştĕ‿öle. ĭtiyar‿māşı da aldırmadı benim‿olān bėnē̆…e‿valla pişmăn‿oluyom şėtmedĭme, almadīma. pişman‿oluyom. hiç, elim para görmüyo ki. baḳıyo, baḳıyolā ama nası baḳıyol ā. bi‿parça yemēk getĭriyolā, ekmėmĭ‿alıyolā, şeyimi ödėyolā, suyumu ödėyolā, urdan, ceyranımı ödėyolā, hepsini ödėyolā. bi‿şey düşünmeyom amā, çoḳ zor çocuma, çoḳ zor. çocūmun‿üstüne yüküm çoḳ.

Neden yük olasın. O bunu seve seve yapıyordur.

o da ōle deyo bana. çoḳ seviyo çocum beni, çoḳ ėyi ammā yüḳ‿oluyon deyi kendi kendime üzülüyom. cennet mekānı olsun benim‿evladımın. hėr‿āşam yemekçik getiri bėnė buraya. burda, yuḳarda oturuyo, üstümde. evlē‿onun. ėvleri nine vēdĭ‿una. ninenindi ėvlē, ġaynanamındı. ġaynanam, ġaynam‿ottu. ġananam iç güvēsi gēmiş bure. hep mallā ġaynanamındı zatėn. a yō şe, ġāynatam, ġaynatam iç güvēsi gēmiş.

Yazları çiftçilikle geçerken, kışları neler yapıyorsunuz?

dört senedir ben hiç bi‿yere çıḳmıyom. hep evdeyim. hep evde burda pençere baḳınıyom, şėdiyom. işte bi‿parça. düyünlere file çıḳmėyom, mevlitlere çıkėyom canım. mevlitlere camide mevlit‿oluyo çıḳıyoz. çīrıyolā mevlitlere filen gidiyoz gene dē gidiyom. iyi. hamdolsun, hamdolsun bu günüme hālime. şükür‿ediyom.

Yaşına göre gayet iyisin teyze. Maşallahın var. Her işini de yapabiliyorsun.

çamaşırımı yıkėyom kėndicēzime. elimde yıkėyom hem. makina filan da yoḳ. çocuḳlā burda güneş‿enerjisi vā, yazın ġışın uññañ yıḳayom, banyodā; ġışın da ibrikleri ısıdıyom bazı; bazı ġız‿alıp yıkėyo. işte‿öle.

Çetik, çorap örer misin?

çetik örmäyom da çocuḳlara yeleklē filen ördüm gene. ama şindi artıḳ öremäyom yā öremäyom. bu Kolum da çoḳ‿ārıyō zatėn. bu ġolumla bu bacām çoḳ‿fenā ārıyo. bi‿tarafım, bi‿tarafım. bi‿tarafım başımdan tut bȭle, genşlī̇m benim, haram‿oldu bėnė genşlī̇m. yirmi yaşından beri hep baş‿ārısı, baş‿ārısı, baş‿ārısı. şindi artıḳ azaldı ama işte bi‿başım, burdan tut başım sā tarafım bütün külçe gibi ārıyo.

Amca doktora götürmedi mi hiç seni?

götürmėz mi hep. kimi ġansızlıḳtan, kimi bilmem neden. u migrenmiş u gene. sonadan ben bi‿migiren hapı yuttum. migren hapı yuttuḳtan sonā, ā‿migren diye bi‿hap yuttum, ondan sona ḳafam şėtti, toparladı.

Bu kadarla gelmiş geçmiş olsun. Yeteklara düşmeden atlatmışsım.

hamdolsun. yataḳlara düşürdǖ. oraḳ biçmē gidēdik, oraḳlāmız çoḳtu u‿zamanlā. ninėle piraz sāḳana, tā dedele, mallā üleştirmeden, dünya ġadan çifçiliḳ yapadıḳ, buydey dikē̆diḳ, ī̆san götürüdük biçtirm ē, u‿zamanlā böle makinelē filen yoḳtu. urdan şey‿yapādıḳ. benim ḳafam tutādı oraḳ biçēkė. ī̆sannā oraḳ biçē, ben gidä de urda yatādım, kölgede. yapamazdım. öğürŭ̆düm‿öğürŭ̆düm‿öğürŭ̆m. yapamazdım.

Harman yapar mıydınız?

harman yapıyodūḳ. harmanī̆‿yayıyoduḳ, harmanı sulayoduḳ, yapıyoduḳ‿öle. yo, dur önce samanları şe de sürtüyoz sürtüyoz bȭle tozamasın deyē. uññarı, harmanı, demedi, dėmėt bālanıyo yā, oraḳ biçtikten sona, demetleri getirip sökē sökē şėdēsin. sora hayvannālan sürēdik. harman yerlerini sürēdik.

Harman yerinde gece kalır mıydınız hiç?

yoḳ bē, yaḳınnāda şurlāda harmanlā, şurda yaḳınnāda köyün ġıyıl ānda da ġalmazdıḳ, eve gelirdik. u‿zaman hiç böle bi‿şey yoḳtu. hırsız, ursuz filėn yoḳtu yavrum u‿zamanlā.

Doğru valla teyze. Biz de böyle dolaşırken korkuyoruz, insanlar bizi de hırsız zannedecek diye.

televizyonda, televizyonda göstēdi āşam‿uñŭ‿ya. āşam göstā̆dilē, bi‿ġarıcāzın belinden sökmüşlē de almışlā, ḳārının. u‿çocuḳ, giriyomuş, giriyomuş hėr gün, hėr gün giriyomuş, şey diyomuş‿uña; şunu bunu alıp getiriyomuş, şunu bunu alıp getiriyomuş. ī̆tiyar‿aylī alıyomuş ḳarıcıḳ, urdan sona, paralānı hep ḳapmışlā, hep ḳapmışlā, bi ‿de ġocasını da öldürmüşlē. meyvesuyu getirmiş u getiren çocuḳ. uññara şunu bunu alıvaran çocuḳ, meyvesuyu getimiş. uññan didē‿ ölmüş. işte, bilmeyom‿işte. āşam annattı da duydum.bi‿parça annadım işte, o ġadā annıyom.

Başka ne gibi adetler vardı?

ne‿ādetlē vādı be yavrum. işte, mėvlid‿oḳudurdūḳ. çocuḳlara yüklenirdik ārḳamıza çocuḳları, çocuḳların sancāñĭ tepemizĕ‿alırdıḳ, çocuḳları ḳucāmızā‿alırdıḳ. böle fėrėcėmize böle böle bėzleriñĭ yorġanlarıñĭ şėleri etekleri böle böle yapāsın, şölė bālasın, hadi baḳam tāle yöriyėlek, yöriyėlek.

Döşek yapılmaz mıydı?

he, he döşek‿olurdu, olurdu.döşek‿olurdu ya. çocuḳ‿oldunan döşek‿olurdu. bir hafıta on beş günnük oldu mu böle döşek yapāladı, sünnet döşē̆ gibi. ölē lōsa yatādĭ‿urda. urdan sona, üç dörd‿aşamı‿ oyun‿olurdu sona sabāsına mevlit‿olurdu.

Losaya ne giydirirlerdi?

losayā, bizim zamanımızda elbiselēmizi giyēdik, şindilēde başḳa giydiriyolā. şindi geceliklē, gündüzlüklē giydiriyolā, şindi bi‿başḳa türlü de. bizim zamanımızda urba giyēdik. temiz, yeni urbalāmızla, urba giyēdik. şalvar, şalvar. ḳat‿urba. sėn nėrėlisin?

Suluca'lıyım.

sen‿uññarı biliyon‿ölėsē. mėvlittē pilav pişirilēdi. hep pilav burasının mėvlidi. bizim köyde, beyçayırında öle yapmazlādı. hep yemek bişirilēdi, türlü türlü yemek bişirilēdi. çorbasına fasillesindēn, etindėn, datlısından ölē yūrtlusuna, hėrşā̄y yapalādı ō̄le ama burda öle yapmayola da burdā pilav yapıyolādı.

A/2

Derleme Yeri: Yeniceköy
Kaynak Kişi: Ayşe teyze
Doğum Yeri ve Yaşı: Yenice Köy / 69
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: geçim kaynakları, kış hazırlıkları

Kaç çocuğun var teyze?

bē̱ş. sõyliyip cevap verim bėn sana.

Kaş yaşındasın teyze?

valla, bin doḳuz yüz ḳırḳ beş. iki yaş büyük. bu sedatın da iki yaş büyükmüş, ben de bilmėyodumdu. tā bubasından‿õ̱rendim. çocuḳ şē t, doğum yap, on beş günnük tālė git, afedersin çoḳ‿özür dilėyom. evelden bizim köyde hālimiz böledi̱‿işte. sona çamaşır. şimdi herşė‿ vā. derede annämle yıḳayodu, annämle. biz‿eriştik‿uññara. sabah birinci horozda, ikinci horozda yer ḳapıyolādı. aḳar derenin suyunda yer ḳapėm deye. öle.

Birinci horoz ikinci horoz ne demek?

üç, üç saat‿üçte. gecenin‿üçünde. bi de ablam vādı, biz işe gidē dik tālaya. oraḳ biçēledi biz de demet bāläveridik bilmē bilmē. bi de ferece, bi de mārama, u‿sıcaḳta. delimişiz. bilmedi̱ne, babaları̱mız şē diyodu. yörä. öledi işte.

Burada başka farklı saat kavramları var mı?

şindi meselā saat üçte bi‿horoz ötüyo. bi de altı‿buçuḳta ötüyo, sabā namazında. saat yoḳ fakirlēdä. hepsimiz‿ölä. dōma büyüme

annäm şēli, balḳanlādan gēmiş. babam yerlidi, yenicĕköyün yerlisidi. işte adatepē gelince evlenmişlē. böledĭ‿işte evelden şeyimiz. saat yoḳ evde. horoz‿ötünce ġaḳıyoz, sabāle altı‿buçuḳta mı saat ḳāḳıyoz. el ‿işine. ama gezmedĭmiz yer ġalmadı. ne zėytini ġaldı ayvalıḳta toplamadīmız borç‿için, hani annemlēde gene. hani nĕ‿bilėm ben. bu tırnaḳlarımız yamulurdu ḳırādan. soğuḳ. bi de benim ġızġardeşim vādı. babam‿annäm gittik. bi‿çuval topal, bi‿çuval zētin ġolay mı toplanır. toplādıḳ. birē tėnė saḳız vėrilēdi. şe, hani böle topladın dėyė. bi‿saḳız. şindiki aḳlım ōsa oraşmazdım‿o‿ḳadā. bi‿saḳız‿alem deye. gör şu fakirliyė. valla, çoḳ zor.

Gerçekten zormuş. Kış hazırlıkları neler yapıyorsunuz?

valla ḳış hazarlī; reçel yaptıḳ, domates yaptım şişelere, diprize ġoduḳ biraz poşetlēlen. işte öle ġış hazırlī, tarană‿yaptıḳ, tarana vėrėm ben sana. vėrėm vėrėm, çoḳ güzē tarana.

Nasıl yaptın taranayı?

valla hĭjen çoḳ hĭyen. temizlĭk. ben ekmek yōrma başlayınca bu başım‿örtülür, ellērimi yıḳarım, ḳapının ḳolunu dahi ellemem. öle girerim şēetmē. çünkŭ‿öle gördüḳ‿anamızdan. şindi ben herkezin suyunu bilĕ‿içemem. hani otŭma gidiyoz ya misāfirliye. küyĕ‿mesĕla güne gidiyoz, e gėtirĭyo, bi‿tėnė bardaḳ gėtĭriyo, bi‿tek.beş kişi vā, içiyoñ, āzın‿içi, hepsĭ‿içĭyo afėdersin,özür diliyom, dudaḳ mikrobu büyüyo, u, una, una ben‿içmeden, kelime ḳoycem, gėliyom burĕ‿ eve. içėmäyom. içėmäyomḳu. biz yemek yĭlim, n‿āparız yapalım herkėsin bardā ayrıdır. hērkėsin bardā. sabāle istēse yirmi kişi misafir gēsin yirmi tanė bardaḳ‿ayrıdır. makinelē va, yıḳa gitsin. evelden makine yoḳḳana şēdiyodum ben, ġoyyodum ġaya duzlarından duz, bi de şē, duz, başḳa nedi, dėtėrjan, bi de küllü su. temiz kül ama fırın külü. çırpıları yaḳıyoduḳ.

Kendin mi yapıyordun fırın külünü? Nasıl yapıyordun?

kendim yapıyodum. undan sora, Ḳaya duzu ısladıyodum şeye, Ḳaya duzu. yıḳămayodum‿uñu. ekmēn‿içine şĕ‿edēkė yıḳayoz Ḳaya duzunu da bi‿ḳonserve şişesi Ḳaya duzu yapıyodum bi‿ḳonserve şisesi. Ḳaya duzunu yapıyodum, bulaşıḳlara tencerede suyŭ‿ısıdıñca ya da kėtıldā ḳoyŭyom‿işte, tertemiz, buz gibi bulaşıḳları sıyırım ben, Korum‿onu ōlece sünkerini, şeyini, acıḳ ta küllü süla ovarım. valla pır pır. duzlu su, pır pır yıḳā.

Taranayı nasıl yapıyorsun?

taranayī. tarana yaptım‿işte, yedi, doḳuz kilo undan mı ne tarana‿yaptım, ōn kilo domatės vā içinde. ḳısıḳ‿ateşte mėlhem yaptım, ḳısıḳ‿ateşte. hani dibini tutmayan şē̆le vā, teflon dī̆l, hani yerleri döşeyolā ye, ne diyolā uññara, fırınların‿altına fala, ōle tėncėrėlē va bizim. deyil deyil topraḳ deyil. ay valla fayans decėm sana, fayans mı ne altları, işte öle vā ya tėncėrėlē, ne di uññā? emaye deyil. teflon tava da tutmayo, büyük dī̆l benimkilē. şindi tavaları bile vā tavaları uññarın. seramik he he, seramik, seramik. bilemedim‿işte. on bir kilo domat, on bir kilo da şė biber. şē̆leden, ḳırmızı biberlēden. uññarı da yıḳadım, şė, temizledim, yıḳadım, ġuruttum. ġuruduḳtan sona uññarı dōradım. tomata ġodum‿içine, bu tomata pişiyo ya, hani yanmasın dėyė biberlē. tomataları şėyine ayırdım, ikisinĕ bir. ikisinĕ de‿bir biber içlerine. acıḳ da ġaya tuzu ġodum, işte sabāle ġodum saat doḳuzda, güññē uzun tabī̆, ta ikindin olduna, ḳısıḳ‿ateşte, tıḳır tıḳır, tıḳır tıḳır ḳısıḳ‿ateşte. işte on bir kilo o, on bir kilo o; yirmĭ‿iki kilo yedī̆‿kiloda işte baḳ hesāb‿et, içine bi‿de süzme yoğurt, keçĭ‿yōrdu. tē du‿baḳalım, on‿beş kilo keçi yōrdu indi yedi kiloya. yedi kiloya indi. ama çoḳ ġözā̆‿oldu. süzme de şėdersen, hani çoḳ şĕ gitsin dersen yōrt, tabi on bir kilo şė, on bir kiloya biber şeyi ıvır zıvırı, bi de yeşil biber acī, ama acılī̆ bellĭ‿etmiyo. oññarı yaptım‿işte. tat veriyo.

da şe kėçi peyniri ġoycēdim‿içine ama gēmedi. yuḳarı köye gittik biz pikniğe rėmėzan bayramında, bayıldıḳ adamın‿ütüsüne, çobana, yaḳalarına bayıldıḳ, yaḳaları, kiri yoḳ, hiç. bu keçileri pidrik, çoḳ‿ afėdēsiniz, çoḳ‿afėdersin ḳöpeklē, uññа da ölĕ, bi‿sürü geçtĭ, sürüle berbat, ümmiye antalyada ġız, dāmat ta şede borsada antalyada şede, biz‿imrendik. bilmėyom, küçük vā, batu vā, ḳöpeklelē muatap‿ olcaḳ, ısırcānı bilmėyo. dedik, çobana. çoban dedi,u dedi kimseye bi‿ şē‿yapmaz. yörü sürüye dedi, girdi içerĭye. sona, sohbet‿ettik fala, urdan peynir‿aldıḳ biz. çoḳ temiz gŏrdüḳ bi de tākib‿ettik. dedik, sizin soyadınızı, isminizi alabilĭmiyiz? aldıḳ. ŏrėtmen çocuḳ. bizim şeden, urdan kŏden, bizim burda evlendi, una sorduḳ. bilmem ne ġad ā şe, biz‿una gitçez, hani görmē, nası temizlē mi, dedĭ; valla yeminle sŏledi, o‿ḳadın da çoḳ gŏze, hem‿ävleri de çoḳ‿temiz, hijyen çoḳ‿ önämlĭ, benden tā temiz dedi. yeminle söleyom bize bi‿peynir yolladılā, peynir çuvalına imrendim. biz nası salça çuvalı yapıyoz, pedrik gibi, çamasır suyuna ġoyoz yıḳayoz, bi de şēlen nedi u, arap sabunuyla yıḳayoz, bi‿gece de suya batırıyoz salça yapıp gitçämiz zaman. u suya batırdīmız zaman u suyun arap sabunu ḳoḳusu gidiyo, pedrik gibi çuval. aynı, bizim çuvalla gibi ŏle gēdi. valla bayıldım bayıldım.

Hangi köyde bu çoban?

dur baḳalım, çamyurt. istēsen alırız sana da peynir. vallayi billayi bayıldım.

ḳusura baḳma emi çocum, hep bunnarı çarşafla örttüm. isten ödüm başım patleyo, batmasın dėyė.

A/3

Derleme Yeri: Yenice Köy
Kaynak Kişi: Rahmiye Kamaşık
Doğum Yeri ve Yaşı: Yenice Köy / 75
Eğitim Durumu: Okur yazar değil
Mesleği: Ev hanımı
Konuşulan Konular: aile durumu, yaşam şartları

Teyzem ḳaç yaşındasın?

Ay vallā hiç de bilmem yaşımı. hiç aġlım yoḳ, unudŭ‿varım. nüfüs ġayıdıma baḳabilir misin?

Yetmişten fazla herhalde?

tabi

Adın ne teyzem?

adım rahmiye ḳamaşıḳ.

Ne işler yapardınız eskiden?

biz mi? ne iş yapādıḳ, çapa ġazādıḳ, ōraḳ biçēdik, harman yapādıḳ, n‿olcek, oduna gidēdik, arḳamızdan çırpı getiridik, ġuru getiridik, ne iş yapıcek başḳa. başḳa iş yoḳTu, çocuḳlāmıza baḳādıḳ. şinci iş çoḳ.

Siz şimdi emekli mi oldunuz?

biz mi? ėmekliyiz‿ama allah berēket vēsin. yoḳdu bi‿şē̄miz. çoḳ mühdacdıḳ her şeye. aşlıḳ senesi oldu. aşlıḳ senesiniĭ‿bilmessiniz siz, nēdi bilcēniz. benim ġızlā bile bilmēyo. benim doḳuz tene çocūm vā. on tenedi, bi‿tenesidi ōldü. şinci bi‿deliġanlı ōldü ya. benim torun‿u. hep aläyoz a baḳ gözlēm görmēyo, oturaḲ‿oldum. allah rahmeT‿

eylesin. n‿āpalım ciğerim. bu günlerĭmizi de geçirdik. ah bi ġocē ġaştım. on‿altı geşdi, on yediye basdına. eviñ‿içinde analıḳ vādı benim, ōlu vādı, benĭ‿nişanlēvēdilē ona. evin‿içinde, ġardeş gibiyĭz. yatān‿u ucunda birinde bir yatıyo birinde biz yatıyoz. bŏle olu mu? olmaz de mi? e ġardeş gibidik. e işde ben de gėçivedim burıyı. burda da bişē̆ yoḳmuş. bu yoḳtu arḳamda bu gölmek yoḳtu. haberin vā mı? yalınayaḳ gēdim. burėyė de gēdim alamadılā mı, alamadılā. ben altĭ‿ay ferecĕ almadım başımā. ġaynanamīn çivilē batıyodu ayāma. bunnarı giydirdilä. altı sene benim nikām ġıyılmadı. bi tene çocuḳ dovurdum, adam asgere gitti, üş sene asgerde durdu ärzulumda. ben hep unnara arḳamlan odun daşıdım da burda ısıTTım. üç sene asgerlik yaptı benim adam. üç senē, nikām yoḳ benim. bi de çocŭm‿oldu. bir‿aylıḳ‿adam, asgerde bir aylıḳdı benim çocuḳ doğdu, ġız. nė‿olcek, böyütTük, etTik. altı dene ġızım vā benim. bėş dene de ōlan‿olcēdi. üş denesi duruyo bi tenesi de ŏldü. pek kep ġız doğurdum, dört tene ġız doğurdum, birbirĭ‿üsTüne. hep ōlan‿isTedim. ōlum‿ōsun, ōlum‿ōsun. n‿āpcem ġızı ōlan‿ōsun dėdim, olmadılā. sen bi de iki sene ben üsdümü görmedim mi. iki seni üsdümü görmedim. bi de bunnā harmanlā yėtTi. buydey yıḳamā gitTik bayıra. ġıza, ġocē vēdim ġızı, urdan sōnacāzım bi de tātē dayandım. nah bu ġadan çocuḳ yatıyo ġānımda. cīz dĕvēdi. āşē dėdim ġıza, benim böyük ġıza. marı vallā benim ġānımda çocuḳ vā dėdim. ne bildin marĭ‿ana çocuḲ‿olu mu sen‿üsTünü görmeyoñ dėdi, ay‿ālini görmeyoñ, çocūñ‿olmaz dėdi. vallā billā çocuḳ vā dėdim, hem de sēriyo dėdim. atıyo. ille beni doḳtora götü adama, aldıralım. aldırmam dėyo adam. aldırmam dėyo. böle böle dā̆kene birisi ġarısını götürüyomuş yafidi doḳtoruna çanaḳġalē. ġāvē çıḳTıdı, beni unlālan yolladı. kendi gitmedi. ben gözüm baḳa baḳa seni gösteremem dėdi. ḳısıḳançlıḳtan, utanġıçlıḳtan. ben bazar yanlāndā mecnun gibi ālādım. mecnun gibi ālādım almadı doḳtor. bene dėdıḳili, hemen bi‿şŏle yaptı, sēriyō teze git mezarını ġaz da ge, dėdi, närdedin bu zamana

ġadan, dėdi. yaptı ḳafama. ben bi‿ālamasını biliyōm, bi‿şē anlamıyōmḳu. iş de iḳi aylıġ särĭyōdu. ben de dovūrdum. ōlan. onu doğurmēdim bu ġahırları görmēcädim. iş de unun olan, ölen. hic durmäyom ālāmadan. bi de fena oldum, bi de yörüyemeyom, bi de hasda oldum unla bi de. sorma cazım işde. kendi kendime añladıyōm, āleyōm, sızlēyōm, türkü sŏlerim, ilahi yaparım. bilmiyōm bişē. oḳumuş değilim.

Çoḳ sıḳıntılar çekmişsin teyze…

Ay çoḳ, çoḳ sıḳıntı çektim. allah seni inandırsınḳılı ekmek bulamadīmız gün oldu. arpa biçtıḳ ġız yimez benim, beyaz ekmek istē. tayınlā, askerlēdēn tayınlā çıḳtı; tayınlar aldıḳ. işelē paḳet unları gibi unlā aldıḳ şıḳır şıḳır yidik. patatis yidi millet patatis. nohut, patatis yidi, yoḳ. bi de beni harp oldĭ zaman, açlıḳ senesinde dŏvdü. unu da añladıvaräm sene.

Ayrıḳ toplamā gittik. tāladan ayrıḳ toplóyoz da hayvana, saman yerine yiycek. urda dėdim ki ben, bi‿köve gittim ben, herif askerden gädi otuz bir bin lira param vādı benim. ōrā gittim ġaynam çocuya baḳtı ben ōra gittim. gedĭnen aldı paraları gitti talışmanlara ekin almā. ben de adatepē gittim, tezem vādı benim, anam adatepeli. urdan bene un ġoyvādı üç liralıḳ da un aldım ben, çocuḳ arḳamda insanlālan gedim. bi de gedim, ġaynama ayırdım, aynı işde burda oturuyom, her şēm burda, aşım da bura ekmäm de burda, yoḳ, ev yoḳ bark yoḳ. ġaynam da öte tarafta. gēdim, marı n‿apıyonuz dėdim, anā n‿apıyonuz dėdim. hiç ana demeden düşmem ġaynanama, ġaynam bile demem hep anne hep ana dėrim. berbē yatırdıḳ yataḳta, analā yatmaz, dē mi? sōnā bi de gittim ġardeşim vā, marı bi de unlara sordum. elenmedik undan ḳartala yaptım. baḳ bŏlē bŏlē. ilenmedik undan ḳartala. bi‿tene anamlara verdim, bi de göttüm, bi de gittim urda amıcamın ġarısı vā urda, hiç unlarında yoḳ hiç yoḳ, çocuḳları vā.

böldüm yarısını işde bȫlē, analı ġızlı oturuyolādı, yarısını birine vēdim, yarısını birine yarısını da geline bıraĶdım. bi ġardeşim vādı, urdan sonā, tālāda ayrıķ tālāsında böle böle demiş, bize demiş u biġırıķ vemeyeydi demiş bizim çocuķlāmız bāşam‿aç yatçādi. bunnan ne olur bunnan, bunna doyulur mu?

A/4

Derleme Yeri: Subaşı ḳöyü

Kaynak Kişi: Emine Yıldız.

Doğum Yeri ve Yaşı: Subaşı Köyü. /80

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: yemek yapımı, geçim şartlar, aile durumu

Nasılsın teyze iyi misin?

iyiyim. şurda harman yerinde ḳapĭ‿yapıyolā hepçĭ‿urda, dide de ā met te rėmziye de hemen şurda. biliyon mu harman yerini biliyon mu bizim?

Bilmiyorum.

burdan gidicėn domdōru, damlā vā damlā, sıra sıra damlā, inek damları, urda. istēsen‿otu acıḳ. otu, otu, otu acıḳ, yemek ḳoyėm ben size.

Çok sağol teyze. Hiçbir şey koyma. Karnımız tok.Sen bize anlatıver.

Senin yaş kaç?

sekĭsen. seksen. ē‿nā‿bėm, ben de bunu dōradım da, yemek yapıcėm.

Kabak yemeği. Nasıl yapacaktın? Kırmızı tatlı kabağı değil mi o?

he he, aḳ ḳabaḳlādan. aḳ ḳabaḳlādan, bazarda satıyola ya. uñu vē mişlē, böle kesik vēmişlē. hadi ziyan‿olmasın dedim. ben bunu bişirim bi yavuz, ceviz‿ekerim üstüne. şekerini atarım. datlı, ḳabaḳ datlısı. he yavrum, canım.

Senin adın ne teyzem?

emĭne, emĭne. ġolay. baḳ, uñu da vē. ayva.

Bu mandalinalar kendinizden mi?

diyil. dün bazardan remziyĕ‿almış. baḳ, yi. sen de soy yi.

Bu köyde mi doğdun ve hep bu köyde mi yaşadın?

bu köydēm. burda dōdum, burda evlendim. köyŭn‿içine. işte nā‿balım. sürtüyoz bŏle. köy yerde bŏle sürtmeden‿olmaz, ciğerim, ġızım.hė, neden mi, de. malın‿oluyo, işėyĭn‿oluyo, herşēn‿oluyo.

Ne işler yapıyordunuz?

ōraḳ yaparız, biçerĭz, dikeriz. işte herşē yaparız. fĭdanları söḳtülē. fazla, çoḳtu fĭdanlıḳ ama ġurudu, söktülē. āmet hasta oluvādı, baḳamadılā. baḳamayıncana ġadā, dide de dedi, sökün talalā bā rimce, dedi boş durmasın, ekin bārim ekeriz. şimdi buydėy, yulaf, arpa; hayvanlara işte tiktilē.

Fidanlar ne fidanıydı?

kirėz de varıdı, elma da varıdı. araba dolusu. araba dolusu getidik. ben de bŏle oluvādım, rėmziye. biz şē geçirdik. ne diyola ona bilemedim. rėmziyĕ‿ablan çoḳ sıḳıntı çekti. fenç mi däyolā ne däyolā ? uñu geçirdi. istanbollādan tedāvi yaptırdıḳ, remziyē. başından mı, başından ye, başından‿oldu. bilmāyom valla nedir‿işte, ben de bilemāyom, urlānı bilemäyom. hē, e ben, bana da indi böle, inme gibi indi. benim de tutmadı. bacaḳlā kemik‿erimesine şėtti, şindi bayırlara gidemāyom ben ama üzülüyom çoḳ. çoḳ‿üzülüyom. neden mi de. işte, çoḳ‿üzülüyom işte, çocuḳlā çoḳ yalĭnız, yapamāyol. bi‿parça evin‿içinde yapĭvaräm dēyom. işte yapamāyom uñu da yapamäyom. işte. acıḳ peynir bilene ḳızardēm de yiyin. yumurta filėne bişirēm.

nerde yapıyon ŏrätmenlĭ?

Aydında, uzaklarda?

ā. ben‿aydına gittim. gittim. urda şe, tanıdıḳ varıdı. urlara gittik, gezdik. gençken‿ama şindi deyil. tē otuz sėnė ėvelsi, gençtik u zaman. elimiz‿ayāmız tutuyodu. şindi nerē gidicėn. şindi te urē ġışlē gidemāyom. ġışlē gidemāyom. ye.

Olsun teyzem. Kendini gezdiriyorsun, işini yapıyorsun, onlara yardım da ediyorsun. Daha ne olsun

yapıyoz işte ama iştē yarım. yarım‿iş, yarım‿iş. nĕ‿olcek ķızım. eli bacā tutmayan‿ĭňsanın, eli ayā tutmayan ĭňsanın, yapıyon işte ölesine. alē alē yapıyom, hergün. ay çoķ zor ölē deme. çoķ zor. yıķılıyom, düşüyom, ķāķıyom. çoķ zor. sızlēyo bu bacacıķlarım, sızlāyo bōle. ġaķıvādına tir tir titrāyo bōle. ya. çoķ zor, bacaķ tutmadına çoķ zor. gene ġolun tutmasa gene yörürsün, istedĭn yere gidēsin. ye. cingėnė geliyo, cambaz geliyo, ben ġāķıncana ġadan, köv yer burası herşėy geliyo. ya. nā‿balım a çocĭm, nā‿balım a yavrum. allah bōlesini yapmasın. çolĭmi, çocŭmĭ yapmasın, bana yaptı böle. allahım, çolĭm çocĭm‿olmasın.

Teyzem ağlama ne olur. Bak yataklara düşmemişsin, toparlamışsın.

benim yerime bi‿kimse gėzėmez. acılara ġatlanıyom, geziniyom‿işte. çoķ‿acılā, çoķ‿acılā çoķ. doķtora biz, tā zeminkėnė gittik. bi‿denizden geçiyon, urlara gittik tā. urlara göttülē ama tedāvi, tedāvi yapıcėz dedi. hacılıya yazıldıķtı, hacılıķ ta çıķıvādı, belkim düzeldirdi doķtor. hacılara gittik‿işte. allah ġabul‿etsin. hacılādan gēdik‿işte. bōlĕ‿olduķ. gittik gene gittik ama hiç fayda etmāyo. haplā vēdi. yā, faydă‿etmäyo ciyerim yavrum. senin‿adın ne?

Birsen.

birsen. māşalla yavru‿ķuzuma. vā mı çolĭn çocĭn?

İki tane var teyzem.

māşalla. uzun‿ömür vēsin‿allah. rėmziyenin de iki ġızı vā çanaķķale de. halde çalışıyo. sevgim. sevgim‿olmasa. bize herşēlä getiriyo, herşēlä getiriyo, yidiriyo. sorma, hayırsız çıķtı ġocası, hayırsız çıķtı. boşandı. ġarı ġız sevdi. nelē oldu, nelē. başımıza nelē gēdi. ah, başımıza nelē gēdi. berĕket vēsin çoluķ çocuķ yoķ ta ura ‿gitti de çalışıyo işte. ġardeşini de aldı urē, ġardeşi de una yemek bilenek yapıyo. ev‿aldıķ‿urdan, iki ķat. evcēz de otŭruyolā işte iki ġız ġardeş. iki ġardeş. ōlumuz yoķ. talaları da satıyola‿burda, satıcėklē. uññara; yıķāmışlā, urlānı yıķāmışla. uñña da vēmedilē şeye, vēmedilē, kendimiz yapalım, dedilē. elāleme soķucĕne iki tane ġız, dedilē. işte

uññā yıḳtırmadı. vēmėdilē. duruyo‿işte, tāle satıcėklē de kendileri yaptırıcėk ureyĕ. uññara. altını da dükkan yaparız, dedilē. çocuḳlā ırāt ‿edē. urda emekli olduna çıḳā ġız, çocuḳ. ġız‿urda. bi‿şēle yaparız, dedile. işte ōle düşündülē. e valla bilmem ġızım, ben bilmemkim. gē mez ġari gēmez. altı yedi senedir‿urda. emeklisi geliyo. şeye mi gē diniz?

Teyzeciğim biz senin gibi teyzelerle konuşup ses kaydına geldik. Ben buranın adını Subaşköy diye biliyordum. Meğer Subaşı Köyü'ymüş. Sen nedenini biliyor musun?

subaşköv dēvėrilē. bizim kövümüz yoḳardadı. bizi höḵümet bizi indirdi aşāya. ürküntü gēdi bōle köve. ĭŋsancıḳla ävleri yıḳıldı sona bureyĕ hükümet indirdi. ben‿on yedi yaşındadım, baḳ on sekiz, hay bilemedim hacı. seksen yaşına girdim ben, on yedi yaşımda indim ben burē̄. ḳaç sene oldu baḳ. yė.

işte burē indiḳ. burē indirdilē işte, burda yuva Kurduḳ. n‿ābalım‿a‿ çocūm?

Su mu geldi yoksa toprak mı kaydı?

topraḳ ḳaydı. bōle bölündü yerler. bōōle çatladı böle yerlē. evlē bōle bōle gitti, damlā bōle gitti. ġarışıvādı.

Deprem mi oldu yoksa?

kim‿bili? ölĕ‿olmėk vā. cahildim‿o‿zamanlā. hatırlayemā̄yom. hanı baḳ yıllā geçti.

Kaç yaşında evlendin teyze?

on‿altı yaşı mı, on beş yaşında mıdım. işte̬‿u‿ġadandı. çoḳ küçük. u‿zamañña ōledi. askėrden gelenlere ġart dėrdilē de gitmezdilē. şindi otuz yaşına, ḳırḳ yaşına giriyo okiyĕm diye herifi. evlenmā̄yo, yā. bizi hemen‿ōle. üstüm bile kirlenmeden ġocē gittim. ayımı günümü bile görmedim. yē. nā‿balım?

Kaç çocuk var?

iki, iki tāne. ōlum vā bi‿tane de işē de Lâpsekide. Lâpsekide duruyo u. iki tanecik işte. sā‿olsun. ah ḳızım ah, nelē gördük

geçirdik. ne ekmek bulabildik ne üs‿baş bulabildik. hep bu dertlē işte. gidēdile, gebe ĩŋsanları çağırıdılā. bi‿metre ķaput vėrcėklē senin ġarnını ellēdilē. nelē, ne günnē geçirdik. yā, una göre iki metre ķaput veridilē. u çocucuķları nasıl büyüttük, valla ġucamıza hiç işemedik günne, ıslanmadıķ donnamız ġalmazdı ġucacāzımızda. şindiki çocuķlā nasıl, allahīm. yavrularımı, bubasının bi‿eski çeketi varıdı, bozdum da ġızı ȭle büyüttüm. bez de yapamadım‿uncāzıma. bez de yapamadım ya. ne sıķıntılā dėyom kendi kendime, aķıl‿ediyom ediyom da ālėyom hergün. ne sıķıntılādan döndük. ekin yapadıķ, gübre mi vādı o zamannā. yirmĭ‿beş kile, otuz kile ekin yapadıķ. bi‿kimselē gelirdi, hüķumatından. hükümattan işte, yarıya bölādilē, e‿u‿zamannā. bi‿çuvalcıķ ekin saķladıķ samanā, çocuķ, baķ para vėrcėm sana nerē saķladı buban ekini, dedilē. tikivēdi gözü, hadi unu da çıķadılā. ekmek yoķ. hüķumat‿alırdı buydeyleri. nası hükumatmış u‿zamanna bilmem. valla bilmā̃yom işte. hüķumat zayıf‿olmėk, zayıf‿olmėk vā. çoķ sıķıntılā denk gē̃di. inanır mısın āşama ġadā, ōraķ‿elmāsı varıdı, didecik rāmetli, bize bi‿heybe elmā getirivēdi işte bu iki çocuķ. ekmek yoķ, elmāyĭlan durduķ āşama ġadā. çocuķlā; ekmek isteriz, hı e yiyin baķ‿elmā, yiyin, elmā yĭ̃yverin. birā̃ tānecik, birā̃ tā necik. unu da çoķ vēmezdik. bi‿tane birine, bi‿tane birine; idare. ne günnē. ne günne geşti, ne günne geşti. şindikinnē vallā yaşā̃yo. üs‿baş birini giyyolā, birini çıķarıyolā. nėrdė bulduķ biz bȭle giyimi nėrden bulduķ. doķuma doķurduķ. pamuķ işlēdik te atma donnā giydik biz, atma don.

Nasıl yani, kendiniz mi dokuyordunuz? Atma don nasıl oluyor?

tėzġahlā varıdĭ‿o‿zamannā. şindi ķayboldu ya hepsi. tezġahlā varıdı, çıķırıķlā varıdı. işlēdik pamıķları. atādıķ. işlēdik işte, uññarılān boyādıla. doķurduķ, doķurdulā, bizim büyüklerimiz doķurdu. yėrlede böle işē̃le varıdı, otlā, unnarılan boyādılā. bu ceviz‿işēlerine, cevizlerinen boyādılā. eskiden şindi hepsi zarar ziyan, hepçi. ah ciyerim yavrım, işte bu sıķıntılā geçti bizde. çoķ sıķıntılā geçti çoķ.

A/5

Derleme Yeri: Subaşı Köyü

Kaynak Kişi: Zülfiye Çekmez

Doğum Yeri ve Yaşı: Şubaşı Köyü / 80

Eğitim Durumu: okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: geçim şartlar. aile durumları.

ay marī, hoş gā̆diniz, sefā gā̆diniz. ay yavrum, na‿pıyonuz? ay canım, bunnā bi‿yere gidiyolā acaba dedim nere gidiyo bunnā.

Bir yere gitmiyoruz. Seninle konuşmaya geldik.

hadi selāmın‿alėyküm. e sen‿n‿aptı yavrum iyi misin?

İyiyim teyzem sağ ol.

yavrum, ciğerim yavrum. kim‿oluyo buncāzla?

Biz Suluca'dan geliyoruz.

hē tamam. melek, melek n‿āpıyo, bizim melek? mēmet hani varĭdı ya, faik, faik. faik ōlu vādı ya. ya, ya. valla çocum‿işte herkezlē u yana u yana dağılıyo, ĭtiyarlā hani genç şėdiyo, ĭtiyarlıyo gençlē, bi‿yandan çoluḳ çocuḳ ürā̆yo. işte, devirdāyim dünyası, hiç. neyi göğü, görcā̆ni bilėmäyon, neyi şettime. önceden, sizin gibi gėnçkene, bu Lâpsekiden çanaḳḳalecĭni bilirdimdi. hērkesi bŏle bilirdimdi, herkesi.

Şimdi yaş kaç?

yetmiş deyil, sekizen.

Soyadın ne Zülfiye Teyze?

benim çekmez. hep bu köydėdim. ben, ikicēzimiz ġaldıḳ‿iştä. çocuḳlā davıldılā. çocĭn biri yē otuz sene ḳırḳ, sene oldu anġarayă‿ gitti; biri de lapsekĭye gitti, yerleşti işte. böle biz de, bi‿ġızcāzım varıdı, onun dā çellem çürük oldu gitti. bĭ gelin güvey yapėm dedik birine vēdik. pezevengiñ biri de düyün‿oḳunurḳana evlenivā̆. yā, tē zäñ başına gelmedik‿işlē ġalmadı çocūm. ondan sōna da bi‿ serseriniñ birine gittidi, hadi u da öldü geberdi gitti. işte şimdi ikimiz

bȏle; bi‿gül bi‿āla. ikimiz; ben bi‿sopă‿elimde toḳ toḳ toḳ toḳ işte, ġonum ġomşŭ‿arācĭnde geçĭyoz. melēlen, melek, melēñ bubası öldü de benim bubama gēdi melēn‿anası. yāni üvey ġardeşiz ama bi‿yerde böyüdük ettĭmizden, fāik çocuḳları da severim, melē de severim, urdan sonacāzıma. e ben gidemäyomḳu.

Mustafa dayı senin neyin oluyordu?

ġardeşim. yā ġardeşim. urdan işte dēcem böle yāni. ben bilmeōmḳu. ben, önceden ō ortalĭ derēdimdi. ben, şimdi, şurda üç dört senedir; dört sene filen‿oldu, bildiklēmi de unuttum, bilmedĭmi de unuttum. allah var‿a hiç. sulucada kim vā bilirim, urdan çannaḳḳalē deni, uhu ḳökü şāneli de, yenice kövde hepsini bana sor, ecĭni‿çocĭni. bilirdimdi amā üç‿dört senedir böle bi‿hastalandım, bi‿hal gă̈di üstüme işte böle sopă‿elimde bi‿parça ġonum ġomşu arasında geziyom. çocuḳ bi‿parça önüme bişirip ġoyyō. u da dul, ben de dul dedĭ gibi ikimiz, ölĕ‿bölēz. işte. ġız da, ġız da küçük deyil. baḳın ȏlen‿oḳunuyo, ġız da küçük deyil. ġız da altmış yaşında. ā, altmış yaşına girdi u da. ya.

Peki nasıl geçiniyorsunuz?

vallā çocum, önceden bi‿parça fĭdannıḳlāmız filen var, yoldudu. biraz işē‿gidiveridik ġonuma ġomşuya sürdürüdükdü. biraz‿işte ġonum ġomşu arasında geçiyoduḳtu. unnarı götürüp satıyodum ben gelibollāda. e u zamannā genştim. ē şindi biri aldı başını ȏle gitti, biri hiç ellēmäyo; ne fĭdannıḳ ġaldı ne tāla ġaldı. hepsi çĭ‿otuñ‿içinde.

İcara neden vermedin?

e ĭcara da şindili öle vēmedik ḳaç senedir. urdan, işte ȏle. bi‿parçā , önceden işte ikĭ‿üç ġuruş para ġoyduḳtu öle. işte ġonum ġōşu arasında geçĭyoz, nā‿balım? allā‿razĭ‿olsun ne deyem. vallā çocum işte böle, ne bilėm, geçinmelē çoḳ zor.

Pazarda ne satıyordun?

bazarlara işte önceden elmādır, ayvadır, herşē. fĭdannıḳla varıdı gençkė. diktikti dide sāḳana. e şindi ġari bişē ġalmadı. ġuruduḳ

ġaldıḳ. bana dedilē, işē yapalım sana, dedilē. ĭtiyarlara aylıḳ veriyolā ya, mühtarlā allah razĭ‿ōsun, sene dedilē ĭtiyar‿aylĭ yaptıralım da dedilē. atmış beş‿aylĭ, al dedilē. bēn, bubam bana rāmetli, ġızım dedi ben u parā̆ aldım dedi, ban yaramadı dedi; baḳ benden vasĭ̆yet‿olsun ālma dedi bana. u dedi yetim haḳḳı vā unda dedi. ne zaman‿olsa ölücėz dedi. bubam bana böle dedi, ben o baḳ muhtarlā yapĭvėrem deyōlā, almäyom ben. bulūsam yĭcėm, bulmasam‿aç‿oturcėm. n‿ā bem? aha gidip giderim n‿apėm‿elālemiñ haḳḳını alėm de! işē, geçennēdē gelibolunuñ, gelibolunuñ belediye reyisinin ġarısī, aliyye bizi pėk sevē, hep uncāz allā‿razĭ‿ōsun, ondan sonacāzım, işēlede ėrėmezanda şunu bunu yollā bize. geçen günnē gene para yollamış. hani bizi böle şe diye, dulġarı dėyē, aliye sevē, undan sonacāzım, aha demiş ki aliye; ben demiş bu yanda ōsam demiş, bu ġarşıda ōsam demiş, belediye reyisi, seni demiş hemen demiş aylıya geçittirim demiş. hani sizi geçittirim demiş. anam demiş almā̆yo almā̆yo demiş. bizim demiş kövün mūtarı da söledi bize ama demiş. yav dā̆miş, tā dünya boş deyil dā̆miş. neden almäyo, aç mı durcėk, nē̆lĕ‿alıyo, dā̆miş. alan‿alsın‿vāsın. bulusam yĭcem. aha ayāmı ḳaḳıp duruyom. bubam bana dedi, benden dedi saḳın ha dedi, bene yaramadı dedi. vallā ölükėnė bubam beni şē yaptı.

Şimdi ekmeği nasıl yapıyorsun, nasıl alıyorsun?

satın, satın‿alĭyoz. çocuḳçāzım vā işte ya u küçük‿ōlan, alıvarıyo, getĭ̆riyoz, yĭyoz, alĭyoz. küçük‿ōlum, küçük‿ōlum‿uncāzım bize yardım‿edē. uncāz‿alıvarı, getĭ̆ri, götŭ̆rü. işte. iki kişi deyil mi? gelip geçiyoz.

Bahçelerden kırlardan ot toplayıp kavurmaz mısınız? Aydın da çok yapılır.

yapālă‿ama, önceden yapādıḳtı ama ciyerim şindi ġari biz gidemäyoz bi‿yere.

Kızın da mı gidemiyor?

u benden beter. unda da bel fıtī vā. geçen ilerlēden bi‿kėrė düştü, urdan sōnacāzım, gene on beş gündür, bayramdan beri hastānededi. ġomşulā, avlunun‿önünde bi‿nar varıdı, narı topladıḳ tā ġomşu demiş ki şu şe, ben ġaldırı ḳoparıvarım, bişēcik‿olusun demiş te vallā uncāz ġaldırıvādı sandī deyo. gelibola gütümüş, uñuñ da yarısını satmış, beş‿altı bilenek vā bile içinde. geri getimiş beş…altı tane. bi‿şē parā‿etmäyo. ilenşberiñ malı pară‿etmäyo. işte böle, nā‿balım? allah cenābir mevlā herkėzė sālıḳ vēsin. bizim, bizim ġari son ḳapımız. arḳadan gelen nesil yaşasın. biz yaşayamadıḳ. aş ta durduḳ, açıḳ ta durduḳ, çıplaḳ ta durduḳ. darı‿ekmē mi yimedik, yulaf‿ekmē mi yimedik, arpa ekmē mi yimedik. bu, bu donuma ben yamalıḳ‿arādım ġomşulādan, yırtılırdı da. şindi millet hür yaşāyo. bōle dedim mi masal gelĭyo çocuḳlarā. ya, sekizen sėnė evvel. ben sekizen yaşındēm. ben herşeyi bilĭyom. o güññe gēdi geçti çocīm. çoḳ fakirlik çektik yavrım. şindī, benim bu ġız dēyoḳu, evdeki ġız, aha bunu n‿āpıcān, ḳaydırcām. uñu, vallā dedim. bu eski heybē n‿āpıcān, aha bunu n‿ā pıcān, o eski yorġanı n‿āpıcän. sen‿öldīne ateşlēcem‿unnarı deyo bana. ben sėnė bi‿şeyĭmĭ‿elletmem, dedim. ben şu ġadancıḳ yamalī ġomşulādan‿istedim, dedim. fakir yere de gittim, cāyillik, ġaçırıvādıl ā beni. urdan sonacāzım, sen ben bana ġaşıḳ vēdi allahım ġaşīm yoḳdu benim. u çanaḳ vēdi, u ġaşıḳ vēdī, ōle‿adam‿olduḳ, iŋsan‿ içinĕ‿olduḳ ama ḳaç para. benimki benden gitti. ne sıḳıntılādan çıḳdım ben. hadi hür yaşėyėm dedim, işte yaşayamadım. gene şükür. u ġadā geziyom ya. a, gene şükür. nā‿balım? cenābĭ‿allah. ävlendirdik işte. urē işe gide, burē işe gide, şölē yapa, bōle yapa. yaptıḳ‿ettik. güle güle herkez yerinde otusun. cümlelen bėrābē. varėm gidėm, ocā su ġōydūm. üstümü başımı yıkēvercek benim. ben burda arābē görünce gene āretimi doḳtora götŭrüyolā dėyė undan gēdim. gene mi gidāki acaba dedim. eh çocum, hadi yavrım güle güle gidin sen de. sulucada mı otŭruyoñ sen?

Hayır Aydın'da oturuyorum.

ah yavrım, niye gēdiniz siz burē ciyerim.

Köyleri geziyorum işim bu.

ah‿ėvladım, yavrīm, ah ah ah…ah yavrım allah zihin‿açıḳlī vēsin de güle güle yap. çolī̇n çocī̇n vādır āzīn dadını bozmasın. yavrım‿ evladım eh yavrım, görevli geziyon hė?

Görevli geziyorum.

şindi kövlēde ne yapıyon sen bȫle çocum, görevli?

Sizin konuşmalarınızı kayıt altına alıp inceliyorum.

ay yavrucum! ya, al. al işte baḳ, ben, aynı masalım ben. tā ū, dēvesem nėlē… ciyerim yavrım. sorma. hadi ben sona gene gelirim. uññarı yıkēcėk ye şindi. hadi sen de güle güle git yavrım. allah hayırlı yolculuḳlā vēsin, ciyerim yavrım. ya. hadi çocum, hadi yavrım.

A/6

Derleme Yeri: Subaşı ḳöyü
Kaynak Kişi: Mürvet Ulu
Doğum Yeri ve Yaşı: Subaşı Köyü/ 58
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: geçim kaynakları, kış hazırlıkları

Kaç hane bu köy?

çoḳtu ama işte gençlē şindi hepsi Lâpseki Lâpseki dēp, gidiyolā, kimisi işte iş bulup giriyo, ōle yāni.

Kolay gelsin. Siz bakın işinize. Ben gelirim yanınıza.

yoḳ yoḳ, işim yoḳ ta şurda iki tane benim tavuḳ vā, fenā ġıdaḳladı, bi‿şē mi vā deye undan baḳtım. geçemedim de urdan. hayrola siz?

Ben Suluca'dan geliyorum. Öğretmenim üniversite için çalışma yapıyorum. Sizinle de biraz konuşmak istedim. Sesinizi kaydedeceğim.

ne‿olcėk bizim sesimizden?

Sadece ben dinleyip inceleme yapacağım. Benden başka kimse de olmayacak ve bir yere çıkmayacak. Lütfen merak etmeyin. Siz ne işle meşgulsünüz?

biz köv işi ġızım. ne‿olŭsa onu yapĭyoz‿işte. işimiz ne‿olŭsa onu yapĭyoz. köyde nĕ‿olur? tarlaya gidiyoz, işte ekiyoz, biçiyoz. ōle. çifçilik yapĭyoz, fidancılıḳ yapĭyoz. ōle. siz gėç gā̆mişiniz. burē işeye geliyo ḳadınnā, asıl ōle bulurdun ĭsanları sen. ḳuran ḳursuna. e yarın

gē. doḳuz, sekiz buçuḳta başlā̈yo, on bir buçuḳ falan bitiyo heralde, on iki. ōle. yani ölē bulunursun. undan dedim.

Günde birkaç köy gezmek zorunda kalıyoruz ve zamanımız çok kısıtlı. Gelmemiz zor.Bize siz yetersiniz. Çünkü bize bilgi değil konuşma gerekiyor.

yoḳ hani kendin bilī̈sin, undan dedim. nası istēsen yāni, ōle olabilir. kendim buralıyım, u ḳadın da buralı, nine de.

Siz burada neler yapıyorsunuz? Yazın tarla işleri ya kışın.

ġışın‿evdeyiz. ne‿yapalım?

Kış hazırlığı neler yapıyorsunuz?

ġış, odun getidik baḳ. ġışın yaḳçėz. fidannarı dikiyoz, ġuruyolā, söküyoz, yaḳıyoz, bölā̈.

Tarhanadır, bulgurdur, makarnadır yapmaz mısınız?

yapıyoz, yapıyoz. taranamızı, bulgurumuzu. kendimiz yapıyoz. maḳarna dā, erişte mi diyonuz siz?

Ben Sulucalıyım. Biz ev makarnası deriz.

kimlēdensin sulucadan?

Balıkçı Erol'un kızıyım.

ėrolun ḳızı mısın? orta yerde eviniz.

Evet, caminin karşısında.

e ġız ben billiyom seni. seni deyil dē erolu bilirim. istäsen gē eve gidelim.

Yok sağolun .Böyle dışarıda açık havada güzel.

şē vā halanız, sevim. sevimle biz biriz. sevim beni tanır. biz sulucada iki sene durduḳ. urdan biliyom yāni. altĭ‿ay, altĭ‿ay durduḳ. mayısta gittik, ḳasımda gēdik. urdā sīrlara baḳıyodulā dā önceden köv sīrları bölē. ġayıt mı yapıyon hepsini? yapma barĭ. yapma, yapma ġapat. u zaman urdā şādiyė vādı şindi şēde evli. Lâpsekide oturuyo. biz de caminin yanında otuduḳ hemen. cāminin urası da vā ya, biz hep berāberdik urdā, hep‿oynāduruduḳ. düyünlē de falan. ölēdik de durduḳ urda da tanırım yāni birazını falan. u zaman tabĭ baban beḳardı. ben yeni oḳuldan çıḳtıḳtan sona işte. çocuḳ.

Çalışmak için geldiniz bizim köye. Ne işler yaptınız orada?

sīrlara baḳtıḳ sizin. sizin köv sīrlarına. babam, bi de benim ōlan ḳardeşim vādı, çobanlıḳ yaptıḳ. babam bi‿yere gittĭ zaman ben de gidiyodum. çoḳ hanĭ ġalabalıḳ oldĭ zaman. bazı ġalıyodum, bazı gidiyodum. ōle yāni. annėnlē, babannėnlē, sā di mi?

Dedem vefat etti işte.

allah sabırlıḳ vēsin. şĭ bē babanı da tanımam. neden u zaman gördüm, yeni deyil. genşti u zaman. e undan sona görmedim ki. herkėz… bi‿dā gitmedik urē. uñdan yani öle. herşē nerden nerē demi.

Ben de aslında bu köyün çocuklarını İsmail Baykut'ta okuttum zamanında.

bizim kövün mü? kimleri oḳuttun? ortaoḳuldā. benim‿ōlan da gittĭ. erol‿ulu. hacerden bi‿yaş falan büyük ġalbā. bi‿yaş mı iki yaş mı büyük. seksen‿üçlü benim‿ōlan. ortaoḳula gitti, iki sene gitti

ortaoḳula da undan sonā büyüyüvēdi, ġaldı sınıfta da utandı gitmē̲ . bubaları mıyıñ ben‿uññarın, yanımda küçücük ġalıyo unnā, dedi; gitmedi. e n‿ābēm be ḳızım. şimdi şē‿yapıyo. benim iki tane ōlum vā . ikisi de burda deyil. birisi Lâpseki de u erol ded̲im şē‿yapıyo, arabalara sigorta yap̆ıyo. siġortacılıḳ‿yapıyo. ötek̲i̲ havaalanında. istanbuldadı, burē getidik çanaḳḳalā̲. şimdi çanaḳḳalē eşinnē berābē urda o. e herkėz bi‿ekmek yicėk bi‿yerden de mi? şimdi burda otusan ne yicėn? ille bi‿şey yapçėn.

Burada tarlaları işleyecek insan kalmıyor sonra. Köyler boşalıyor.

işte biz yapıyoz şindik didėylen berābē. bugün gitmedim. hadi ben bi‿gėzėm gėlem, dedi. sen gitme, dedi. ben de bugün gitmėdim.

Kiraz ağaçlarınız var mı?

var. diktik tē şimdi işte dedim ya ġuruyanları söküyoz, yerlerine dikiyoz. getidik bunnarı, söḳtük te biraz, yerlerini sürdük. ben de diyom, cuma günü baḳ‿insan da, diyom; yėnden çapalayoz böle f̄i̲ dannara, diḳmek‿içi, sıra sıra. dikelim diyom. u dā demişlē hava alsın, bi‿sene bişē dik yerine, demişlē. olmaz, büyümez, demişlē. böle yani. bilm̆i̲yom. sen sulucada duruyon öle mi?

Hayır, ben Aydın da yaşıyorum.Annem babam Suluca'da oturuyor.

ū, aydın işėde izmir yanında. bizim burdan edā vā urda oḳulda, aydında. edā öncü. mūtarın ḳızı, urda oḳuyyo. heralde aydıñ yā öle biliyom ben ama gene dēştise bilmiyom yani. aydın mı uşaḳ mı? uşaḳ nėrde? izmirin yanında de mi ama bana aydın gibi gel̆i̲yo. gene kesin de bilmėyim.

Hangi bölümde okuyor acaba?

işte urasını bilmėyom. bi‿kere kövden çocuḳlā çıḳtı mı geri dönüşü olmäyo. alışıyolā şehir hayatına sōna geri dönüş yoḳ. senin, evli misin?

Evliyim, iki çocuğum var. On yedi yaşında kızım var.

of, seninkilē de büyümüş. otuz beş yaşında benim büyük‿ōlan. yetmiş yedilidir. sen bunnarı bilerek mi gēdiniz buraya?

Tabii tabii, babam tanıyor. Ben de Hacer'i öğrenciliğinden biliyorum.

uñdañ‿öle gittiniz uññara. eşin?

O buralı değil, Aydınlı.

urda buldun‿ōle mĭ? baḳ‿ĭşte bu adam da buralı, Lâpsekiye ġaçtı. işte gene de ġāḳtĭ zaman gelip burda tālalarını ekip‿biçiyo, dikiyo, sürüyo. işte bizim de‿ōle. ben ōlana gēsin de däyom, baḳ ellerim bilen bayılındı, şēleden‿işte ḳırda yapıyoz ya. suluca da öle be. dā ğıldıdı ama şindi bilmäyom gene toplandı mı biraz dā mĭ. urası da bizim köv gibi, gençlē çekildi Lâpseki Lâpseki de mi u? baḳ ben gidiyom. çocuḳlarına baḳıvādım büyük‿ōlanın. iki tāne torunum vā. üç tāne torunum vā. bi‿tāne birinin, iki tāne birinin. yā ben urda işim bittĭ‿anda, burē gelĭm diye can‿atıyom. dördüncü ḳatta büyük‿ōlan, asansörle çıḳıyoz. ben çıḳmā̆ üşenmäyom. bacām‿arıyo şimdĭ‿bu sene çıḳmasını nazlanıyom da öncĕ‿öle şē‿yapmazdım. yanĭ, nā‿psan duyuluyo birbirini yā. çėşmē‿aç şar şar şar şar, duyuluyo. bu ḳatl ā böle. ben de hiç sēmiyom. hep bana usul ġonuş, usul ġonuş. hay yetti bu usulunuz dā̆yom ben de. acıḳ kē̆fimce bağıra bağıra ġonuşėm diyom. ġarnın fala açsa gē doyurėm. isminiz neydi?

Birsen.Çok teşekkür ederim. Aç değilim. Hem daha çok köy gezebilmek için gitmem lazım. yardımlarınız için de sağolun.

gidēsiniz. ḳaç tane köve gitmen lāzım.

Bütün köyleri gezmem lazım.

aha şurda yenice köy vā baḳ yaḳın. biliyon mu? tanımazsın. şahinni vā şurda. şahinniye direk böle ḳuran kursuna git. şindi uññā ōlėnden sona gidiyo, üçe ġadā urda. aynı hoca geliyo burė de. on iki de başlaması lazım heralde. üçte bitiriyolā ġalbā. burē geliyo saat sekiz buçuḳta, on bir buçuḳta burdan on ikiye gidiyė urē. aynı hoca gelĭyo. ben bu sene gitmedim. geçen sene gittĭdim ama bu sene gitmedim.

Bu kurslardan memnun musunuz?

iyi iyi. yannışlāmızı düzeldiyoz. gitçektim de dā türkçesi; bu işte dedim ya bi‿tāne tā torunum vā bu erolun çocĭ, altı‿ay oldu, tam‿alt ĭ‿ay oldu işte annesi işe başladı. una baḳāsam, dedim. şindi uññā da baḳıcı tuttulā. kövden gelip gitme zebil‿olma, dedilē bana. biraz da ben rātsızdım. u iştē. e bubası burda yalıñız ġalıyō… çanaḳḳalē gittim gēdim ikĭ‿üç sene. çocuḳlara‿işte. burdan pazartesi sabahsı ya da pazar günü āşamdan gidiyodum, cuma günü āşamüstü geliyodum. yola çıḳıyoñ, e yolda hemen‿araba denk gemäyō. e hadi burē gelemek‿istäyoñ. işte uññā da öle dedilē. öle dēnce ben de nā‿ pasanız yapāsınız…

Olsun, daha iyi olmuş. Siz de onlara burada kışlık yaparsınız.

şimdĭ, yapıyodum da heryerden çıḳıyo yė, fabriḳalādan şēläden, urdan‿alıp yĭveriyolā, bu sene yapmadım. yē şimdi bir de ben, benim ġalbim çarpıyo annadıñ mı? ġalp‿hastası gibiyim. bu sebepten uññā da pek bana yüklenmiyolā işte. tarana yaptımdı vēdim ikisine de biraz tarana. alın, dedim. bulġur yapmadım bu sene. aldım bir‿oḳḳa bulġur tā poşedini açmadım. iki kişiyiz ya, bugün bişiriyom yarın da yetĭyo.

Çok yapmaya alışınca da az yapmaya eli gitmiyor değil mi?

ayy, sorma urasını. hep çekişiyo adam. alışamadın halā iki kişi ġaldıḳ dā̆yo. hiç tıññama däyom, ben de. yarın‿āşama hazır. bi‿de ḳırdan geliyoz ya u sebepten, yorġun gēdi̇̆m‿için zor geli̇̆yo yemek yapması. hazır‿iyi̇̆‿olŭyo. nā‿palım be ḳızım. yārın baḳ yaşınız‿erdine dēsin ki bu yaşlılā dōru söläyomuş. benim iki tāne nine vādı başımda. iki tā ne ġaynata, iki tāne nine. ilkten ġalabalıḳtıḳ biz. e çocuḳlā vā, görümcem vādı, çoban vādı. doluduḳ, on‿beş kişi̇̄. ġala ġala ġaldıḳ iki kişi. e şimdi bunnān‿içinden çıḳıp tā… çoḳ yapmē̄ alışḳınım. iki kişiye yani̇̄ zor‿alışıyom tā.

O kadar kişiye nasıl yemek yapabiliyordunuz?

ama‿n‿ābıcėn? u zaman köv‿i̇̄sanıyız ya, bi‿çuval elli kilo mesĕlā bi‿çuval‿un, iki kere ekmek yapıyodum. bitiyō. e bi‿de u‿zaman dā baḳ ḳaç sene öncesi meselā, yetmiş‿beş senesinden, u zamannā çoḳ öle herşey yoḳtu ki pazarda da alsınnā getisinnē. biz pazar bilmäyoz, ne geti̇̆risėlē u. ne gėtircėlē pazardan. bi‿gėtirsėlē, patates, gėtircėklē bu. hep patates dē… sōvan kendimiz yapĭyoz.

Kendiniz başka ne yetiştiriyorsunuz?

biper, patçan, domates dikiyoz, işte fasi̇̄le, börülce öle. bahçe işi kendimize. ḳarpuz, bostan‿ekeriz yazın. n‿ābıcėn, ne yicėn? işte annänlē de yapıyodur, aynı. hiç fasille dikmäyodum ben. suyumuz yoḳtu. bu senē su gēdi, su aldıḳ, baraj gēdi şurē kövün kenarına ḳadā. mezarli̇̄ farḳ‿ettin mi bilmem. kövün girişinde. burdan çıḳāken köprüyü geçtin mi zaten u hemen tepede mezarlıḳ vā. mazarli̇̄n bu yanına ḳadā gēdi.

Biz aradan falan gedik herhalde, fark etmedim.

nerden aradan gēdiniz? e gēseniz de çıḳmanız gene bu tarafa. gelĭ kene şē bē bĭzim fīdannıḳlā. onun bi‿kenarı sėlvilē falan vā mezarlıḳta belli yāni. eskiden yuḳarda dı mezarlıḳ. yuḳardan‿indik biz burē .

Subaşı diye o yüzden mi diyorlar? Orasımıymış subaşı? Yoksa bu köyde su yok.

yoḳarda baḳ şu tepe. baḳ şu tepe gözüküyo ya baḳ. onun bu tarafındadı önce. yani u tepelere de yaḳın düşüyodu. su yoḳ. su yoḳ ta bĭ‿subaşı diye bi‿ilkin tā bu köv ġurulurḳen bi‿yüzbaşı gēmiş otumuş. ben demiş burasını çoḳ sevdim, burē demiş ḳonaḳlēlim. eskiden‿iştē. ōle ġalmış‿işte adı uñdañ sonā. suyla alaḳası yoḳ yani. suylă‿alaḳası yoḳ. suyumuz‿önceden kesik kesikti, suyumuz çoḳ yoḳtu. halā dā şeyi yoḳ‿öle talalāda pek su yoḳ. bi‿bu tarafta olanların talalarında vā. bu yannāda yoḳ‿öle.

A/7

Derleme Yeri: Kocabaşlar Köyü

Kaynak Kişi: Zülfiye Akyol

Doğum Yeri ve Yaşı: Karamorlu Köyü / 60

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: aile durumu

Kaç yaşındasın teyze?

ben şindi saña dēyēm ben yaşımı bilmeyoñ yavrum. oḳur yazarlīm ‿olmadīndan bilemeyoñ ḳaç yaşında öldüñ. varıyıñdır gene bayā āltmış fī̈le.

Altmışın altı mı üstü mü?

bilmäyoḳu‿ben, sor ge baḳam dayına. ben bilemem yav. eski yazī̈ bilirin de yeni yazī̈ bilmeyoñ oḳula gitmediñ.

Eski yazıyı nasıl öğrendin?

ēski yazī̈, hocä gittik yāvrım.normal sölenemiyoñ dişim sızlēyo da ḳaç gündür ne çekiyoñ? uñdañ soña.

Doktora gitmedin mi?

gitmem, şişti ya iñdine gitçėz, çıḳartçāz. şişti böle burlarıma ġadān şişti. hani geldi mi dayın? gēsin baḳam, burė ḳadan, acıḳ gēsin baḳam, u bilir.

Teyzeciğim sen buralı mısın, burda mı doğdun büyüdün?

ben, dōmam büyümen ġaramorlu da. burda büyüdüm de, bubam‿ asgerde ölüncė ġadañ, babannäm de ölünce ġadan, burda amcam vādı, amcamın yanına yollamışlā beni yavrım. bure gēldimi file hıyal mıyal biliyoñ. küçük hemen ben üç günlükmüşüñ, bubām gēlmiş, izne gēlmiş adımı ġomuş bi gitmiş , bitā da gelip görmek nasī̈p olmamış yavrım. anama da vėmemişlē beni, anam da başḳa ġocē gitmiş. sen işde urda acıḳ bubannēm büyütmüş beni acıḳ, burē geldim hıyal

mıyal şöle ifālaḳtım ben. gēdi̇̄m de hıyal mıyal biliyoñ‿işde. burda āmcamın yanında böyüdük. burda böyüdük.

Kaç yaşında evlendin? Erkenden evlenmişsindir.

hē u zaman aha bu dedeyle ēvlendik. isdedik birbirimizi vädilē. u zaman ḳaç yaşında oldūm yavrum unutmuşuñdur. ḳaç yaşında, vāmışıñdır gene on bēş‿on‿altı yaşlāmda gene. he bure gēdik işde, geçini̇̄p gidiyoñ işde çoluḳla çocuḳla.

Kaç çocuğun var?

bēş tane ōlanım vā, bi‿tanesi ōldü, ilkim‿ōldü.

Kızın var mı?

bi‿tāncik işde bunların‿anası vā. bi ġızım vā.

Kıymetlidir o zaman

e ḳıymatlı olsa nē olmasa, hērkez yerinde sā olsuñ.

A/8

Derleme Yeri: Kocabaşlar Köyü
Kaynak Kişi: Hatice Ceylan
Doğum Yeri ve Yaşı: Hacıömerler Köyü / 82
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: aile durumu, geçim durumu

Teyze bizimle biraz sohpet eder misin?

eh ,olur.ne dēcän?

Neler yapıyorsun teyze burada ,tek mi yaşıyorsun?

ġız vā işte burda.analı ġızlı gēdim ben buraya.

Amca öleli çok oldu o zaman,neyle geçiniyorsun burada?

keçicilikle. ben ayrıyım ġızım,ayrı evim vā ayrı içiyoñ.

Kızın bak mıyor mu sana?

kimse baḳmıyo bana.

Başka çoluk çocuk yok mu?

vā, vā,vā da benim. ben buraya analı_ġızlı gēdim. yedi yaşında gättim bu ġızı. iki olānım vā. yatılıya gätti.küçücük ġättim onu, iki yaşında ġättim buraya, iki de ġız. ġocĕye geldim bure.

Kaç yaşında kocaya geldin?

otuz üç yaşında gäldim. hacıömerlēden, adatepenin yanında vara urdan gäldim ġızım. ikinci evliliği yaptıḳ. ununda vādı iki çocū, benim

de işde iki çocuḳ dedi̇m gibi. uñları büyüttüm, kändikilēmi büyüttüm, çalışdım, cabaladım, bu hale gäldim, şimdi bana baḳan yoḳ.

Allaha bin şükür elin ayağın tutuyor .

tutuyō a ġızım. ekmēmi yapıyom, çamaşırımı yapıyom, suyumu getiriyom, ateşimi yaḳıyom.

Çiçeklerin de bahçen de çok güzel.

ġızın gelini, u da gelini. torunlāmın bunlā, bu evlē. torunun bi̇ on tane de olsa fayda yoḳ ġızım.

Sen de haklısın.

haḳlıyım ya ġızım.

Sen şimdi keçicilik mi yapıyorsun?

yō, ben artı tamam. işim bitti. çalıştım, cabaladım, ġoyun güttüm, keçi güttüm, sığır güttüm, yemek yaptım unlara, çalıştım, çocuḳlāmı büyüttüm. tamam benim ġari, bana baḳan yoḳ. ben çoḳ yaptım, baḳtım da undan.

Daha seni genç görüyorlardır, öyle duruyorsun.

genç miyim ġızım, seksen iki yaşıñdayım. iyiyim şükür allahıma. allah acıya bana ġızım.ya n‿āpam?

Sen dağda keçi güderken hiç ot, mantar topluyor muydun?

toplādıḳ ama ġız merāfetländi, biz olmadıḳ bişe. hepsi dedeğiñ unlara Ḳaldı, üvēleriñ ġıza Ḳaldı. ben şindi gidemeyom, u ġadā mantarlā çıḳtı da güvenemiyom ġızım ġari. yalın‿ayaḳ, başı‿ġabalaḳ gēzēdim, gidēdim urlara ama şindi iştām yoḳ.

Çok ot çeşidi var mı buralarda? Hangi otlar yetişiyor buralarda?

vā olma‿mı a ḳızım.hepsi. yaptıḳ hepsini yaptıḳ. çoḳ şükür allāhıma bu güne erdik, oturuyom ġāli, yemēmi yapıyom, ekmēmi yapıyom, yiyom.

Ekmeğini nerede yapıyorsun?

kimi maşıngaya atıyom poçā‿moça. hamırläyom ölē yiyom ġızım, n‿āpem kimseden fayda yoḳ ġızım.

Sen ilk kaç yaşında gelin oldun?

ben gelin‿melin olmadım ġızım.ben ḳaçtım. istedim de.

Çok sevdin o zaman.

baḳ. tamam. hē, çoḳ sevdi̇̄m, allah ta onu sevdi aldı. otuz iki yaşında öldü u da. ben de otuz iki yaşımda geldim buray. o‿ altı yaşımda gittim. ye, ikinci ġoca. geçindik. çocuḳlām büyüdü aydışıḳ ama ev yapmā başladıḳ undan sona bi‿hastalandı, üle fälç gäldi. undan sona yirmi dört saatte gitti mezarlā. n‿āpalım ġızım herkezin başında u. hani bi‿kişi de olsa çekilmäz de herkezin başında n‿ āpalım. var ġoce yaşamayo, kimisi yaşēyo bi yastıḳta, kimisi de genç ölüyo kimisi i̇̄tiyar geçiniyo, ölüyo. işde bülē dünya büle ya ,ya ġızım ölüm va ġızım. i̇̄tiyarın sırası geliyo , i̇̄tiyar ölüyo, gencin geliyo genç ölüyo. n‿āpalım ,allāh uzun ömür versin size. gençlere yā rabbim. benim dede büle oturuḳan gitti. ben de inek sāmā gittimdi; u zaman inek vadı, dede benim yoğurt, süt yirdi; satmadık. e ölcēmizi biliyoz mu? undan sonā git dedi ,inē sā gäl, dedi. ben dedi doḳtora gitçem dedi, bi i̇̄ne ġaldı dedi ,cuma günü gitti cumartesi günü de mezarlā gitti. bi de gēdim, inē sādım gäldim, yūrt içmiş, bardaḳ burda ellē bülē ,kendi de bülē, hiç nerden çıḳmış o can? uyurḳan gitmiş. bi de gedim

uyuyup‿duru. yūrt dökmüş büle yüzüne, yūrtlānı sildim, bezle sildim. ya, hayırlı ölüm vā̈sin ġızım, çektirmesin kimsemize diy mi? bi de gäldim ölmüş. yıḳadılā, paḳladılā, ḳoydula de ure tabutunla, aldılā mezarlā göttülē. n‿ōlcaḳ ġızım bi soluḳ dī̈l mi ġızım. ikinci hastadı. ḳırḳ yaşında evlendi u da ḳırḳ älli yaşında evlendi. iki çocī̈ vāmış, e benim de vādı çocuḳlā. unu cenābı allah bana nasip görmüş de mi? u una baḳsın, u una baḳsın diye. ben ununkilēne baḳtım; çekişmedim, dṻmedim; o da benimkilēn. pazara gitti, ben pazara gitmem päk, ne işläm ġali ifacıḳ çocuḳlām, gitmedim, bubası getiri götürüdü. eh ömrü azmış unun da. ikisi de bıraḳtı beni. n‿āpalım ġızım allahdan, ḳuldan olsa çekiş. ölüm…

Allah sana hayırlı ömür versin.

aman ġari vermesin ömür ġızım be! kimsenin ḳapısına gitmeden büle gezēken alsın. üle diyom artıḳ.

tī̈zenin derdi çōḳ.

Derdin ne, çocukların mı, geçim derdi mi?

derdim yoḳ ama işte burdaḳılara, baḳan yoḳ bana. bunlā kimsē bi parça ekmek vēmeyo. ġonuşmayola benle. n‿apçan ġızım? kendi kendime yapıyom çayımı, ekmēmi yapıyom, yiyom, doyuruyom kānımı, geziyom geliyom, yatıyom. çoḳ şükür allahıma. yete bu ḳadā, dä mi? öle işde ġızım.

Sen buralarda gezerken hiç türkü söylemez miydin?

sülämim, sülämem mi? türkü unuttum ben unları, unuttum ġızım.ah ben hepsini yapārdım. dāre çalādım, óyun oynādım. ninen büle dī̈di. gençlik vadı ġızım .darelē çalādım, óyun oynādın büle. düyün oldu benim evin altında büle. benim dede genç tabi, teze

evlendim, çoluḳ çocuḳ yoḳ. yā dedi, yetē dedi, ġarim oynadīn dedi, eve gel dedi, bana ġocam. oynamayı sevädim. hemen düyüne , bayrama oynādım.e şindi söndü ġāri içersi. ḳısḳanırdı beni. üle yapādı.e ālem oynāḳan ben dēdim evde mi oturcam dēdim ben de. gene ḳaçādım undan, atādım göbek, gelirdim gene. ah o günlē geçti yavrum, geçti, büle değildi ninen.

Senin kınalarını kim yaktı?

kändim. bayrama yaḳındımdı ġurban bayramına çıḳtı. çıḳdı mı dırnaḳlām gene yaḳarım.

Kınanı eksik etmiyorsun galiba, adet mi böyle?

ādet. ben hep yaĶınırım. şindi burları çıḳtı mı buñlā gene yaĶınırım. yā ġızım, işte büle ġızım, n‿ābıcān?

herkez ‿ĭtiyarlıcaḳ ‿dĭ mi? aynı benim gibi olcāḳ herkez. hē görcē niz ġızım. çolūn‿çocun va mı?

yok ,ben evli değilim.

ēvlenmedin mi? boşve, koca mı lazım ,bir‿sürü çocuḳ. n‿āpçan ġızım bu dünya büle…

A/9

Derleme Yeri: Kızıldam Köyü

Kaynak Kişi: Kafiye Tan

Doğum Yeri ve Yaşı: Kızıldam Köyü / 78

Eğitim Durumu: okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: kış hazırlıkları, tarhana yapımı, geçim şartları

Tek başına mı yaşıyorsun bu köyde?

ōlanlām vā.

Kaç yıldır bu köydesin?

hep tā dōvdŭ‿dovalı burdayım‿ben‿Ḳızım. ya ya biz buralı, yēr̆lisiyi̇̆m buranın.

Bu kadar uzak yeri nerden bulup yerleştiniz?

e n‿āpalım? ninelē dedelē burlādämiş‿iştē.

Neden burayı seçmişler?

e bilmėyoḳu niyĕ‿gēdi̇̆lē. gemişlē, ŭrdan‿bŭrdan toplanmışlā köv kurmuşlā bi. bilmėyoḳū.

Neyle geçinir bu köy?

nēylė‿gėçi̇̆ncēz‿işdė rėnçbėrlik battī çobancılıḲ.

Koyunların mı var?

vā, hē, koyŭnlară‿baḳıyoñ.

Bahçen pek güzelmiş.

gĕñiş gĕñiş, bāçė geñiş. bāçė geñiş ġızım.

Başka neler yapıyorsun buralarda?

hiç‿biş̄ē‿yapmĕyoñ, n‿āpėn‿işde oturŭyoñ, ne yapçān‿ben? bi ‿yeri gitmēyonḳŭ‿gārĭ. bi‿parça yĭyoz, içĭyoz, oturuyoz aşā.

Teyze yörük müsün sen?

yörüküz,yörüküz ġızım.

Kilim falan dokur musun, gençliğinde yaptın mı?

yaptıḳ, yaptıḳ ġızım. kilim doḳumadıḳ. çul deriz biz, çul. sümändēn, ḳıldān yāpā, naĶīşlı olū,

yoz‿olū. doḳuduḳ, yaptıḳ.

Onların özel nakışları var mıydı?

hē, kendimiz dokā̆yoz. işde ölē doḳŭrdŭḳ.gālĭ yoḳ bişā̆, battı hepsi ġālĭ yapmeyōz.

Koyunların yünlerini ne yapıyorsunuz?

satĭyōz‿gitsin.

Gençken ne yapardınız yünleri?

işlā̆dik, işlā̆dik. härşėy yapādıḳ.

Kışın ne yiyip içilir buralarda?

ne‿yĭcäz? ne‿bulŭsaḳ ‿unu‿yĭyōz.

Kış hazırlığı yaptın mı? Odunları kesip koymuşsunuz.

hē, kästik‿odunları işde. ben‿alıp‿alıp yaḳıyoñ, āşama‿dek yaḳıyoñ. n‿apa̅ñ ġızım, n‿apça̅ñ? bölĕ‿bölĕ gėççėz‿dünyadan.

Kaç çocuğun var?

çocŭk çōḳ. yėdi tėnā…biriciğini saḳladıḳ. en‿küçük gitti. āltısı sā, dünyada işte. iki de ḳāldı yavrıcıḳları, ōñsüz, yetim ḳāldı. ġarămusălara giTtiydi u yuḳarı.

Çocuklarının kaçı kız, kaçı erkekti?

bēnĭm mi? ikisi ērkėk, bäş‿tėnėsi ġızdı işde. dōrt ġız iki ōlan ġaldı işte. hėpsi de burda. yetā bu‿günümüze çoḳ‿şükür.

Dede nerede?

hani gitti o, çoḳ‿oldu. yĭrmĭ geçti bēki. burdayĭñ‿ōlanlala, burda duruyoñ ben.

Kaç yaşında evlendin?

bēn mi? on sekiz. aşādädĭ, dāy‿aşā mālēdädĭ ävimiz bizim, burä sonădan gēldik.

Kendiniz mi yaptınız bu evi? Taştan mı?

kėndĭmiz yaptıḳ.daştan. ēēyy, bayırlādan çektiK‿gätTik, härşēsini yaptık ‿işTe.

Aralarındaki ne, sarı çamur mu?

he he, çamırla yaparız biz, çamırla yapıyoz , he u‿zămanlā ōleydi.

Bu evler daha mı sıcak tutuyor?

sıcaḳ‿olur bunlā, ıscaḳ‿olur. yazīn serin‿olūr, ḳışın da ıscaḳ‿ olūr.

Buranın havası çok güzel.

çoḳ yavŭzdur bu tepenin üstü bŏle yavŭz‿olur.

Tarhananı yaptın mı?Nasıl yapıyosun anlatır mısın?

yaptım. nası yāpĭcān taränä. yovurt ḳatarız, süt ḳatarız, tomata biber dōrarı ,ġarā yaparız. unu biz ġararız, sereriz, dökeriz, ġālbırdan geçiriz gene‿ gene. incecik‿yapā ġurudur ġoruz.

Bulgur yapar mısınız?

bulgur yapmăyoz, bugur satın‿alıyoz. ekin‿ekmēyoz ku.

Bulguru ekin ekenler mi yapıyor?

he, he ġali ekin‿ekilmäyoḳu burda da işte bi‿parça ekiyōlā. mallara yĭcek ġada. hasıllıḳ‿ekiveryōlā işte, ŏle.

Senin kaç tane koyunun var?

kim‿bili. bilmäyoḳu ben. ben sayı filan bilmem.e ne‿biläm ben.

İnek filan yok galiba değil mi?

yoḳ ,yoḳ, yoḳ, inek filen yoḳ. sattıḳ‿inekleri. bi ġoyun işTe. herkez ġoyun derdinde. ġoyun, keçi yapıyo. işTe unla geçiniyoz, n‿apçėn?

Başka geliriniz yok mu?

yoḳ, yoḳ. iş bulusaḳ çalışmä gidiyolā. n‿apçėn?

Gelin var mı yanında?

yoḳ, yoḳ. ōlanlā bekā.

Niye evlendirmedin oğlanları?

e bilĕmäyoz, bulamā̆yoz ki kimbĭlĭ̆?

Sen kız bulamıyorsun onlara?

bulamäyoñ…

A/10

Derleme Yeri: Kızıldam Köyü

Kaynak Kişi: Mümteha Öcalan

Doğum Yeri ve Yaşı: Kızıldam Köyü /58

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: köy adetleri, geçim şartları, aile durumu

Teyze adın ne?

benim adım pek dolaşıḳ. mümtehā,

Ne güzel isim teyze neden öyle, karışık, dedin?

e‿ǐşTe dolaşıḳ däyolā. dolaşıḳ geliyo ǐsāñlara.

Sen ne zamandır burada yaşıyorsun?

dōdum dovalı bu kövde.

Kaç yaşındasın?

ēlli sekiz.

Maşallah hiç göster miyorsunuz?

niden? ġuzum göstermez miyiñ? ben bu yıl perǐşan‿oldum hastanelēde nā̄rde göstermācāñ, ġocadım, ġocadım. ah ġızım ah…

Bu köyün yolunu zor bulduk. Bu insanlar buralara nasıl gelmişler,neden yerleşmişler,bilemedik , dedik. Siz biliyor musunuz?

ǐnci baḳ. dedelāmiz burlara mal yapmä gēmiş. uzaḳlādan ‿gēlmiş bizim dedelēmiz. ḳafiyĕ‿ŋge ta äyisini bilir. asǐyĕ‿ŋge dē̄‿vĕri bĕnĕ . dä ġozçeşmē̄ durmuşlāmīş‿unlā. evelǐ ġozçeşmedemiş, biganın

yanında ġozçeşme var‿ā biľyoñ‿mu kimbĭlĭ? urdan, böle düzlŭk‿ ovalıḳ ura böle, durduḳları yär. urda sivrisinekden durămamışlā. urdan‿unla gelmişlē işde, soğucā mı gēmişlē n‿apmışlā, de mi ḳafiye‿ŋge. soğucā gelmişlē dedemi hoca tutmuşlā. hocamış dedēm. urdan da, urda da olmamışlā.

bir‿iki äv‿olmäk vā. urdan burä gelmişlē. mal yapalım burda, dādā demişlē. işde yärleşdilē. e‿işde bubalāmız, dedelēmiz burdamış. bubalāmız da burda. biz de burda olduḳ. ḳövün‿içine de ġocä gittik, otŭrŭyoz‿aşşa…

Köyünüzün yolu uzak olsa da çok güzel bir yer.

yolumuz‿uzzāḳ. därdim çoḳ dävrĭş‿āmet de.

Köyünüzde hayır vardı galiba.

hayır vardı. hocamızın‿hayırı vardı. köv hocamız gitçėk dē. u yaptı. hayır yaptı. hērkeslē helallaştı. adamı ġarısı, häm hayır yaptılā häm ĭsanlālā vedālaşdılā.

Bu köyde birileri gider gelirken ya da düğünlerde neler yapılır, diğer köylerden farklı adetleri nelerdir?

e yapıyoz biz. biz ,pilaf yapılır bizim. isteyen hazır hemen aşşādan hazır getirtir, isteyen burda yaptırı. alır här‿şėsini. yaparız, oturuz aşşa. a ġızım işte bizim kövŭmüz , ne farḳ‿ólcäk. yalamanın‿üstü, ne‿olcek, bĭşe‿yoḳ. mal yapėn dāyoz, mal ‿olmėyō. yalamanın‿ üstünde topraḳ yoḳ, ot yoḳ, bişė yoḳ, bi‿meyva…

Yalama dediğiniz şey taş mı?

hė, daş. şurä, täpä çıḳācam ben seni, ġayaları göstäcem, ġocā ġayaları böle, nasī‿baḳ. emme n‿apçän işte bulunmuşūz. nasĭbimiz de burda çıḳtı. e‿işte gidiyoz,yuvālanıp‿gidiyoz işde.

Senin çoluk çocuk var mı?

va. va çoluḳ çocuḳ. iki ġızla bĭ ōlanım va. hepsinin ōlanları , çocŭkları va işde.

Ayrı mı oturuyorsunuz beraber mi?

iki ōlan ġıyımda. e ġızlā ġaçtı‿uñlā‿hep. çāyda bĭ nine vādı, ben lafı çoḳ biliriñ, şä dėrdĭ, kėndĭm gözĕl‿oldūmdan ġızları alı‿alı‿ vėdilä, ġaçĭrı‿ġaçĭrı‿vėdilä dėrdi. ben iki ġızıñ ikisini de ġaçırdılā.

Beyin sana kızmadı mı?

e ġızsa n‿apçĕk? bėnim de habarım yoḳ unun da yoḳ. dā̆ işä gitTi dardanele urdan geçĭvĕmiş pinip. biri burda ben gene şu bacamda ārı vādı, beş‿ay yattım hiç ġāḳamadım, gittilē işTe. yine de küsmedik. sėlavatladıḳ gitti.

Eşiniz nerede, ne iş yapıyor?

ne dėyėndė ne aŋladäm.

A/11

Derleme Yeri: Kızıldam Köyü
Kaynak Kişi: Bedriye Tan
Doğum Yeri ve Yaşı: Kızıldam Köyü / 74
Eğitim Durumu: okuma yazması yok
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: ailesi, tereyağ yapımı

kim sādettin u?

Suluca Köyü'nden.

sulucadan mı ē?

Teyze bilir misin Suluca Köyü'nü?

yavrım içinden geçiyoz‿ämmā̆ ġaley gidā̆kė, toḳtura moḳtura. şōle bi inip de görmüşlū̆m yoḳ.

Valla teyze insanın işi düşmeden gidemiyor.Ben de işim olmasa bu köyü nereden bulacaktım.

ōledir, ōledir. işcā̆ziñ vādır, ondan gelmişiñdir, dā̆ mi?

Teyze işim senin gibi teyzelerle konuşmak. Konuşur musun benimle?

yavrım ben ġonuşsam nē, ġonuşmasam ne. ben bişė bilmā̆yoluñ. u ġadā işde. ben bi çocuḳ gibī̆‿

ī̆sanım. aḳlım beñim gelī̆p gidiyo. yoḲ‿aḳlım benim.

Ah teyzem hep bu köyde miydin?

he, he bu kōdeydim.

Kaç yaşındasın?

yaşım bilmeyon desem bene gülāsiniz. hocalā da gülä bene. bilmäyon ‿yavrım yaşımı. baķ bene dēvēriyolā yaşımı burē ġóymassan unuduyon ben.

Peki adın soyadın ne?

soyadım mı?

Adın ne?

bedriye tan. hadi allah işini ras‿getsiñ.

Nereye teyze, sohbet ediyorduk.

evime gidiyoruñ aha bu hocanıñ hanımını görmeK‿istādim onu gördüm.

Yeni mi geldi hocanın hanımı?

ye, onnā gitcėklē de görmeK‿istedim‿iştä u ġadācıķ.

Demek köyünüzün hocasını seviyordunuz.

çoķ seviyoz, çoķ. neden sėmiyelim. çoķ seviyoz , seviyoz ya.

Bu hocanın yerine biri gelecek mi?

e bilmem yavrım, vėrīlāse gelir, vėmezlāse gelmez.

Kaç yaşında evlendin teyze?

yetimiň ben. anam yōdu benim, bubam beni vėrivēdi hādi. küçüktüm ben.

Eskiden hep küçük evleniliyormuş zaten.

õle yavrım, õle.

Kaç çocuk var?

bi ōlanım va, üç ġızım va.

Bakıyorlar mı sana?

e şincilik biz hani baḳıyolā da baḳmeK‿istemeyoz zatā dedėylen kendĭ kendimizi bıdırlā̃yoz. allah sonumuzu eyi yapsın.

Amin teyze. Yemeğini falan yapabiliyor musun?

benĭm aḳıl şõle böle. aḳlımĭ almadan benĭm allām canımĭ‿alsıñ däyon. allah bilir‿onu da. çoluḳ çocuḳ ne dēse olmäyeniñ deyoñ yavrım.

Ne işler yapıyordunuz buralarda?

ne işlē mi? yavrım bizim bi iş yapdīmız yoḳ. evēden biḳaç ġoyun vardı. gidemez‿olduḳ, baḳamaz‿olduḳ. satıvėdi ōlan‿onu, biz õle ävdeyiz şinci.

Eskiden hayvancılık yapıyordunuz yani. Sütünden peynir, yoğurt yapar mıydınız?

yapařdıĶ‿emme iki üç senedir ġāli biz de hazıra ġāldıḳ.

Tereyağını nasıl yapıyordunuz?

yayıḳ dövā̃dik. yayıḳ dövmesi bilir misiñiz kimbilĭ? yayıḳ dövā̃dik, yayīñ‿üstüne böle toplanırdı yālā. u zaman dökā̃dik, ayranĭnı ġaynadırdıḳ, kesik yapādıḳ. yağĭnı da basādıḳ.

Bütün kış bozulmadan durur mu böyle?

unu biz eridir ġaynadırdıḳ da süzā̈dik de şeye ġóyādıḳ, yeñden yerine ġóyādıḳ. ōle yayáḳdaň çıḳādımız gibi bıraḳmazdıḳ. ōlŭ‿ėdēdik. yaḳādıḳ, ġaynadırdıḳ, undan sona, soğŭduḳdan sona süzā̈ ġóyādıḳ damacanımıza, şişemize her nēse.

Nerde saklıyordunuz?

durudu de urdŭ‿u ġāli.

Hiçbir şey olmaz mıydı?

hiçbişė olmazdı. emme ilkindeñ ġaynatmadan ōle çoḳ durduḳcana bōle sēriK‿gibĭ‿olū.

Teyzem çok sağol, hakkını helal et.

helal‿ōsun, helal‿ōsun.sen de helal‿et yavrīm hadi.

A/12

Derleme Yeri: Kangırlı Köyü
Kaynak Kişi: Adem Meriç
Doğum Yeri ve Yaşı: Kangırlı Köyü / 86
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: tüccar
Konuşulan Konular: köyün özellikleri, geçim durumu

Kaç yaşındasın amca?

seksen altı, seksen yediye gidiyoz.

Eşiniz sağ mı?

nine öldü. ḳız baḳıyo. siz n‿āpıyonuz baḳam? kimsiniz?

Benim işim için geldik amca bu köye ama annemin bir arkadaşını arıyoruz. Hacer Hanım, Karamorlu'dan gelme.

hadi gidelim ḳāvĕyĕ yav. çay‿içeriz.

Bu köyün adı neden Kangırlı biliyor musunuz?

hah, ḳañġırlı, neden? burda iki tänä göçmen gämiş. burda çeşme vā. eskiden göçmennā̄ nerdi su vāsa davarlarınnan orda ḳalırlāmış. biri geliyo öteki de geliyo, urda harp‿yapïyolā. çeşmenin yanda, sėn ġalcėn, bėñ ġalcėm onŭn‿için ḳan‿aḳıdıyolā. ḳañġırlı köyü ordan ḳalıyo. hadi baḳam yörüñ.

Göçmen köyü müydü burası?

yōḳ. göçmen değil. burası, şäde mezārlıḳda bi daş vā dȫrt yüz‿otuz beş senelik yerli köv burası. yerli köv, manav kövü. hacer kim dediñ?

Karamorlu Köyünden gelme gelin, demiştik amca.

gelin, hācer dolu ya, nēsĕ. ḳaramorludan gäme hācėr.

Evinde yoktu biri ileride oğlunun evinde dedi ve tarif etti bize.

närde dā̃yo onu?

Şurada sonda yeşil kapılı evler onunmuş ama evde yok.

hı hı, allah tepeni vēsiñ, tamam be yav. tamam be yā, tamām. hacı o.

Uzun zaman olmuş görüşmeyeli, hacıya gitmiş olabilirler tabii.

gittilā̃, gittilä. ähbaplā därlä, baḳ‿o evlē onnarıñ. işey, gelinin‿ama ōlanın. onnā vakitli, vakitli ĭsannā onnā.

Sizin yok mu hal vakit amca?

vallā ne biläm ben. çölmeK‿altın filan buldulā ama. öle diyolā. bilmoz.

Amca sen ne işle meşgul olurdun?

ben, alış veriş yapādım.

Pazarcılık gibi mi?

askeriyē sovan vēdim beş‿altı sene. elli ton, altmış ton, yetmiş ton.

Burası çok mu soğan diker?

oooğğ! beş yüz ton sovan yapādı burası. yüz tonunu ben şēdedim, satādım.

Sizin de haliniz vaktiniz yerindeymiş o zaman.

benim gene vaḳtīm, ōlanlā vā benim çanaḳḳaledä böyŭḳ‿atelyē vā, gelinlē vā, bi‿görsen gelinleri ooovv sosyetī, sinek ġondurmazlā. bizim de iyidi ama nine işde rāmädli oldu. ġız vā benim burda ġız, ġız baḳıyo bana.

Sen de kendini gezdiriyorsun maşallah, yük olmazsın .

kändimi idare, romatizma vā dizde.

Bu bölgedeki insanların genel problemi bu. mutlaka bacakları ağrıyor. Havasından mı acaba?

yav işde ne dāsän de. yoḲ yoḲ burda ḳör topal dolu.

Biz istediğimiz yere geldik galiba amca?

şindi hācerin ōlanın‿evleri bunnā ama biz Ḳāvä gitçäz çay‿iççez. yörüñ baḳam.

Amca biz kahveye gene geleceğiz ama şimdi şu tanıdıklarla da görüşelim sonra gelip çayını içelim. Babam kahvede zaten siz onu bulun onunla sohbet ededurun biz de sonra size katılalım.

hadi baḳam hadi, baban orda ḳāvede mi, ben beklerim, ben bulurum şinci urda.

Balıkçı Erol derler babama belki tanırsınız bile? Suluca Köyü'nden.

baḳ, baḳ baḳ, anā. sizin‿unları ben bārīm, onuñ‿anası gülcan bubası, ḳızı nurcan. heyt baḳın ulen baḳ nurcanla gülcan baḳın misafirleriniz vā. hoşgädiñ amma ḳarşılasan ya. yörün girsene, ben sizin bubanı bulurum. gelin de çay da içeriz.

A/13

Derleme Yeri: Kangırlı Köyü
Kaynak Kişi: Hatice Can
Doğum Yeri ve Yaşı: Kangırlı Köyü / 72
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: düğün gelenekleri

Teyze bize buranın eski düğünlerini anlatır mısınız?

çarşamba hamam günümüzdü, perşembe de pul günümüzdü, pul ‿olurdu.

Düğünlere perşembeden mi başlıyordunuz?

çarşambadan başlā̆yoduḳ, hamamdan.

Hamam gününden sonra ne oluyordu?

çarşamba günü hamam, pērşembe günü pul, cumā günü başa gidilir gelinlä. işte cuma āşamı başlä düyŭn. u düyŭn de nasĭ‿olūr biliyon mu? annā serfoşlā olur köyün‿içinde bi‿bölük. çal‿allahım çal‿allahım. sonā da çeşmā̆ inā̆lā̆ ahırlā da geniş bölä, su dolu bi baştan bi başa. hadi, serfoşlā u unu atā, u unu atā. hemen atan da şeye dalā, hamama. işde baḳ urda da sıcacıḳ yıḳanırlā. anaları da üs‿ baş getiri, giyinir çıḳālā. aman ne gözē olur davullālā. herkes bŏle iyilir baḳā. çoḳ gözä olur. hiç ġalmadı ġāri.

Siz gençken gelinler ne giyerdi?

ḳat‿urba da giyā̆di, hamam‿elbisesi olurdu, bölä işte. hamam‿ älbisesini giyädik uzun, undan sonā ḳat‿urbalarımız olur, ḳat‿urba giyā̆dik.

Gelinlik yok muydu?

gelinlik vā. beyaz.

Saç yapımı nasıl oluyordu? Buralarda da kuaför var mıydı?

a,a. telek vādı telek, ġadın yapā. şöle şöle şöle şöle bi baştan bi başa bȭle bȭle bȭle bȭle sıralā, tacı da daḳāsın undan sona duvā da daḳāla, işte. yanıbaşlarında tel, o tellerden de dağıtırlādı. işte ölā̈ydik.

geçen günkü de ġız, belgesel şediyom ben, dedi. hep ġonuşuñ, dedi; hep ġonuşuñ, dedi. närde duruyomuş bilmem, çoḳ uzaḳlādanmış da burlāda duruyomuş, şu yaḳın şeläde duruyomuş. yapıldā gitçem, musaköve gitçem, ȭzbā̈ ḳadā gitçem dā̈yodu, āşam‿olmasa deyodu. hatta ben iki tene äncā̈m vā böle, hep yanımda durŭlā, ikisi de tuttum benim resmimi çekti, kedi‿enceklerinnen. dur täzä dur dur ben senin şeyini çäkçäm, fotōrāfını. hep ġonuş, ġonuşuñ dā̈yo, eskilā̈den ġonuşuñ däyo.

Ne anlattın ona eskilerden?

tarī̈, tarī̈ yerledän. işde oḳulların yärlerini sordu, yıḳıldı ġızım, dedim. sonä da razı olmamış. motorlarıla yıḴtılā, ġavī̈ duvarlā çoḳ, ġavurlā yapmaḳ vā onları önceden. motorlara daḳtılā sürükledilā̈. biz bileñek o oḳuldŭ‿oḳuduḳ.

Kaçıncı sınıfa kadar okudun teyze?

beşe ġadā vādı u zaman, şimdi torunlā gäri …

Kaç torunun var teyze?

birinin iki tāne ġızı, birinin iki tāne ōlū vā. iki tane ōlan vā bende.

Torunların nerelerde okuyorlar?

ay hiç bilĕmäcäm valla bilĕmäcäm ävladım. dolaşıḳ işa̱la̱. hep çizim ‿üsdüne bölĕ, çizim‿üsdüne.

45 *Düğünlerde ne yemek yapılıyor burada?*

her türlü yemek yapılī. datlısı olur, salatası olur, her şēsi olur. batlıcan.

A/14

Derleme Yeri: Kangırlı Köyü
Kaynak Kişi: Şerife Yıldız
Doğum Yeri ve Yaşı: Kangırlı Köyü / 75
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: börek yapımı, aile durumu

Teyzeciğim biz sizin yaşınızdaki kişilerle konuşuyoruz, sizinle de konuşabilir miyiz?

ne gibi baḳalım? hayırlısı, hayırdır işallah. şu lambā yaḳıvä, gä. aman ġaranlıġda gözlerim bişä bişä oldu. kendim ġākem diyom diyom üşeniyom ġāḳmā. aman belim bacām hiç tutmäyo. gelin önce ġoz yīn ‿acıḳ. dadalā vā benim de iki tanä. torunların torunları. unlara ceviz yidiriyomuşlā. işte onlara acıḳ ḳırıväräm dedim. ġalädelā. burda biz varız bi didělä nine. kövde duran vā mı şimdi? n‿apalım sālıḳ‿olsun gene, allah başḳa keder vĕmesin, acılanı göstermesin. herkez yerinde sāğ‿olsun.

Kaç çocuğunuz var teyze?

benim bitäncik ōlum vā.iki tanede torun vā, unnarında birer tane ġızları vā ikisininde. işte u dadalara ġırıveriyom unları. gā, yī‌n‿ yavrum, gelin. herkes nasibinė.

Yaşına göre çok iyisin maşallah.

e valla iyi kötü idārė‿dėm däyä ōraşıyoz baḳ.

Allah size iyilik hoşluk versin de teyzeciğim hem kendinize hem hasta eşinize bakabilin.

ya işte allaha hep‿ȫle duvā ediyom zaten bėş vakit namazımda. çıḳmäyo bazıları aman atıvėriyom. bi de çoḳ ta ġurutmuşum ġalbā, ġırıḳ‿oluyo çoḳ.

Cevize burada koz mu diyorsunuz?Biraz çetinmiş galiba.

va va içinde. hanġı oldūnu ayırsam, bilsem silkėkene hemen kökündėn käsçäm istemā̄m‿unu. oraşmaḳtansa hiç aslı dėymez yani. ne luzum vā oraşmā.

Hep bu köyde miydin yoksa gelin mi geldin ?

burda doğdum, böyŭdüm. dide de ölĕ ben de ölĕ buralı, doğup böyüme.

Kaç yaşında evlendin?

on‿altı.

Çok küçük bir yaş değil mi?

ĕ, ėsġiden‿ȫledi ġızım. şindi ḳırḳ yaşında ġız ōlan istėmedī̄n ġadā. ḳırk yaşında otuz beş yaşında kȫvde valla dolu. heryer‿ȫlė.

Cevizleri kendiniz mi topluyorsunuz?

ha, yō, gittim başında da hėm toplā̄ci tuttum, hėm silkici tuttum. yüz lira vädim silktirmä.

Dışarıdan ceviz alsan daha iyiymiş galiba cevizlerin hep çürük çıkıyor.

e işte, n‿āpim. bu sene ȫle unlā, neden ȫle oldu bu yıl bilmiyom. yılından mī… her sene öle bi‿ cevizlerim olūdu ḳu benim çanaḳḳalä bile yollādım, satādım. burdan insanlarıla da burda bi arḳadaş vā benim aynı cevizlä mi gene, aynı cevizlā̄dän gėti bize dā̄mişlä. bu sene

fena. baḳıyom baḳıyom, her seneki cevize benzĕmiyalā. hėralde yılından şäsindėn, bi‿şäsinden vā unun da bi‿şa̅si. bi tanė vā, hemen sanki böle içi, ġabī ġırılıveriyo. elinnä ġır. bi‿tanesi o̅le ince ġabıḳlı. dört tänä, kendim diktim uñları ben. iki ta̅näsi de acıḳ böle iricene, ġözē kėndisi de ama işte bu sene deyişiklik vā ġozlāda yani. yi, yi, yi ġızım yi. nasibi olan gelī herşeye. çağırsañ gelmesin. nası bilip de gėlcėn, ben seni nerden bilip de çağırcėm. bo̅rek yapıvēdim ama bişirmedim unda nasibiniz yoḳ baḳ. acıḳ da āşama bişirėm hadi, dedim.

Siz bize nasıl yaptığınızı anlatın yeter.

ısbanaḳ börē yaptım. kendim‿açtım. hazır yufkä hemen yicėñ, bitircėñ bi‿kerede. neye yara u. bunu ḳaç gün yir benim dide. āşama yicĕk ta āşama o̅lene yoḳ. o̅lene başḳa yimek yisin.

Nasıl yaptın teyze, ıspanağın içine lor koyar mısın?

mısḳa mısḳa yaptım. ıspanān‿içine; ilkin ıspanānı ayrı yerde ovarım, biyere de bi dilim ekmek‿içi ofalarım, bi‿dilim de peynir, ekmek‿içi de ġorum‿acıḳ öle bi dilim. ille ġōrum bi dilim. fazla ġoymam da pēynir ġada işte. pēynir ne ġadā ġorsam ekmä de o ġada ġorum. ikisini bir hallederim. ıspanā yıḳadım, dōradım. duzunu da ekiyom, ovalėyom unu. tabi dē yapıcėm zaman ama. yağ da ekerim. şiñdi ilkin acıḳ duzla oval̅äyom undan sona da yağını peynirini herşėsini içine ġoduna yağını ekip hepsini birden halladerim. ondan sona işte yufkä yayarım, keserim böle, köşesine ġor ġor undan sona da musḳa musḳa dürerim. üç parmaḳ dört parmaḳ enlilī̇nde böle uzun uzun kesiyom, burē başına, gene ġabın‿içine yağı ekerim böle, kepçem vā yā yerinde böle, tenceremin‿içinde, unnan böle aḳıdırım. e ıspanaḳ da yālı ama gene osun, ille ġabına da aġıdıyom. alışġanlıḳ.

Hamuru biraz kurutur musunuz yoksa hemen kullanır mısınız?

hiç kurutmam, hemen taze taze yımşaḳ yımşaḳ. ġurudine dürülmez ki dağılıveri. undan sona da musḳa musḳa dürüp dürüp içine diziyom ‿işte. bi‿ġabını yapıyom diziyom ḳaç tane olusa, altı yedi tane meselā bi ġabı̄ni ta yapıyom ġōyom bire bire, bire bire, buna altı buçuḳ Ḳabıḳ gitti. Ḳabıḳlarım büyüktü, yasdācım büyüḳ, Ḳabıḳları da filen büyüḳ açıyom una göre.

A/15

Derleme Yeri: Çamyurt Köyü
Kaynak Kişi: Sami Altınışık
Doğum Yeri ve Yaşı: Çamyurt Köyü / 69
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: hayvancılık, çiftçilik
Konuşulan Konular: hastalığı, geçim şartları

Çamyurt Köyünde mi doğdun büyüdün?

ėvet. ömrüm burda gā̆çti.

Şimdi yediğin nedir? Gözleme mi? Teyze mi yaptı?

bėnĭ̆ bāḳ, biz de gözleme deriz dē istēseniz yi şurdan bi‿Tenē. soḳul baḳam şöle soḳul. ben sana bi de çay ġoyŭvarem. çay‿içā̆ misin?

Sen bana konuşuver yeter.

ben ne‿bilem de ne ġonuşuverem çocīm yāv…

Sen ne iş yaparsın amca?

ben mi? ben de bĭ̆ iş yoḳ. keçilerim vādı benim, ben‿hastă‿ oldum, iki senedir ben hastēm. şurdan şurayı ġomėyon.

Hastalığın ne?

āstım. branşit yani.

Bu köyün adı Çamyurt Köyü,bu kadar çamın içinde sen nasıl astım hastası oldun?

hĕrgün ben bŏle hayvanlān‿yanında, doḳsan tene keçi vādı bende, tek başıma, hanımda hasda‿oldu, malı hamān‿ sātTım pirazınī, borç‿ istemem. heb‿mücadele, heb‿mücadele; yāmur, çamurdan üşimiş‿cĭyerĭm. ciyăr ġalmamış, ḳaraciyerlē yoḳ benim. şöle, ben acıḳ şēttim mi başlēyo öhö öhö. ben çoḳ‿ėyiyĭm. ben nē‿ġadā‿ yatTı‿ hasdanede. iki lira, üç lira vēdim. u zaman iyiyiñ de şindi baḳ şurlāmda bī‿ārı vā, bŏle boynunŭ çeviremēyĭñ . u geçmĭy iki sefer gittim toḳtura. u aile toḳturu bure gelĭy, kövlere gelĭ‿ bazan. sālıḲ‿ ocāndan. gēçmez dedi, sende bi ‿şä yoḳtū, dedi. düzlüce çanaḳgalėyē . e ben‿unu gidemedim.

Götüren mi olmadı yoksa denk mi gelmedi?

ġızlara dedim ,dedim; unlānda işi vādı…götüren‿olcek de becerib gidemedig işde.

hadē al baḳam bi‿topaḳ al. yav şöle yavız‿ot da yavız yĭ. bi‿ topaḳla olmaz o iş. buñu yimen lazım.

Allah razı olsun amca, ekmeğini böldün ,bana verdin?

ohō, ekmēmiz vadīr yā sen boşvė, doyur‿ġānını. eee, sizin… ġonuşcāz ,etçēz n‿ābıcan, sona

n‿olceḳ?

Nasıl geçiniyorsunuz?

yedi yüz, āltı yüz lira para verĭ zaten. kēndimizi zor geçindiriyoz a ġızım.

Bağkurdan mı alıyorsunuz?

ävät. olmēmiş n‿olcēmiş halimiz bilmem. talā yoḳ bi‿şä yoḳ. iki parça yėr vā da ḳıraç yėr. dėcā̆m, şindi ben n‿ābem n‿ābem, tŭtŭnamēyon yā, öte gidiyiñ, beri gidĭyon. gittim ‿on tene ġoyun‿ aldım. şurda tālē ḳaḳıyoñ, getiriyoñ. hadi beş tā alam dedik, unu da alamadıḳ. üş tanė ġurban sattıḳ. idare‿ediyoz.

Çoluk çocuk var mı?

üş‿tėnė ġızım vā.üçü de ġōcē ġaşTı. burda hiç yoḳ.

Hanımın buralı mı amca?

u başḳa kövden gēme de burda gālim.

O kaç yaşında?

valla, altmış sekiz fala vădīr yā.

Severek mi evlendiniz görücü usulü mü?

on‿üç yaşında oḳuldan‿aldım ben unu. ilḳoḳul vādı burda bizim, şalap yap ġaçırdıḳ ‿urdan‿unu. işde herkez yardımcı oldu. oḳulda aramăyo.

Odunu nasıl temin ediyorsunuz?

ōrman, depeden geliyo. unlā ŏle para toplayıp yatırĭ mūtar parayı dā çōk yēr gösterĭyo. urdan kesip herkez beşē onā getiriyoñ. devlet ormandan veriyō. kövlü rahatcana yörėyō şinci. kövlü olan herkeze veriyo, ḳasabalara yoḳ Tā. gerekirse ormanımızdan siter‿alıyo. n‿ āpalım be‿çocum işde böle dünya hali. işde böle ġayġılıyoz‿amma ne yapmadan‿oluyo, ne yimeden‿oluyo. vefāt‿etTi‿ōlanım, ġızġardaşım. ne çalĭşıp ne yiyĕbĭlĭsĭñ. durduḳ durduḳ ne yāpmadăn‿ olŭyo ne yimĕden‿oluyo, işde ġāri ŏle gidiyo baḳam.

A/16

Derleme Yeri: Çamyurt Köyü
Kaynak Kişi: Zarife Zambak
Doğum Yeri ve Yaşı: Kırcalar Köyü / 65
Eğitim Durumu: okuma yazması yok
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: hayatı, mantar nasıl pişirilir, düğün bayram ve doğum gelenekleri

Kaç yaşındasınız?

altmış beş mi, altmış‿āltı mı pilmĭyĭm ġızım, işte urlardayım. altmışın‿içlēndeyim de geçik‿altmışı da altmışı, beş falan vādır yani geçiktir bēki de. oḳula mı gidiyoz ġızım bizi zamannan yazdırmamışla, oḳul yoḳtu bizim zamanımızda. oḳur yazarlĭmiz yoḳ. eski yazıyı yapıyoz da yeniyi bilmeyoz çocum. u zamannā oḳul yoḳtu ġızım, işte bizi oḳutmamışlā. evlenirkėn bi‿nöğus cüzdanı çıḳarmışlā, kimbili dōru mu dōru dēl mi, u zamannā. tabi işte ölē.

Hep bu köydeydiniz herhalde?

deyil. bėn başḳa köyden gėldim. doğuşun ġırcalā diye bi‿kövü vā dır şurda, ġırcalādan geldim bėn.

Kaç sene oldu geleli?

bilmėyom ḳaç sene oldu. on sekiz yaşında falaŋ‿ėvlėndim bėn. beyim askere gitmeden ėvlėndik. ikimizin dē ġurāları bir yāni. ġurā mız bir ikimizinkide inci, ikimizinki de bir ġurāları.

Neredeyse elli sene olmuş evleneni? Maşallah.

tabī, u‿ġadā olmuş. çoḳ sālamdım ben çoḳ çürüḳ‿oldum‿incī. hiç bacaḳlāmdan yöryėmiyoñ ġızım indī. çoḳ sālamdım, çoḳ çalıştım.

Ne işler yaptınız?

e‿işte. bu evleri bėn yaptım. taşını, toprānı, burē yoḳarı. beyim cezaevine gitti, yirmǐ‿beş yaşında ġaldım. iki tene çocuḳla; bi‿ōlan, bi‿ġız. hē, ondan sona, u kövde urda ėvlėndik. ḳırcalā kövüne vā mışıñız heralda, urda ėvlėndik, urdan burē geldik. ġaynamın köyü burası. ordan ġāḳtıḳ, u ī̆sanların yüzünü görmėyin, dedi ġaynatam. aldıḳ, burē gēldik. burda işte bu evi amcasının yeri, burasını āldı, burē ev yaptıḳ geldik‿undan sona yenden burē tuttuḳ. evlenişim benim urda. anam babam urda. urda ėvlėndim. urda dōdum, beyim de burda dōmuş. burē iç güvēsi gėlmiş ġaynatam, burda geçinememiş ġaynatasınnan, almış ġarī gitmiş bubasının köyüne işte ġırcalara. urdan da ġāḳtı işte tekrā burē gēldik. benim işte eşim hiç yoḳ. ondan sona işte, iki tene çocuḳlan ben duruḳan duruḳāna beyim gēldi. on beş sene yattı, cezaevinde, on beş sene. çoḳ ġaldı. böyün alinin tā lasında ōraḳ vā, ben‿urdā; bi‿oraḳ bi‿ellik‿eline yörü. böyün filanın talayā, bi‿araba demet getircėklē. bu evlere daş getircėklē, hadi, sen ni‿vāsa, ne hızmeti vāsa; baḳla mı yoluncaḳ, ne, ot mu yolincek, ōraḳ mı biçilcek, saman mı depilcek, harman mı çıḳarcek… unnarı yaşadım ben, unnarı geçirdik. iki tēnē çocuḳ. ōlanı vēdik‿ oḳula, bigaya, oḳur. para yoḳ, adam yaşlı. dede, ġaynatam yaşlı, urda. orlāda birisi arḳa çıḳtı urlāda oḳuttu, imam hatip bitirdi. u sıranda, undan sona ġazanamadı. zate biz de bi‿çocuḳ. bubası çıḳtı gēdi. bi‿ ġızlan isteştilē, şu evlē, ġarşıki evlē gelinin‿evleri de, āldıḳ, evlendi. undan sona yaḳasını bıraḳtı oḳumanın. işte u da bizim yanımız da duruyo, ben de onun yanında ḳaldım, beyimne. vefāt‿etti.

Başınız sağolsun.Siz eşinizle hiç birarada olamamışsınız.

doslā sā‿ólsun. he, ḳaç sene durdu işte, cezaĕvindėn çıḳtıḳtan sōna. çocuḳlā işte ġız yirmi, on sekiz yaşında. bi‿sene iki sene de o olmadısa, işte; geldi, ėvlėndi uññā, bubası unnarı ėvlėndirdi. biz, urası burası dirkėn elĭmizĭ‿ayāmızı topladıḳ, bi de hacıya vādıḳ gēdik biz hacılan. biz hacı olduḳ. urlānı da gezdik gēdik. ertesi sene hacılā gidēkene benim hacı hastalandı. orā gezdirike, burē gezdirikene olmadı bulunmadı bi‿yolu, derdi çāre bulunmadı. işte bu sene mart gelirse beş bitçek altıya basıcaḳ. böle şēle çoḳ yaşadım.

Çok zor bir hayat yaşamışsın.

zor, he zor. bu evlerin daşını doprānı ben yoḳarı çıḳādım. u zaman gençtim çoḳ, çalışıyodum. hinci de bacaḳlādan yörĭyemiyoñ‿işte. ha burda evi bėklēverĭyoñ‿unnara, başḳa bişē yapamēyoñ. gene yemekl ēni yapıyom, damda ineklē vādı ineklere de baḳıyoñ gene. ōlum gidĭ yo, çalışmā gidĭyo. gelin, ben gitçėn diyo; mantar doplıcan, diyo; bazara gitçen, diyo. durmuyo evde. gitti mantara gene böyün. dün satmā gitti, bugün mantarı toplamā gitti. beş liradan aşā hiç düşmiye ş ē. çoḳ yoḳ heralde ġızım, her sene bu kövlēden, her kövden; şu ġocabaşlā kövü vādır, ġızıldam vādır, çoḳ getiriyolādı. ó ellez köv felen, şu Lâpsekinin kövleri. yoḳ, diyo güler, gelin benim, urlādan, diyo, gelmiyo hiç‿ana, diyo gelin. işte burlāda da az çıḳıyo yāni, çoḳ deyil‿öle. şõle şu ha şurlādan, şulādan topluyŭ. yaḳın tālamızın yannandan, yalınız kėndi gittĭ‿için. bazı ġocası da gidiyo yanında, toplŭyŭ‿işte. böyün gene gitti.

Nasıl pişiriyorsunuz bu mantarları?

biz, hėrtürlüsünü bişiriz unnān. fırınă‿atarız. hemen börttürmėden döşeriz siniye, üsdüne yā ekeriz, acıḳ‿un‿ekeriz, sepel ē ġoruz. fırına soḳarız. şıḳır şıḳır. ġızartma yapmayoz. işte ġızarıyo işte

maşınġalı fırında. bizim‿ineklēmizin südü vara süt çirĭ, üstŭ, alıyoz biz, unu döküyoz‿üstünĕ böle yālan ġarıştırıb ta.

Sütün kaymağına çir mi diyorsunuz buarada?

ķaymā. he, çir diyoz, südün‿üstü. çir diriz.

Düğünlerde ne gibi adetleriniz var?

işte. düyünnēde. düyünne inci deyişti. evelki düyünnē yoķ. gidĭyolā oķulun‿avlısına bi‿aşam. bi‿āşam ġız‿evinde olŭyo, bi‿āşam da burdă‿olŭyo ōlan‿evinde, düyün bitiyo. ėskiden cuma gün başluydu. cuma gün davullā geliyodu, cumērtesi gün misafirlē gelĭyodu, bazar gün gelin geziyódu. gelini gezdiriyulādı işte, burda kövün‿içinde oldu mu gelini gezdiriyulādı yāni. urdan‿alıp bölĕ davullan eve burē ōlan ‿evine getĭriyólādı. hinci hemen… ōle yoķ, öle bi‿şĕlē yoķ…gelin gelĭyo urē hemen işeye, bola yerine gelĭyo, urda; gelin‿urdan ķaķıp gidiyo. urdan‿evinĕ‿gidiyo, nerē gitçäse gidiyo. hinci evelki düvünnē yoķ.

Bebek olduğunda döşek yapar mısınız?

yapuyŭlā. ne zaman gücü yetēse u zaman, u zaman yapuylā, nė zaman güçleri yetēse u zaman yapuylā. bi‿kere ķırķı çıķınca ġadā yapmuylā döşē. ķīrķından sona yapāla.

Bebek ziyareti hemen mi yapılır kırkından sonra mı?

biz hinci gäldi mi gideriz dolaşmā. he, bi‿hediye alırız. evel ben, bi ‿tėncir çorba pişirilēdi, öle götŭlādi bizim gönümüzde. hinci gene bi ‿pisküvitçik filen‿alırlā gidēle işē yapalā, hediyesini veren veri, vėmėyen döşekte götürü. işte öle ġızım.

Bayramlarda baklava falan yaparsınız. yaptığınız başka bir şey var mı?

yapŭyūz herşēmizi, yapŭyūz; baḳlavayı yaparız. bayramda bişī yapmıyŭlā inci. evelden‿öle çocuḳlā sancaḳ mancaḳ, ġızlā sancaḳ mancaḳ ġōrdu. ẖinci unu da yapmiylē, yoḳ‿öle işte. gene acıḳ şöle geziyŭla, oḳulun bāçesine çıḳalā, işte urda, urlāda eylenirlē gelirlē, u ġadā yapŭylā.

Bu konuştuklarımızı kaydediyorum, hakkını helal et.

helal‿ōsun.

A/17

Derleme Yeri: Çamyurt Köyü
Kaynak Kişi: Cemal Baş
Doğum Yeri ve Yaşı: Çamyurt Köyü / 78
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: çiftçi
Konuşulan Konular: aile durumu

Nasılsın amca?

eh‿işte bi‿parça.

Allah iyilik sağlık versin. Gel amca kapıda dikilme hastasın hem. Bu köyde mi doğup büyüdün?

anam da buralı bubam da buralı.

Ne işler yapıyorsunuz bu köyde?

hiçbişey yapmāyoz. lençberlik, lençberlik, şindi bişē yoḳ.

Kaç yaşında aldın teyzemi?

on beş yaşında.

Sen kaç yaşındaydın?

yirmi. bi‿yerde böyüdüḳ zatėn.

Bu muşmulaları satıyor musun? Muşmula mı diyorsunuz, ne diyorsunuz?

muşmula. tā olmadı, ham tā olmadı. bu sene olmadı geç oldu, olceklē.

Kaç çocuk var amca?

beş. beş , beş.

A/18

Derleme Yeri: Çamyurt Köyü
Kaynak Kişi: Nazmiye Baş
Doğum Yeri ve Yaşı: Kocabaşlar Köyü / 75
Eğitim Durumu: okuma yazması yok
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: yemek yapımı, aile durumu, kış hazırlıkları

Kaç yaşındasın teyze?

yetmiş beş yaşındayın.

Kaç yıllık evlisin?

älli beş senedir.

Ne işler yapardınız eskiden?

çifçilik, çifçilik, länçberlik yapādıḳ. sürtēdik işte bȫle.

Nasıl evlendiniz?

ġız ḳardeşim vādı benim burda, bu ḳapıda u yaptı. onun çocuḳlarına baḳıyoduḳtu.

Sen gene sevip de evlenmişsin.

heral‿işte.

Kaç çocuğun oldu?

bēş tėnė. beşi de ävlendi. bi‿didelē bi‿nine ġaldıḳ biz. biz kendicē zimiz yaşeyoz‿işte. ḳocabaşlara vadınız mı siz?

Gittik teyzem ama sen buralısın artık kaç sene geçmiş.

buralıyıñ ben ġalĭ canım. fotrafımızı mı çekĭyon? niye şė bŏle bu?

Benim işim için,perekli. Köylerin konuşmalarını inceliyorum. Sen bana anlatıver yeter.

ne annatēni. ne annatçāmı da bilemedim, ne bilēm ben.

Amca sana gelinlik giydirdi mi?

giydirdi tabi, tällilē geydik, dival. bana ġaynam bi‿şē döşek vėdi, ne u, yoḳ yün döşek yoḳ, ot döşē ot. hē ŏledi.

Başka ne verdiler çeyiz olarak?

yō, ne vercėklē ġızım. işte bĭ‿döşek bi‿yorġan tamam evel‿ölēdi. iki ḳat‿urba… şinciki gibi nėrde, fakirlikti önce.

Beraber mi yaşadınız?

e unnāla bir durduḳ tabi, burda işte. ondan sona işte fakirlik. ana ḳapısında fakirdik, ġoca ḳapısında da fakirdik‿işte, ŏle. ömrümüz gäldi geçti.

Olsun sağlıklısın, sağlıklı, doğal şeyler yiyip içiyorsunuz. Heryer yemyeşil. Güzel yerdesin teyzem.

fenni nėrde alıceksin canım, çoḳ pālandı fenni gübrelē.

Bu çiçekleri sen mi yetiştiriyorsun? İsimleri neler?

hē. feslan, vādır biḳaç bi‿şey işte ne bileyĭñ. yaḳında ġar‿oldu mu onnān hepsi geberi.

Çok kar olur mu burada?

olur, ḳar‿olur.

En çok hangi ay kar yağar?

seksene doḳsenē göze al ġışı. u sıra çoḳ şiddetli ġışımız‿olū.

Seksene doksana ne demek?

seksenne, doḳsanı yüzü buldu mu ġali ondan sonā normel ġış olur. yüzü buldu mu tamam işimiz bitiyo. yaza çıḳıyoz, cemlelē düşŭyo‿u zaman. şinci sayıcėksin.

Cemrenin hangisi önce düşüyordu?

evelā göve düşē, sōna boḳluḳa düşē, sōna çaya düşē, çay‿alır gidē yāmır yavā da deñize.

Yapmışmıydın kış hazırlığını?

yō. ne yapėm? gelin verise yiriz vemezse yimeyiz.

Daha genç sayılırsın, neden gelinden bekliyorsun?

ōlsun, ben ıı, gelin vėricek, n‿apen? genç te ōsam gelin vėricek.

Gelinin neler yapar sana peki?

n‿āpçek? bŏreklē yapā, dolmalā sarā, maḳarnalā yapā; hĕrşē yapā.

Yemeğini de gelin mi yapıyor?

ē tabi yapıcėk, hēe.

Buranın değişik pişen fasulyesi varmış, anlatır mısın?

ben sütlü severim. ē nası aññadeñ e ġızım. yāla sovanna ġavırısın, suyunu ġorsūn, duzunu ġorsun. sovan ġoy, istē salça ġo, biştikten

sora, ben sütlü severim, ille süd‿aḳıdırın. biştikten sona tabi, tam inic ē zaman āzıcıḳ süt ġo, istā̆ ġaymaḳ ġo.

Sütlü çorba yapar mısın?

sütlü çorba yaparız tabi. övmecė. unu öväriz böle bi‿gözē, top, elinnen böle ufaḳ ufaḳ, ufaḳ ufaḳ; su dökēsin, unu su ġaynadı mı ḳatarız içine duzunu, acıḳ da sona incē zaman süt de ḳatarız. olur bi‿ sana sütlü çorba.

Demek gelinin hep elinden yemek istiyorsun. Demek ki gelinini seviyorsun.

e canım ōlanımı sävdi mi gelini mi sävmecen mi? ōlandan‿ileri gelini tutāsın. de mī̆, arḳadan gelini tutāsın. yav baḳ, ne dēcäm baḳ: saña gelin uymasa sen gelinin‿arabasına bincėn. araba ġıcırdēyo mu gelininkine bincėn, ġıcırdemēyo mu benimkine bincėn. e n‿āpıcän devirlē öle şinci.

Ne adetleriniz var bu köyde? Mesela düğünlerde.

ne ādeti olcėk. biz yaparız; keşkek yaparız noḫut yaparız, fasille bişiriz, helva yaparız.

Helva, peynir helvası mı? Gelinine öğrettin mi? Bana da öğretir misin?

hē, yapā gelin. e nası yapçan? ġorsun siniye, ekēsin‿unu vıcıḳlāsın, unnā berabā, sona da yumurta ġırāsın‿içine, erisine soda atāsın acıḳ. şöle ısındı mı ġarıştırısın, oldī̆ zaman şekerini ḳatāsın.

Lâpseki'nin içinde yapılanla, köylerdeki değişiyor değil mi?

e tabi. Lâpsekininki çoḳ un ḳatıyolā. az ḳatarız biz‿unu.

Demek biz helva yemeğe buraya geleceğiz.

gelin buyŭrun. nēr̄dė ḳalıyoñuz?

Suluca'dan geliyorum.

sulucadan kimlēden‿oluyoñ? baḳ bi şē sorıcen? bi‿yaşar vādı, yaşar ōldü. Ḳazı vādı gŭsüm, ōldü. (Kızı: Sen de hep ölenleri söylüyorsun.) emme tamam unnarı biliyom ben ġızım. bi dē fatme vā dı bu yıl‿amėliyet‿oldu burnundan, ḳocası ōldü. ali mi di ne ġocası, alidi ġocası. bu yıl berabā biz hastānede yattıḳ ikimiz de u ameliyet‿ oldu, ben de gözlerimden‿oldum ameliyet. urdan suna da işte hep fatme bana, gel gel gel, deyi. bi‿başarıp gidemeyim ki işiye.

A/19

Derleme Yeri: Balcılar Köyü
Kaynak Kişi: Hacer Bozkurt
Doğum Yeri ve Yaşı: Harmancık / 88
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: bayram hazırlıkları, aile durumu

Kaç yaşındasın teyze?

seksen sekiz doḳsana geliyoz gāli.

Bayram hazırlığı yaptın mı?

böğün gelen olcaḳ. bursada çocuḳlām vā, gelinlēm. baḳam böğünden ütürü geliriz didilē. acıḳ şīdīn gene pek boş bulunmem. sayı yarın arife, esas yarın hazırlanılır gene emme. unlā baḳam agasının düyünü vāmış ta ġalede, işde una hazırlıḳ etmek vā heralde.

Eskiden ne gibi bayram hazırlıkları olurdu?

a ġızım n‿āpçan‿ işde? ġurban file kesēseñ kes, kesmeseñ başḳa zaman yaptı̄n yemeklēden acıḳ yapāsın.

Bu köye özgü bir yemek yok mu?

he ölē. simit yapālā, ġari yapamayón, yapādıḳ esgiden şinci satın ekmek alıyoñ, geliyo köve, n‿apıyon. yā n‿apam ġızım. ölē işēle yapılıyo emme. gelinlē yapıp‿getiriyo boşvē. uñlā getiriyo.

Bu köye başka köyden mi gelin geldin?

gelin gēdim. benim bubam çoḳ hafızçēdin, hafız hocēdı̄ bubam. rahmetli. bu köve hoca gelmişti, biz esas harmancıḳtan gēmeyiz

emme burlāda yerleşdi bubam ġaldı ġari burlāda, unlā gitti. altı yaşında gēdim ben.

Nasıl evlendin?

ġaşdım. başḳa yere nikahlı vericek oldulā, ben urasını istemedim. vericeklē diye isdemedim, bunlāda istäyōladı. on dört yaşında ġaşdım, burä. çoḳ güçük ġaşdım emme. ōle äsgiden oḳumaḳ filan mı vadıñ. hemen nişanläyolā hemen veriyolā. on‿üç yaşında ,on dört näyse… ġalabalıḳtıḳ biz, doḳuz ġardaşiz. eh işde analā bubalā, unlā hėpsi öldü. bi‿ġardaşım ġaldı bi ġalede vā ġız bi de burda aġam vā, başḳa yoḳ. üç kişiyiz biz. bizim dede burda bu kövde başḳa böyük yoḳ ġali ġāvede.

Şimdi ne pişiriyorsun?

biber ġavuruyom acıḳ. n‿āpam, ottunan ġāḳması zor, ġāḳtına usul usul acıḳ geziniyoñ emme.

Fotoğraf çekelim mi?

ḳıpıvarın yumuḳ çıḳā.

Teyze bu resimdekiler torunların mı?

ülfetininki bunnā. hēpsinin iresimleri vā. de urda vā asıl.

Sen kaçınca anne baba küsmüştür, nasıl barıştınız?

hiç hiç darılmadılā be. kendi gitti diye darılmadılā, ġonuştulā. öle öle n‿olcaḳ be. beş sene çocı̄m olmadı, beş sene. ufacıḳ çocı̄ñ çoci mi olur? öl‿öle öl‿öle sonā bi müğendiz‿ōlanım vā yetmiş yaşında girdi anca. mēmet. ġızı hākim. ülfetin olāncı̄ vā, onun çocı̄ de müğendiz belediyede. beşē yaş araları üç tene ōlan, ġızım yoḳ.

Emeklilik yok mu?

bizim hiç aylīmiz filan yoḳ ya. aylıḳ almayoz. çocuḳlā baḳalā. bi parça panḳada vādı. u da az ḳaldı ġari. tā yetmez bize. az ġaldı ġa on
45 milyon yete mi hiç. hepsini satın alıyon. emeklilik yoḳ, beceremedik unu. iki sabahta on milyonluḳ ekmek‿alıyoñ‿ ırızā. iyi kötü gene yiyoz unu. ben hepsini satın alıyoñ, gezemiyoñ, yapamıyoñ, n‿āpin?

A/20

Derleme Yeri: Balcılar Köyü

Kaynak Kişi: Ziya Hacı

Doğum Yeri ve Yaşı: Balcılar Köyü / 87

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: çifçilik, odunculuk

Konuşulan Konular: köyün durumu, hastalığı

İyi günler amca nasılsınız neler yapıyorsunuz bu köyde?

Ben hiçbişē yapmōñ şincı .ben biraz hastayım da. burē ġadā getiriyon ġadın beni. hiç çoluḳ çocuḳ da ġalmadı burda. on‿bir tene, hepsi üniversi̇tē bitirdi. gelinlä de ōle ġızlā da ōle. bilmem ben. hiç ġalmadı, bi‿tene ġaldıydı iki senedir imtāna giriyo bi şē ġazanamadı ġazanamadı, önüme geçmedi çekişçädim ben piraz. bu sene ġazañmış. ne ule u, izmiri izmiri. gemilä geliyōmuş vire yanaşıyomuş. uñlara baḳçaḳlāmış sözde. bilmemgili ne yapçaḳlādır. ulen yā rabbi şunlā gibi insan gör ādemdi de işde.

Eskiden ne işler yapardınız?

Ben üç senedir hiçbi‿şe yapmayoñ. eskiden işcidik, çifçilik, depoculuḳ, odun kesiyoz,çam soyuyoz, bilmem n‿apıyoz, o işlēle meşġul oluyoz. şinci hiç bişē yapti̇m yoḳ. bōle geçiniyoz işte baḴalım. amēliyat yaptılā beni. doḳtor emekli olcaḳsan ol, ben Karışmōn, hiç ġonuşmīcān hiç ġarışmıcān saña dedi. ne emeklilīm vā ne bi‿şem vā. getiriyōla bana da para veriyolā allah vēsin idare olup gidiyoz işde. hay gidi hay.

Çam soymak dediğiniz şey nasıl oluyor?

dikili çamlā vā ya, uñları kesip soyādıḳ ġabuḳlānı da.unları devlet kästiridi bize.

Bu köy kaç yılında kurulmuş?

äski köv bu. äski köv de doḳsan hane filan vādı burası yarı yarıe çanaḳḳalē gitti azaldıḳ eyi̇ce. hay gidi hay beyav. kemiklialañıñ isḴele

āçlañı biz gȭtdüĶ burdan. yolda yoķtu ,öküzlälän, öküzlälän göttük u
25 yolu ķangırlıdan.

A/21

Derleme Yeri: Balcılar Köyü
Kaynak Kişi: Sami Amca
Doğum Yeri ve Yaşı: Balcılar Köyü / 87
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: çifçilik
Konuşulan Konular: köyün kuruluşu

Bu köy ne zaman kurulmuş?

burda dālāda tepelēde hep mezar vā. eski arapça .gene de türk mezarı bȭle. mezarları da bi‿ yapmışlā, tulalan bȭle ,bi güzē sārmışlā bȭle işĭleri mezarları. la tūlayı nēde bulduñuz. böle ifaḳ tūla dĭl,enli bȭle. hėr tepenin üsdünde mezar vā bayırlāda.

Bu köyün adı nereden geliyor?

bu kȭde baḳ bu ḳadā oldu emme. burä bi‿dede gämiş. aşā cāmi vādı şurē, urē bi ev yapmış. adı balcı dede. balcı dede balcılā ḳalmış adı. arı yapıyomuş urlāda. balcı dede balcı dede balcıla ġalmış işde adı. hay gidi he.

Daha önce nasılmış acaba buralar?

valla bilmēyom. urası bin seneyi de geçik u dağdaḳı mezarlıḳ. benim okiyĭp yazmam yoḳ ta eskileden biri oḳudu da acıḳ öle ġaldı. eyvāh didi ḳaç yüz sene olmuş bu, didi yāv. dünya dolub boşalıyo bē.

Senin nene sağ mı amca?

nine çoḲ‿oldu öleli. nine, ā ah allah düşmanımı geri bıraḳmasın adamı çoḳ zor. näsretiñ hocaya sormuşlā ġıyāmet ne zaman ḳobçaḳ. āilen öldümün dimiş birinci ġıyāmet kopuyō. evlatlā baḳıyō ba. allah

ırazı ōsun. iki tene. iki ōlanım iki ġızım vā. dört tene di. ġızlañ‿ oğlanın biri öldü. ḳızın biri çanaḳḳalede biri burda işte. unlā baḳıyō. kendimi idare ediyom. ben gene geziniyom bu gidemiyō. halbise ólanları vā şī̇de miğendiz. zengin. ule götürün baḳın urda. bereket vesin ninesi bari sā da. nine de böle ġambır dōrulemeyo. öle idare ediyo. komşulā tutup getiriyō helāya giriyo, helaya yıḳılıp ġalıyo ġaḳamıyo. ḳaç kere helādan çıḳādıḳ. hocālā gädi geçti, sen didi saña namaz farz diyil gäri didi. otu ure ḳapının‿ āzına, dedi. burä namaza gelirdi. namazını bıraḳmaz deyōm ben. n‿āpsın, yapıcaḳ olmadıḳtan sona. ule urda ölüb ḳalcaḳ helāda be. iş de can da sıḳılıyō, allah yataḳlara yatırıb ḳapılara baḳtırmasın.

Kaç hane bu köy?

yetmiş sekisen hāñe, yüz hāneyi geçik dışāda. yüzü çoḳ geçik deyōla dışāda. e millet gençlik ġaläyä, Lâpsekiyä, ure bure dağıldı. burası da gene yetmiş sekisen hāne va işde da.

A/22

Derleme Yeri: Adatepe Köyü
Kaynak Kişi: Mustafa'nın annesi
Doğum Yeri ve Yaşı: Adatepe Köyü / 61
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: yemek yapımı, aile durumu.

Neler yapıyorsunuz buralarda?

dōdi doalı işte buna baḳıyoz biz‿ā̆vdä işte. mēcbur‿olusa, bindiriyoz motura götŭrüyoz, urda i̇̆ndiriyoz, oturuyo, ġene gelikĕ gene bindiriyoz moturumuza getı̆riyoz‿ävä. kā̆ndi binemā̆yyo. sandīla şā̆dı̆yoz. sandıḳa biniyo, sāndıḳtan da bi‿bacānı atıveriyom ben, bi‿bacānı kā̆ndı̆‿atıyo biniyo.

Olsun, ona da değişiklik gerek. Hele de köy insanı evde durmayı sevmez.

hā̆, hā̆ dėnişiklik, gäzdiriyoz. çifçi mā̆mleketi iştä. şeftali toplayoḳa, kirėz toplāḳa, biber toplāḳa hiç a, zāhre yapāḳa hiç, günŭn‿gėçtı̆ni añneyemäyonḳu. ha taranė yapalım, ha bulgur yapalım, salça olucādı işte, yūḳŭ‿olcādı derkė, hiç, vakit geçip‿gidiyo.

Sizin konuşma çok güzel.

yō, biz hacı̆ya gitTik, eñ ġaba ġonuşan benidim. seni̇̆ñkilā̆ deyo baña tėna tėnā āñlaşı̆lıyo deyo, kimisi şölĕ mi̇̆ di? mācırlā geliyi gidiyi deyo kesiveriyo lafı. biz ha gėliyo, ha gidiyo dėyom ben. ā̆mmä ġaba ġoñuşŭyoñ ha dėyolā baña. e biz lafı tamamlā̆yoz, yarıda bıraḳmadı̆ mize.

Bu kızartmayı nasıl yaptınız?

biberden ġızartma yapdıḳ, ġavırdıḳ yāda. yāda ġavĭrıyoz. maşınġada ġavurdum ben‿unu. maşınġanıñ fırınına ġodum. maşınġal āda ġavırız. āyġazda da ġavırıyoz da bu saba maşınġayĭ‿attım. (emine şu baḳlafanıñ‿āzını aç)

Burada mevlitler nasıl oluyor?

bazı hoca oḳuyo, bazı ḳadıññā oḳūyo toplu. tōplanıyo iştä.

Burada eski köy varmış. Biliyor musunuz?

hā̈, oturdum. çocuḳlūm‿urda geçti, burē̈ gelin gā̈ldim. soña köv temeli indi burė‿işte. ėmme ḳırḳ‿üç ḳırḳ dört sene oldu ā̈vleneli.

Kaç doğumlusun teyze?

ällĭ‿dört.

Kaç yaşında evlendin?

bā̈n mi? on bėş yaşında ā̈vlendim.

A/23

Derleme Yeri: Adatepe Köyü
Kaynak Kişi: Şerife Yıldız
Doğum Yeri ve Yaşı: Adatepe Köyü / 79
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: köy fırınları

Ne zaman kurdunuz sobayı?

aha bu ġışta ġurduḳ bē. aha bu ġışta ġurduḳ biz bunu burė. bi̯ tėnėcī̯ni vė . var‿içinde, var ımış. ben uñu yoḳ sandım. ha‿uñu vē̯, yetā̯. biten de içine ġodun mu yetsin, ısıcaḳ tā içersi.

nābıyoñ baḳam, ā̯yi̯‿misin? iyi, iyi̯‿ol. ben öte‿beriyi̯ñ ama yetē, ben ġocadım ġālik.

Yaş kaç teyzem?

seksene giriyoñ ġāli. belim‿acī̯yo, acīyo. acım‿olmasā yavizim tā. acı va belimde.

Doḳtora gitmedin mi?

doḳtur bi̯‿çare bulmadı tā ḳaç seneden beri. şu arăba senin mi ya da?

Bu değil arkasında ki.

arḳasındaki senin hē. iyi hadi. bu yannādanmış bu, suluca mı dedin nĕ‿didin? ha suluca. acıḳta baḳlafa ḳo getir ḳızım. arabada mı äşin?

Evet, o da var babam da var. Beraber geziyoruz köyleri.

äyĭ‿olmuş. gėzsinne. yemek ġovėdilē mi, yidiñiz mi?

Çok sağ ol, yedik. Şerife önce yemek yedirdi bize sonra babaanneme gidelim dedi sağ olsun.

iyi demiş. äyĭ‿olmuş gād̄iniz. nere gitti o, gām̄ediĭye ġız?

Muhtemelen bana kahve yapıyor.

hē, baḳlafa ġetir däcädim de undan.

Baklavayı kim yapıyor, siz mi?

ġız ġardeşime yaptırdım. yaptım, ben de yaptım. gelin de yaptı ayrı, u da bana yazĭvėdi. ikisi‿bĭ‿yere‿attıḳ. fırınĭ evin‿önünde varĭ. ḳöv ‿fırınları. uññāda bişirĭlyo işte.

O köy fırınlarını babaennem kendi yapardı. Siz de kendiniz mi yapıyorsunuz?

bän‿bilmōñ‿emme biz ḳaç kere fırın yāptırdıḳ bä. ben kändiñ yapmōn. kim bilĭdi dedin sen?

Babaannem yapardı köyde.

hā̄, señiñ‿babaannän hä. bēñ yāpmadım kendim. yaptırdıḳ hep. ā̄skidi mi yėñden yaptırıyoz, ā̄skidikçe ġene yaptırıyoz.

Kime yaptırıyorsunuz?

ustalā va. de gėnė ā̄skidi bu, gėnė‿olcek emme ġali ta yaza ġadā id āre oluncāz. u ġali yaza çıḳā, bunu yaḳıcāzı mı.

istäse burē̄ ġäsiññe be. bizi beğenmezlä emme.

Aşk olsun teyze. Hiç olur mu? Onlar rahatsız etmek istemiyorlar.

biz kövlī̆z‿emme. hadī̆‿urda üşümesiññe. n‿apėm. şu nedir? aläntrik gibi bişė.

Telefonum teyze. Kaç çocuğun var?

benim mi? üç tėnė. iki tėnė ġız. biri ġalėde, biri de hinci burdan gitti işte baḳlafa yazdırdī̆m dedī̆m.

Bu köyde ne gibi adetler var? Mesela düğünlerde ne yapılır?

üç gün davul çalınıyo. ben hiç bilmōn, çıḳmā̆yom ben. ha buññā gidälā̄, bililā̄ buññа.

A/24

Derleme Yeri: Taştepe Köyü
Kaynak Kişi: Ayşe Yılmaz
Doğum Yeri ve Yaşı: Taştepe Köyü / 80
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: salça yapımı, kış hazırlıkları

Kolay gelsin teyze bu yaşta, bu soğukta ayakların çıplak nasıl odun kesiyorsun?

ben işde canım sıḳıldı mı çıḳıyom. can sıḳısına ġāḳıyom da bi dal yarėm dėyom. cē̄di

Yarabiliyor musun bari?

yarıyom. yararım ya n‿apçėn? girin‿içeri, hadi yörüñ, ben de içeri giriyoñ ben de.

Kaç çocuğun var teyze?

evlat dört tene. iki ġız, iki ōlan. biri burda, biri ıstanbolda ōlanın. ġızın biri burda biri çardaḳta. n‿apçen.

İyi, etrafından çok ayrılmamışlar, dağılmamaışlar?

dağılmadılā, dağılmadılā. ġız da istanboldēdi de.

Okula gittin mi, okuman yazman var mı?

yōḳ, oḳula gitmedik. oḳuma yazma yoḳ. ben aylıḳ‿alıyoñ, yaş‿aylī. ben yaş‿aylī alıyom. dede ölūncē ġadā…

Dedenin sigortası yoḳ muydu?

yōḳ. hiçbişē yoḳ. çoḳ kövde aylıḳ ‿alan, bol.

Teyze bu ne? Ne yapıyorsunuz bununla?

minēt. ekmek yapıyoz. fırına ekmek götürüyolā içinde. yapameyom da geline allah razī‿olsun. eskiden gece ekmē çıḳarıdım da işe gidē dim. şinci nērde.

Ne işler yapardınız?

ōraḳ biçēdik, çifçilik yapādıḳ. bāğçemiz de varıdı. üç yere bāçe dikē dim.acıḳ uraya,acıḳ uraya üç yere bāçe dikēdim..

Salça falan yapar mıydın, anlatır mısın?

yapādım. salçē̄ böle yarādıḳ tomatē̄, çovala ġorduḳ, duz acıḳ ekēdik aralāna. ġorduḳ. u urda suyu geçiyyō, sulanıyo duzlu. suyu geçiyo, undan sona vıcıḳlē̄yoz kē̄vkir‿içinde gėçī̆riyoz. suyunu çovala döküyoz. geçirdī̄ni, bi‿dā çovala ġoyyoz. u salça oluyo urda.

Fırına vermez misiniz hiç?

veriyoz. fırınă‿atarız. o sudan geçē. çovaldan‿aldıḳ mı fırını ġızdırı, fırına soḳarız. ondan sona duzlarız, dolduruz yerine.

Toprak kaplara mı koyardınız?

uññara ġomazdıḳ, şēlere, laylonlara. öle şēlere dolduruduḳ. hinci makinede çıḳarıyola. hinci ġolaylıḳ. benim ġızın vā çardaḳta. salça makinesi va. toplē̄yolā tomatē, götürüp hemen dökü döküveriyola. hinci ġolāylıḳ. yarma marma yoḳ bile. hemen yıḳa yıḳa döḳ. önce birē birē yarādıḳ tomatē,duzlādıḳ, bi‿gün iki gün durdu mu çıḳarıdıḳ uñu. elimizle çıḳarıdıḳ.

Kışlık başka neler yapardınız?

ġışlıḳ, hepsi, biberiñ, şesini, noḫudunu, fasillesini, hepsini yapā dım. patatisini, hiç patatise para vėmėzdim. kendim, dikēdim, yapā dım, ġışın yirdim. hepsini; sovanını, fasillesini, baḳlasını, ne varısa. patılcanı, önce güneşe serē de ġurudurduḳ. biz de ġurudurduḳ. biber de ġurudurduḳ. böle böle yarādıḳ, acıḳ öte‿beri duzlādıḳ, unu güneşe serēdik, ġurudurduḳ. ġışın da ısçaḳ suya şe yapvē tamam. çovallā dolusu yapādıḳ ḳaḳları. armut çōḳ‿olurdu. hinci hėr şe ilaçlandı. tarlalā. olmeyo, olsa da dadı olmeyo. ölē mis gibi olurdu, dadı olurdu, şeker gibi olurdu armutlā. yirdik.

Teyzem sağ olasın. Kızmadın değil mi sesini almamıza?

niye ġızıcām? böle şeyi meraḳ‿ederim ben. hiç, hiç hiç.

A/25

Derleme Yeri: Taştepe Köyü
Kaynak Kişi: Cemal Varış
Doğum Yeri ve Yaşı: Taştape Köyü / 76
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: çiftçilik
Konuşulan Konular: Hastalığı, hastalığa yakalanışı, tedavi süreci

Amca işimiz köylülerin konuşmasını incelemek, müsaade edersen seninle sohbet etmek istiyoruz?

edin, edin. edin vā.

Yaş kaç amca ? Maşallah dinç duruyorsun.

yėtmiş‿altı. benim bāḳur da yoḳ, unun da yoḳ.

Kiminle konuşsak emekliliği yok. Neden yaptırmadınız zamanında?

aḳılsız‿ḳafa. olan‿oldu ah. sėrserilik dė, çatlaḳlıḳ dė, ne boḳ ne dėrsen dė. bėnė hiçbi‿yėrden hiçbi‿şey çıḳmadı. būdey döktük‿idi çoḳ‿oldu. ta‿bigadan a, undan sona yatırdıḳ, altı ‿milyar ġadā. ondan sona yatıramadıḳ. tınġadanaḳ ḳaldı, kimbilī.

Doktora falan gittiğinizde ne yapıyorsunuz?

bȫle‿hastane, bȫle hasta yatā mı burda olū! şeker, verem, ḳanserlilē izin veriyolā. bi‿sene, iki sene, üç‿ay, beş‿ay urdan, yatıyo urda. izin veriyolā hāftada bi, iyileşennere gidiyolā gene geliyol ā yatıyo. başında üç kişi dört kişi duruyo bi‿hāstanın. u gariblē kendini beslettiriyor. ġarılānla dört kişīdik bi‿odada. ġārılānla yatā ladı yatā. e n‿āpsınnā? bėnė sen de gėti hanımı dārdi. bu da istanboldädi ama ben istemedim. sona gene çıḳmācēdim ben, bu

gebere‿ġalasıca dedi, ġebere‿ġāldım. ġafam‿ġızdı u‿zaman. tā
çıḳarmäcēdi dohtor sona bėnė bozuḳ‿attı. sen dedi neden çıḳdın,
ben, dedi raporunu yabıcādın dedi. undan‿sona bėn seni deḳanlı
yabıcān dedi dōḳtor. çıḳışımı istedim. ġāri iki‿gün izne gitmiş imiş u
beni hesāba baḳan dohtur, başḳa dohtor bāḳadıñ, u da ġadındı. soña
bėnė dedi ki u, çıḳmışın ġālik dedi, ben saña rapor vėrĭcädim dedi.
ärtelettirsem ärtėlėycek. bu‿ eczāneden‿al ilaçlānı, didi. nerde ėzzā
neniz, dedim. ben başḳa ezzane tanımam, çoḳ paralā, dedim. hemen
bėnė tarif‿etti. acilin‿āltında, hemen ġıyındämiş, şöle gittim,
buldum. aman bėnė bi‿poşat sıḳma pıs pıs, türlü türlü ilaçlā. u zaman
burlada u vėdikleri ilaç yoḳ. u fıs fıslā sıḳmalā file. topaḳ topāḳ bölē
düzgün düzgün. vėdilē, bėnė tarif‿etti, yazdī u şēci, ezāneci. ne verĭ
cāz, dedim ben. on lira. eyvāh dedim ben. baḳ, hesab‿et, on lira para
aldılā on lira. on bin lira diyil on lira. eve gēldim; ulė ben sülėyĭm çoḳ
para aldılā benden,dedim. ḳaç para aldılā a buba dedi.on lira. geti
baḳām ilaçlānı dėdi. bi de gettĭ , allah bēnĭz, ule burda dedin dedi, bā
şḳa yerde dėmĕ. nası? sen bunları çalmışın, dedi. ule sērseri misin,
dedim; nasĭ‿çalcem ben? ule sade şu on‿iki buçuḳ lira dedi, nası
hastanēmiş u dedi. bu, sade bu ilaç dedi, fıs fıs böle sıḳma, on‿iki
buçuḳ. u zamanlā fiyat didĭm dil.. oḳudu çocuḳ, aha bi‿oḳudu sėnė
iki‿yüz bin nira dedi. nasĭ ‿vėdĭlē bunnarı sėnė u. ne‿bileyĭm‿ben
dedim. ben de bilmėyom‿ōlum, dedim. ben gene çoḳ‿aldılā
sanıyom, dedim. on lirē ben çoḳ görmişim. baḳ hėsab‿et, ānadın mı?
hani ölelē oldu. undan sona oḳmėydanı araştırma hastanesi,
zētinburnu göğüz hastanesi, üç kere gittim. çapa, cerrahpaşa, hep
bunnara ġittiḳ deliġaŋlı, aňladın. hayırlısĭ‿olsun ama düzelemedik.
şölä kēfim ġämedi. geçenlā ġene ġittim çanaḳḳalē lapol‿alām dedim.
laporum vā, hiyyet rapolu da varıdı, vėdi doḳtorlā onna gēçtile. bėnė
şēden ḳayat vėdile ordan. yüzde altmış, dedi, yüzde altmış yetmiş
laporun‿olcek, dedi. sigortadan kėpėzden, hastānede. bāḳurun.

gättim vėdim baḳam. bazartesi günü gidicäm‿ureye. ne‿olcėk bilmem. allaḫ eyi yapsın.

Rapor olduğunda ilaçlara daha mı az para veriyorsunuz?

hē, hėm emekli de olŭyon.çünkü altı milyar ġadā yatırdıḳ a. yatıramayoñ dedim, bölē böle. emekli olmaḳ‿istiyom, dedim. çalışamıyom, dedim. bittim, dedim, ben. şimdi kimbili ġālik n‿ābıcėkl ēbilmem. e baḳam bunna ūreşem de olmasa… benden ta yirmi‿iki buçuḳ milyar para istedilä. olsun gene olsa… şincik hastanė gitti mi çoḳ para gidiyo. bizim parē vercek unna ōsun gene ōsun. yirmi iki buçuḳ milyar param‿olsa olcam gene. para olmēncė ne vėrcėn bu kövde işte görüyon. tā u yī̇rmi iki buçuḳ lira, otuz milyar‿olmuş. beş‿altı ay yatırmadıḳ. taḳsit taḳsit āltı milyarı geçik yatırdıḳ. u gitti, u para. ėyėl beni sigortalamada bu parē mėdėm geri verin decem ben. u zamandan beri toḥtorlara da fazla gitmedim. gitsem de parēlė gāldim gittim. hep para aldılā. baḳam, emme geri vemezlē, veri mi ?

İnşallah bu rapor işi iyi sonuçlanır da siz de emekli olursunuz.

e bilmōm ġalik nası‿olcek.

Hep bu köyde yaşarken nasıl böyle bir hastalığa yakalandın?

bu kövde, hep bu kövde. baḳ nası oldum deliġanlı biliyon mu, oldī̇m yeri de biliyom. dāda bizim enişte vā, de vā. odun kesiveridim una. ānadın mı? on defa odun kesēdim, nacaḫla. o bi‿sefer gelirdi. ikinciye, beş tanė devesi varıdı, ikinciye gelince urda susadım ben. burdan çocuḳlā gēldi bizim, biri zazamış biri yabancı ḳonuşurmuş, keçilere baḳıyo çoban, dāda. benim su azıcıḳ bitti, içivėdim ben unu. t ērledim, ıscaḳ‿hava. sī̇z de su yoḳ mu, yoḳ dedilä. amca, dedi, biz keseḳoyam odunları. mėreḳ‿ediyo çocuḳ. hadi keseKoyun, dedim. uññā ye şi vā, gittim, dedi urdan içivė. su vā taşın‿altından çıḳıyo,

gürgenlikten, buz gibi. derenin‿içinde. urdan ben içtim içtim suyu, üs yana gittim, ġızıl çınarlā içine yattım. buz gibi serin ḳölge bõle. dondum ben‿urda. ısçaḳ‿hava mı da. sen gäldim undan sonā, bizim ‿enişte gäldi, sardıḳ odunları, yola çıḳtıḳ. ó āşam boğazlām yolda gėlike ciġara içmiş gibi cız cız etti. sora bu ävleri yaptırdıḳıdı. de urē burdan ġoñşunun çocine baca yaptırıyoz. yemek yidik. ben‿ēlma kästim, ēlma yidim. hüsėn sen de yi, dedim. yimedi elma. ben yidim, bi‿elma mı iki elma mı. undan‿sona u elma bene yadiğar‿oldu, bastırdı beni ġalik, bıraḳmadı namussuz amma. abrāmgil varıdı, öldü. ben‿onnarı gömeli çoḳ‿oldu. rāmetli, gėlirlēdi ālaşırlādı burda hönḳürü hönḳürü ālaşırlādı. ne‿olcėk, biz, çocuḳlā da hep‿acırdıḳ. bėş tėnė de çocuḳ vā. ānāā, bunna ne‿olcek ne‿gitçek.emme çocuḳları maşşalla hepçini evlendik. on‿iki‿tėnė torun va bizde. birisi çanaḳḳalede . u çanaḳḳalede çoḳ‿para alırlādı iki ġārdaş, fabriḳadėdi. yafidi uyanıḳ. bunna grev çıḳadılā. dē bi‿milyardan fazla para alıyolā, çoḳ‿oldu u. ule, dedim salaḳ salaḳ. buba, dedi n‿āpalım biz istemiyoz ġrev ama arḳadaşlā.ya bi de şē yükseltti mayışı, acıḳ çalıştırdı bunnarı bir iki ay tā. undan sona, ben iflaz‿ediyom, dedi, fabrīke ḳapatıyom, dedi. bütün‿işçī çıḳardı tekrā altı‿yüz lirē işçi aldı, fabrıkė. yeñi‿işçi. baḳ, uyanıḳlıḳa baḳ. āñadın mı? uñdan sona o burē geldi. allah işini yardım‿etti belediyeye girdi çanaḳḳalede. emeklilī gäldi şimdi hemen hemen.

A/26

Derleme Yeri: Hacıgelen Köyü
Kaynak Kişi: İsmail Abi
Doğum Yeri ve Yaşı: Hacıgelen Köyü / 60
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: çiftçi
Konuşulan Konular: siyaset, köydeki düğün adetleri,

Annenizle görüşmek sohpet etmek istiyoruz.

anam hāstalandı, ben unu dōḳtoră götu̱rdüm bugün de habilde ġaldı.

Burası yörük köyü mü?

yörük köyü.

Biz burada yaşamış yaşlı kişilerle konuşup konuşmalarını inceliyoruz.

yāşlı kişilērle şe̱tçäniz siz, muatta‿olcäniz ki…

Altmış yaş ve üzeri olacak.

bēn āltmış yaşında̱n işde.

Senle konuşsak olur mu? Ama konuşmanı değiştirmeden.

bi‿ḳişilä ġonuştı̄miz gibi ġonuşcäz zāten.

Sadece küfür olmazsa seviniriz.

yoḳ, u olmaz ġolayla canım, u olmaz ġolaylan da…

Siz CHP'lisiniz galiba?

valla ben tā hiç cehĕpäyä gitmädim. bubam cäpālīydi, u ayrı. bi‿sefer ecĕvite u şī, apóyĭ yaḳaladıḳlarında,bi‿sefercik, unu da hėrkez vēdi canım, unu da keşke vēmĭyėydim dedim sōnadan.

Olsun. Ecevit iyi adamdı.

yav, äyi adamdı tamam da adam ġariban gėldi, ötekinnä gibi dāldi.

Dürüst adamdı. Bir tane bile hırsızlığı uğursuzluğu çıkmadı.

yav, çıḳtı demediḳ bizdē, ġariban‿adam. ġāzteci. ölē, öledi. te bubamla illē görüşümüz āyrılırdı bizim. ēmė ben bubam, bişä diyemesĭnki.u da bänä bişī demezdi ōle gädik. mesĕlā bubamla biz hiç , burā gitçēdim de ben gidemedim o, ōlum senin yüzünden deme dedim beñe. burä gitçän git. rāmetliye, närä gitçäsen urā git. hiç. ben, burda işim ġāldı ġitti yōḳ. ām̈mä çāvre edindi mi , edindi. şindi, şu da va. būrda āvde mesĕla, işäsi ōlmasa, bālantısı ōlmasa u unları yapamaz.

Ben size şunu sormak istiyorum. Aileye baktığımda herkes farklı yerlerden gelip burada buluşmuş evlenmiş. O zaman araba yok telefon yok. Nasıl tanışıp evlendiniz?

nārdä buluşçĭn? araba bizim yetiştĭmizde çat pat vardı. çat pat.

Düğünlerde mi görüşüyordunuz?

hä işte ölā. u da şōlä. bizim zamanımızda, āskiden işī, bu görüşmĕ davaları ōle dĭldĭ mesĕla. bu adamın sözü dinlesilir mi, bu adamın ekmā yinir mi, tamam u şekildi. u‿şekil olŭyodu u işlā. düyüne geliyo manā düyün veyahut ta bi‿hayır dernek, ölĕ bişĭlāde, orda oyunda işĭ dĕ görŭyodun. ā şu ġız şōle, falancanıñ urdan ōle işte mesĕla. ötekĭ de böle böle tavsiye. ōle ólŭyo. başḳa türlü nası yapçān? ārabaylan ölā şinciki gibi gezĭñ ben, çıḳıvārin de burdan çanaḳḳalā, istanbol bilmem

nerĭ gezĭñ de ērtesi gün burā geliñ, yoḳdu u zaman. āylarca gidesĭñ. istanbola işä gitseŋ bälki on beş güŋ yol gitçän, on beş gün geri gälcāŋ.

Yengeyle nasıl tanıştın?

şindi, bĭzĭm, babamın halası ġoruya ġocā gitdi. onuŋ halasınıŋ ōlanlarĭnda da…bubamıŋ halasının ōlanlarına bunuñ halaları gelĭyo. işde ū bizim de yengemiz óluyo. biz de ġoruya bālantımız ölä. işte urlā dan ő̄lä. veyā

Kaçtınız mı istediniz mi?

yoḳ‿canım, ġāçma yoḳ canım.

Bu köy kaç hane?

ōñ sekiz, ōn yedi. işde ő̄lä. ōbă‿ gibi ġaldı yav. bi‿zaman gälcek dağılcek yaŋi. buraŋıŋ da soŋu yoḳ yaŋi. ilārsi yoḳ yaŋi yoḳ. yāzlıḳçılā olmasaydı sizĭŋ‿köyde aynı. bi de deñiz kenarı işde. kő̄y yolun dibi, asvalt yol, işte yāzlıḳçılā gälīŋce ġadā cānlanıyo işde uŋŋa. beň‿ hārzaman gidip geliyoñ ben yā. he baḳ bi de bi‿ şu çē̆vrē̆‿kő̄ylere baḳınca ġadā gene biz yol‿üsdünde ġalıyoz, gene de çoḳ şānslĭz. şimdi burdan bĭzden gē̆çtĭn mi ta üç dört tene köye gidiyoŋ burdan. onna burdan gelĭp‿geçĭyo. öbürkülānä baḳınca ḳadā ,öbürkülā mesĕl ā vesāit bulėmĕyo biz de aha burė āsvalta indik mi vesāit bulŭyoz, gidiyoz gene, umurbeye, çanaḳḳalā.

Bu köyde düğünler nasıl yapılıyor?

düğünne gėnė aynı äski usul gibi emme gene değişiyo canım. şimdi ulaşım ġolay basĭt, ā̈skiden şimdi adam çıḳıyodu, mesĕla cuma günü çıḳıyodu, eşē̆len hayvanna. meselā veyāhutta hayvanı, eşā̆ yoḳsa yürüyėrėk geliyodu. ölĕ tanıdıḳ yērlere düyüne gidā̆se adam urda ġalıyodu. uñdañ‿sona cuma güŋü āşam heyet‿ekmek götürülā̆di.

cuma güŋŭŋden hani ġız‿evine, ōlan‿evinden. burdan geri gidemäyo adam bilāyĕre mecbur. nėden şinci u ėylencē‿görüp te gerisĭ‿gerĭ dönüş yapămıyoķu adam. ärtesi‿gün gitmek mecbŭriyetinde. mecbŭren amma üst üste ė mmē yan yana ille yatırcäksin bi‿yere, sıncėk adam. başķa tūrlü n‿āpçėksin adamı?

ūç bin‿nira para vārdı cebimde ōlan ġızı ġaçırdında. ūç bin‿nira. dā‿urda tabaķlā deposunun‿ūrda telefōn gēldi. ġüvā dedi böle böle, yunus dedi, ġīz ġaçırmış, dedi. biz bi güzē böle bi urda felç‿oldŭķ. üç bin lira parēlė ne yapāsın yā? bi‿başladıķ, bi‿alt sōra, hani, sōre‿ yük‿olduñ ķāsnaķ ġaldı, bi‿u ġaldı, unu ālmadıķ. hepsini, bunu bē niyosan, señe buŋu al däyolāsa buñu‿al. señ ġullancėn buñu dedim bėŋ.bėŋ‿ hepsini borç‿işi alcēm saŋa dedim. kā̆ndi‿beğendĭni‿ alcäksin baķ, dedim. soŋā beñe ileri geri yapma. sen buŋu mu beğendin ġızım buñŭ‿alcēn, tamām. hep uñŭñ‿dediklerini āldım. hepsĭndĕ‿gėttim, ikĭ‿araba ēşya ġā̆ttim, ġodum‿evine. hepsini yaptıķ yaķıştırdıķ vėdik. ūrdan‿sona yaptıķ düyününū̆. hani bu işlā̆ böle de. dėşme dērdimi dėşäseň dā̆rdimi bitmez de dērdim de çōķ şükür mūhtaçlīmız yoķ. zāte ĭsanıň eşini dōstunu da ēsik‿etmesin. baķ, en böyŭķ işĭ eşĭn dōstun. ben‿urlā da yattım‿ettim, bi‿gün gälmedĭse ikiŋci güŋ ille ĭsan gā̆ldi çocu da dolaştılā, şē̆ttilē. demek ki sevĭliyomuşĭz. u‿zaman kē̆ñdi kē̆ñdiŋe ne yaptını taķdir‿ediyosun yani. ālem taķdir‿ediyo şĭňci. u‿ġadarıŋ.

A/27

Derleme Yeri: Hacıgelen Köyü
Kaynak Kişi: Zile Abla
Doğum Yeri ve Yaşı: Koru Köyü / 60
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: oğlunun geçirdiği kaza ve sebebi

Oğlunuz kötü bir kaza geçirmiş galiba. Biraz bahseder misin?

uñuň, öteki yanındaķı biri öldü ya ġızçāz. biri öldü de ikisi işte şē‿ yaptı ķurtuldu. yā bizĭkinin direksiyon bölä burasıññı şā̆ yapmış. direksiyon burasını sıķmış. bacaķ bi‿yavız bu deri sallanıyodu. dõnmüş. çoķ‿acı çektĭ ėmmē̆ baķ u zaman ū ġıza bağırmē̆mişti u içerden bu ciğerlē tıķanırdı . õle demiş doķtor sen dėmiş nası gē̆ldin, nası ē̆rdin demiş. bāğırdĭ‿için açmış, bağīrdĭ için. bağıra bağıra bağıra bağıra óndan‿sōna benim şinci de işte baña üsdüme şė ġaldı. sıķmā̆cän ėmmė elimde dilkinä bi‿kere. şindĭ̆ ansızădaķ gėlivē̆ diye bize telefon böle böle diye, hėmēn şinci telefon hėmėn gėlivē̆sin böle bi‿şĕ olsun hėmėn hėr‿tarafım ġoyveriyo. sınır ġaldı. allahım bi‿an içi, bu acıyı kimseye dattırmasın. çoķ şüķür‿allaḫımıza. hee, u dadayı bülä divannānın üsdünde yatıpta böle här‿an‿içiñ gözümün‿önüne geliyor.baġıyom gepegenç yatıyo. yanında ālayamayoŋ. ēy ey, çoķ çoķ ‿şē̆ yaptıķ. allāḫım kimseyi acı hani çektirmesin çoķ zor. birinde işte yattı ġāli gē̆ldi uñu da burē̆ , e ġız adam burda yalınız, malımız‿ melanımız vā, u gā̆ldi burda duruyo ben urda çocūn başında, umurbeyde duruyolādı ya buññā umurbeyde markette çalışıyodu. u da mārketin ġızı, iştė‿baķ ne ġadā nĕ, ĭsāññān da dē̆yoñ ĭsāñcıķlā da ėvvelā bi tenesi en küçü vādı ġızı hani eň‿evelā ilki, ayñĭ bölē̆ ķazā‿ olmuş. āyňĭ işte bu da ölĕ. anası hepten ķarı ķafayı bozmuş. ġolay dē̆l, ġolay dėl. çoķ zor, çoķ zor. urdan ben ġoyuna mı ġittimdi, yalıñız

‿ĭsan birimiz bi‿yeri gitse ille birimiz tutmaḳ zorunda hep‿bi‿ şē̆sini. bi de gē̆dim burları nasīysa böle bi‿ḳaymış dĭneklele, bölē aynı ėmn‿enge gibi dĭneklelen geziyodu, ḳayasıya bu bacaḳtan burda vida ġırılmış, ġırılmış ämmä ŭñŭň habarı yoḳ. benim bacām‿acıyo, benim bacām‿acıyo dėyo dėyo çocuḳ‿ėmmė, acăba‿n‿oldŭ, bacā mı acıyo , urdan yav duruyo duruyo aa, ġāli bi‿āşam ismäyl beybaşa gittiydi, işte şĕ‿yapmē̆, allāhım ben baḳıyon dadaya ġızım, bi‿ baḳıyom bŏle āppacıḳ duvār gibi olŭyo acıdan; bi‿baḳıyoñ ŏlē yanacıḳları ġıbġırmızı ġızarıyo. ŏff öf, hadi ana buba ol da dayan ġali beri‿yandan. allāh. ismēyĭl gē̆ldi ġāli. ben dedim, adam bu çocuḳ dedim, önümüzde dedim bó‿ġadā órāştıḳ dedim bu çocuḳ‿acıya dayanamē̆cek bu çocuḳ ġaycäk dedim. hemen geldi. götürelim ġarı dedi. hemen ġötŭdŭḳ ġėcä. ġötŭdŭḳ ä varasıya gene filim milim çekmişlā̆, filim çekesiyē burdan ġörünmēz mi vidā ġırılmış burdan‿ işte düşesiyē. vida ġırılmış. e undan sona gene bi‿parça gene haptır şunudur bunudur vĕmişlē. cumartesidĭ̆. şeye denk‿gäldi. urdan‿sonā ġālĭ̆ ē acı bi‿şē̆ vĕmişlē yeniden bacā alçıya almışlā hadi burā̆ yollamışlā. pazartesi günŭ̆ biz, hemen gene götŭdüḳ buñu. e götŭdŭḳ bilmem filan ġada tā dursun dimişlā̆ hani baḳam nasĭ acı nasī gelcėk. e sona da urda da vidayı hani şē̆‿yapamamışlā kestirememişlē. sona ġali iştă sōña yeŋiden gene çekēken‿işte vidanın ġırıldĭni ġali görmüşlā̆. urdan‿sonā ġali urda o bir hafta gene yattı. salı gün amelĭ̆ yat‿olcaḳ. urdan bekliyoz‿işte ġalĭ̆ ben u sabah hadi ben de gidėm de hazırlanėm dedim. āşamdan ismēyl telefon‿ettĭ̆. saba dedi doḳuzda dedi amėlyate didi, gircėk dedi. beñ de gėlėn mi saba dedim gelme didi bana. diŋlemiym ben. urdan yav olmŭyo ĭňsanın huzuru olmŭyo. urdan sona biz işdė vādıḳ. uñu da doḳtor yėnĭ̆den gene öte incelemiş beri incelemiş ,doḳturu ben bunu yapamėycän demiş çıḳmış. yapamėycän demiş. ben demiş, ėdirneye, ėdirnėde u doḳturun ta hocası vāmış, ben ėdirneye havale etçen sizi de dimiş işte. e urda zatėn, hiç ġız baḳ, āltı yedi ay hep hastanede bi‿gün bi‿gidip

de bĭ‿dē̆ñiştiren‿olmadı. hep kendi, geceli gündüzlü, hep kendi. ölė ölė işte ölė gene şē‿yaptı. ta‿bölĕ hazırlamışlādı bile, amėlyate götürceklē. işte sona yenden incelesiye, ben ėdirneye havale ediyoñ sizi didi. sen‿ölĕ de ġāli başımdan bölĕ deyo ġaynar sular deyo döküldü deyo adam. e bölė bölė gene çoḳ hani umurbeyde çoḳ çevresi vādı, küçücükten urda hep devamlı urda durdulā oḳulu urda oḳudulā. şėsi hanī̆ çocuḳlān çevresī̆ çoḳ umurbeyde. undan‿sonā, ā rḳadaşlarını aramış, böle böle dėmiş işte, edirnē̆ havale ediyolā beni demiş. hiç şē̆‿yapma yusuf dimişlē hemen, aralarında hemen para toplamışlā, on‿üç arḳadaş bunnā, hepsinin böle hani şėleri āynı, u‿ ġadā geçiniyolā, urdañ‿sona ġali hiç sen dimiş acele etme. biz araba tutā geliriz demişlē, gelmişlä işte, bi araba tutmuşlā , hadi urdan ā lmışlā gene hepsi, götüdülā̆ onu ėdirnā̆ bi yavuz yerleştirdilē. undan sona işte ġali üç ay, dörd‿ay da mı ėdirnede yattı. yeñĭden dörd kere mi beş kere mi amėlĭyėtĕ‿girdi bacaḳ. çoḳ. bacaḳ namında bi‿şė ġalmamış ki. diğeri böle oldī̆ne göre on‿üç parça oldī̆ne göre. yav hani ĭŋsan, allahın öldürmėdī̆ ölmėyo be. çoḳ, öle‿didilā̆ hani, ötekinnä diil, yusufta yara yoḳ, yusuf iyi didilā̆. yaranın çoğu undamış. e burası,bura böle bu alñĭñ burası yarılmış böle bi‿yavız. bu bilā̆n lifleri ḳopmuş. e bilā̆n lifleri ḳopmuş. direkson burasını basmış. e bacaḳ öle. cenābir‿mevlam çoḳ böyüḳ bē, çoḳ böyük. allaḫım, ne ḳad ā şükür‿etsem az.

Şimdi iyi ve geziniyor değil mi?

iyi iyi, şinci iyi işte. bi şä de iyi de bi santim acıḳ ḳısa‿olmuş. hani çalışıp, ġarayollāna girdi de urda çalışıyodu işte uññara da çıḳardılā, çıḳardılā bayā bi. uññā da işte dē altmış yetmiş kişilämiş, hani ġalabalıḳmış. ötekinnä de. de işte bilmĕyōm baḳam işte şinci üç‿ aydır beḳläyolā. işte şindi baḳam şu ayda bellĭ‿olcāmış, hani n‿ōlcā. u da o, aman‿anne däyo bŭ‿ġadarı olsun da däyo u da bėkleyėm bi ‿ay ikĭ‿ay tā bėkleyėm şimdi çŭnkŭ̆ mahkemeyi ġazanmışlā da

bilmĕyom‿işte hani n‿ōlcaḳ bilmĕyom. öle deyoñ hep ōlanım deyoñ duă‿ediyoñ bĭ dė dĭyon gözümüz yumulmadan oncāzımı yapē̆dim. çoḳ‿ şükür allaḫıma, çoḳ‿şükür. çoḳ‿zor.

u‿anda da ġonuşuyolādı işte umurbeyden bĭ‿ġızlan, hep bu da geldi de bölė gece gündüz geldi de sōŋă̆dan da ḳıç‿döndü. yĭyĭcimiş, dadayı yĭdĭ yĭdĭ de soŋă̆dan da şė̆tti. şē‿yaptıḳ‿biraz, onă‿üzüldü, soldu. kendĭ‿üzüntüsü başından‿aşḳın. biraz da o üzdü arada. ondan‿sona da gene şė‿yapėn dedi ama ġalĭ bizĭŋki döñüpte baḳmadı. şė‿yapmadı. habil‿amcası bile ölė dedi hanĭ, baḳ bu bŏle şė oldu biz ġonuşurḲana didi böle dēğildi bu, dėdi. ne‿olursa benim ġabulum bu, dedi. hep gēldi ġız. saatların birlerinde ikilerinde hep‿ gā̆ldi. amelĭyat şė‿olduna bileñ hep dolaşmā. sona nası u şā̆si de nerde u edirnede mi ne urlāda oḳūyodu da, dā undan sonă hemen telefon edē iki de bi. dadacīm asılı bacaḳlālan hep yanına gitti. şē yaptı. şŏle yapa bŏle yapa. soña ne gitti götüne bilmem ben. ağñamadım. çoḳ yĭdi dadayı be çoḳ yidi. gene almacaḳ.

Olsun, oğlunuz sevmiş .

e ġız kendi de ŏledi. kendi nė‿bilē̆ñ n‿olŭvėdi, kendileri de çoḳ‿ şe. aman ‿yarabbĭ ben de deyoñ peḳ suluydu, sanki urda gelinin gibi burlādan salçalā yollamaḳlā, peynirlā̆ yollamaḳlā, şunulā bunulā yollamaḳlā. e n‿āpçān hani demiş ōlanın çĭngänā̆ de gėtĭsė senin Ḳabılıñ. söz temsili. e‿gĭdĭyo, anne şunu ġóy, anne bunu ġóy. tarana ġoy baḳam, bulgur ġóy baḳam sanki geliñiñ mi? hiç şė yapmă‿ėmmė, çocuḳ ġóy dėyo ben de ġóyŭyoñ. n‿apçėn, n‿apçē̆n, n‿apçėn işde. ana‿buba hepsi hepsine ġatlanıyo ĭsan. ėvla‿ içi. ėvlat‿içi hepsine ġatlanıyom bambaşḳa. ŏle diyom, ne anaya bėñzäyo ne bubaya bėñziyo evlat tā bi‿başḳa diyom. tā bi‿başḳa. e äridik be äridik. anam işte ḳŏvde, bizim bubamız öldü. biz buba‿muba ġörmediḳ, urdan iki ay u askerlik yapā yapmaz işte ŏldü. e biz, ben ta bölĕ yörŭ

mėyom, şinci baña dėyom ben biri getĭse de resim, şu señiñ buban dise çünkü inanmıcañ. bilmiyoñ hiç ġörmedim ki hiç ġörmedim. tā anca böle işte yeñi yeñi yöriyen dĭycäm, ölė ‿işte, ölė ölė n‿apçĕn, ĭ sañıñ başına här şė‿geliyo bė. härşė ġeliyo. allahıma çoḳ şüḳür. eey o ġoyŭñlārĭn yanlarında az ağlamadım bē̆n. az‿ālamadım bē. cenabir mevlam gėnė bağışladı. çoḳ zor.

Allah bir daha böyle acılar yaşatmasın size inşallah.

çoḳ‿şükür allahıma. yazdīysa hani söz‿temsilĭ̆, gelcėk başıma. baḳ, bu ġocamandan ġorġmŭyoduḳ biz. küçümenden ġorḳuyoduḳ. küçümen acıḳ uñdan bi‿başḳadı. hanĭ̆ iki ġıyıya u saldırıyodu. buncā zım ölė hiç bĭ̆‿şėden şėsi yoḳtu. küçümencĭ̄m işte ölĕ saldırıyodu u iki ġıyına. işte uñdañ ġorġaḳana beriki. yazılmış dimiş hani, yazı gā̆ldi başımıza. n‿āpam. çoḳ‿şüḳür allaḫıma. cenābir‿mevlam çoḳ‿şükür.nė‿ġadā böyüḳ. ne‿ġadā şükür‿etsem az. öle, çoḳ zor.

B Bölgesi (Göçmen Köyleri)

B/1

Derleme Yeri: Mecidiye Köyü
Kaynak Kişi: Fatma Soylu
Doğum Yeri ve Yaşı: Mecidiye Köyü / 65
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: köydeki yaşam şartları, kış hazırlıkları,

hani yalnız mı gėldin? vādır‿arḳadaşın.

Babamla geldim. O beni kahvede bekliyor. Ben de manzarası en güzel eve gelmek istedim.

iyi̇‿olmuş. manzara, gören bayılıyo bizim manzaramıza zātėn. burası, bayılıyo hėrkėz gėlėnler. çoḳ güzėl.

Gerçekten çok güzel. Bütün boğaz, Gelibolu, Çardak ayaklar altında.

gemileri sıra sıra, ışıḳlar geliyo. büyük‿ışıḳlāla bėrabėr büyük gemilėr. çoḳ güzėl manzaramız, güzel de köyümüz işte geri ḳalmış, yaşlı köyü. gėnç yoḳ, hep yaşlı.

Döner o gençler de.

döncek te kim döncek? hani çoluḳ çocuḳ? kimi̇si izmirde kimi̇si üç tanesi̇ istanbulda birisi izmirde. ara da bul, kimse yoḳ.

Yaş ḳaç teyze? Hep burada mı yaşadın?

yaş, altmış beş. hē, burda yaşadıḳ, burda dōduḳ, burda büyüdük, burda ölürüz‿işallā. allāḫ‿iman ḳuran nasi̇b‿itsi̇n. cümlemize ḳızım. allahtan tek‿istėdi̇miz‿sālıḳ. hiçbi‿şey‿i̇stemeyiz başḳa.

Ne işler yapardınız eskiden?

hi̱ç. çifçilik yapıyoz, rençber. onu da yapamıyoz ġayrı, yaşlandıḳ ġayrıḳı. bi‿iş yapamıyoz gayri. ev işte. yap, yıḳa, paḳla, işte çamaşır. bi ‿bū makinemiz yoḳ. çamaşırlā, hėrşey hazır. bizdėn hayır yoḳ ġayrıḳı, yaşlandıḳ ġayrıḳı. e işte ȭlė nā‿balım? hayırlısı olsun. üle hėrşey, ne diyelim? hėrşeyin hayırlısı olsun‿işalla. herşē̱lere, hėryėrlere.

Burası da yerli köyü mü yoḳsa dışarıdan göç var mı?

yoḳ, yoḳ.yerli. ama dedelēmiz gėlmiş tē köyün ḳuruluşundan ta. hepsi bulġaristannı. hepsi urdan gelme. senelerin senesi. biz girdik hiç, ne nene dede gȭdük, ne ana buba gȭdük dedi̱n gibi. hiçbişē gȭmedik, bilmēriz. biz geçtik dünyadan. girdik‿altmış beş yaşına. nē rden yaşadıḳ, nērden gėldik gittik, hiç bilmeyoz‿işte. ne‿abalım? allā ‿bu günümüzü aratmasın, buna şükür. iyiyiz‿allāh̲‿şükür gene. ne‿ yabalım? ayaḳta geziyoz önemli̱‿olan u. kimseye de muştaç diyiliz tā evlatlāmıza. allāh̲‿sālıḳ vēsin. senin evli misin? beḳarsın.

Evliyim. İki tane de çocuğum var. Babalarına bıraktım, geldim.

hē allah̲‿bāşlasın. ē n‿āpçan, ekmek pāsı için herdem dolaşıyosun n ‿apçaksın? buralı mı annen baban?

Sulucalı. Ben de onların yanında kalıyorum şimdi. Çocuklar Aydın'da.

sulucalı. ē, memlėketimiz çanaḳḳale. hepi̱miz bi‿yerdeniz gene de. sizin gene u taraflā… bizim suyumuz yōḳ, tepede. içme suyumuz çardaḳtan şēyden, arıtıcı ordan geti̱riyo. suyumuz çoḳ tā… iyidi suyumuz. ne‿bilėm urda şey‿arayı dediler baştan. siyanud mudur bilmem neyi aramışlā urlādan. suyumuzda mikrop çıḳtı. yā çardaḳtan gėti̱riyolā şindi içme suyumuzu.

Siyanürlü mü çıktı?

siyanür hā, urda altın‿arāmışlā, maden‿arāmışlā urda suyun başında. ḫep çardaḳtan taşıyoz sulāmızı. biz geçen yazdan mı geçen te bi‿seneyi geşti. geçenlik yazdı , yaz geçti baḳ, nerdeyse ġış yarĭ‿oldu. e gėtĭrenimiz var, bizim iyi kötü dede getĭriyo gene. yė getĭremiyėnler var. çolū çocū yoḳ yaşlī. kim, nėrden getĭcekler. içiyo gene millet.

Köyün bakkalı bile yok mu?

hiçbişē yoḳ köyde, yōḳ. yaşlı kimse ḳaç hāne var ki zāten köyümüzde, genç yoḳ ki.

Ekmeği falan nasıl temin ediyorsunuz?

ekmei alıyos. ekmek gelĭyo burē ḳāveye. hā şurē ḳarşı ḳavē. bu köy ḳavesi. u şē, ḳomşunun ḳavesi. urē getĭriyolar adatepeden şurdan. yeniköy deriz, adatepe. urdan gelĭyo ekmēmiz. bazen kendimiz yapĭ yoz, fırınla işēle. fırına da atamayos gārik. iki kişi ne yiycek. bi‿nene, bi‿dede. ne yapalım yėtėr. allaḫ‿sālıḳ vēsin yėtėr ki. önemli olan sā lımız.

Kış hazırlığı olarak ne yaparsınız?

yaptıḳ‿işte. tarnā, bulġur. ne yapçaz başḳa? zāḫiredir, işte. salçamız hėrşēmiz, yaptıḳ‿allā‿şükür, işte.

Yazın bahçe yapabiliyor musunuz?

yoḳ, su yoḳ‿ama gene bi‿parça dikiyoz beş‿on kökçāz gene. dalından tazĕ‿ḳoparıyo. çarşıdan alıyoz. bugün çardān pazarıdı baḳ. Lâpsekinin hėr hafta. hėrgün aşā inĭyoz dedĭn gibi. yapĭyoz yĭcek ḳadarı gene. yapĭyoz, olŭsa olū. sular gelirse sularız, gėlmedi mi

ḳuruyere, yėnden sulayeriz. işte n‿apalım, oyalanĭyoz oññāla. n‿apçan ḳızım, ōsun.

Akşam olmaya başladı. Hava serinledi. Gündüz ne kadar sıcaktı. Sobayı gündüz yakmazsınız.

hava serinledi ġayrı ḳış devri, ḳasım. yaḳĭyoz sabāla yaḳıyoz bi, söndürcem mi gene gene. atēm bi‿ḳalın‿odun, ḳapėyĭrim, gene sıcacıḳ. söndü mü gene atĭyom bi‿tane, gene ḳapĭyom. işte sıcacıḳ duruyos. odun çoḳ köy‿yerde. odunumuz çoḳ allā‿şükür. odun sorunumuz yoḳ canım köyde. güzel‿allā‿şükür.

Dışarıdan Ankara İstanbul gibi yerlerden gelip de köyden yer, arsa alan var mı?

var, var a. istanbuldan var. bi‿şē şey‿var. şurda şu aşā giriş, ilk giriş‿evlėr bizim zātėn. şuññār‿istanbullular yaptı ama annesi şē buralıdı. annānelē şu ḳarşıki evler. şu alt yandaḳılar, ikĭ‿tanė şė‿var. urasınĭ‿aldı, şu şeyin‿üstünü, yolun‿üstü va. yeni binā yapıldı yė pirafik‿ev. şu hemen yolun şeyinde. u‿aldı iştē. gelip‿alĭyo‿ĭsannā. vadĭ‿ama şė‿aldı, istanbullu eczācı ū çoḳ yerler‿aldı buralādan. fidan dikti, zeytinlik… millėt zėytin toplėyır zatėn. bu sene hiç yoḳ zeytin. sizin taraflā da vādır gėnė. aydın taraflāda, u taraflāda vādır, u taraflā zeytin. yoḳ yoḳ bizim bu taraflāda yoḳ. gėçen sene çoḳtu amā. gėçen sene çoḳtu bu sene de hiç yoḳ. bu sene yā bile çıḳmaz heraldē. yėtėr, gėçėn senekilerĭ‿yeriz yėtėr bize. geçen sene iyidi māşalla. çōlumuz çocūmuz idarē‿ediyoz gene iştē, nā‿balım? bayramda geliyo hėrkez‿aldu birē şişe gitti. ne‿yapsın, nā‿balım?

Buranın zeytinyağı da hiçbir yerinkine benzemiyor, güzel oluyor.

hem de nası. umurbeyde çıḳarttıḳ zāten. biz bi‿kere çardaḳta çıḳarttı, iki sefer umurbeyde çıḳarttı.

Kendiniz toplayamazsınız artık. Yardımcı bulabiliyor musunuz?

kendimiz toplērız gene. benim dede çoḳ şeydir. bėn de çıḳarım‿ā ca māca böle gene. yaşlıyım‿ama gene āçlara çıḳarım çoḳ. toplarım. o ḳadar.

Zeytini ḳırmamı yaparsınız, çizme mi?

yėşil zeytin çoḳ ḳoyduḳ geçen sėnė biz. sėnėyė olmaz, dedik bėlki; bidona ḳoyduḳ suya, tuzlu suya ḳoyduḳ. işte onnarı yiyolā. bu sene yoḳ gayrıḳī. ne yeşil ne siyah. üle sıra ḳırma da yaptıḳ, çizme de yaptıḳ. uññarı da suya‿doldurduḳ. limon ḳoyduḳ‿içine. limon tozu attıḳ. üle. yiyolar çocuḳlar. dişleri var, gėnç.

Çok teşekkür ederim. Bu kadardı işte. Çekinecek bir şey yokmuş değil mi?

olsun olsun, hėrkes zanaatına, n‿apçan. baḳ bu tēzelen de ḳonuş. aḳşam, bizim ḳomşu varıdı, aḳşam televizyona çıḳmış. nĭdi be, nĭdi be? hangi ḳanaldadı fadĭmĕ‿eñge u? yaşar bizim, lapsĕkide otrŭyo ya, sizin sulucalı mı ne, ėvlendi ye. dalyanda diyil u, lapsėkĭnin‿içinde u. nĭ ḳanalda çıḳçāmış terete, bilmem ne ḳanalında çıḳçāmış aḳşam. ḳonuşmă‿yapĭyo bülė gidip bi‿kişi. bizim şu aşāḳı giriş‿evlē bizim z āte, urlāda çoḳ çekim yapmış. bilmem ne? pek‿aññadırdı āşam. ayaḳta ḳaldın ḳızım, geç‿içeri acıḳ be.

Çok teşekkür ederim. Hiç gerek yok. Hem manzara güzel hem hava güzel. Biz şurda hep birlikte ağacın üstünde otursak olur mu?

olur, olur, olur.

B/2

Derleme Yeri: Mecidiye Köyü
Kaynak Kişi: Fatma Zorlu
Doğum Yeri ve Yaşı: Mecidiye Köyü /72
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: köyün durumu, geçim durumları.

selāmınaleykūm. n‿āpıyoñ, nēdensin sen?

Aleyküm selam teyze. Suluca Köyü'nden geldim.

sulucadan mısın sėn?

Suluca'danım. Sen nereden geliyorsun böyle? Soluk soluğa kalmışsın.

tavuḳlar var, unnarı yemledim de. mēdivennēden çıḳāḳa bi‿tā yoruldu bacaḳlām. n‿ābem be ġızım.

Yaş kaç?

yetmiş‿iki. sulucė falan gidiyo benim‿ōlan. sėrḳan zorlu, mobilyacı. kemiklialan, sulucaya. gėçėn gün aradım ben de sulucadayım dedi. undan däyōm.

Senin adın ne teyze?

fatme zorlu be ḳızanım. hep bu kūdeyiz ya, dōduḳ büyüdük, ėvlėndik, aynı aynı.

Kaç çocuk var?

bėş tānē. dōrt ḳız, bi‿ōlan benim. en küçū işte o mobilyacı olan. of, n ‿apçan be yavrum, dünya bu. dünya dünya ḳızanım. n‿apçan?

Sizin manzara çok güzel.

çoḳ güzėl ama arăbamız yoḳ. kū̆müzün gidiş gelişi çoḳ ḳötü ḳızanım vallā n‿āpçaz bilmem? şindi işlek bi‿yol‿olsa burdan geçm ē u zaman iyi, gitçėk gėlcėk araba dā… gitmėn bi‿türlū̆, gėlmėsi tā bi ‿türlü, tā zor. nele gittī̆n, nele gėlcėn? n‿apçan be ḳızım? bi‿de sulā mız mikroplu çıḳtı, çardaḳtan‿alıyos sulāmızı, çoḳ kötŭ‿işimiz. allāḫ ‿razī‿ōsun hasandan gene, getī̆riyo bize, gidip‿alıp geliyo vallā. n‿ apçėn yavrum? ēn başı baş‿hoşlū yavrum. hėrşeyin ḳolayı bulunur. ē n başı baş‿hoşlū, dünya düzgünnū̆. yetėr ki de cenab-ıallah dünyayı düzgün vēsin, devletimize uzun‿ömür vēsin, askerlēmize yardım‿ itsin, eren‿evliyālar da öndėn gitsin yavrum. en başı bu. biz büyünnük yarınlıḳız, tamam; āşama çıḳçaz mı baḳam.

Kimsenin yarına çıkmaya senedi yok.

tamam da yāni biz mesĕlā yaşımız gėldi, allaḫ yatırıp ta ḳapılara baktırmasın. tabi tabi, en baş u yavrum. evlatlāmızın hėpsi dışarlāda.

Kaç yaşında evlendin?

on‿sėkiz. e evel ū̆ledi ye be ḳızım. on‿sėkiz yaşında evlėndim, senesine ḳızı aldım ḳucāma, n‿olcėk. e ū̆ledi, ū̆ledi.

Aileniz mi veriyordu siz mi evlenmek istiyordunuz?

yā veridiler. tā oḳuldā on‿dört yaşına girdinen, oḳuldan çıḳsın diye nişañnādılar bile yavrum, ėvėl.

Siz okula gittiniz mi?

gittik, gittī̆k. tā benim‿ablamı, ablam vādı benim, on‿dört yaşında nişaññadılar‿ablamı o‿oḳuldan çıḳsın deye. e evel‿üledi be yavrum. fakirlik vādı ḳızanım eveli. şimdi hėrşėy bol‿ama hastalıḳ ta bol.

Herşey zehirli de ondan.

heh. heh. hėrşėy bol, hastalıḳ ta bol ḳızanım bėn saña diyĕm. evel bi‿zĭtinle ḳarın doyurmā ūraşırdın. şindi bi‿çanaḳ zĭtin ḳoyuyon da baḳmā canın bile istemĭr yĭmă̄. acaba yicėm doḳuncaḳ mı, tansiyon yüksėlcek mi? e yimē de düşünüyōn. yalan dĭl, hėrkės‿üle. ama sadė biz diyil ḳızanım. herkez‿ülē. yā, n‿ābalım?

Ne işler yapardınız eskiden?

vallā ḳızanım alırdıḳ çapayĭ, baḳ u gŏdŭn yėrleri baḳ denize ḳadā yömyeye gidēdik. ta dallene, dallenin‿oldū yere çapa ḳazmā, oraḳ biçmē gidēdik. ḳocaveliyin‿altına, sulucayın, kemikliyin‿öte yanında hani şĭ var şindi tavuḳ şiyi ta uraya bile gittim ben‿işe. insan göttüm. orası tālēdi, domata momata ekilirdi. tomata toplanırdı. afedēsin otūmadımız bi‿çalı dibi ḳalmadı. yalan diyil. söz meselā. hĕryerden, hėryėre gittik. yömyėye gittik. ta kemere beber‿almā gittik, fabriḳaya pėrėsĕ‿ekmē.

Kendi tarlalarınız yok mu?

hāyır bė ḳızanım, ne tālemiz var, yoḳ. yoḳ yoḳ yoḳ. e bunnar, bunn ā ne, ā yere gėldi bunnar. ḳocā, bunnān dedeleri ā, söz mėsĕlā. zēngin ‿ĭsannar bunnar. ē bizi, biz gėldik söz mesĕlā, te burē evi zor diktik, çapa vurnūnnan. boşvă̈sene a ġızım. adĕm gene başımızda durēdi. otuz sene oldu ġalĭ beyim‿öleli. doḳuz yaşındadı benim‿ōlan, bubadan ḳaldınan. işte undan bėn de unu, undan ben de unu bi‿iş‿ ucu yapsın deye gice gündüz çapē gittim. iş‿ucu olsun deye ḳızanım, çoḳ zor.

Amca öldüğünde sen kaş yaşındaydın?

ḳırḳ‿iki yaşındadım yavrım. doḳuz yaşında da ōlumdu. on‿bir yaşında ḳızım vādı, on dört yaşında ḳızım vādı. gün ḳırḳ‿iki yaşındadım, o da ḳırḳ‿altı yaşındadı.

Genç kalmışsın tekrar evlenmemişsin ama teyze.

hayır be ḳızanĭm, bana üç tane ḳoca bırādı yanımda. ālemle ōraşçā na, kėndi evlatlānna‿ōraşırsın. ha büyüdĭm, hadi yidirĭm. yoḳtu dā, yoḳtu be ḳızanım. borçlu da ḳaldım bėn. yūnbaḳımlāda ḳaldıḳ istanbullāda şēyde cėrrahpaşa hastānesinde. yüz‿beş‿lira vėridik, beş‿yüz ḳutu atrübün denen mikrop temizleyici bi‿ĭne vādı, bi‿ masa üstü olurdu. ĭne ḳutuları ezzaneden‿alırdıḳ, yüz‿beş lira yatırıdıḳ. allahım tā şeye, ikinci şeye gittik fabriḳalara. ondan sōnacım, eczānelē şelē, depolardan ilaç‿aldıḳ, urė ilaç göttük fabriḳalara. ondan sonacīm, tavşandan deneme yaptılar. topal nilerĭ gŏdü bitmedik ot ḳāldı ama o da bitmiştir de ben gŏmedim. yē, ḳırḳıncı günü de öldü ḳızamın. ocān beşinde gittik, şubātın on‿ doḳuzunda öldü, yirmisinde gėldik, yirmĭ‿birinde toprā vēdik. sėksėn ‿beşte çoḳ ḳış oldūdū. buraları ġıyır ġıyır buzdu büle. ḳış, buz, suuḳ. u zamanḳı zamanda bėn üç‿bin‿beş‿yüz lira borçla ḳaldım ḳızanĭm. bin‿liraları milyar, milyardı. bin‿lirē gören nārdėdĭ‿ėvvėl. yōḳtu. otuz sene ėvvėlsi yavrım. ne çanaḳḳale fabriḳası ḳaldı, ne Lâpseki fabriḳası ḳaldı, ne ulubayı ḳaldı. ni çamı ḳaldı ekilmedik. bu çamlar da yeni başladīdı ėkilmē, benim beyim‿öldŭnēne. çam dikmē de gittim, fabriḳaya da gittim, of of of…

Çocukları kime bırakıyordun?

e evä bıraḳ… e götürüdüm genē ḳızın birini yanımda. on‿dört yaşında ḳızı götŭrüdüm. hocē gidėn ḳızı, on‿bir yaşından oḳuldan çıḳtıdı ū. ötekĭ‿oḳūla gidiveri doḳuz yaşındaḳı çocuḳ nerē şē‿ĕtçek ama cumartesi pazar gene götürüdüm yavrım. götürüdüm. n‿āpçan,

n‿āpçan? para lāzım. para lāzım be ḳızanım na‿pçan götümeyip te? ama dinnedi beni ḳızancıḳlarım, ėvlatlarım dinnedi beni. dinnemeydi yavrım tabi zordu. şindi ōsun şindi inan ki dinnemėy̆izlėr. şindikiler dinnemey̆izler. ne‿bileyi̇̆m hiç, dinnėdilėr. tā bilecik‿oḳullāna vēdim ben‿unu zanaat şeylēne. ḳazandı uralāda oḳulları da. on bir‿yaşında urē gitti. yatılı gitti yavrum, yatılī. bi de noterdėn senet istedilėr, kimse şāhitlik yapmadı. üç tane notėrdėn senet‿istedi oḳul. ya oḳum āsa ya ḳaçāsa. yē. de gidim de. çoḳ zor yavrım çoḳ zor, çoḳ zor. ṻsüz büyitmiyen bu dünyāda hiçbişey bilmės. ha. ni dē̤ler; bubadan‿ṻsüz‿olmaz, anadan‿ī̇siz‿olur. bėn sana süleyi̇̆m. ana alır ḳoltŭnun‿altına; buba ḳāveye gidėr, tālē gidėr. çoluḳ çocuḳtan haberi̇̆‿bilĕ‿olmas. tabi, anne çekiveri tabi. tabi anne çekiveri. n‿apçan‿a‿yavrım? buna şükür‿allaḫımıza. hamdolsun‿allaḫımıza. bu günneri aratmasın yārebpim. evlatlāmıza bıḳḳınnıḳ getirtmeden emānetini ā lsıñ. ana bıḳmaz‿ėvlatlādan ama ėvlatları bıḳar‿anadan yavrım baḳ, bunu iyi ḳoy ḳulāna baḳ. hah, zaman gēlir bėnim dedi̇̆m‿aḳlına gēlir. çünkü nidēn ana bıḳmas. yüz yaşında da ol, ėvladın bi‿şey‿olmuş, dedine bŭle gidiyi̇̆m, görī̇m ama ah ī̇tiyardı yā zatė nĕ‿olcaḳ ḳurtuldu, öldü, denī̇r. dī̇ymi şindi, dōru diy mi benim sözüm. görŭyoz, duyŭyoz. söz mesĕlā, hani. allāḫ gene bıḳḳınlıḳ vēmeden‿ālsın‿emānetini. yē, n‿apçan a yavrım dünya bu. dünyayın ḳuruluşu. tabi dünyayın ḳuruluşu. senin‿anacīn bubacīn n‿āpıyo ba ḳızım?

Ağlattın beni teyze.

ā‿yavrım. annen, buban sağ mı? gene de ananın bubanun ḳalbini saḳḳın ḳırma yavrım. bėn sana baḳ bunu sṻleyeyĕm. ḳırma, ḳırma. ḳırsan da özür dile, bėn sāğă süleyem. ba‿şindi nasĭl‿annāsın. ėvlenirsin, çolā çocā ḳarışırsın, çoluḳ çocuḳ büyer, başlā mı senne zıt gitmē, hah u zaman ananın bubanın ḳıymatını u zaman bilirsin.

Doğru, evlenip çoluğa çocuğa karışınca insan daha iyi anlıyor.

u zaman işte ṻrenirsin, anayın bubayın ḳıymatını. yā… anamız bubamız da bizim, bizlėn de büle ūraştı, dēsin hanı. yā çoḳ zor ḳızanım. hanı ėldėn‿almadınan, ėle vėrmedinen kimse bilmėz yavrım.

B/3

Derleme Yeri: Mecidiye Köyü
Kaynak Kişi: Hasan Soylu
Doğum Yeri ve Yaşı: Mecidiye Köyü / 70
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: çiftçi
Konuşulan Konular: köyün adı

Amca merhaba, biraz sohpet eder misin benimle? Kimsin kimlerdensin?

aynı baban gibi işte bi̇̄zim de deyişen hiçbişey yoḳ. aynı bi‿biz de m ācır‿işte.

Buraya neden Mecidiye Köyü demişler?

mecidiye, köy parası varmış u zaman, öle u parālė alınmış da unun ‿için.

Kimden alınmış buralar?

bi‿çiflik varmış burda. çiflikten alınmış. mecidiye geçermiş u zaman. mecidiye, o‿parală‿alındī için mecidiye köy ḳoyulmuş.

B/4

Derleme Yeri: Hacıömerler Köyü
Kaynak Kişi: Nurselin annesi Ayşe Teyze
Doğum Yeri ve Yaşı: Babaeski/ 72
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: günlük yaşamları, geçim şartları

Nasılsın Teyze? Görüşmeyeli ne var ne yok?

vallā bizde işte, şindi‿işimi aldım elime oturdum dā. yelek başladım işte canım sıḳılıyo be ḳızım. aylaḳ‿olmŭyo. n‿āpıyo annē file, görüyon mu?

İyiler. Ben onlarda kalıyorum şu anda.

burda mı ḳalĭyōn? vallā nursėlle siz hep gidin baḳalım ileri dōru. nursel de ōḳuyor. ben diyor bilmem şēlere girerim. açıḳ‿ōretime diyerĕ. bėn de çekişĭyom‿unā. be ḳızım dērim, etēr ḳayrıḳın. anne dėyė, ilersi düşünŭyom dėyė.bi de şē, bi de dükkan‿açtı ye kėndi başına u, ordan sōra da… şöförler‿odasında çalışĭyo, bi de dükkan‿ açtı şindi ū. alım satım dükkanımış nemiş, ben de bilmem pek‿ama. arabalar marabalar siġorta. urē bi‿ĭsan‿otutturmūş. aldını una veriyoñ dērim bėn de ne ḳıymatı var, dērim. be ḳızım u da aylıḳçı urda otŭruyo ḳıs, mecbur vercėk. unun‿azdır canım, bilemērım şĕyi de. ne ḳıymatı vā, diyėrım yānĭ. urdan‿alıyoñ… otutturmuşun‿orayı, çalışĭ ‿işte.

Emekli olduğu zaman kendi geçer başına.

şindi emekli‿oldunan dē̆yĭr. bi de dēr, alper dėr.

Alper kaç yaşına geldi?

alpėr‿üniversitē gidĭyo. kėşandamış bu senē, valla hanġı bölüm bilmėmki bėn. iki senelik filėn. e canım bėki, bėkĭ iki sene tā oķur. ölĕ‿dĭ mĭ? bellĭ‿olur mu? oķumaķ zor, bu ķīz tā oķuyor görmōn? ķoca ķarı olmuştā.

Çocuklar daha hayatın zorluklarını bilmiyorlar da ondan böyle. Bir de çok hazıra alıştırdık biz onları.

valla ne bilėm? rāta alışıķ filen dĭl. gitsin‿ileri dōru, dērim ben dē. iki‿tā̆nĕ çocuķ‿ėvladı. bi‿tėnė olsadı neyse.

buyurūn. gėl, gėl, gėl, gėl. ille siġarayĭ tellecėn mi? olmäyo demi vā, tellemeden. hadi hoşgėldin gözüm, gėç baķam. al ceketinĭ. çoķ yaşa yavrum, sāol, allāh̆‿rāzĭ‿ōsuñ. ay hiç‿aķlına gėlmes, vallā hiç‿aķlıma gėlmės sizin gėlcēniz. n‿abıyoñ‿erol, iyisin? iyĭ‿ol da. hanım n‿āpıyo?

(babam)hanım da işte ķāķtıķ sabālen kāvaltı yaptırdı beni. ķızlan git dedi gezin baķălĭm dedi.

gėzin tabi yė, gezdir‿azçıķ ķısçāzını. tabĭ. başķasınnā gezsĕ‿olmāz ama sėnne istēdi yėrė gidėr. buba yanında oldū mu, dē̆ mi? birinne gitsēn, ā filanın ķızı filanna geziyor, dėrler. ama bubasınnā vallā kimse bi‿şey deyemes.

(babam Erol Doğar) fasille vādı biraz onnă‿oraşıyoz biz de.

yoldunuz mū? vallā bizim de ōyle vallā. tālada durŭyo. bizimki de ōylĕ‿oldu. bi‿çiçek, bi‿çiçek, bi‿çiçek, hiç döle yatmadı. bėn de dē rim, barajdan sulayoz, ondan‿olmadı dā̆yom ben de. sıcaķlardan mı acaba? billē çadır gibi çiçek böle appacıķ üstü çiçek. şindi gör çoķ ķoza var‿amā yeşil. ben de dün buna, açıķ‿alalım, dedim. bu da çif

sürcem, dedi. böyün‿alalım, dedik; havacıḳ yādı. biraz sarısını sarısını alaydıḳ, dedim.

Pancarları attınız artık. Lazım değil.

pancarlā gitti ġayrı. yazıḳ. çoḳ yeni bizi̅mki gene vallā. çoḳ yeni bizimki çoḳ yeni. vā̅rmem ben, dursun ta burda. n‿ōlursa olsun ḳayrı. hėrtarafa, hėrtarafa, hėrtarafa bütün, adatepelilere hėrtaraflara, bu sene su gėldi. ni̅met. çoḳ rāttĭ‿amā. diy mi, çoḳ rātiye. çoḳ sōḳtu bizimki. sizin nērde barac, sizin nerden gelĭyo?

Umurbeyden.

ā, yaḳın yerdemiş. bizimki de çardā filen gitçā̅miş, dediler‿ama yalanmış. bizim barajda çoḳ su var çoḳ. ē olcaḳ.

Dede de gitti.

e allāḫ‿rāmet‿eylėsin. keşke biz de o ḳadā yaşasaḳ. sėksėni gėçti̅ di̅ mi? sėksėn‿yedi mi̅? bazı gelirdi, ḫėr‿afta gelirdi. bi‿işim yoḳ‿ama gene gėldim gėzmē, dērdi. üle dēdi işte. ḫep‿ülē olcāz. birimiz gitçēz, birimiz ḳalcāz. n‿ābalım? hep‿üle olcāz. siz ḳāvaltı filen yaptınız mı?

Yaptık yaptık. Sağ ol yenge.

yapmadıysanız baḳ ḳālḳayım. vallā baḳ yabancı di̅lsiniz. āmān hadi ḳayıḳlā üraşıp‿durma gayrı. ėtėr‿üraştīn. başında bi‿sürü mü vā? sen de dāttın hepsini. niye canım? herkezin‿işi var, baḳsın kėndinē. di mi̅. baḳsın kėndine ama gene ḳoca öḳüzün‿üstüne yüḳleniyō işlėr.

Fesleğen çok güzel büyümüş. Eskiden gelinlerin başına konuyormuş, güzel koksunlar diye. Sen biliyor musun?

hēē, feslēnleri üle yapāmışlā. ḳırptım bėn‿uñun tėpelēni açmasın deye. açarsa ḳurur dedim, çiçek dedim. uñdan ḳīrdım,burayă da yıvdım‿unnarī. ālsana şėkėr be ḳızım.

bi‿eşek‿oldu bizim trėktör şindi. hėryere gidip geliyė, eşek gibi. işte yörüke bacaḳlām‿arıya deyō.

Burada nereye gitsek bacak ağrısı çektiklerini söylüyorlar.

herkezde ḳızım herkezde. herkezde bacaḳ‿ārısı işte.

Yaş kaç?

yaş gidiyo. tā iş istiyoz, yaş gidiyō. mecbur yapĭyoz ama işlėr bizim. ḳalıyo kimse gėlen yoḳ. yapĭyoz canım. bin şükür.

Neler yetiştiriyorsunuz? Yetiyor mu?

yetiyo yetiyo bereket vēsin. tā n‿ōlcaḳ.

Ne yetiştiriyorsunuz?

kim yapçak? yapamayoz ki.

Sağlık sigortanız var mı?

bereket vēsin hastāneye gidiyoz canım. ōlan baḳıyo, ōlan baḳıyo. ōlan baḳıyo. arada yiyecek filan getirĭyo. allāḫ‿rāzĭ‿olsun. tā n‿olcaḳ? ḳaldımız‿anda atmacaḳlar ya erol, illā baḳçaḳlar. mecbur. beş tēne. yüzėr milyon vėrsėlėr, beş yüz milyon yapar, o da bize yėtėr. n‿ā pçaḳlā vermēp te? utanmacaḳlā mı biz burda melēkėnė? verilėr, verilėr. benim ḳızannām vėri.

Nursel'in yanına gidiyor musunuz?

ġeçen de bėn urda oturudum‿işte. gėldilėr‿urayı bi‿ḳaç kişi. mal ḳaçırmā ōraşıyolar. bubaları ȫlmüş. ḳardaşlāndan mal ḳaçırmā ōraşıyo ī̇sannar. e sedefe dėdilėr, ḳızan öte ūrdu beri ūrdu ille de uññar gėlcėk deyi. uññar gėlmeden bu iş olmēyir dedi ḳızan. sen yapamecen, dedi adamın biri. çıḳtılar yóḳarı. bilmem ne yaptılar? ḳardaş ḳardaştan mal ḳaçırmā oraşıyolar‿erol. ḳaçar mı ne bilem bėn? olmaz, deyir sedef te ben nası yapem, ben cezālanırım, deyera. üle deye, bėn yapamam deye, ben cezālanırım deye. yapmazsan yapma, dedi. çıḳtılar yóḳarı. bilmem yaptī bilmem yapmadı. bilmeyĕm ‿artī̆. yoḳ, hāyır, bėn dēr; gidem dēr, işte filancadan‿imzā‿alayım, diyere. baḳ, ḳardaşından‿imzā alcaḳ haberi yoḳḳa. sedef te deyer a, ā bicim‿olmaz, deyera. duyar gelir, bizi mākemeye verir; ben suçlū‿ olurum, deye, sedef te.

Siz gelinlik giydiniz mi?

hē, giydik ama nası bizim, farḳlı bizim gelinliklē. gelinlī̇n‿üstüne mavi hırḳalāmız vādı boncuḳlu şıḳır şıḳır de mi lebbece? benimki hālā duruyo tā. vallā benim duruyo.

B/5

Derleme Yeri: Hacıömerler Köyü
Kaynak Kişi: Nebibe Korkmaz
Doğum Yeri ve Yaşı: Bolayır /75
Eğitim Durumu: okuma yazması yok
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: çetik yapımı, kabak pişirmesi, yaşam şartları

Selamınaleyküm teyze. Nasılsın?

yėre otuma baḳalım, yėr çėkėr. vallā bişē yaptīmız yoḳ‿işte ōrgüle üraşıyom.

Ne güzel örnekler de yapmışsınız.Çok uğraşıyorsunuz galiba.

nē‿yabıcam‿ayşe. nē üraşıcam. canım sıḳıldı mı atıvarım, canım sıḳıldı mı örüverim. dünya işte. e n‿ābıyonuz, iyisiniz hā? annen baban?

İyiyiz çok şükür. Onlar da iyiler. Kaç yaşındasın Lebbe nine? Maşallah gözler görüyor.

iyĭ‿ōsun vāsıññā. vallā dōdum gunu bile bilmĕyom. a marı yavrım gözlēm görōr. görōr ama canım‿istēse örōrum, gündüz‿örōrum, gicė ördm̄ yoḳ. gicė yapamıyom. gündüz oldu mu bölĕ güneş‿oldu mu yapĭvarım. güneş‿olmadına yapamıyom. örüm, örüm hėr bi‿ alacayı örüm, gençl̄imdĕ‿ördm̄e ḳadā. undan yapĭvarım. nāzār dĭ mesin. aḳlıma gėldikçe yapĭvarım. canım sıḳıldıḳçă‿atĭvarım.

Satıyor musun peki?

yoḳ bē! satmā örmem, ḳızanlara örüm ḳızım. satmā matmā onay kuvvet lāzım. incecik ḳollā örü‿mü onu? hani ōlsa ḳollarım eski günn

ēmde ḳazaḳ örüdüm bülė mī̇mli. ḳollu hırḳa örüdüm herşē örüdüm ama şī̇ndi ḳollām tutmuyora. işte canım sıḳıldıḳça türtüverim. ḳızannara örüverim.

Köy insanı boş oturamıyor değil mi?

āma tėsbih çekmek gibi āşe u. ḳırā demiyėrler, örgü örmeydi. hocāl ā, hiçbişī̇ bilmėssen diyeri dantellen türt, türt, türt, türt, yapmā üraş diyėrlē. haticeye bile ōle demişlē, bizim adatepede hısım vā figen. ḳoll ān demişlē çalışsın tī̇ze, örgü örcēsin. çoḳçana örcėn, çoḳçana örcėn. uñu yaparī̇sa, ḳolları çalışırsa şētmezmiş, kireç toplamazmış. ē beslī̇ olanlā da nası hareket yaparlā, giriverilē şeyin‿içine de. zayıflıḳ hepsinden‿iyi.

hanġı kūden sen, sulucadan mı?

Yabancı gelir mi Lebbece buraya?

mari ḳızım gelir tabi, niden gėlmesin? niye gėlmesin? hayriyelē şē den dī̇y‿mi marī? hayriyenin ḳocası da sulucalı diy mi? ḥacı bizim ḥacı vā urda. hayriye, ḳāynanası sulucadan diy mi? ülē. git git, git git; ben saldım‿uñu hacılara. hēē. bi‿çocūnna, bi‿ḳızı mı vāmış. ḳızını da isteyen çocuḳ tā kötüdü. uñdan sona gittim‿ureye, dedim, bu dedim, zanātı vā ye, ḳızım zanātı vā, ḳızın her dedī̇ni alam diyere, neden vermē̄siniz, dedim. ġardiyanmış çocuḳ, ġardiyan kötü mü, dedim. iyi, dedim vėr, dedim‿uña bėn. uñdan sora düşündülė, düşündülė; adam da gėldī̇, hayriyenin yanına u da gėldi. uña da dedim; be ġardiyan ‿ī̇sana vēmecen de dedim; çobana mı vēcen ḳızını, dedim bėn şindi. ġārdiyan‿oldunan, dedim; peḳāla sana da baḳar, uña da dedim. vēdile sōna da şindi hacılā gitti gėldi o ḳız baḳtı hep, ḳocasınnan‿ikisi baḳtı. hacılıḳlā gitti gėldi.

Senin kaç tane çocuk var teyze?

benim ḳalaba. üç çocūm var, beş ḳızım var. ama du saffet mi ḳā, aldırmā deye gittim ben uñu, bilmiyĕm ḥanġını, aldırmā deye gittim ḳadā. aymēn‿içine ḳoymuşlar. gençlīmizde. fĕratı dīydi. vallā nāfıza mi di, nefze mi di. ḳāri, amān dedi, gūsüm, leppĕ‿nge dōrup durma, dedi; git, aldır; dedi bana. hadi dedim, ben; hadi dedim, dinneyem, dedim. bi‿tānesini bari aldırıverem, dedim; yettim ḳarī. yatırmışlāca ā, ben dedim, adam yüz tāne de dōrsam genĕ‿aldırmam, çabıḳ eve gidelim, ben‿istemiyerim. vallā billē. soḳulmadım bile doḳtorun yanına.

Kınaların ne güzel.

ḳınalarım ḳarardı benim. niye baḳtın ḳızım, derdini süle?

Hiçbir derdim yok teyze. İşte böyle sohpet etmek istiyorum sadece senin gibi yaşlılarla.

ā! allaḫ‿tā çoḳ vēsin dolaştīn‿içi, allaḫ‿ne muradın vāsa vēsin. çōlună‿çocūna ömür vēsin. tabi yā.

Doğma büyüme bu köyde misin?

bolayırda dōdum ama burda yaşıyarım. işte anam, bureyĭ gėlmiş, bubamlan‿anam. odun ḳahrına gėlmişler, odun yoḳ deye gėlmişler.

Çok küçükken mi geldin?

hē. bolayırdan çoḳ‿istedilėr beni ama ben gitmedim. dönüp te gid ēmiyim anamı bubamı bıraḳıp ta.

Yoksa dedeyi mi çok sevdin de gitmedin?

dīl. bolayırdan çoḳ‿istėdilē. bėn dedeyi hiç‿istemedim. ā istemedim. anam bubam beni zorla vēdi, yē.

Sonradan sevdin mi dedeyi?

e n‿ābayım? unnā vēdikten sona işte. yoḳ içkisi siġarası. ḳarayolarında çalıştı, işte girdi de. ama ben şükŭr, ikimiz bir çalışırdıḳ. beş yüz teneke ekin çıḳarıdıḳ, savura savura. evėlden‿ öküzlēle düvēdik, öḳüzlēlen şēdiyoduḳ. hiç‿üle yoḳtu. vallā ne ūradım. kėndim būdey‿ekēdim, adam çalışırdı. e sen‿ekti mĭ‿ olmaz, dēdiler bana. olmazsa olmasın, bėn sizden mi isteycem, allahtan‿isteycem, dēdim. vallā atādım buydeyi, bi‿ḳavrama kesmē m, unnāndan tā güzel‿olurdu benimki. nasĭ‿ısmēl dēdim; sā̆nki mi oldu, bā̆nki mi oldu? vallā yinge seninki, çoḳ mu biliyarsın? hem de pulluḳla ekēdim uññā, sabannan ekēdi. bėn pullū ḳaldıramıyam ki, şe sabanı. saban ḳalḳmaḳ‿isteyĕr. pulluḳla deviridim, çeviridim, ekē dim. vallā, hiç. çifti filen kendim sürüdüm. vallā çoḳ şükür‿allāḫa, ne aç ḳaldım ne açıḳ ḳāldım.

Kınayı hep yakar mısın?

yaḳarım. ḳınamı yaḳarım. pēġamberimiz, ḳına cennetten çıḳma. ḳabaḳ, ḳına; uññarı çoḳ yaparım. ḳabā da ekerim, bi‿kökeninde on t ānĕ‿olur. hē çoḳ ekerim.

Süs kabağı değil değil mi?

vādı, vādı. eskiden‿ekēdim süs ḳabāklā. te bunnar‿oynādı. süs ḳabā ekēdim, ḳızannar‿oynasın deye. tavana ḳoyadım büle, portaḳal gibi asādım. tuz ḳoyādıḳ‿içine susaḳlān, tĕ‿öle ḳullanırdıḳ. yamalıḳ ‿uçḳurlādan şişelere, ne u testilere süs yapılır. bizim ḳız yapmış, tĭzē gel bi‿hani evime baḳ. gel bi‿hani. gittim ama üsḳaplı güremedim. s āyime yapmış. tĭze gėl n‿ōlursun, gel tize baḳ, niler yaptım‿eve dĭy. evelden büleydi.

çoḳ düşünürsen ḳanser de bulur monser de bulur. düşünmē gitmeycėn. bōşvĕr; yanan yandī yėrde, donan dondū yėrde, olusā; o zaman ḳalbin yaşşar.

Ne genç insanlar kanserden ölüyor. Ama yediklerimiz de sağlıklı değil.

ülĕ‿diil işte. düşünmekten. hey yā rebbim‿allahım, genç nē gitmesin be ḳadın. büyün‿ālar yarın boşanıvarı. şindiki gēnçlėr zāten ‿iyi diil. deniz boyu genç dolu. git baḳ. inanmasanız gidin baḳın çanaḳḳalē.

Sen gelinlik giydin mi teyze?

hē, gī̆ydim, giydim. ḳātım vādı süslü, gelinlī̆m vādı, süslü boncuḳlu. valla vēdim‿antėrisini vēdim. haftasonu da hastalandım te ölcem deye. hacılā gidemedik ama çoḳ mĕraḳ‿ittim. üryamda gittim, gençlī̆ mde gidemedim hacılā. umreye varım‿işte. adam‿ölmeyeydi gitçē dim. umreye isteyerim ama ümrē…

vallā ḳadam evlenėnlēr de boḳ. ėvlėnenler de bıraḳıvarı. iştē Lâpsekide ōsun, şeyde ōsun çoḳ var bıraḳan. işte hüsēni ḳarı bırāmış dē̆r. hem‿ayıp hem künaḥ; üç tē̆ne ḳızan. ḥanḳı devlete yaḳışır bu. üç tāne ḳızanı, biribirini ḳaldıramıyolar, küçük. küçük mari yavrum. burey gelirdi aman ne bārıvarıdı, ne bārıvarıdı. o küçük ḳızan aman derim bi de bilgiç‿ama. seni diyerim, māsus diyerim, gē, diyerim, bizimkinin ḳızanı yoḳ, bu nārgüzĕ ablanın seni diyerim götürem, nargüzĕ ablan baḳsın, diye. ayrılmam ben annėmden, diyerĕ; ben annėmden ayrılmam, diyerĕ. annėm baḳçaḳ bana, diyer. yavrım.

Şimdi kim bakacak çocuklara? Gelinin işi var mıydı?

gelinin‿işi siktir‿et te yav, ḳocası vēcek a ḳızım. ya baḳım‿evine v ēcek, ye undan sonracım para yollacaḳ, baḳçaḳ. aylı̄ni büsbütün ali verimiş‿iştē. ḳardaşı baḳārmış. anasında bubasında dedilėr.

Lebbece nine soy ismin ne?

nebibe, ḳorḳmaz. n‿āpçan sėn benim soy‿ismimi marı? allāḫ‿allā . ni‿vercē̆miş, para mı? otŭsanıza be‿yav, sıcaḳ‿ekmek yiyelim. yoḳ ‿öte dünyaya götŭ̆rėn.

Sağ ol lebbece nine, yemiş kadar olduk. Sen şu kabağı nasıl pişireyim onu anlat gidelim biz.

ḳabā mı? soycan, şekerle. aḳşamdan şekere bastır, sabāla ḳaynat.

B/6

Derleme Yeri: Hacıömerler Köyü
Kaynak Kişi: Hasan Amca
Doğum Yeri ve Yaşı: Hacıömerler Köyü / 78
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu.
Mesleği: çiftçi
Konuşulan Konular: aile durumları, geçim şartları.

gel, gel, gel. otu, otu, otu. nene n‿āpıyo? dedeyi yolladıḳ. ḳurtulmuş. seksende ḳalır mı, biz yetmiş sekiz. sizi görem diye gėldim, diyodu rāmetli. başḳa bi‿yaramazlıḳ köyde? enginner n‿ābıyo? annatıyonuz mu, çat pat?

Yok amca, bir yaramazlık. Kayığı da sattılar. Rahatlar şimdi.

ḳayıḳ filen ḳalmadı, boşvėr ḳayā. şimdi u, engin ustalıḳ mı yapĭyo? yapsın, n‿apçaḳ ḳayī?

iştē bizim de aptulleyn ta burdā ayaḳtan ne ḳadār‿et varsa gitti. baḳılcaḳ gibi diyil. işte u bazı traḳtörlēn‿arḳasında demir var büle, edirolik ḳaldırmıyomuş. başḳa traḳtörlen. oturmuş yuḳarı ḳoltĭn yanına şe şöfer e bi‿doḳunuyo, bi‿ḳalḳıyo birden birē, bacāndan bi‿ tutuyo, indiriyo. berĕket ḳoltuḳlā şeyin‿arasına boş, baḳçā var, olmeyeydi kemĭnnē alırdı.

işte benimde bel fıtīm var ya, ilk gittĭm de selim salman, ille amelĭ yat, dedi. hap vėrdi, bilmem ne vērdĭ, onnar geşti gene devam‿etti. sōna, gene gittim. dedim, benim amelĭyat‿olusam ġarantisi yoḳ, āḫa saḳat olanlar‿oluyō şindi iyi ḳötü yata ḳalḳa yapıyom‿işimi, gittim yere traḳtorle de gidiyom. belden‿aşā mesela bi‿tutuyo ārı deyil de belden‿aşā ölüyo, oturmassam düşüp ḳalıyom. ordan sona otŭruyom bi‿daḳḳa, iki daḳḳa ottu mu gene ḳāḳıp gidiyom.

Traktörle çalışmak belinize zarar vermiyor mu?

aa, hiç yanĭ traḳtörde hiç bişēm‿olmayo, aḳşama ḳadar çalışĭyom. baḳ dün, aḳşama ḳadar yanına dar yėrde, yanına yaptım dikine yaptım. pazara filen gitmiyom cumartesi günnere, yola ḳadar, benzinn ē ḳadar, çaḳmazın yirine ḳadar gidĭyom, urda birinde bıraḳĭyom, urdan‿arabē pinip pazara gidĭyom. urdan, pazardan‿arabē piniyom gene gelĭyom traḳtörē, traḳtöre pinip köye gelĭyom. ārı yoḳ, uyuşması işte.

Maşallah yaşına ve hastalığına rağmen çalışabiliyorsun?

aylıḳ yıllıḳ ta yoḳ bizim. bişē yoḳ. çifçi bāḳuru tutmadı bize, elli altıya bastīdım, elli dörde ḳadardı, olmadı. esnaf bāḳurunu da ödeyĕmedik. e beş tane çoluḳ çocuḳ, hepsini göz baş‿ėttim yüz‿aḳınna ėvlėndirdim. gēlĭrimiz‿işte, pazara gidip gelĭyodum, bi‿parça bişeyler‿ekĭyoduḳ. şindē işte şeftallĭleri budŭyoz, topluyoz. unnā da para yapmıyo ya.

Şeftaliden başka bir şey ekiyor musunuz?

yoḳ, bi‿şē yoḳ. unnā da berĕket vēsin gelibolŭlu ḳızlā güvē geliyo da unnāda çoluḳ çocuḳ yoḳ, yārdım‿edĭyolā bāzen.

Sağlık olsun amca. Yetişemediğin yerde icara ver, ya da sat.

hazır da çabıḳ bitĭyo. şindi tutam tarlaları satalım, bañġē yatırsaḳ hepsi gelir, buba para buba para, kendilēne yetik‿artıyo, ille gelirler, para, para. ḳurtarabilĭsen parē ḳurtar ama geldi mi ḳapına n‿āpçan?

şindĭ, aylıḳ çıḳardalım dedik. gittik Lâpsekiye, e bilgisayarı bi‿açtılar, e senin fidanlīn var. ananın dini, bu yaştan sona fidanlıḳ kendi mi çalışıyo yapĭyo, benim fidannıḳta çalışçaḳ halim mi var. iştē sā lıḳtan çocuḳtan yararlanıyoz. olsa maaş işi olmoyo da ikĭ‿yüz yetmiş milyon üç‿ayda, iki yüz yetmiş milyon vėricekler bana, olasıya bi‿şē mi? sona şindi, tarlaları yaḫŭt paran çoluḳ çocūna yaḫŭt kėndi yaḳın‿aḳrabalarına da veremiyon, olmuyo. ḳabıl‿etmiyolā, devlet. bizim burda biri parayı güvēye verdi şey ḳıza, tālayı da toruna verdi. ē sona

demişler; güvē yirmi milyarlan çift çeker‿aldı, demişler. yirmi güne varmadı, öldü adam derdinden. memed‿ali bizim bē. hernēse de sona hemen bi‿araştırdılā, hemen tarlē torunun‿üstünden başḳasının üstüne devir daim yaptılar, parē de yediler zatėn. ḳabıl‿ olmŭyo. şindĭ, işte aḳrabana işte çoluḳ çocā olmŭyo. ḳabıl‿etmiyo devlet. mal da veremĭyon, paranı da yatĭramıyon çoluḳ çocuḳ‿ üstüne. şeyi de, yirmĭ‿doḳuz‿ekimi de yaptırmācādılar ama rātla yaptılar de mi? ekseriyetle ḳarşı çıḳmadılar. kėndileri de berāber‿ onū, kėndileri de yaptılar, reisicumhur, başbaḳan. bu işler nerē varcėk böle acabā? bŏyle gelmiş, bŏyle gider. kimseye ḳalmayan… kimler gėldi, kimler gitti.

B/7

Derleme Yeri: Beyçayır Köyü
Kaynak Kişi: Muharrem Gençtürk
Doğum Yeri ve Yaşı: Beyçayır Köyü / 70
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: hayvancılık
Konuşulan Konular: hayatı

Selamünaleyküm, yanınıza oturabilir miyiz? Nasılsınız,iyi misiniz?

biz‿iyi allā şüḳür. hayri şu çocuḳlara çay vē baḳalım.

Çok sağolun. Amca biz çalışma için geldik. İznin olursa seninle biraz sohbet edelim. Olur mu?

biz yāşlīz ġāri, beceremāz. beceremiyoz bu işleri, ben. bunu açma hiç. nā‿abayĭm. yoḳ, bėn‿isdemĭyorŭm. şimdi, yani, başḳasınā.

Amca biz bir şey satmıyoruz. Biraz konuşup gideceğiz. Ben Sulucalıyım, yabancı değilim. Satıcı hiç değilim. O,benim telefonum.

ġızım biz ġāri yaşlīyĭz, biz ġāri u‿işlere baḳamīyĭz. biz ismimizi zorlan yazıyoz falan.

Kaç yaşındasın amca?

yetmiş, ḳırk‿üç dōmlüyŭm.

Adın ne amca?

muarrem gençtürk

Kırcaali'den göçüp gelmişsiniz öyle mi?

ėvet. ḳırcaăliden .gėlmişler dedelerimiz yavrım. biz dil ya. duydunuz mu acaba ḳıcaăli küyünü?

Geçen yazın başında oraları gezdim amca. Çok güzel yerlerdi.

a, bilmėyĕm işde. ḳonuşması benzeyo mu?

Kendisi de benziyor konuşması da aynı.

ōledir.

Bu köyde neyle geçiniyorsunuz?

hayvancılıḳ ġızım.

Büyükbaş mı küçükbaş mı?

e valla küçükbaş da vādı dė şimdi azaldı yani. bir iki sürü ḳaldı keçi olaraḳ, bir‿iki sürü de ġoyun var‿işdä.

Çoban mı bakıyor onlara?

tabi̯. ḳoyun şindi̯, büyük baş äkseri̯yet.

Düğünleriniz nasıl oluyor?

ne biĕyi̯m ben.

Niye bilmiyorsun amca? Hiç çocuk evlendirmedin mi?

ėvländirdi̯m. torunlar falan Lâpsekide, ōlum Lâpsekide, ḳızım bandırmada.

İşte onların düğünlerini nasıl yaptın diye soruyoruz?

yaptıḳ beyā ama ben‿unuttum nası oldūnŭ‿unnān. unutmayam mı tā.

Hadi çocukları unuttun kendikini de mi unuttun amca?

unuttum tabī. ėlli, ėlli beş senelik, ėvlilik mi ḳaldı ġāri.

Eşiniz sağ mı?

sağ.

Allah uzun ömür versin.

āmin. şindī şurda ḳarşıda vā bi‿ḳāve, bir ḳāve tam ḳarşımızda var. uññarı da bi‿dolanabilirsiniz yani. ben gibi gözü kör, ḳulā sār adam bulabilcē misiniz baĶalım?

B/8

Derleme Yeri: Beyçayır Köyü

Kaynak Kişi: Emine Kurtoğlu

Doğum Yeri ve Yaşı: Beyçayır Köyü / 65

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: ölüm ādetleri, komşuluk ilişkileri

kimi̯‿arōrsunuz?

Seni arıyoruz teyze.

beni n‿apçaḳsınız bė?

Nereye gidiyorsun böyle?

şeye, ġurana.

Adın ne teyze?

emine ḳurtoğlu.

Kaç yaşındasın?

altmış beş.

Biri mi vefat etti?

dünür bizim‿işte.

Burası göçmen köyüymüş galiba.

biz‿ūlĕ. rūmelidėn gėlmişlā̄ işte, bizī̯m ihtiyarlā. tā ġaynalā, anaları. tā geleli çoḳ‿olmuş onlā geleli.

Ölüm adetleriniz nelerdir?

bizim mi? şindi yediye dėñė her‿āşam tebāreke işde oḳunū. ġuran ‿oḳunū. yedinci gicesĭ olū, sona ḳırḳı olū, elli ikisi. işte ŭle.

Yedinci gecesi ne yapılır?

mevlüt.

Gelenlere ne ikram edilir?

yemek.

Buranın özel bir yemeğ var mı?

bilmėn ki ḳızım, özel yemē işte fasile, ḳurufasile. fasilesi çoḳ meşhurdur, ḳuru fasille çoḳ‿olū burda, çoḳ güzėldir.

Satılır mı peki, istesek bulur muyuz?

satōrlā, bulunū. ben, dede öldü dört sene oldu benim, ben de yoğ olsa verim ben size de.

Teşekkür ederiz teyze. Biz olsa da gittiğimiz yerlerden para ile alıyoruz.

tamam, tamam ḳızım da bulunū gene, olanlāda. benim dede ḳazadan‿öldü. ḳaza yaptı, bayırda oduna gitti, motorun altında ġaldı, ŏldü.

Çocuklarınız var mı?

vā da, hepsi istanbulda yalñız işte, tek başıma, eh n‿āpalım?

Köyde komşuluk nasıldır?

vā, vā. çoḳ‿iyidir küyŭmüz. ḳomşulā gėlĭy gidĕ çoḳ ėyĭ. biribirine çoḳ şeydir, yani kŏyŭmŭz iyi.

Çok güzel teyzeciğim. İhtiyacınız olduğunda yardımcı olurlar.

ḳomşulā‿ălĭvarĭ‿yā ḳızañım. ḳızaññā da gĕlĭvėrĭ‿işte, n‿olcaḳ?

Pazara falan gidebiliyor musunuz? Nereye gidiyorsunuz?

gidilir, Lâpseki, biġa gidiveriz. burā da geliveri. haftada iki kere geliverĭ, biri de bi‿kere geliverĭ. herşeyci geliveri burāda. dēvamlı geliverilā̆ yani ayāmızda, alıvarız. vā hėrşėy vā küyde.

Kendiniz de birşeyler ekip dikiyorsunuzdur.

e ekĭvērĭz, ekĭvĕrĭz. herşey herşey. bāçėlere ekĭvĕrĭz. bıldır bėn amėlyat‿oldum gene. sekiz kere amėlyat‿oldum. ben, gäzdĭme baḳmayın, ḳızanım, iştĕ büle yarım bişey. sekiz kere yaptıḳ.

Çok geçmiş olsun. Neden bu kadar çok ameliyat oldunuz?

valla, fītıḳ, işte ḳadın hastalī bĭşeylė, herşeylė. tam sekiz kere pıçaḳ yidim. gene yaptım bu sene küçük çapalā. gene bāçėmi de yaptım, Ḳızaññara yĭcek ġadā. gelivėrĭlä istanbuldan.

Toplamaya özeniyorlar değil mi?

tabĭ. gene hane yürŭvėrĭ ġızanım, dedeyĭn hali gibi. āynı gidivĕrĭ hane. dedeyĭñ‿aylīnı alıvarım dört yüz. ta o yetivėrĭ bereket.

İyi yetiyorsa ne güzel.

än düşük basamaḳtı, dȭrt yüzdü. işte ölä gitti.

Ne iş yapardı dede?

çĭfçi va ġızanım, ne iş olcaḳ. bizim burası çĭfçi, kimisi hayvan çoḳ kimisinde. kimisinde şē yoḳ işte. rėnçberlik burası.

Çok teşekkür ederiz Emine Teyze. Bizim yolumuz uzun, gidelim. Hakkını helal et.

size dė ayırlı yolculuḳlā. güle güle gidin gelin. hėlal‿olsun.

Bize dua edin ilk defa bu yollardan gidiyoruz.

işte güle güle gidin. dumanlıya sapçānız mī?

Sapmayacağız.

tamam u zaman, yuḳardan, yuḳarsı iyidir. gidärsiniz.

B/9

Derleme Yeri: Beyçayır Köyü
Kaynak Kişi: Kazım Dalkıran
Doğum Yeri ve Yaşı: Beyçayır Köyü / 83
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: inşaat ustası
Konuşulan Konular: köyün kuruluşu, köyün su durumu

hoşgėldiniz. nėrėysiniz yoluñ baḳayĭm

Hoşbulduk amca biz sulucadan geliyoruz.

ha sulucā, pekĭ hizmet ne bölė?

Biz üniversitede çalışıyoruz ve bu yörenin konuşmalarını araştırıyoruz. Müsaden olursa da seninle sohbet etmek isteriz.

tamām. çoḳ ġüzėl hadi. olur be ġızım olur be ama acıḳ ḳulāmın biri benim biraz ārĭzalı pek‿aññayămıyom yani acıḳ yüksek ḳonuşursanız olur.

Kaç yaşındasın amca?

otuz‿üç doğumlu.

Seksen üç yaşındasın yani maşallah.

seksen mĭ? iyiyim dĭy mi? allağımıza şükür, allağımıza şükür. yalnız, yalnız ḳızım sigara ḳullanmadım. içki dēsėn hiç‿āzıma ḳoymadım. sonā inşātlā da inşāt‿ustasĭydĭm. bu cāmiyi filen biz yaptıḳ hep bölė camileri. burlāda çalıştım, inşātlada bütün çoḳ yani çoḳ çalıştım, ḳırḳ sene bėlki çalıştım. allā şükür hiç bi‿tarafımda bi‿şeycik yoḳ.

Maşallah, şeytan kulağına kurşun. Adın neydi amca?

sağ‿olun. çoḳ güzėl, çoḳ güzel ḳızım. ḳāzım dalḳıran.

Bu köy göçmen köyü, siz göçüp gelenlerden misiniz yoksa gelenlerin çocuklarından mısınız?

şimdi, göçüp gelenlēden diyĭl, burda dōdum. annem gėlmiş yedi yaşında. bulgaristan, ḳırcăli. ḳırcalidėmişlē zātın. dedemi tanĭyom. annemin babasını, tanĭyom. yaşlı bölē. yani onnan biraz şey yapıyoduḳ, oynŭyoduḳ‿uññā. oynatıyodu bizi filĕn bişeylē . annėm yalnız ōle diyo işte. ben yėdi yaşında ḳız gäldim burė diyodu. dayım vādı bi‿tanē, dedemin oğlu, çocuḳ ḳardeşi, uñu ḳucāmda gėttim diyodu.

Burada buraya gelmeden önce var olan geleneklerinizi sürdürüyor musunuz?

burda mī? aynı devam‿edĭyō. avcı gelen avcılıḳ yapĭyō. başḳa iş yapan, ustalıḳ yapan ustalıḳ yapā; arıcılıḳ, arıcılıḳ yapĭyō. urdaḳı şeyĭ ni gėtirmiş burayĭ. zatėn şurda aşāda şey var, ḳozçeşme diyorŭz. gündoğdu var ilerde, ilk‿önce urayĭ gälmĭşlėr beş on hane. çadırları ġurmuşlā urayı. urdā sinekten barınamamışlā. sazlıḳ urları. zāti küy yoḳ fazlā. sazlıḳta barınamamışlā sinektēn. undan sona biraz tā beri çıḳıyolā birḳaç gün de urda ḳalĭyolā ḳozçeşmē yanlandā, urda da olmuyō. bize demiş urda da dā mishatı bize demiş burası temizlē, burayı gelmişlė şurda bi düz var‿ordā, ilk önce oraya ḳuruyor beş on hanė. bu nusretiye var şurda tanıyo‿musunuz bilmĭyorŭm nusretiye çataltepe urasını, rumçe diyolādı urayı. rumlā vamış‿urda, gavurlā vamış rumlā da çataltepe boşnaḳ pamaḳ uñña ikisi de ikisi de boşnaḳ pamaḳ. undan sona urdan bi‿tanesi burda gavurun, burayĭ ḳurup olmayın, demiş. hemen şu sırtın üstçäzinde, şurda, şu tepenin hemen iler yanĭnda urda, burayĭ‿ḳonmayĭn, burasını tarif‿etmiş gavur.

şimdi malĭnīz, ifaḳ malĭnız ḳarşıya ölenlė geçä demiş, talälā̆nizde şurları olur, dolu demiş aşā inersiniz boş yuḳarı çıḳarsınız. mesela arabalān, dĕmĕt sarĭyosŭn yā odun getĭ̆rĭ̆yosŭn bĭ̆lmĕm n‿abĭyosŭn, ölė yapāsınız demiş. şimden sona inmişlä burayĭ‿ḳurmuşlā. tertialan dėyolārmış burayĭ, tertialan. burlāda yalñız yėrlilä vādı. şu ḳollāda yörüḳ ḳolları: ḳırcalā, ḳaramısalā… gittin mi? bu alan, urları yerli. bizdän çoḳ‿ünce gėlmiş‿uññā. uññarın sığırları geliyomuş burlara, unnarın geliyomuş,burlāda barınıyomuş yani. yalĭnız suyumuz çoḳ bol ḳızım. suyumŭz, içme suyumuz. varsa ġabınız şurda bir hortum vār, urdan doldurun. ayırdılā, şindi üş tane su gėttik. biri burda şu dumanlıya gidäkėn üç kilometre. depomuz şurda baḳ, tepede. urdan bastī zamandā, vallā gökyüzüne çıḳattırıyo burlāda. suyumuz bol. na böle aḳıyō, bardaḳ gibĭ̄. bi‿sene iki sene sonā ḳayınnıḳtan, bu ḳayınnā tā, gittiniz mi bu yola gittiniz mi, işte dumanlıdan yuḳāda ta düzde ḳule vādır urda, urdan yerden gėttik. urdan gėnė dört kilometre yerden, unu da ḳoyduḳ depomuzā. bu sene üş tane su gene, ta burdan hėmėn rampalādan çıḳtıḳ, ḳayınnıḳtan şurė tālėlē̆miz vā, tālėlē̆ ġayĭññīn‿içersinde, bi‿tanė urda, bi‿tane urda, bi‿tane urda, bi‿tane urda dört tanė sū, birinciyē̆ ,tuttuḳ başlānī, ama hep‿ arḳadan getĭ̆riyoz, on iki kilometre yėrdėn gĕlĭ̆yo, açmėyo ġali öte yüzdė, sırtlāda açmėyo, tā burdan şu depeye gėttik ḳoyduḳ. unu da bu sene ġoyduḳ. suyumuz çoḳ bol, içme suyumuz hėm de ḳayın suyū, çoḳ güzėl. şunu işte ayırdıḳ öteki sudan daha ġüzėl däyä. vasā ġabınız, yoḳsa buluruz yani şölė bişelē. ḳoyecėk ben size getirim‿evden. siz şimdi ḳāvä mi, nĕrĕy gidiyosunuz?

Evet amca orada da birilerini bulup konuşmak istiyoruz.

ah, tabi, ben gĕtĭ̆reyĭ̆m, ḳāveye gĕtĭ̆ririm.

Amca size zahmet olmasın.

olmaz, zāmet‿olmaz hiç, bȫle şeye ḳatı̈yėn asla üşenmėm. getirir‿
urdan size bişe ḳoyarız burdan. arabaya ḳoyarız. hadi…

B/10

Derleme Yeri: Nusretiye Köyü
Kaynak Kişi: Naci Amca
Doğum Yeri ve Yaşı: Nusretiye Köyü / 73
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: çiftçi
Konuşulan Konular: köyün genel durumu

Adın ne amca?

adımız hüseyin, nāci.

Boşnak mısın, Pomak mı?

pomaḳ. kėndisi pomāḳ, hanımı boşnāḳ.

Pomakça bilir misin?

kėme proviç bē. hā̄, biliyoz canım. sen de tuḳa bē. yala tuḳa, gėl dėmek.

Anne babadan mı öğrendin?

yā biz dā küçüktėn‿ō̄rendik.

Evde hep böyle konuşulur muydu?

yoḳ. ufaḳkėn ḳonuşuyoduḳ, sōra sōra saptıḳ, e.

Okula gittin mi amca hiç?

gitmedim. yoḳtu bizim. yaḳalamadıḳ. bizden sōna. e zati, yetmiş, şē̄ ‿dė elli‿yedide yapıldı bizim‿oḳul. ėllĭ‿yedide yapıldı.

Sen ḳaç doğumlusun amca?

ben ḳırḳ, ḳırḳ‿dömluyum, yetmiş‿üçün‿içindeyiz. işte yılbaşına yirmi dörde, yetmiş‿dörde giricēz yāni. e basamaḳ basamaḳ. bilmäm ‿artıḳ. biz ḳırḳlıyız yāni.

sulucada recep çelik vārdı, öldū. recep çelik‿olucaḳ. biz, lapsikide tam‿altmış kişīydik yani. askėr‿olduḳ.

Askerliği nerede yaptınız?

yā, üç‿ay ḳaldıḳ iskendėrunda. ondan sōna izmire adaya girdik yā ni. şēdeydik, bayraḳlıda askėriye vādı yė bizim beyā orda, ḳaldırdılar sōra adaya götürdüler, uzunadaya. orda ḳaldıḳ bi‿sene. mayĭncıyız biz. mayın grupları var, mayın depoları vār.

Köyde asker uğurlaması nasıl oluyor?

askėrlik toplanıyo, ḳonu ḳomşu toplanıyo.

Davul zurna olur mu?

valla isteyen getiriyo.

Bu köyün adı neden Nusretiye biliyor musunuz?

ya, o öyle ḳoymuşlā. bū, eskiden kömür köyüydü bu. kömür köyü sona sona deyiştirdiler. bū, çataltepelän birdilār bizim. burayĭ orayĭ ḳalḳmışlar, sona sona ḳaç senelē ayrıldılar yāni. muhtarlıḳ‿orda‿idi, ondan‿sona‿ayrıldı.

Sen ne iş yapıyordun amca ?

vallā çifçiyiz. traḳtör vādı. yāzın‿işte biraz fasūle ekēdik, biraz ölė yāni. odunculuḳ, devlet matlā veriyo, odun kesiyoduḳ. odunculuḳ yā ni.

Eşinle düğünle mi evlendiniz yoksa kaçırdın mı?

40 yoḳ‿bē, düğünle evlėndik. allān‿emriylė.

B/11

Derleme Yeri: Nusretiye Köyü
Kaynak Kişi:
Doğum Yeri ve Yaşı: Nusretiye / 80
Eğitim Durumu: okuma yazması yok
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: dilleri, aile ve çalışma şartları, nazar

Teyze burada mı doğdun büyüdün?

kī̆m, ben mi? ā‿bu‿evleri sōna yaptıḳ. bizim‿ėvlēmiz yuḳardā.

Bu köyde değil mi ama?

bu köydėn, bu köydėn.

ōsun‿ōsun. çārsaydım gėlmėzdī̆n. baḳ ne güzėl gėldī̆n, allā‿rāzī̆‿olsun. bu iyi günlerde şindī̆, ya. pomāḳ boşnaḳça bilmiyosūn?

Siz burada öğrendiniz değil mi?

burda dōduḳ, burdā. annem babam burdā. bu, ninėmin‿evlē̆rī̆. annemin‿evlėri bu. bizim gene yoḳarda ḳāvenin‿ḳarşısında bī̆‿ėvlėr vār‿ama bilmėzsin sen durmayınca‿ḳadar. ordan‿ḳırmışlar, ordan‿ḳırmışlar. e‿ḳırmaması lāzım. yārın‿öbür‿gün ḳardaşım istanboldan birisī̆‿istēdi ḳırḳ‿milyara, ḳırḳ‿bėş‿milyara ḳadar verī̆y ī̆m burdan harmanlara ḳadar. sōna o da pek şėy dėmėdi verĕcē̆m. ḳızı gėldi. hala,dedi; hadi bėni götür yuḳarı hala, dedi. valla dedī̆m, götüreyī̆m ḳızım. bu yara mı bizim, bu yara. hala, dedi babam, satıcek bunlārı alamanyadaki adamā. saḳın, dedī̆ satmasın. bi‿yėrdė ablam yapıcek, bi‿yėrdė ben yapıcem, bi‿yėrdė o yapıcek. gėldī̆ mi dōru‿evimize. evden‿eve gitmēlim. başḳa türlü bana gelmėzsinī̆z, ama ōle evsī̆z oldumu o zaman gėlirsinī̆z. siz de o zaman gėlirsiniz, biz de gėlir

ĩz. e öle ḳaldı. ḳız çalışıyō, ḳardeşim yaptı ev. iki tane ev mi, üç ev mi istanbulda. ḳardaşım‿orda.

Siz burada ne işler yapıyorsunuz?

ne işler yapıyoz? avakĩ. önce oraḳlā vādı, çapa vādı, şey vādı. ama elimizden gėldi ḳadar ya çėtik, bi‿çift çorap örelĩm, satalım işte o. ama bahçeler çoḳ gidiyorlar‿aşā. domatalara, biberlėrė ama ben yetmiş seksen yaşında nėrẽ, nėrdė toplacām. valla gidemeyom, isterse parasız‿olayĭm. parasızım zate ama na‿palım? buna şükür.

Emeklilik falan yok mu? Ya da yaş aylığı falan yok mu?

yoḳ, yoḳ. e valla yoḳ. ōraşmadıḳ, aramadıḳ zata. aramadıḳ, şē tmedik. vėrmezlėr de. çünki hiç şētmedim, pară‿almadım, şetmedim. gidip te istėmėdĩm. ha dẽ boşver. tā fakirler var onlar alsīn. ama şindi gidip te vermĩcėkler bana, hēy, yazıḳlār‿olsun. gittin gėldin gittin gėldin, saḳız‿olucāna, otur‿götüne tā‿ĭyi. āma şindi dōruya dōru ḳonuşmaḳ lāzım. ē yalansa, ben bu ḳadar. beş ḳuruş para yoḳ elimdē. alamıyolār. valla bėn yalan sõlemiyom. dōrudan‿dōruya. allah da görüyo, ḳul da görüyo. allāmıza çoḳ şükür.

Kaç çocuğun var teyze? Hepsi sana yardım ediyordur.

hepsi de aynı. bi‿tane var, izmirde. bi‿tane ḳız var eskişehirde. bi‿tāne var bigada. iki tāne de burda, bėş tāne. birḳaç tane de öldü zāti, küçük‿iken.

Maşallah teyzem, nasıl baktın o kadar çocuğa?

ama şindĩ, biz ār‿işe gitmĭyoduḳ, şetmĭyoduḳ. bazı sefer sıḳışıḳ ta geliyor ama ḳızanları bıraḳmayoz, tālaya ġötürüyoz. başladīm‿ālamā. git çıḳar‿onu emzir, su ver piraz. ġene sabah ġene uyuyōn. onu al da çapaya hadi ama ālemin‿işine gitmedim ā. dōruya dōru ḳonuşmaḳ

lazım. kėndi işimizē. bir‿gün gittī̆m ālemin‿işinē. biġada duruyolā, çataltepeden‿orayă gitmişlē. bizimkilė gidiyadı valla ben öte bėri ḳazdım‿amā o para haram. yoḳ bi‿gün gittim bi‿dā da gitmėdim. e kökünü açıcėksin, örtücėksin, şētsin. acelē‿eden, ordan çapa, burdan çapa; e hepsi pislik ḳaldı ḳökünde. e olmās. ya bŭle yapın, ya gėlmī̆ cen. valla istersė gel, istersė gelme diyo bizä.

Teyze merak ediyorum gelinlik giydin mi?

giydī̆m yā. vā, vā. billur, adamaḳıllı entāri, biçiyolar, ḳolları burayĭ ‿ḳadār. başḳa gene böle, büyük‿alıyo, başını balamaḳ‿içī̆n. gelinlik yapıyolar. burda hėrkės yapıyor.

Sizin zamanınızda gelinlik vardı yani.Peki beyaz renk miydi?

varĭdı, varĭdı. valla şindi unutmuşum, ḳaç senedī̆r. yetmī̆ş seneden bu yana. e ne yalan söyleyėyim.

Peki fotoğraf falan da yok mu?

e valla yoḳ. o zaman fotograf ta yoḳtu, şey de yoḳtu. yoḳ yoḳ yoḳ. o zaman yoḳtū. iki gün gelin, üçüncü gün tarlayā. ama öyläydī̆, herkės, sadē ben dī̆l. bütün köy öyle. böyle bol para da yoḳtu o zaman. nėyle alıcān, nėylen gidicēn? vallaḥa öylėydi. iki gün‿evde, üçüncü gün tarlaya. bi‿oğlan çocūm dünyāya gėlmī̆ş. ta iki tane ḳarı bi‿gün de dōrmuşuḳ ama allaḥın tarafından bėnimkiler naḥ böle. naḥ o suratı bu ḳadar gürmē. bi‿ḳarı yola çıḳtıḳ ne dedi: dur, dedi; senī̆ñ çocūñu göreyĭm, çoḳ metediyolar, iri ḳızanmış. ben salaḳ, vėrmē. açtım, baḳtım. ḳarı, eyvah‿eyvah, ne ḳadar şişman, ne ḳadā. allahtan bu işte. bāzısının iki tane yė, bi‿tane o‿ḳadar var. bėki tā fazla. ē bi‿ başladı bārma ḳızan, aḳşam yatsıya ḳadar vefāt‿ėttī̆. ē nā‿palım? ḳaz īyoz, millet‿oralarda veh veh veh, o gün o ḳızan bar bar bārıyo. bütün ‿o isanlar gėldī̆. diyolār köydēn, dedim. benim dünür hocadır ama

şindi cumādan çıḳtı mı ḥarmanları ḳos‿ediyolar. gidicem‿onun‿yan ā. dedim cuma bitti, ekmek yėdik. dedi, bėn şimdi gidiyorum. ḳızan hiç durmuyor. ḥarmanlara gėldīm. dedim bi‿adama, çār dėdim bizim dünürü mecidī. çārdılā. dedi, hayırola. valla dėdīm, bölė bölė. sabāle sapasālam çıḳtım‿evdēn ama dedim, baḳ ḳızān‿nĕ‿oldū. hīç, dedī m, susmadı. ülėnlė oḳudu ġeçti, hīç sesini kesmedi, hep‿āladı. bende ḳucaḳta ama nazar‿olmuş ḳızan. bi‿da gėldi o şey‿o dünür. baḳtı baḳtı. e‿dīyor, ġörmüyon mu diyor, gözlerle diyor istanbuldan su getirtti diyor, kėndisine, demėk‿içmē. şindi demiyo‿ölücek. öle annayım deyi. kestirme olsūn, dōrŭdān dōrŭyă‿olmasīn. ā oḳudu, ḳızan şētti, dediki geç ḳalmışīn, dōru eve. yatsı allahu‿ekber o da‿ canını teslim‿etti ḳızancāz. ē onun da nasībiymiş öylė küçükkėn. orda, bizī ārette ḳarşılasīn‿işallāh.

İnşallah. İnsan evladını unutmuyor hiç değil mi?

ē unudur mu? unutmaz. ben nėden o‿ḳadar‿āladīm, gözlerin‿ oldu, allahtan mī‿oldū? şindi ne desėm yalan ama görsen evden sapasālam çıḳardīm. millet toplandı, oḳudu ama aa faydă‿olmadı.

Eskiden bebeklerin yüzleri galiba bu yüzden çemberle kapatılırmış. Burada da yapılmaz mı böyle?

vallaḥa ben vėrdim‿ötekilerė de ama demek bunun‿ömrü ḳısaymīş. beş tane arḳadan, önden çocuḳ vār. ama büyŭk ḳız, bi‿ sadaḳa verildi. o ölmüş yıḳıyolar, en büyük ḳız çıḳmış dudun‿üstündē . te valla bundan büyük taş, hėmėn böle taşın yanıbaşında te bu taş burda o burda düştū. rāmiyė. e‿cĕnabı‿allah sonā. urası bŏle bayā vurulmuş. ozmān īlaç ḳoyduḳ, bi‿ōlaḳ kėstīk, derisini ḳoydūḳ. şė de çekiyor‿ārıyı. en son doḳtora da götürdük, e ḳaldı.

gerçėkten ben bayıra gitmädīm. biz ḳız çocuḳtuḳ, rāmetli babam bizi salmadı. ḳarılara ḳızanlara yasaḳ bayīr. ḳaç kişī; birĭsi

düşmanlıḳtan gelir, biri hiyanetten, ayıda çıḳar, şeyi de çıḳar bizi salmadı babam rāḥmetlī. āllā‿nur‿içinde yatırsın. ama cenābī‿allā‿ ona da yardım‿etti. bir‿iki sene önce nėymiş; onun‿evine bi‿ḳarı ḳoymuştuḳ. bi de diyor, bi‿gece diyor, dışarda bi‿ḳalabalıḳ, bi‿ ḳalabalıḳ. bi de baḳtım diyor, aşāsı ḳucaḳ ḳucaḳ ḳazanlar diyor, dā tıyolar, veriyolar. e işte yuḳarḳılar diyor hazır bekliyolar yemē̄k. kā bėymiş o. kabe babamın‿avlu. annem de te irkilmiş, demiş, gelmiş kėndilerine, hadi içerī girelim biz de. vuruyolar ḳapıyı. bu ḳomşunun valla demiş ḳarı, ben sizi tīnamıyom. biz de seni tīnamıyoz ama annaşıcaz. ben demiş, ismailin annesi bu da ismailin babasī. o da demiş, sizin evin ḳarşısında asiyenin geliniyīm. āma diyor, aşāḳılar diyor, ḳoca ḳazanları böle diyor, īsanlar diyor, dātıyor. yuḳarḳılar gene hacılar gelen, onlar bekliyolar onlara veriyolā. e demiş, asiyė‿ abla onlar kim? ē demiş, ayşe onların hepsi pėyġamber. nerde yemek dātıyorlār. hēpsi demiş, peyġamber. o avlu diyor, ne ḳadār geniş, hiç diyor, īnė‿atsan yere düşmėz. nė ḳadar ġüzē. allah bize de nāsib‿ etsin ülė görmē.

Çok sağolasın teyze. Hakkını helal et. İnşallah gene görüşürüz.

ama baḳ çoḳ fenā köpekler var yolda. çārısınız. hem alī de var, hem aşāda sāmiyede.

inşallāh. hadi ġüle ġülā̄.

B/12

Derleme Yeri: Nusretiye Köyü

Kaynak Kişi: Ayşe Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Nusretiye Köyü /82

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: eski yaşam şartları

Merhaba teyze, benimle sohbet eder misin, eskileri anlatır mısın bana?

eskilärī? eskidän ilaç yoḳtu çamaşır yıḳayalım. bir. ikincisi sayġı vārdı, büyüklerā. büyükler ġirdi mi ayā ḳalḳıyoduḳ. di mī? ana, baba yanına, ḳaynana, ḳaynata yanında çocū emzirmiyodūḳ. yā, hah yaz‿oñlarī. ondan‿sōracım, hadi bē, ondan‿sōracīm, utanıyoduḳ. māleye çıḳmayoduḳ, ḳaynanaya sormadan. ḳocanın‿izinsiz çıḳmayoduḳ. namazımızı ḳılıyoduḳ, tarlaya ġidiyoduḳ, bahçeye ġidiyoduḳ. hėrkėzlen‿iyi geçiniyoduḳ ama şimdī öldū, ġeçinmek. ġeçinmiyolar. bilmĭyom bėn. ėski şēleri. ölē. seviyoduḳ. ḳaynana, ḳaynata hatırı, ayrılmaḳ yōḳ. hep ayā ḳalḳ. sev. babacīm, annecīm.

Kaç çocuk var?

ḳāç? sorma. doḳuz. doḳuz çocuḳ dōrdum. iki tane ōlumu ḳaybėttī m. yoḳ iki üç ay bi‿tanesini ḳaybettīm. bi‿tane de ḳazādan gittī. ḳāveci ya, ḳāveyi tutuyo. onun‿oğlu. iki tane ḳaldılar. birĭ‿oḳuyo. biri şindi ḳāve tutuyo. ḳaldılar‿öḳsūz. yedĭ‿senĕ‿oldu. ḳūrban bayramına bir hafta varken. tir‿altında, tir‿ezdĭ‿onu. ḳazādan‿öldü. biri dā bursa kemalpaşada imam hatip müdürü idi. çocuḳları dün gėldi hepsi mēmur. bunun halası benim gelinim‿oluyo. ondan sorācīm. sābalen gidiyo banḳaya, ḳarısının aylīnı almā. banḳanın‿önüne yıḳılıyo hadi. ah, ōle ḳızım, yaḥ.

öyle ḳızīm ėvvel zamanında utanmaḳ vardī, sayġī vardı yaşlılara, hep yüz kere ḳaynana ḳaynata girsīn ayā ḳalḳıcän. başköşā oturmıcän.

yā öylē, yoḳ, hep ḳapının yanā, bekçī, direk. bėn boşnaḳlara gėldīm. boşnaḳlar çoḳ tabiatlı.

Teyze, tabiatlı ne demek?

şey, bŏle sayġılī. āh, ŏle sayġılī. helĕ‿alsan çocuğū. çocuḳları büyüttüm sēmiyodum ḳaynananın yanĭnā. ḳaynatanın yanına utanmaḳtan. yōḳ. hep gizlidēn sėvėrsėn. ŏle, ŏle yaşadıḳ. altı yedi tane çocuḳ dovurdum, ḳaynananın yanā. yā. zor, zor. hāmile ḳaldıḳ mı saḳlıyoduḳ, utanıyoduḳ. hep örtül, hep sıḳīl. yā, yā. şindikī, şindiki gençler yoḳ.

Başka ne gibi adetler vardı? Yeni doğan çocuklara döşek yapar mıydınız?

yapıyoduḳ. benim zamanımdā hep düşekte yatırdıḳ. ḳaynana doḳuyōdu. baḳ ḳaynananın doḳudū burda var yaygı. vericėm bu ḳızıma. ḳaynana doḳuyodu. düzen vardı. ĭriyon, yapā ĭriyon, ĭriyon. boyadıyon. onu götürüyo bŏle hep şēlere götürüyo. düzėn vardı. o düzene bālıyodu ḳaynam duḳuyodū. adamlara pantol; adamlara cekē t, yelēk, palto. kilĭm. baḳ ḳaynanamın doḳudū kilimi dur… boyadıyoduḳ. ablan‿istedī, ablana verĭcėm. yepyeni baḳ. satılır bu? valla böle iştĕ. ama bütün‿odayı uçtan‿uçā. büyük. baḳ mayḳo, baḳ ne ḳalın baḳ, baḳsanā. sıcaḳ tutuyō, öbŭ tŭlü otu. naylon yoḳ, bi‿şē yoḳ, yapādan sırf. kėndimiz ya, kėndimiz. o doḳudu, biz ĭrdiḳ. boyadı, doḳudu. kilim doḳūydu ḳaynanam. mėmlėket ĭsanı. te baḳ. şinci; yaydımī bārıyo ḳızlār: ııı, eski bu, ḳaldır, ḳaldır. istiyolar naylon halı malı. ama bu çoḳ sıcaḳ tutuyo. sora büyük ḳıs, ablaları ḳızların, anne dedi ver bana o yayġıyı dedi, ben onu, hatıra bana. babaānnemden bi de sĕndėn. şindi verĭcim. ya nā‿pim. yāy‿otūr, yataḳ lāzım dĭl.

ēvel zamanda kül suyuyla çamaşır yıḳayoduḳ, kül suyu. kül ḳoy, haşla, ḳazan ḳaynıyosun. külün‿üstüyle suyu döküyoduḳ. susaḳ taşlän, susaḳlar var ya, hani şindi ölüleri yıḳayolar o susaḳlän. sevap. o susaḳlän‿alıyoduḳ küllü sudan. anām, ne ḳadar, bu ḳadar sabun. dört ‿beş tanė çocuḳ, çarşaf‿oluyo. bitiyō. o purseyi sabunluyodu. ŏle,

evel zamanın çoḳ zor. harman dövüyoduḳ, biz ḳadınlar harman savuruyoduḳ. var şēlėri, yabalarī. bŏle, saplı, atıyoz havăya, rüzgar. samanĭ‿ayrĭyo, ekin buraya düşŭyo. harmancılıḳ yapĭyoduḳ.

var mı sėnin ḳardeşlerin var mı? annen, baban?

Var teyzem. Sağ hepsi.

ėvlatların‿eline düştŭk, nasıl dėrsėler, ŏle. tek bi‿ōlum ḳaldı. o da izmirde. gėldi bayramda, gitti. iki ōlum gitti. dün gėldiler bursa kemalpaşadan çocuḳlarī. biri hakĭm, biri üniverse ŏretmeni, biri izmirde māsebeci hükümette mēmur. gėldiler, mezara gittik. buraya getirtirdim‿ōlumu. bursa kemalpaşadan, burayĭ ġömdüler. gittik mezara işte nā‿palım? allahın taḳdiri. āladım. āladım, āladım bugün. çocuḳlar dün gėldilėr hepisi.

ŏle, çocuḳları büyŭttük kül suyuylen, çamaşırini sabunlen.

Teyze mayko ne demek?

annecim. mayḳo. bābo, baba. mayḳocum diyėm sana. mayḳo nėde oturuyon?

Ben aydında oturuyorum. Annem babam Suluca'da oturuyor.

sulucada. burda sulucada Lâpsekinin yanına. sen‿orda mēmur. aydın, izmirden‿o yana aydın. orda benim torun‿oḳuyō. mustafa. polis çıḳıcėk. polĭs‿oḳulu var. polĭs olucėk. inşallah. keşanda duruyol ār. te ŏle mayḳo, işte. çoḳ zorluḳ görüyoduḳ. oraḳ biçiyoduḳ, harman dövüyoduḳ. hėrşey. inek sāyodūḳ, ḳoyun sāyodūḳ. pē, ama çoḳ yiyoduḳ. pēnir, ḳaymāḳ, sāde yā, dizlere ḳadar.

Bu yüzden kemikler çok sağlam.

dĭl, dĭl. baḳ ben seksen‿iki yaşındayīm. ama ārıyo valla bacaḳlar.

B/13

Derleme Yeri: Nuretiye Köyü
Kaynak Kişi: Asiye Teyze
Doğum Yeri ve Yaşı: Nusretiye Köyü /
Eğitim Durumu: Okuma yazması yok
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: kışlık hazırlıkları

Teyze bana kışlık hazırlıklarını anlatır mısın? Mesela tarhana yapımını.

nasıl hazırlıyorūs. yūrt yapıyōrus. bibėr, tomata ķaynatıyōrus. suvā n ķoyuyōrus, acı bibėr ķoyuyorūs, un ķoyuyōrus, salça ķoyŭyōrus. tā rana yapıyōrus. bulġur ķaynatıyōrus. ekinler va şindi ġayri gėçtī. evelden yapıyoduķ.

bėnim ķonuşmaları mı alacān şindi? ben ne ķonuşursām.

Merak etme teyzem, sonra sadece ben dinleyeceğim. İnternette veya başka bir yerde duymazsın.Sen bana bulgur yapmayı da anlatıver ne olur.

bulġuru da ķaynatıyoduķ, dövüyodu dibektē. böylē toķmaķlen dövüyoduķ. taşta çekiyoduķ. taşla bölē çekiyoduķ. savırıyoduķ, eliyoduķ, unlarınī‿eliyoduķ, savırıyodu bulġuru. yapīdıķ çorbayi, bulġur pilavını. hepsini yapıyoduķ, öle yapıyoduķ. ama şindi yōķ, yapmıyor şindi tamām.

Neden yapmıyorsunuz? Kesme makarna da mı yapmıyorsunuz?

yapan yapıyo, bizim, ayaķlarım‿ārıyo. bėnim çocuķlar dışardā. yapıyor, açıyorus yufķaları. ķırıyolar yumurtayı, yūruyorus açıyorus

yufḳaları, ḳurutuyosun. bıçaḳlā kesi̇̄yo, dōrarız. maḳarina ḳurutuyorus. tamām. maḳarina. biz maḳarina diyoruz. ev maḳarı. biz pomaḳ şēlerinden. e‿unu ő̄le yapıyoduḳ. misir ekiyoduḳ, ḳazıyoduḳ. hėrşē‿yapıyodu. oraḳ biçiyoduḳ. ḥarman dő̄vi̇̆ydŭ, saman savırıyoduḳ, saman getiriyoduḳ. ő̄lĕ‿işte yapıyoduḳ. evvelden onu yapıyoduḳ. şindi, şindi ḳızım yoḳ şindi bizde. ne arman vā, ne oraḳ vā. ya, diyorum şindilik yoḳ bi‿şey. var tē‿orda, bizim ḳarşıda arman. yapıyoduḳ, düven vardī, sona arman yapıyoduḳ. savırıyoduḳ. eliyoduḳ. pū̄, neyler, neyler. yoḳ ḳızım şindi yoḳ. şindi hepsi hazīr. tab ī̄, kėndi yaptıḳları gibi var mı dadi tuzu, yoḳ. kėndi yaptın mī şindi onun da bölĕ dadı tuzu yoḳ. ėvėldėn, ėvėldėn ėkinler‿ėktikten sonā biri ekmek pişiriyodu bölĕ bütün maalle ḳoḳuyodu. şindi ekmek te pişirsen ne ḳoḳu var ne bi‿şe.

Kendiniz şimdi yapıyor musunuz?

yapmıyos, satın‿alıyos. yapan yapıyor.

Maşınga ekmeği yapar mısın?

ara sıra, yapıyim ara sıra ama devamlı yapmıyim. ara ara, ekmēm ḳalmadım mı, ekmeksiz ḳaldın mı o zaman yapıyoň. maşinġada, yūruyorum yapıyōm.

Maşıngada kabak tatlısı falan da çok güzel olur. Sen de yapar mısın?

ḳabaḳ tiḳva canım, ḳabaḳ tatlısı, ḳabaḳ tatlısı ama buna diyoruz kestenḳa. ḳabaḳ pişiriyoruz, şekeriñ ḳoyuyoruz. geliñ yapıyor, şekeri ḳoyuyor, ḳaynatıyor, yiyoruz. ona diyolar ḳabaḳ tatlısī. biz şey, kesi̇̄ yoruz böyle ufāḳ ufaḳ dili̇̄m. tencerede pişiriyos, şekerliyorus‿onu. bis ḳabaḳ ḳuyuyoduḳ, ötekī̇ var, hani, başḳā tarlā ḳabaḳ. onu öyle ḳabuḳlu pişiriyoduḳ ėvelden. onu ő̄le pişiriyoduḳ.

Meyve kurutuyor muydunuz?

ḳurutuyoduḳ, ḳuruyoduḳ. yaban‿elma ōsun, şē ōsun, kesiyoduḳ. eriḳ macunu yapıyolar. herşē̄. alıyadıḳ‿onu dilim dilim yapıyoduḳ, seriyoduḳ güneşte ḳurutuyodū. vardı bu güvĕ‿otu, ḳuruduḳtan sona güvĕ‿otu ḳoyuyoduḳ. yimesinlėr‿onu, ondan‿öle. hėrkės başḳa başḳa yapıyo. eskidėn ḳaçamaḳ pişiriyodūḳ, aḳıtma yapıyodūḳ. ḳaçamaḳ misir‿uñdan. biz, burda vardı u, biz‿ekiyoduḳ kēf, ēv mısırı bele. yıḳīyodu, dėrmen vādı, yūtuyoduḳ‿onu. gėliyadıḳ burda, ḳoyuyoduḳ tencere. tėncere ḳaynayodu biz de uñu elī̆yoduḳ. iki‿üç avuç ḳoyuyoduḳ tėncere pişiyo, ḳoyyoruz tuzunu, pişiyo. pişirden sona bi‿ sopă‿alī̆yos, bŏle ḳarıştır ḳarıştırıyos, oluyor. hani güzėl, sarı sarı güzel‿oluyo. istėrsėn öyle şėylėn sütlen yiyĭn, istersen yūrtla. tavaya çıḳar. yālėn, tereyālėn üstüne ekiyosun‿yaleyosun, yiyosun. başḳa bilmem.

B/14

Derleme Yeri: Çataltepe Köyü
Kaynak Kişi: Saffet Amca
Doğum Yeri ve Yaşı: Çataltepe Köyü / 77
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: pehlivan
Konuşulan Konular: Kırkpınar güreşleri, konuşmaları

hayır‿ola, hizmet?

Üniversite için tez hazırlamam gerek .Konuşmaları inceliyorum. Sizinle sohpete geldim.

sā‿olun. bėn‿on‿üç sėnė basmāne bėrduşlū yaptım izmirde. mėslek güzel‿abe. on‿üç sene de iki tānė üç tanė üniversitė bitirmem lāzımdı.

Boşnak mısın amca?

boşnaḳ. eski başpelvanlārdan saffet bėn.

Kırkpınar'a gittiniz mi bu sene?

hi̇̄ç gitmedim. yėtmiş‿altıda güreşi bıraḳtım gitmedim. çocuḳ, iki sene üc sene gitti, çocuḳ güreşti, yine sē̄retmė gitmedim. valla gitmedim. çocūn güreşlērini sē̄rėtmė gitmedim. pėlvandım, bıraḳtım ben güreşi, ḳahrettim. antalya elmalı güreşlerinde ḳıspeti indirdim‿ attım, yüz‿bin sėyirci vardı, indirdim ḳıspeti anadan dōma, bütün millet yū‿çekī̆yo. döndüm ben de hē̄psine küfür‿ettim. bi‿dā da dönmedim. yirmi̇̆‿yedi yaşındadım. on‿iki sėnė, antalya başta, ufaḳ boylā. on‿iki‿sėnė yenin beni, dedim; güreşi bıraḳacam. on‿ikinci sėnė sōra da yėndiler. orda da ḳıspeti bıraḳtım. almadım, ḳıspet orda ḳaldı. bi‿dā da çıḳmadım. bū ali gürbüzün dedesi hėm‿askėr‿ arḳadaşım, hėm‿arḳadaşım, sarı māmut. gitmedim, sēretmē de

gitmedim. ha şo̅le; seviyo musum, seviyom ama dalavere yapıyorlar, anlaşma yapıyorlar, sevmiyom. dalavere yapıyorlar diye.

şimdi baḳ‿ābė, bizim ḳonuştūmuz hepsi türkçe, sādece arada yabancı̆‿olur da arada birer boşnaḳça. ō, şey‿olsun diyė, gidiliceksė. yoḳsa hep kėndi aramızda zātė. ḳalḳtı artı, çocuḳlarımız oḳula gittı̆ şē‿yaptı. bėnim torunlarım nėrdėn bilecėk , bende on‿iki tane torun var, boşnaḳçayı nėrdėn bilecėk, bilmı̆yo. hėp türkçe evde.

ben mesala güreşlerdėdim, göçmėn ḳară‿ali, göçmėn recep, bulġaristandan pėlvanlar gėlmiş mesĕla göç‿etmiş.. bėn hėpsinle anlaşıyodum. ben meselā ne ḳonuşursalar anlıyodum. çat pat, çevirmesi zorunda olsam bulġarcayı, yine añlıyom, añlaşabilı̆yoz. yani dilin faydaları çoḳ. ben gittim‿anḳaraya, deniz ḳuvvetlerinde binbaşı, kėndisi bulġaristan göçmeni. bulġarca ama çat pat añlaştıḳ. adam bana evci ḳādı çıḳardı. cuma günü çıḳtım, pazartisi günü döndüm. dilin faydası. valla benim dedem bosnadan gėlmiş, saraybosnadan. peksten gėlėn var, şėyden gėlėn var mesăla . çeşitli yerlerden. yānı̆‿burda,toplamă‿geliyorlar, gėmide buluşuyorlar. hepsi aynı yėrdėn gē mē dı̆l yani. pomaḳlar belki aynı yėrden gėldi ama biz boşnaḳlar, tarihi araştırdīn zaman, yoġostavyadan savaştan ḳaçıyorlar, geliyorlar burda istanbula gelirken gemide tanış, şė‿ăpıyorlar. bu sefer hadi. nasĭsa dil biliyo, şe‿ăpıyo. benim dedem ḳarabiġaya yerleşiyo. ḳarabiġāda fırın‿açıyolar. bosnada fırıncılıḳ yapıyomuştu. ḳarabiġaya geliyolar, fırın‿açıyorlar, iki ḳardeş. bu sefer askere çārıyorlar. gençmişler. e‿askere gidı̆cekler, yā dėmişler ḳarıyı bıraḳacāz. babam rāmėtli iki yaşındamış. yā nereye bıraḳalım, nereye bıraḳalım? yā boşnaḳlar yėrleşmiş bizim, tanışmışlar şēden, gemide gėlirkėn. e‿ onlar tabi meslēni değerlendirmek‿için ḳarabiġaya gidiyorlar. orda ḳalabalıḳ, fırın‿açıyorlar. biz demiş, fırını bıraḳıyorlar, zāti o‿zăman hiçbişey. geliyorlar burda bıraḳıyorlar köyde anasını, çocūnu bıraḳıyo ve askere gidiyo, bi‿dā da dönmüyo, ölüyo. ḳardeşi de ölüyo,

askėrde. valla bilmē̆yom, ī̆tiyarlar ō̆le diyo. biri manisada ölmüş, biri, öteki babamın şe dedemin ḳardeşi nerde öldü bilmī̆yom. dedem manisada ölmüş. yani gelmiyolar. o‿zaman giden zāte gelmiyomuş.

O köye yerleşenler neye göre yerleşmiş biliyor musunuz?

55 burē işte şey veriyolā. bize iskan, benim dedeme iskan yoḳ. onlar geliyo burda ḳardeşi çocunu ḳarısını bıraḳıyo, askere gidiyo, bidā gėlmī̆yo. ama yine ḳomşuluḳ düşünüyo, iki buçuḳ dönüm mü beş dönüm mü yer veriyo. bi de ev veriyolar. nasısa burda. vatandaş, ḳomşuluḳ burda kėndi arasında. dedem iskanı ḳarabiġada ḳullandı.

B/15

Derleme Yeri: Çataltepe Köyü

Kaynak Kişi: Ümmiye Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Çataltepe Köyü / 74

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: baklava yapımı, börek yapımı, ekmek yapımı, pasta yapımı, konuşmaları

Siz burada günlük hayatınızda Boşnakça mı yoksa Türkçe mi konuşuyorsunuz?

tu̱rkçe de ḳonuşuruz boşnaḳça da ama annamāzsınız boşnaḳça ne ‿diyälı̄m.

Konuşurken araya Boşnakça kelimeler serpiştiriyorsunuz galiba.Mesela dışarıda fırın gördüm boşnakçası ne?

hā. furūna. leppe çēvo. leppe çēvo boşnaḳça ekmek pişiri̱yoz. türkçe ekmek pişiri̱yiz. maşı̄ṅga gėl‿baḳ‿fırına pişiri̱yyo. maşiṅgada baḳ. ha baḳ burda yūrdum.

otur vā, otur burda yavrum. getir‿iki tatlī, yı̄sin. tatlı için de ıslāḳḳā, boşnāçḳı̄. nerdėnsin sen ḳızım?

Ben Sulucalıyım, Aydın'da oturuyorum.

āydın, izmir‿āydın. yāmur yāyı̱yo, pişiremiyoz fırūnu. hava böle yā murlu oldū mu maşı̄nga peçēvli. ekmek pişiriyo maşı̄nġada.

Babaannem de yapardı böyle. Onlar da Bulgaristan göçmeni.

hadı̄. boşnāḳ. biz de boşnaḳ. evlatların var mı? ōlan, ḳīz.

Var teyze. Bir kız, bir oğlan.

oḳŭyolār. biz‿oḳula uçūv diyō. sen‿boşnaḳ mısın? dı̄l. diyilsı̄n.

Tatlıyı siz mi yaptınız?

bı̄z. kėndimiz açıyīz. pişiriyı̱z. bu fırūnu pişiri̱yoz. sonra şerbeti haşlıyīz. şėrbėti ḳaynatıyoz, haşlıyoz. biraz soğudu mu şerbet daha

güzel‿olŭyo. sıcaḳ ḳaynaḳ döktü mü hamur gibi olūyo. biraz soğucāḳ. güzėl mī?

Hangi köye, gittiniz mi daha bi köylerä? zāten buralar, küyler, mā cır. bizim bu nusretiye de var bi‿ boşnaḳ bi‿de bu çataltepe de boşnaḳ. var mı daha kimse yanında arḳadaş?

Babam ve eşimle birlikte köyleri sırayla geziyoruz.

olsun ḳızım olsūn, olsun. sā‿olsun.

Pastayı nasıl yaptığınızı anlatır mısınız?

ḳoyuyos o dört tāne yumurta. bi de bu beyazlardan‿alıyos. iki pakėt ḳoyuyos. bilĕmėyom ḳız bĭlsin. hani ḳabarıyyo. beceremiyom‿ onu. hah, ḳabartma tozu. iki pakėt. bi de süt ḳoyuyos, ḳaynatıyos‿ onu. ḳaynatıyos. sōduḳtan sonā yūfḳaları pişirĭyoz maşĭnġo. yufḳa açıyōs maşĭnġo tepsiye göre. beş‿altı yūfḳa yapıyos, bi‿ḳat‿ondan ḳoyuyos bi‿ḳat‿ondan. haşlıyon sona ḳoyuyom dolaba. hemen bölĕ ḳoydu mu dolaba çünkü donsun biraz. güzel‿oldu mu?

Çok güzel olmuş. Elinize sağlık.

dāmadın bu. benim dāmat izmĭrli. gėldĭ. ḳızım da izmirli. torun da burda. bu da torūn. ah yavrum āh, benim dērt çoḳ büyük. ḳocam‿ öldü yirmi sėkiz yāşında. ben ḳaldım yirmi altı yāşındā. dört çocuḳlu. ōlum da işte altı sene oldu, yedinciye girdi şimdi ḳasımdā. ḳaza yāptı. işte bu onun‿ōlu. en büyüḳ‿ōlu. iki aylıḳ‿evlendi. on‿iki ay yaşadı ḳaza yaptı. ŏldü o dā. ḳız ḳardeşim, bi‿haftanın‿içinde ḳızḳardeşimi gömdüm ōlanı dā. bi‿sene geşti sona gömdüm gene ḳardeşimin gelin ‿öldü. ḳırḳ yaşında. sorma, sorma. içim yanıḳ ama n‿āpayım.

Başın sağolsun teyze? Ne yapalım? Hayat devam ediyor.

devām‿ėdėcėk. üç‿tā̆nĕ olan ḳaldı, gelin gėnç ḳaldı. o da çoḳ genç ḳāldı. işte şindi ḳızım ĭzmirde. şindi gittilėr o, mezara gittilėr. ḳuran‿ oḳudular. anne sen, yordŭm baḳ, satın alıyoz, baḳ satın da var. bu dā mat seviyo köy‿ekmėyĭ. sabālė ḳavaltıya sürüyo yāyı. tėrėyā, salça, çay, süt, allah ne vėrdiysė ḳoyuyōz, yiyōz.

Tereyağını kendiniz mi yaparsınız?

kẽndimiz yapıyoz, kẽndimiz. yūrt yapıyoz, süt, peynir; hepsini yani. ha burda, ḳız dövdü biraz tereyā yapacaḳ, bu ekşimik olacaḳ. ekşimik, dāmat seviyo ḳāvaltıda. n‿āpacān, hayat dėvam ḳızım. bu da gene bŏrek. içine hėrşėy; ıspanaḳ, yeşil sovvān, maydonos, nāne, pırassa; hepsini dōradıḳ. bu yumurtaylā üstünŭde şindi şey, yāycam, kėsicēm dilim dilim, atıcām şimdi maşinġaya. yumşaḳ güzel‿oluyō, ya.

Çok güzel olur. O pişmiş olaydı işte ondan yerdik.

kėşkė, kėşkė pişsēydi. geç yaptım. ḳızlar diyō yapma. ha dedim canım sıḳılıyō, otur‿otur. ha dedim, biraz oyalayım. ben de yėtmiş‿bėş, yėtmiş‿dört yaşındayım. daha nasĭb‿olmadı bi‿hap‿içẽyim. doḳtor bilmĭyom ne. vallā. tansiyonum on‿iki sėkis. çoḳ şükür baḳ bu yaşa gẽldim, dālarā‿taşlara, bilmĭyom baş‿ārısı ne. ama ne çalıştım, ne çalıştım. dört çocuḳlā. muḥtar‿olan ḳaldı bi‿yaşında, memede. babası öldüktėn sona, bi‿yaşında ḳāldı. İzmir, yeniköy, burhāniye, ẽdremit hėb gittĭk . dŏrt bėş‿ay ḳalīrdıḳ‿ordā. pamuḳları topla, zē ytine gėçyos, yīlbaşında gėlirdĭm. dört tanē çocūḳlėn. bu da ḳız, büyŭk, fėlç‿oldu. baḳın billiyo beni, işte ikimiz burda duruyos. ama hėrşẽme yardım‿ediyyo. yapıyyō, yapıyyo hėrşėy. gėlinlėr gitti bizĭm ḳomşumuza burda. ältimin gėlini, anne diyo, ben ḳalıyım burda, sana yardım‿edeyĭm. sabāleyĭn diyo, sen anne namazını ḳıl yat, ben ḳavā ltıyı diyo hazırlarīm. çoḳ yavaş, çoḳ yavaş ama n‿āpayım. burda kenardāyıs. yer‿ėvi. yaptı, burdes ama sıcacıḳ. taş‿ėv. baḳ duvarlar ḳızım nė güzėl ḳālın. ḳız diyo, gittilėr yuḳarda muhtarın evine, ay… tavanlar bozuḳ‿ama nasĭpse ōlān kėsti ḳavāḳ, yaza nasĭpse diyo, anne yaparīz. yapılır, sālıḳ‿olsūn. sıcacıḳ, sıcacıḳ, sıcacıḳ.

Menekşelerin de çok güzel. Güzel bakmışsın. Yerlerini de sevmişler.

ḳız baḳıyyō, yerleri sėvdĭ.

Bahçeye neler dikiyorsunuz?

domatės, bibẽr, patlıcān, bamya. işte bunlarĭ‿ekeriz.

Bunlardan kışlık yapar mısınız?

turşu yaparız. sėvėrsėn bi şişe vėrėm turşu, yirsėnĭz.

Yok teyzem sağ ol. Merak ettiğim için soruyorum ben. Hani her yöreninki başka oluyor diye.Mesela patlıcan kurutuyor musunuz?

dōru dorū, yapıyos ḳızım yapıyos. hėrşey biz yapıyoz. ḳurutmuyos biz, hiç ḳurutma yoḳ. turşu yaparız. burda bu köyde yapamıyo, yapmıyoz. salça yapıyoz, işte turşu yapıyos.

Salçayı nasıl yapıyorsunuz? Kaynatma mı yoksa güneşte bekletme mi?

aa. ḳaynatıyos. ḳaynatıyos getĭriyo ōlan aşā makĭnada. makĭnadan gėldi mi tavāda yaylan, ḳızla ḳavŭruyoz. şişelere, ḳavanoz şişeler‿olŭr, bi‿kiloluḳ, onlara ḳoyuyos. çoḳ güzel‿olŭyu. sabāle yālıyola çocuḳlā.

B/16

Derleme Yeri: Beypınarı Köyü
Kaynak Kişi: Zekiye Teyzemin AKRABASI
Doğum Yeri ve Yaşı: Beypınarı Köyü/ 79
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: akrabalık ilişkileri,

Kolay gelsin.

allah razĭ‿olsūn ḳızanım. baḳālım ben bi dā bilcēm mi sizi be ḳızamım.

Bilemezsin belki teyze. Biz Tanrı misafiri geldik. Belki de bilirsin. Benim nenem Kocaveliçiftliğinden Atomun halasıydı. Buraya kocaya gelmişti Terzi Ali diye birine. Terzi Ali Arıburnu'nda savaşta kalmış. Ondan sonra dedem almış nenemi. İşte biz onlardanız.

o aḳrabalardan mı? şindi siz bizleri ūrenmē mi gäldiniz? tamam. biz de ūrendik biribirimizi. o halil bedirin‿ōlu, ben de halil bedirin ḳızıyım. tĭzemiz ḳocaveliçiflĭnde. biri neydi atları çocuḳların be. şindi atlānı söleyĭň. biri hüseyin, vay… sen tā bilirsin be. biz gidiyoz‿ onnara şindi. biz buluştuḳ, aḳraba. biribirimize gidiyoz. düyünlerime gäldiler çārdım, davet‿ettim. biri gelibolda sāniye. sāniye tēzemiz‿ oluyo. benim büyūm sāniye. onun‿ablası var... çocūm ben de ġayri ḳafadan noḳsan‿olduḳ. valla ōlēm. yetmiş‿sekiz yaşĭnda mı, yetmiş‿ doḳuz yaşında mıyım ġayri. biz de bōle gençlik te hiç bilemēyoz. bi de ne vardı be halil? e ama ōlsun u‿ḳarıyı da ūrencēz. memurdu, memurdu ḳarı. gäldi burlarda ziyaret‿etti; gäldi, hālim dedemi sordu. uñuñ da dede oluyo, benim de dedem‿oluyo. hālim dedenin yurtlūñu istedi göstersiññē. sonra urda ḳarşıḳı dovandereden demişler, bu hā

lim dedenin yurtlū. ūrenmiş. zekǐyĕ‿ānım. zekiyĕ‿anımı biliyonuz mu?

Teyzemiz o bizim. yeni rahmetli oldu?

heh.yenǐ‿öldü. gēlī̆di, memurdu o. burlānı gezēdile. aḥ, allah rahmet‿ey… işte şindi biz onlarlan gelip gidiyoz yani. aḳrabāyız baḳ, sen de aḳrabā, sen de.

Zaten bizi sana gönderirken, akraba çıkacaksın onunla, dediler?

sāv‿olun. çoḳ yaḳın, çoḳ yaḳın‿aḳraba. ben. benim‿anamlan ibrāmın‿anası ḳīsḳardaş. anamın, ablasĭ‿oluyo. neydi onun, işte atları belleyemeyom. vay yā rabbim, bilsem de sana atlanı senĕ sayıversem. türḳan ḳızı var. rāyim, dayımız var. ibrām, dayımız. nedir bilmĕyom ġayrı ama tī̆zemiz‿öldü. anam da öldü. iki ḳısḳardaş ikisi de öldü. dedem, anamı on‿iki yaşında värmiş şevketiyeye ḳocaya. abuşunu gene vermiş ḳocuveliçiflī̆ne on‿üç , on‿dört yaşında. anamın ḳocası ōlmüş, gälmiş dedem‿almış duvandereye onu. sorā, babam da ḳoymilli askėrindemiş mi ney, deliḳanlı ḳalmış, e yedi sene askėrlik, e ġayri aḳran emsāl ḳalmamış ḳızlardan ḳali, şeylerden. anam da dul ḳarı, ḳızanı da var, o‿adamdan. ḳabul‿etmiş babam. deliḳanlı ḳabul ‿etmiş ḳızanı, ālmış. büüttük‿onu. şeettiler. orėyĕ babasının yanına everdiler‿onu. babasının mülküne onu everdiler orayĭ. anam‿ōldü burda. tizemiz vārdı, ōldü. biri saniye. vay, da bĭ‿tī̆zemiz var Lâpsekide be çocūm, dā bi‿tāne var. hüsniye diyil‿ama. şindi demē cem şindi atlānı. ġayrı ḳafada ḳalmadı bişey çocum. ḳahırlar ġayleler, üzgüntüler, fakirlikler. özdū̄ bizi çoḳ. ama böyle yani, aḳrabayız yani, gelir gideriz şindī̆. biz‿onnarın düyünlerine, şēylene gittik. onlar , ben dört tėnė düyün yaptım, dördü de gėldilėr, gittiler. çoḳ şey, iyĭ. benim ‿adam bizi āpab çıḳardı. bi‿adam var orda gene, hayvan haydėyomuşlar. benim‿adam sormuş: yav, demiş, bu ḳocaveliçiflī̆nde

benim ḳarının tĭzeleri olcaḳ, nĕ‿oldu acaba, öldüler mi , ḳaldılar mı, demiş. abe, demiş; ben biliyom‿onnarı. ben sizi, demiş; buluşdurayım.o adam onnarı buluşdurmuşlā, ondan sona o adam aldı, toparladı, getirdi burayı. vay ḳızanım sen de, ayaḳların‿ārdı. vay‿ allaḫ razı‿olsun, sā‿olun be ḳızanım. şindi, senin çoluḳ çocuḳ var mı? maşşallā, maşşalla hē. benim de altı tāne torun. dört tėnė ikisi ḳız, ikisi çocuḳ. altı tėnė torun var. iki çocūm ikisi de ḳalp‿amelyatı geçirdiler. birĭ‿öldü. iki ḳızanı vardı, çocūmuz vardı. biri kėndini astı. baba ḳaldı, baba da o da ḳalp tıḳanıḳlīndan, o da tıḳandı… sabāle ḳav āltı ederke, iki üç yudum atmış, ḳarısına demiş, ḳarı demiş ben fenă‿ oldum demiş. yatayım‿azıcıḳ, demiş. yıḳılmış, yatmış, gene ḳalḳmış. ḳarı, demiş. ben‿ölüyom, demiş. o tėrlėr böle, diyo ḳarısı… ecel teri. hėmėn habėr veriyolā ḳomşuya, ḳomşu geliyo onu atıyo, şeye, taḳsiye, götürüyo. yatırmışlar, doḳtor demiş: yoḳ‿onun bişeyi. taḳmışlār bi‿ serum yollamışlar geri. eve gėlmiş, inmiş, içērĭki ḳāpıdan, onna şe day ĭreye, giri girmez vay demiş ben gene fėnă‿oldum. hemen gene telefon çekiyolar hastanē. ambulans geliyo atıyolar‿ambulansa hastanē ėrmeyo. yolda bitmiş. bu ḳadar. elli‿beş yaşındaydı. bu şindiki sağ‿olan ḳırḳ‿bir yaşında. çocuḳ, o da çocuḳ. iki de ḳızım var, iki oğlum var ama dördü de istanboldaydılar. dördü de ordalar. işte o şindi büyük çocuḳ geşti dünyadan. üç sene olmuş.üç sene oldu. öbürü de yedi sene çocuḳ, hasan çocuḳ ta yedi sene oldu öleli. astı kėndini.

Ne derdi vardı kimbilir?

ne‿bileyĭm ḳızım. bi‿ḳız‿üruna. bi‿dėrdi yoḳ. babası baḳıyo‿ onnara şey gibi, iki tane. bi‿baḳ, bütün bu alçal şen‿oldu. bi‿ḳızı isteyomuşlā, ḳız da onu isteyo, istemiş. ḳızı başḳası, dā zėngin, ḳız dönmüş o çocā. gėldiler bayramda. dedim, nĕ‿oldu be mē̆mėt işiniz, oldu mu? ana olmadı işimiz, dedi. ḳīz, dedi, dönmüş. çocuḳ da burda onna da. dovandere de mėvlit var, gidicez mėvlide. dedim, ben gideyim babasından. babası, anası da ḳızın burdan. dedesi burdan,

ninesi burdan. burdayḳa gideyim dünürlē, isteyĭm, dedim o ḳızı sana. şindi aşkerlendi iş. nine gitme şindi, bayşam gitme, dedi. yarın‿ayşam git, dedi. ben böyün, dedi; ḳızla ḳonuşçam, dedi. gel derse, dedi; ben seni yollėycem nine. te burda dedesi, ben de burdayım. gitti u. neyse, ḳonuşmuş‿ama bütün ehali görmüş onnarı. çocuḳ taḳsinin‿içinde o da camına bŏle şėyėtmiş. ḳonuşmuşlā işte: gėlcėn mi gėlmėycėn mi baḳ‿āşama dünürcü yollaycam sana. vazgeçtim ben, demiş ḳız. ben, demiş vazgeçtim. e neye vazgeçtin? baḳ‿iki senedir‿isteşiyoz. gitmeycäm sana, demiş. gėldi çocuḳ. n‿ōldu be āmedim. adı āmet. biri ėrhan biri şey. nine, dedi; vazgeçtik, dedi. demiş ḳıza şindi: e gėlmezsen gėlme ama,demiş; ben de demiş asayım ḳėndimi de… ā lem sŏleyo. duymuş‿ālemler‿öle söylerkė. mevlitçiler geçiyomuşlar, onnar annadıyomuşlar yolun‿üstünde. asayım da, demiş ; gėl de demiş; başım‿ucunda ḳuran‿oḳu. iki sene gäldi istanboldan, başında iki sene ḳuran‿oḳudu ama ḳıymatı yoḳ ki. ne yandıḳ, ne yandıḳ. bi‿ḳız‿ūruna, bi‿laftan‿ötürü astı kėndini.

B/17

Derleme Yeri: Doğandere Köyü
Kaynak Kişi: Fatma Teyze
Doğum Yeri ve Yaşı: Doğandere Köyü / 60
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: aile ilişkileri, kız isteme, köyün geçim kaynakları

hoşgeldiñ. şindi baḳam bi‿tanışıcaz. ḳapıyı da örteyim. şey yanıyo. ben ḳuran‿oḳudum da bitirdim, tam toplucaḳtım. şimdi sõle baḳam.

Ben köyleri tek tek gezip onların konuşmalarını inceliyorum. Bunu üniversitede araştırmam için yapıyorum. Sizinle de sohbet etmek istiyorum.

biz yavrum, işte böle kõy‿İsanıyız, nası ḳonuşucaz. işte baḳ böyleyiz. kendin aydınlısın.

Hayır Suluca'lıyım.

sulucalı. anā, sulucadan burda kövde on sene durdu hocamız var. abtul hoca, abdül, abdül .sulucada o şindi. şindiki hoca.

ōlan beḳar benim. Lâpsekiden bi‿istedĪ var. sekiz‿aydır çıḳıyolā. ondan sona. dünüre gitmedik yani tanışmā gittik, ev‿istedilē bizden. sen benden küçüksündür bēki, ben‿altmış yaşındayım. be yavrum, bizden ev‿istėyolā. biz de yapamayız dedik. acıḳ‿õle bĬ‿ara verdik şindi. gittik, tanıştıḳ. şindi, arayo gene bıraḳmayo. şindi aradı gene. aḳşama nişana gēcem deyo. ḳızḳardeşimin ḳızının da nişanı var. ben de gälcem‿aḳşama nişana, dēyo. ānnän , rāzı gėlcek mi? anneme sõlemicem, deyo. annesinden saḳlı geliyo. işte biliyo annä. ne dēyim

şimdi? aḳşama, däyo; ben nası gėlcem, gėlcem deyo. geç de çıḳıyom ama olsun. salonda oluyo, gēsin salona. suvat onu alır.

Nerede çalışıyor?

Lâpsekide, markette urda da .uññā zaten berāberlē. annesinin haberi oluyo hep. ōlanla görüşüyolā devamlı da şimdi ḳızḳardeşlerime geldi̇nden file haberi yoḳ.

öle ḳaldıḳ işte baḳam. ev‿istedilē. bizim de durumumuz yoḳ. em ev, em düyün yapamayız, dedik. nası yapalım şindi. çoḳ‿ār yüḳ gā̈ldi bize. nası ev alayım, nası düyün… yüz‿milyar bi‿ev şimdi, en‿ azından, oturucaḳ gibi bi‿ev yani. çoḳ ahım şahım diyil. ben‿işin dōrusunu ḳonuşurum yavrım. ben hiç, yalanla şeyim yoḳ. bi‿o düyün ḳaç para? en‿azından altmış yetmiş milyar. nası‿yapalım?

Altın, bilezik yapamayız ev yaparsak dediniz mi hiç?

deyolā, deyolā yavrım. altın, bilezik yapmayın deyō. hiç düyün masrafı yapmayın, bize ev‿alalım. e, bu evin‿içi. boş‿ev nası olcaḳ. düyün masrafı hiç ani şē‿yapmayın, sadece deyolā ev‿alalım. e bunun, benim bi̇‿sürü. istaşta çalışıyo bu, dünya, orasının yarısı bunun o, tanıdī çoḳ. bu hėryere gitti, biz oḳadā gitti̇miz‿i̇sannā var. e bizim ḳonumuz ḳomşumuz, dostumuz düşmanımız vā. olmaz ki dē̇yorum , düyün yapmadına. olurmuş mu, olmaz. ō̈le ḳaldıḳ ama gene bıraḳmēyo arıyo. ani, aralarımız biraz bṻle, biribirimize ḳırıḳlıḳ oldu, olmadı da yani, ē̈v deyince biz biraz souduḳ, ani. şey yaptıḳ gene darılmadıḳ. anneside öle dedi. gene hiç, dedi; fatmă‿abla biribirimize, dedik ḳırıcı sō̈lemēlim. yoḳ canım, ben ḳırıcı, kesinnikle. ama ben iyilikle sō̈lüyom. biz, ev yapamayız dedim. gene nasi̇̈bse olur dedi.şindi gene gör nabıyon fatma anne dēyo. ep anne baba deyo sekiz‿aydır . e seviyoz da. dṻnden sona alcaz, diyoz, dṻnden sona. biraz, dedik. altï̈‿ay, bi‿sene kirada oturusunuz, veriz‿altını, bilėzi̇̈;

biraz ḳredi çekeriz. babamız da pirinç‿ekē; biz ekiyoz, bu sene ekmedik yani ekiyo, ekeriz, yaparız yardım. geri ḳalanı da dedik ki biz de çalışıyosunuz birinizinkini yirsiniz, birinizinkini ödärsiniz. ta benim bi tane vā baḳ. eski evde duruyo benim‿ōlum. baḳ ḳaynanamın‿evinde duruyo. bandırmadaydı, işleri bozuldu, gēldi. ikisi de şindi istaşta, işleri çoḳ güzel. e buna da yapmam lazım. ben, eski evde oturuyo, bunu nası ayaḳ‿altına alayım. ben yapamam, yapamam yavrım, ben‿onu gücendiremem. ona alıcam, almıcam demōm, ondan sona buna yapıcam burayı.

cuma günü böle, ne mutlu böle, hayırlı nasĭp. hayırlı misafir. biz severiz misafiri yavrum. ā hiç, hiç te çekinmem. istēse albay‿ōsun. benim ḳapıma gelen‿ĭsan. ekmek te var. yemek te var. hiç bişey yoḳsa te burē ḳāvaltı hazırlarım gene doyurum. hiç ŏle iňsan dĭlim. ŏleyiz‿işte. bu amcamın hanımı. amcalām, ḳaynatam‿ŏldü, ḳaynanam‿ŏldü. bi‿amcam ḳaldı. biri dā öldü. ingemiz sā. ḳızında duruyo‿işte şindi. onun da ḳocasĭ‿ŏldü ḳızının. oraya‿aldılā gittilē. ölē.

Bir avlu içi miydiniz?

a işte şu evlē, amcamın. bi‿avlu. kövümüz yirmĭ‿beş haneli bi‿köv. ḳaynatamda üç ḳardeş, üçünün de birē ōlu var. en büyü benim ḳaynatam. bi‿ōlu va, iki görümcem var. birĭ‿öldü, gencecik, elli yaşında. ḳanserden. kövümüz de işte ne baḳḳal , ne düḳān, ne ḳāve; hiçbişē yoḳ. senin anne baba sağ mı? ḳardeşlerin vardır.

Sağ, kardeşlerim de burada. Biri Lâpseki'de diğeri de Çardak'ta oturuyor. Burası kaç hane?

az bizim köyümüz yavrım. zamanında otuz haneydi ama şindi ḳaldı on, bilmiyom ama yirmi hane yoḳtur. gençlēmiz hep dışarda. bizim şindi burda bi‿kişi ŏldü mü, bi‿ėrkėk , bu hāne ḳapanıyo.

çolūnun çocūnun yanına gidiyo. ama anne ḳāsın ama baba ḳāsın mecbur gidiyo. valla dōru dürüs yani bŏle… suyumuz, göletimiz var ama iş yapıcaḳ ĭňsan ḳalmadı. hepimiz çürük. çoḳ çalıştıḳ zamanında. ben de bu sene böbrek‿amelyatı oldum. ben çoḳ çalıştım. bunnā da hepsi çalıştı ama bunların çalışmaları, su yoḳtu u‿zaman tālā̆ ayçiçek ‿ekilir, susam‿ekilir. ŏle bi ‿şeylē ama bu su geleli bizim burda ekmedĭmiz bi‿şey ḳālmadı yavrım. herşey‿ektik. pancar‿ektik, domatis‿ektik, biber‿ektik, taḳoz biber derdik, undan‿ektik, salçalī ektik yuvarlaḳ biber‿ektik, susamını ektik, ayçiçēni de ektik yani fasulyasini de ektik, ekmedĭmiz biş‿şey ġalmadı.

B/18

Derleme Yeri: Doğandere Köyü
Kaynak Kişi: Ayşe Teyze
Doğum Yeri ve Yaşı: Doğandere Köyü / 78
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: evlilikte geçim, hastalığı, eski evlilikler

hoşgėldin be ḳızım, hoşgėldin sėfā geldin. çorabın birini buldum, birini bulamadım. düzelī, düzelī, sālıḳ‿ōsun. sen n‿āpıyoñ be ġızım? nēdesiniz?

Sulucalıyım teyze. Aydın'da oturuyorum. İş için geldim. benimle sohbet eder misin?

suluca te urda yaḳın. halil beylē vā bizim, ḳocaların. sen bilmesin, burda durmadīna. aydın nerde, kimbili nerde? uzaḳtır ya. ōsun, ōsun. herkes doydū yėrdė, durdī yėrde dīl ki evladım. herkės‿öle.

hē hėp. suvat didi, yenge misāfir vā seni çağırıyolā, didi. hadi gidėm m ādem, dedim. çorabın birini buldum birini bulamėyom. hay, kedi gėldi. kediye yėtem; hadĭ‿ordan odun‿ḳoyam, amcan gelī üşümesin, hasta üşū, odun ḳoyam. hadi ben didim, siz beni beklēmēn siz gidin, nerē gitçēseniz gidin, ben giderim‿eve, dedim. arḳadaşım vā. dedi. hadi iyi, dedim.

başı hoş‿ōsun‿īsanın ėvladım da malı az‿ōsun. yimē ġadā ōsun, geçinmē ġadā ōsun, yėtē. ne ġötüren vā burdan? bi‿ḳefin. unu da hoca dĕyo, o bile nasĭb‿olmēyo kimisine, deyo. su da bólŭyo‿ gidiyo, görünmō, bulunmėyo, deyo. işte uçaḳtan‿ölŭyo, yanıyo‿gidiyo, ū…allaḫ‿ḳorusun da imanımızla bizi ben‿aḳşam saba ġāri. biz hastayız da allām imanımızla ġāri bizi ḥanḳı taraf. allām sana şiḳā yetim yoḳ‿ama dēyom ḥanḳı taraf hayırlısa deyom o tarafa bizi ġāri. nāpalım? elden‿ayaḳtan bayā düştüḳ‿ama işte gene kendi kendimizi acıḳ baḳıyoz tā dedeyle. e, çolumuz çocūmuz vā ėvladım ama olsa da durdum ġızda da, ġız önüme ḳoydu hepsini ama. üç‿ay, urda

durdum. amĕlyat‿oldum. ḥayla geçmedi. bu acıları dĕyom, allām sana güç gėlmesin ama dĕyom çoḳ çektik. acıları çektim ama dēyom. iyĭ‿olamadıḳ. bu ġadda iyiyim ama deyom bu saba dĕyom gene kendi kendime. hep‿arīyo, hep‿arīyo bu bel. bŭle acıḳ sıḳtınan da faydası oluyo.

Bel fıtığı mı varmış?

bel fitī vāmış. da gittim bölĕ‿olmuş, dedilē. amelĭyat. şiş va dedilē. tā bi‿kerek te ŏle, dedilē. iki‿üç kere gittim. undan sonā gene çoḳ‿ā rı yaptı gittik. platin getirttilē bursadan da daḳtılā belime. gŏmedim ben ama. amėlyattan ḳorḳuyon, dedi amĕlyat doḳtoru gėldi ḳāri amĕlyata gitçez. ḳorḳçaḳ‿olsam gelmem dedim. acıdan duramadım gėldim size, dedim. sizė başvurduḳ n‿āpçāsanız yapçānız. ölĕ‿işte.

sulucē gittik, halimelē hacılıḳtan gėldinen. halime anasına gitmişmiş‿ama ḳŭyŭ ġördüḳ. yolun‿alt tarafında işte. ḥoca da haşı haşlāma gitmişmiş. burdă‿altı sene durmuşlā. aptul‿ḥocalā. sizin küyün ḥocası işte. burda durdulā çoḳ durdulā. çoḳ‿iyidir, halime de iyidir. ḥayvan baḳtılā, beber‿ektilē. ėrşey yaptılā. gänç kėndileri. hep ḥocalāmız on sene duruyō, emeklĭ‿alıyo burda.bizim kŭde ĭç ḳarışçaḳ‿ĭsan yoḳ ėvladım. ama cemātımız, ĭsan yoḳ zāte, cemātımız az. bizim dede dĕyo, aman ḥocalā dursun da deyo. gene gene nerde bulcaz ḥoca, cĕmātımız az küyümüz az , deyu. hep‿adamlā öldülē yavrım, hep adamlā öldülē. sen ne iş yapıyon a ġızım.

Aydın' da üniversitede çalışıyorum. Eşimin de iş yeri var.

iyi, iyi. olsun. iyi, bi‿araya gėldiniz. bi‿arada mıdınız hep? bizimkil ē ayrı ayrı baḳ şindi. biri gitçėk keşana. ōsun, nĕ‿olursa ōsun. añña şın, geçinin de.

anası bubası da acıḳ‿una aḳıl vēcek. e ġızım baştan kim‿alabilĭ emen evi. dŭyŭnü yapam baḳam da helbet allah veri ġolayını, desin. anası bubası da, ā biz ġarışmıyoz. nē ‿ġarışmācaḳlāmış ana baba. ḳarışmaz olūmuş mu? siz de verisiniz, öteden de olū. herkėzdėn, hėrşey‿olū. baş‿hoşlu ōsun. geçim‿olsun. seven‿ĭsan ev‿istemėz

hėmėn tā, de mi? seven‿ĭsan‿ėmen, ana buba da biliyo‿nnā istedĭ, ş ēttĭni. baḳ ḳızım bu ev hėmėn olmaz, kimin‿oluyo da bizim de olcek, de. de mi?

Sizin zamanınızda ne vardı teyze?

hĭç. bi‿gelinlik urbası. ne gitmedim ne bişey. ha ayaḳḳabım bile lastĭnēdin. te burda ėvden ēltilē gittilē aldılā. ġayınçım. bi‿iki kişi gitmişdir n‿ōlcėk bizim zamanımızda. ġıymatından ḳunduralamızı giyemedik. sona da dama gideke bile giyemedim. yū̆sektilē biraz şū̆le. dama gidēke bile. te üle atıldı.

bizim zamanımızda oḳul yoḳdu ėvladım. eski yazılı çōḳ saḳlıdı. ḥırḳalānızın‿altına u cüzleri ḳoyun da dēdi, saḳlayın. candarmalā beni ġötürü, dēdi hocamız bizim. ōlĕ‿ō̆rendik de unu bali ō̆rēnmişik de şindi unu oḳuyom işte. çoḳ hani iyi bi annıyom ġāri. e o zamanḳı zamanda oḳullā yoḳtu. bizim ḳızannāmızın zamanında tē mezarlĭn yanına bi‿oḳul yaptılā, şindi yıḳıldı mıḳıldı ama sōna da öteki oḳullara gittilē, uzaḳlara gittilē, oḳudulā işte. kėndilēne ġız a. kėndine ġadā ġız da çocuḳ ta uzaḳlāda oḳudu. subay‿oldu işte. aldı emekliye çıḳtı da geliboldalā şindi. şindi bıldır‿işte çocūn torunu, nişannadılā bölē ġurban bayramında. be evladım, burda yatamadılā. yarın, böyün gėldilē u gice gittilē. sabālan ĭsan topladılā nişana götü… bıldırdan beri bi‿sene‿oldu, vēselēye u ġızı, diyom ben de. ben‿olsam ḳaç kere isterim, deyom. ḥalbu çocuḳ ta ḳız da bi‿arada. bi‿ara dĭl de biġada çalışıyolā ikisi de. e yapsanız bu dū̆nü de, deyom; rātla dursalā ya onnā da. ev, iki tėnė ev de durcaḳlarına bi‿evde dursunnā. kirā‿verip durmasınnā. sanki ne iş yaptırcaḳlā. çiyizlē biġada, para verdinen her yer çiyiz. çiyiz yapçaḳlāmış ta. laf. askėrden gėldi çocūmuz. verin bi‿arada dursunnā. bū̆le hasrat durcaḳlāna, ġurbet durcaḳlāna birbirlēne. olsun bu dū̆n. yavuza da diyoñ, māsus, getir bi‿tene de dĕyom, ābeni bastır da dĕyom, yapın dū̆n de, onnā da sĭre baḳsınna, senin dū̆nüne baḳsınna, diyom. yaşlandılā be ėvladım. be ėvladım, dedim; doḳtora gittik hastalandım bėn de; çoḳ tutuyo beni

arabalā. urda benzin ḳoyāḳana, nē yapmăyonuz, hėrkeslē dün̄leni yapıyolā, ḳış gelik yarın öbür gün, dedim. ana, dedi; iş‿ür̄ensinnä, aş ‿ür̄ensinnä, dedi bana. şaḳa mı yaptı nāptı bana? aman ḥadı n‿ā pasanız yapın, dedim. ben bişē ġarışmıyom. bilėmėm, dedim; bişē, dedim. ölĕ‿ėvladım. ne edersen de, biz annamayız. paranız mı yėtmē yo, dedim. bi de diyom, bozulmasın dura dura dĕyom. gene be ėvladım, dura dura bi‿ḳara kedi girē araya bozulū, u ġadā birbirlēni istēkėnė. gelin ġız da gėldi bize de eniştėn biġaya gittikçe selam yollī bize. pınar adı gelin ġızın. ne dėcēdim, bişē dėcēdim. çoḳ unuduyom bu sene. hėrkėzinkilē geçinsin. allā geçim vėsin ī̆ŋsana. u‿ḳadā masıraflā yapıyo. biribirlēne hazedĭyolā seviyolā. bozulmasın vāsın.

Aman teyze Allah kimseyi ayırmasın ama ayrılık olacaksa da şimdi olsun. Evlendikten sonra bir de çocuk varsa daha zor.

hėlbet‿öle. çōlā çocā ḳarışıyosun u‿zaman tā zor.

ḳaynata olcaḳ‿adam içkici çoḳ. ī̆li iyi, çoḳ‿iyi de.te burā, burdan t ālĕ‿aldılā. toplanıyolā dişbudaḳlā. camın dibinden geçiyo. ben baḳmäyom, ġ̄müyom da aman taḳsilē, aman moturlā, aman, i‿şĕ, ne, moturlā bi de mobiletlē vā ya. içki içmē. sabā ġarşı gene geliye. hadi hėrkės kėndine ama ǖle ī̆ňsana da ġarışmā da gelmez ėvladım ǖle dī̆ mi. güvē de alışır, hepsi alışır; undan görenek.

B/19

Derleme Yeri: Dişbudak Köyü
Kaynak Kişi: Hasibe Nine
Doğum Yeri ve Yaşı: Dişbudak Köyü / 80
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: eski gelinlikler, tarhana yapımı

Teyze anlat bakalım, tarhana nasıl yapıyordun, bulgur nasıl yapıyordun, ip nasıl yapıyordunuz?

hiç, işlēdik. pamıḳ‿işlēdik, yapā işlēdik. amma onnarıñ a şēleri vā dı, bi̇̄ley i̇̄leri vādı, yapma bū̇lē; ḳafaları vādı, tutturuyoduḳ, işlädik bū̇le. çıḳırıḳlā vādı, i̇̄ledik, pamıḳ‿işlädik bū̇le. hepsi, hepsi varıdı. şindi yoḳ‿uññа. şindi ḳalmadı uññā ḳīzanım hiçbiri ḳalmadı. hiç.

Olsun sen olanı anlat bize.

te aññattım a ba ḳızanım. diyā̇rim‿işte, işlēdik, yapadıḳ, doḳurduḳ. çufalıḳlā vādı bū̇le, doḳurduḳ. çufalıḳ vādı evel. doḳurduḳ bū̇le. doḳurduḳ, yapardıḳ, şē̇‿dēdik ama ḳāri bitti yoḳ bişä ḳāri.

Sizin gelinlikler pembeymiş duyduğum kadarıyla. Neden öyleydi o zamanlar?

e ḳāri bilmem ḳızanım nedendir. bizim vaḳtımızda üyleymiş. ū̇lĕ‿ alırdılā. härkes, ū̇lĕ‿alırdı. pē̇mbė, hepsi pėmbė alınırdı. şindi nērde ū̇le gelinlik. pėmbė feleŋ bişē yoḳ şindi. ha ḳīzlā giyiyo, hanı alıp ta giyiyo ama. şalvar, üylė, belinden ḳuşaḳlı bū̇le. kēndinden bāladıḳ bū̇le. açıḳ‿önnüydü. bağlayādıḳ. gelinlik.

Kuşak ne renk olurdu?

kēndinden‿olur, ḳumaşından. eh ḳızanım eh.

Tarhanayı nasıl yapıyordunuz?

e tarănayı dē acıḳ hamır ḳoruz, içine unun. ondan‿sona dökeriz. sütle mi hamırlēcāz nēle hamırlēcāz , unu ḳarādıḳ. ḳorduḳ bişeyin‿içine, o ĭşirdi ülē. hani ḳabarīydı. yuvā, yūrĭydik‿unu, pişirĭdik‿ūle. yĕ, tarănayı. yaş ḳalırdılā. şimdi ḳuru tarăna yapıyolā. bizim küyümüzde yaş. yaş ta yapan vā, ḳuru da yapan vā şindi hani. kimin ne canı istēsė yapıyo. kimin ne canı istēsė. bizim günümüzde üle yaş tarna edĭylē. hani ḳorduḳ bişeyin‿içine, tasın‿içine.

Kırmızı biber mi kullanıyordunuz yoksa domates salçasıyla mı yapıyordunuz?

e nebilēni, o vaḳatlā domates salçaları vāmēdi kimbilĭr, bilmäyom, bizim günümüzde. yoḳudu, yoḳudu. ḳīrmızı beber. şē̆‿dēdik, yōrĭdik onnarı. ūle. ḳırmızı biberi de işte, be‿canım toz beber var‿a atıvarĭ ydik‿içine. toz beber. nērde be ḳızanım beber‿olcā da evel bölē şē̆le, nē̆rde bolluḳlā.

Dikmiyor muydunuz?

hayır. toz beber atādıḳ, tuz da atadıḳ, yōrĭdik‿onu. ḳorduḳ şeyin‿içine, ḳoparı ḳoparı şē̆‿dedik, pişirĭdik. şindi, şindi her yer beber. e ḳızanım işte ölē ḳāri, ne annadeñ ḳızanım bişē görmedimki ġāri, ya annattım işte annatçāmı.

Seksen sene yaşamışsın olur mu bir şey görmemek. Kimbilir neler yaşadın, neler gördün geçirdin?Geçen gittiğim bir köyde kadın altı günlük bebeği ile tarlaya gittiğini anlattı.

ülä, ülä, ülä ḳızanım. hep ṻle, hep ṻle. aynı, aynı, aynı. sırtımızda t ālaya, ya ḳucāmız da. bālarız āca salınġacı. ondan sona emziriz atarız
45 ‿orā. uyuttu mu biçeriz orā.

Lohosa döşeği falan yapmazlar mıydı?

ā.nėrde? evel be ḳızamın bişey yoḳudu. ēvēl bişē̄le yoḳudu. şindi genşlē yapıyo. yapāla ya, yapāla. lōsa şēlerini yapāla.

B/20

Derleme Yeri: Dişbudak Köyü **Kaynak Kişi:** Sadiye Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: / 78

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: ailesi

Merhabā teyze, tanrı misafiri kabul eder misin?

misāfire sırnaşıḳız biz, hiç zarar‿etmėz.

Nasılsınız?

iyiyiz be yavrım, nasĭ‿olcaz te büle işte. ōlum‿öldü. çoḳ‿üzüntüm vā ḳızannarım, hiç‿ayaḳta dikĭlėmēyom. te buññarın bubaları. geti a oturā oturalım şöle. ana ḳızım ne bunnar, doymadan da gidiyėrlēr‿işt ē. biri bunun, bigada durer‿o, her‿afta gidiyārı geliyārı . hadi sēn de otu şurā. onu gene görüyäriz. bu şimdi bayramdan bayrama geliyėri. bayramlıḳ‿ōlumuz bizim. burdan sēlvidėn ēvli. bi‿ḳarı ḳōsüne gidĭ, bi‿burāy‿gėliya. işte biz de doyamayoz‿onnara.

Kaç yaşındasın Sadiye teyze?

ben de işte ġali sėksėnė giriyäm. yetmiş‿sekiz, yetmiş‿doḳuz orlā da işte ben de. dide büyük ama işte bu çocuḳ bizi yıḳtı, yıḳtı bu çocuḳ bizi, yıḳtı, yıḳtı ah. ikĭ‿ōlum var‿işte. biri çanaḳḳalede. o ziraat memuru, emekliye çıḳtı, orda. bu da burdāḍi işte. ne‿ḳadā ikimiz yidib de gördübilir. dam‿doluları hayvannāmız vādı būle, yürūlēdi dış avluların üstüne. o gitti bişā ḳalmadı. dedēyle biz işte. bi de bu.

Her gürlemenin bir sonu olacak işte.

ī, olcaḳ ḳızanım, olcaḳ. çare yoḳ. olmamā çare yoḳ. olmamā çare yoḳ işte. bŏle dā‿yarısı gibi bi‿çocuḳ. hiç‿aññamadıḳ nerden gėldimizi. ḳanser. ḳalınbārsaḳtan ameliyat‿oldu. bi‿buçuḳ sene yaşamadı bile. ölüsü gėldi izmirden. ḳırḳ‿günde ölüsü gēdi. böle pindi arabaya da kėndi gitti. hiç ḳanıcaḳ gibi dī̆l. el sallaya sallaya burdan pindi yolladıḳ. ḳırḳ gün sona, tam ḳırḳıncı gün ölüsü gēdi. çoḳ zor, çoḳ, çoḳ, çoḳ. ana buba ŏldü, uññara büle yanmadıḳ. iki tėnė ḳardaşım vādı,öldü uññā.hiç uññāra bülē yapmadıḳ.ne bileyī̆m ben. bu, yaḳtı bizi. yaḳtı bizi, yaḳtı. şurda sandalye vā çıḳarın‿oturun.

Yok teyzem biz gidelim. Sağ ol, yardımcı oldun, vakit ayırdın.

siz de hatırımızı saymış gēmişiniz‿a ḳapımıza. gene‿gelin, gene buyrun.

B/21

Derleme Yeri: Dişbudak Köyü
Kaynak Kişi: Hacer Teyze
Doğum Yeri ve Yaşı: Dişbudak Köyü / 68
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: hastalığı, aile ilişkileri.

n‿ābıyonuz ḳızım iyi mi?

Çok şükür teyze iyiyiz. Sen nasılsın?

benim de dedem yoḳ ḳızım, üç sene oldu öleli. kendim hastayım, bursaya taşınıyorūm.

Geçmiş olsun teyze? Ne sıkıntın var?

dȭrt‿senĕ‿oldu. taşınıyēm. dededen bana dört‿yüz‿lira para ḳaldı. maaş. hani gidicēdiyēna, doḳtorlara iyi gelir, kendime rātına edemėyana ḳızım. gelivē gidivē te şindi gene iki‿yüz liramış. çoḳ zor. sen nerėlĭsin?

Ben Suluca'lıyım.

sulucadan. hīm, başta. bizim ōrda aḳrabalā vādır, abdulla dayılā, ȭldü uññā ama tanımazsın. niye gēdiniz?

yoḳ ḳızım iki çocĭm vā, oññā da kĕndini idare ediyólā. ben yalĭnız. çocĭmin biri gümüşçayda, biri burda ḳıyıda. işte, gēdilē, gittilē. yalnızçayım. bu da aġamız‿oluyēr ġızım. onun da āylesi öldüydü. bereket, oncāz ġöz ḳulaḳ‿oluyo bana. gelĭp‿gidiya ha. ağamız.

Yemeğini falan yapabiliyor musun?

e‿işte n‿ābcan, yapıyoz. yaptı̄m ḳadā. n‿ābalım ġızım. āman sen de, ne yı̄cēz be ḳızım şimden sor. adın‿ ne senin?

Birsen. Adım Birsen, teyze.

birsen, māşalla. ḳocan memur file diil.

benim de torŭnu araba çārptı ḳızım. amma açıḳ düzēldi şindi. iki ay oluyer erenen. ḳaza yaptı, ḳocă‿araba vurdu. kendi arabada ,başḳa ḳōmşu ḳullanırdı. bŏle bi‿çarptı bu bacaḳtan, çoḳ zāmet çekti ama acıḳ şindi iyi māşalla gene. bi‿ayı geşti, iki‿ay oluyėr‿ama. öbür bayram dēdi, iki ayı geşti. n‿ābalım ḳızım buna çoḳ şükür.

Şükür teyzem. Buralı mısın? Bu köyde mi doğdun?

buralıyıñ. öte tarafta ēvlerim. kē̄ndim de burayı̆‿ēvlendimdi işte.

Kaç yaşında evlendin?

ēlli beş, ēllı̆‿iki, ēllı̆‿iki yaşında çocı̄m vā. yidı̄m‿ėkmē bile bilmiyom şindi. pek oḳur yazarım yoḳ.

Okul yokmuş o zamanlar galiba.

vā ama ŏrėtmen beni ḳızan baḳtırıvādı. ḳızan baḳtırı. ŏsüzdük te bana biḳaç‿şė alıvādı o vaḳıtlā. ḳarısı çamaşır yıḳādı. makinėlē vā mıydı evel, yoḳtu ye su taşıyıvārıyıdım ona. tūlĕ‿işte. kölelik yaptıḳ, iş yaptıḳ. şinnē oññа annamayom ben ḳızım o ḳadā. n‿ābalım, buna şükür gene.

Sen de babaannem yaşında falansın demek teyze.

ūledir. babăännėn vā. ōledir. yē̄, yē̄. on‿bėşte gēdim, on‿altıda çoc ī̄ ḳucamă‿āldım. askerden gā̄diydi kē̄ndi. o da hastē̄di, tebdilhava gē di. tuttu ana buba vēdi. şindi ḳızlā diñlėyē̄r mı? biz a evvel ana buba

dinnēdik. ḳāynatamı nişannandım, gördüm de ta burdan bṻle, burda ḳuyu vādır, ordan suya gā̈didik te yan yan ḳaçādım. ne ḳadā cahilmişiz. şindi genē, hepsi bi‿ yerde, hepsi bi‿yerde ḳızım.

Eskiden sözden çıkılmıyormuş. Düğün bile yapılmıyormuş. Gelinlik de yokmuş galiba, öyle mi?

tabi, tabi. ṻlėdi, ṻlē. ay‿yōḳ. yoḳtu, yoḳ. yoḳ, nėrde bulcan. altından asḳıları alıvadılā. yedi kişi ye, fakir buñña. fakire gēdim. çiyiz, iki üç ḳat, o‿yanḳı bu‿ yanḳı ōsüz diye vēdi. serdilē bunu ḳāri‿ sora, halı vādı, altımda hasır halı vādı. yoḳluġ be ḳızım. sona ağabeyim, kendi onun da yoḳ vaḳtı ama allā‿rāmet‿eylesin, ōldü. bi ‿yastabacıḳ aldı. attıḳtı te‿ṻle. ne çillelēdi. fenā. ḳıl döşē, yıḳadım ḳılları da, keçi ḳılı, attım‿oññarı, yataḳ yaptımdı hē.

Yünü kendiniz dokur muydunuz?

anamız da beceriksizmiş ġalĭba birāz. yoḳluḳ ta bi‿taraftān. buñña da ḳalabalıḳ. burā gē̄dim hėpten. bi‿ḳaşıḳ tārna pişirilē, birē ḳaşıḳ alınca, ben ḳalırdım. ne zāmetlē çektim.

Kendine yapamaz mıydın?

şindi yapĭyom. şindi kendime pişiriyam hani evvelkilere aññadırdım. ha, o sıra. ē, yapsanda bi‿sofrada yirdik‿içēdik. şindi ayrılıḳlā, ne vā. şindi gelinim yaper, tā öte baştadır ē̄vleri. yaper da gėtiriveriyera tarana, pişir‿anne yavaş yavaş diyer. hem bazı, bi‿ kere, iki kere yollayer. hē̄rzaman da, gelin ne ḳadā yollā. ḳız ėvlādım yoḳ ḳızım hiç. iki gelincā̄zim var ama ḳızlādan iyi gene. gene buna çoḳ şükür. ōlĕ. işte, ē̄ltimin ḳızı, beriki de işte amcamın ḳızı olē̄r‿o ḳırmızılı, beriki. sulucadan va, burdan gitmedir, annelerinnen. u tanır ama sen tanımazsın. oññа orā yē̄rleşti. amma ōldülē̄ ḳāri. mā̈mät file çocuḳları vādı. işte. n‿ābıcan? bu senin beyin mi?

Evet teyze. Oda benimle geziyor.

allah‿uzun ömürle, sabır vēsin. ḳıymetini bilemedik, çoḳ zor. yalıñızlıḳ çoḳ zor. da du‿baḳalım da. ben gibi añña mamıştır, sōnadan zor geliyėr‿i̇sana. cayillik oluyerā. dört‿buçuḳ‿ay yattı ḳızım. o ağamızla ikimiz baḳtıḳ‿ona. mi̇̄de ḳanseri oluvādı. bana çoḳ‿üzüldŭ̈, ilērden kendisi de zayıf zayıf. bṻlė bacaḳlarına baḳ ḳarabaḳa ōsam bėn dā̈dim ölürüm, dā̈dim. sen ō̈lcek diilsin‿e, dā̈dim. ḳahırlandı işte bana da. biraz‿üzüntü, biraz… aā ḳāri üstelemiş işte. vaḳıt gemiş. ben‿uñdan‿ileri hastädim, iki ay yattım şē̄ de. hastānede, yė. şinci gene çocuḳ ġötürcek, çarşamba. bi‿buçuḳ sene de gēdi o. hastalanıvā dı ciyerlēden, arḳadan su almışlā, tebdil hava yollē̄vādılā. e biz de fakir di̇̄ mi? anam, vericäm vericäm, burā vēdi, beni. bēn de dinledim ‿onu. vādı bile yavuḳlum da gitmedim.yā. n‿ābalım, nāsi̇̄b bō̈lē̄miş. bazı ana buba dinlemek‿iyi, bazı da dinlememek.

aptulla dayıların gitti̇̄ yer urası be veli̇̆‿aġa. sulucada benim gelinin halaları file vā. gidip gelirlē.

B/22

Derleme Yeri: Şevketiye Köyü
Kaynak Kişi: Zekiye Al
Doğum Yeri ve Yaşı: Şevketiye Köyü / 87
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
KonuşulanKonular: eski geçim şartları, eski köy adetleri, aile ilişkileri.

Merhaba teyze sizinle konuşabilir miyiz? Ben bir kitap hazırlıyorum da bana yardımcı olur musun?

ma. āy şekerim nası şē ölĕ ū. irefiye vā ḳardeş ḳızanıyız, bilir misin? suluca deniz boyu cānım. yola bile ucu diymiş biraz. sen üniverseyi filan bitirdin ġayrı.

Ben okulu bitireli on altı yıl oluyor.

oriĪ, ḳız gibisin‿a sen tā. vallā ve tillā. ḳırḳ yaşına yaḳınnamışındır sen. Ī maşşallah. evli misin?

Evliyim iki tane de çocuğum var.

vallayi ḳız gibi maşşallah. minyon tiplisin de undan. sen sigara içmäyosũn di mi? āferin, undan. minyon tipli benim gibi. bän de doḳsan‿yaşına yaḳın. teyzen doḳsan iki yaşında, bėn de sėksėn sėkiz, sėksėn yėdi yaşında.

Sen de hiç göstermiyorsun teyze.

minyon tipliyiz de ondān. baḳsana ḳırḳ yaşındamış. ōn beş senĕ‿ olmuş mari bitireli oḳulu. ōrtmen misin sėn yavrum, iyi misin şekerim?

Evet, öğretmenim teyze. Sağ ol iyiyim. Sen de iyisin maşallah.

iyiyiz çoḳ şüḳür‿allā tā ayaḳtayız.

Kaç çocuḳ var?

ben, bi‿tānecik. bi‿de bu, iki tāne. torunnā vā. bi‿tane içerde yatōr torun. geldine oynē̱yolā. istanbolda çalışıyo oññña da. ġelorlā, hepsi ġelōr māşalla. ḳız gelmedi, ḳız da vā. çocuḳlā dī̱l, torunna.

Bulgaristan'dan mı geldiniz siz de?

biz de burda dōduḳ. mācır. macır macır. ġ±ldinen hėmėn bu olmuş doḳuz‿ayına. ḳaç‿sene, doḳsan‿iki sene olmuş baḳ. mācır, mācır‿ işte. ḳoca çocuḳlara ḳızan deriz biz hep. iki yaş‿ufaḳ u benden,ā, şē, iki yaş büyüḳ.

Neden bu kadar çökmüş peki ve hasta?

ē, yirmi sene ḫeb ḳocası hasta. ėrkėk gibi yani çif‿sürdü, bilmem n ‿āptı.

Sen neler yaptın bu zamana kadar?

çif sürdüm. ḳolaycıḳ çif sürmek. hayvannā gidiveriyo, had±. hayvannālan, hayvannālan. dövėn de vā, saban vā. sabannan tutāsın. yaññız‿oldumuza sürüyoz‿işte. ustadı bunnā. ī̱san gibi nası biläledi. mandalāla sürüdük, hayvannara dayādıḳ şeyi, nudulu. bō̱le yörümäzlē di hayvannā, ār‿ār, ār‿ ār hayvan haydadıḳ.

Nudul dediğin nedir?

örendeyim tepesine bi‿çivi ḳaḳāsın. unnarı hayvannarı hep dürtlē sin. ḳanādı hayvancıḳlā. yarın n‿ōlcek halimiz, unnā yaḳçek, sorulcamış tabī̱. yā, sorcaḳlāmış uññarı. hayvan‿ātı oluşa çoḳ

fazlamış. yā, pēġamberimiz böle şē daḳāmış nudul yerine, bez daḳā mış, bezle haydāmış hayvannarı. tabī. hepsinin zeḳatı vā.

hėr yėrin‿āzı başḳa , dili başḳa. öndėr vādır seni götüren īsan di mi? yaññız gitçek halin yoḳ.

Babam, eşim, ben üçümüz geziyoruz.

hā, tamam. tabi, tabi. dedenin‿adı nedi senin be? hoca dedenin adı. halĭibrām mı dı ne di? nenenin adı hazibe. heb‿bunnā sordulārdı bana unnarı ḳaç‿kere sordulā beyçayırında buñña. biz de u taraflā dan uñnālan ḳomşu gibiyiz biz. berābėr mācır gėlmişl±, dillēmiz de ölėdir. şalvar giyeriz‿aynı. şē mi gesdiriyo seni buncāz mı?

Evet sağ olsun amca herkese götürüyor. Çok yoruldu benim yüzünden. Buraya ilk kim gelmiş sizlerden ve oradaki adetleri burada devam ettirmişlerdir siz neleri yaşatıyorsunuz?

annemin anneleri de urumeliden‿uñña dā.balḳan ḫarbinden gelmişle. savaştan ḳaçmışlā. aç susuz ḳaçmışlā. bi‿çenep ėkmā̆ yapmışlā büle, bėllēne bālamışlā ėkmē, üle ḳaçmışlā. aç susuz yollā da. bubamı almışlā yesir, annemėli ḳaçmışlā burayı. bubamı burlānda ḳurşun yaralı, böle delik delikti burları. vallāhi. işte u şetmiş gene işte, ḳurtulmuşlā gene. ha işte yesir, yesir, yesir‿olmuş. Bizim aylă‿ anımlā aydından dĭl midi be ferā.

Suluca' yı biliyor musun? Lâpseki'nin biraz ilerisinde. Dalyan tarafı değil ama.

orası ōldū‿gibi denizmiş‿eveli. yoldan‿aşāsı tabī. dede bile biliveri bizim. bi‿adam vā, bi‿tüfek vemiş de almış‿uralānı. bōle dünyayı almış, bi tüfek vēmiş de. bi de Lâpseki de vādır en büyük ī sanlādan dünyayı almışlā urlādan. Lâpsekiden, urlādan. destedefā alır

gibi almışlā. ucuzmuş u‿zaman. kimdi u bė. ziyā beylē, ziyā beylē, sėn bilī̆sin ziyā beyleri Lâpsekiden. baḳ aşşā‿dōru gittim ben‿hep denize doru yalnızça gittim, soruvarım, sulucadan burda ziya beylēn gelini, bilmem‿a gene acıḳ‿gidiverim o da gene ziyā beylēn gelini. oralānı ḳaplamışlā. u‿Lâpsekide gene u iremzinin durdū yėrlä, aynĭ‿urda da gelinleri vā gene. çoḳ zengin‿uññа çoḳ. uññān ḳızını bile aldıḳ biz burayı.

Kız alırken adetleriniz neler?

n‿ōlcaḳ, altın salḳım, dolu. başlıḳ parası evel vādı. evel vādı. beni yüz‿biñ‿ñiraya aldılā, yüz‿biñ‿ñiraya. vallā yüz‿biñ‿ñiraya aldılā.

Bir ev parası yapıyor muydu bari?

hāyır bā̆. iki ḳat basma aldılā tamam. yüz‿lira, yüz. on‿liradı. beni yüz‿lir± aldılā. u‿zaman ārlıḳ parası vādı.

O zaman sen çok zayıfmışsın teyze.

zayıftım, zayīf. bŏle bi‿misir çöpünü ḳaplamazmışım. u‿ḳadā zayıfmışım.

Kaç yaşındaydın?

on‿beş yaşında bā̆. hem de on‿iki‿tanĕ kişiyi‿içinė gittim ha, on‿iki tānē̆. vallā‿billā hā. ön‿üç, bi de amıca vādı, on‿üç‿tanė. ottuz‿sene durdu‿uññaň yanında.

B/23

Derleme Yeri: Şevketiye Köyü
Kaynak Kişi: Gülsüm Aksan
Doğum Yeri ve Yaşı: Şevketiye Köyü / 85
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
KonuşulanKonular: aile bağları

Adını kim koymuş senin teyze? Kim istemiş?

analāmız. anamızın‿adımış. biz ḳızanım, bilmeyėm ben, babalāmız ḳoycaḳ hālimiz yoḳ a. benim de işte annannen‿adı.

Kaç kardeşsiniz?

ḳardaş yoḳ bende. öldülē. hiç yoḳ, hiç biri ḳalmadı. bi‿nesibe vādı u da öldü ya. yoḳ. e onlar‿öldüklerini de mi saycaḳlā. ḳādaş mādaş yoḳ bende. vādın tabi. nāzif, mustaba, feride, onnā öldülē. ḳızandıḳ, ḳızanḳan. eveli ḳızan baḳılır mıdı be? ḳızanlā te‿öle baḳımsızlıḳtan öldülē. aslī. bēn de üç‿tanĕ‿öldülē, hani nerde? arḳamıza yüklenik de çapa ḳazādıḳ, bālādıḳ sırtımıza. unnā hepsicī öldülē. demetlēn‿ arasına ḳorduḳ ḳızanları ōlė oraḳ biçēdik.

Neden böyle yapıyordunuz peki?

yoḳ. para yoḳ, ekmek yoḳ. īsan götŭme para yoḳ. düvennen dön baḳalım, dön baḳalım, dön baḳalım. savur baḳalım. dīmene götür. ōle pıttıḳ pıttıḳ unu yap. ekmek yap. şindi raat.

Ekmeği nasıl yapıyordunuz?

ekmek yapādıḳ be. fırına dā, bazlama dā hepsini yapādıḳ. unnā geşti ġarī. şindi ġāri hazır yiveriz. unnā gitti. vā mı senin çolūn çocūn?

Bıldır ne demek, Gülsüm teyze?

bıldırķı, bı‿yılķı. bıldırdan nĕ‿olur? bıldırķısı nė, bı‿yılķısı nĕ. bı‿yılķı bı‿yıl. bıldırķı da bıldır gäçmiş.

Sen hep bu köyde miydin? Anne baba mı Bulgaristan'dan gelme?

bėn burda olma. onna ordan gėlmişlē. ķızanmış‿anam. şeyde, yolda arbalālan gėlmişlē̆. duydū mu sŭlĭyėm ben de. ondan‿sonna azime ablalan ikisĭ̄ anam çıķmışlā şē toplamā, çiçek toplamā. ķurudereden. bi‿ķaybolŭvollā bunna, arāyollā arāyolla yoķ. onna da bi‿iñsan görüyola, ķorķiye varilin‿içine saķlanıvolla. ķızan diil. yol‿üstüne. onları bulamėyo onna da, o gece orda ķalıyollā. işte bŭlė̆. duydū mu sülāym ben de anamdān. anam da ölėli yirmĭ̆‿beş sene olmuştur. işte bŭle. büle dēdile.

Sonra ne olmuş peki?

bulmuşlā. kendikilēnden çıķmışlā ķāli ezana yaķın. ķaranlıķ baķçaķ. ondan sona bi de sopa atıyollā ķızanlara. ķorķıyė, bi‿ĭsan görülēmiş, ķorķıyė gene dalāmışlā. ķızan deyi. bėyçayıra gelmişlē evel ā. bėyçayırda ķalĭyollā.

B/24

Derleme Yeri: Şevketiye Köyü
Kaynak Kişi: Necati Amca
Doğum Yeri ve Yaşı: Şevketiye Köyü /66
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu.
Mesleği: Emekli
Konuşulan Konular: Hastalığı, geçim durumu, emeklilik

Bu makine nefes darlığı için galiba. Doğru mu?

bi aydan beri bālayom makineye, ondan sona, on‿daḳḳa sona sigara içiyom. şindi ben de ḳarar verdim, bi da dirėncėm baḳam. olmacaḳ bunū. zararı vā bana da unun‿ölē. nefes darlīm vā.

Tütün alıp kendin mi sarıyorsun?

yoḳ. unu eskiden ḳullanıyodum ben ama şindi ḳaldırmayo.

Kaç yaşında içmeye başladın?

çocuḳluḳta başlamışıḳ içmeye, ufaḳḳana. ondan bo yana boyna gidiyo. bi‿ḳaç sefer niyetlendim, içmiyim, içmiyim, içmiyim; idare yoḳ, bıraḳamadıḳ. boyna devam‿ediyoz. baḳalım nĕ‿olcaḳ?

Yaş kaç?

yaş, altmış‿altı‿falan vā. gençiz tā, o ḳadā şey deyiliz de.

Balıkçılık var mı? Ağları gördüm de.

yoḳ yoḳ. ablesten, bıdırlanıyoduḳ. ā̈skiden ḳullanıyoduḳ vādı tekne.

Emeklilik var mı? Senin, teyzenin.

üç buçuḳ senesi ḳalmış tā emekli olmasına. te ordan şēden çıḳtıḳtan sona şe‿yaptırıdıḳ. o zaman ulubaya gidēken para çıḳarıyoduḳ. o zaman te böle kėndimiz dışardan‿ödemedik. baḳtım, baḳtım bi‿yere girip çalışçaḳ durumu yoḳ‿artıḳın. hadi‿dedim ziyān ‿olmasın. ḳayıtlattırdıḳ, tarım bāḳurumuş heralde. kėndimiz‿ödēyoz şimdi dışardan. şindi oldu iki yüz‿otuz beş milyon. geçennēde işde gene u kiyat gēmiş, ayda, bir‿ayda on milyon. yirmi‿beş ödėyoduḳ, iki yirmi‿beş‿ödėyoduḳ, şindi‿oldu iki‿otuz beş. o da izmirde yatırmadıḳ bunuñ bi‿pirimini. burē geldīnen ikisini bir yatıren dedim ben, dört‿yüz‿elli biliyodum. dört‿yüz yetmiş dedilē. dedim, bu ne böle be. bi‿ay yatırmadīnan falan deyil. cezā bile almadım ben‿ undan. unuñ farḳını vėrcėn falan da demedilē. yükselme vāmış onā bin‿nira pirim başına. işte unu dicēdim. ulubaya gidēkėnė şē‿ yapsaydıḳ, ḳayıtlı olsaydı, şindiye ḳadā ayrılcaḳtı çoḳtan. e om beş günde bunŭn‿adam ne pirimini yatırcek, yavut on günde. ya yatırdı ya yatırmadı, bilmiyosun ki n‿āptını, n‿ōldunu. velāsılıkelam şindi öle‿işte.

Keçileri ve koyunları ne yaptınız?

keçileri ḳoyunnarı sattıḳ. bi‿tane keçi ḳaldı, iki tāne de olā vā. ḳurtuldum‿artıḳın‿unnadan. n‿ābayım, hastaneden‿eve ġelemäyoz. bereket, hanım baḳtı. hanım baḳmasa nēde olcėk. bu yaşta çöktük tā. nefes darlī va bende, başḳa bişeyim yoḳ. geçennēde de ben, bayā‿oldu yirmi, yirmi‿beş gün geçti, bi‿görsēdin, burdan bi‿tut tāā suratlarıma ġadara balon gibi oldu hėr tarafım. hiç böle ḳalḳıp ta adım‿atamayom. o derece şişti burlām. bu suratlāma varınca şişti. ne bileyim doḳtora sōledik, bişey demedi. ayaḳlarım yaḳına gelince şişmėyo. bizim güler vā yė güler bi de bizim hanım, ta bu bacaḳlāmın şişlīne ḳorḳmuşlā bėnden. dėmişlē büle büle, yaşamaz buḳā dėmişlē.

B/25

Derleme Yeri: Beybaş Köyü

Kaynak Kişi: Yaşar Amca

Doğum Yeri ve Yaşı: Beybaş Köyü / 65

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: hayvancılık

Konuşulan Konular: köyün geçim kaynakları, düğün gelenekleri.

hoşgēdiniz.

Hoşbulduk amca. Macır köyü mü burası ?

doḳsan‿üç mācırı diyolā buraya. şimdi, vallā ben duydūm‿ōle. doḳsan‿üç mācırı bulġaristandan gälme. suluca, kemiklialan, işte vallā bilemĭyōm, burlāda mācır köyleri ōle. mācır diyolā.

Nasıl geçinir bu köy?

hayvancılıḳ var.

Eskiden düğünler nasıldı?

şindi, ben burdu düün yapĭyom. adam bi‿kilometre yere müsāfirlā̆ geliyo. aḳçalandan müsāfirlē gėlmiş meselā diyer başḳa yerden. oturŭlā köyün‿öte başına. ne yemēni götürebĭlirsin, dōru düzgün, ne içkisini. gece ḳarannıḳ, ay elektrik yoḳ. pŭ… onnā bitti. şimdi bi‿ gece, en çoḳ bi de balo tamam. davul‿işi ḳalḳtı. tekbirle şimdi. ama ne ġádā güzel‿o ġádā güzel.

Bu köyde eskiden bir düğün yapılmış, hâlâ konuşulurmuş. Siz o düğünü biliyor musunuz? Ahmet Ağa'nın düğünü.

sürŭne sürŭne… ben en başta orda. o zumanın genşleri. köprüye ġádā gēmişleř. o zuman tā bizim bi‿üslerimiz vařdı şeyde. biz ařḳa

sınıf, onnar birinci sınıf ön tarafta. ta köprüde o‿zman dā köprüde biz çöḳ, çöḳ tamam. kimse ayaḳtı yoḳ, hiç kimse yoḳ. ārkes sürŭnüyo bŏle. alḳol dü berāber, muhabbet de berāber, davulcusu da berāber, ārkes emekleye emekleye.

umurbeyden iki tāne jandarma getimişlär, yani bize şēlik yaptırmıcaḳlā. e burası da o‿zŭman büyük köv. kövlā şimdi ḳalmadı. jandarmaları soyuvermişle dā şeyde, silāları almışla heyet odasına ḳoymuşla. bi‿panayır‿amma dille falan tarif‿edilmez yav. o orda oynā, bu ġazel çekē, bu yansı türkü sŏler. bi‿ālem. ama onnar bitti ya.

Hangisi daha iyi? O zamanlar mı şimdiki mi?

o zumanlar, çoḳ masraflı oluyodu ḳızım. o zuman baḳ, ben asgere gidāḳeň o umurbeyde dört tāne araba vādı. vesāitti dört tāne araba. hiç başḳa yoḳ. yanıḳ memet, ġālip. ó zaman içki bedāfa gibi. şarap, raḳı… ama şindi nērde soḳulcek raḳının yanĭna falaň.

Sizde kaç hayvan var?

vallā bizde dört tane tavuḳ var, onnā da yumurtlāmıyo bile yani. ama on tāne on bir tāne falan ġalibā vā irili ufaḳlı.

B/26

Derleme Yeri: Beybaş Köyü
Kaynak Kişi: teyze
Doğum Yeri ve Yaşı: Beybaş Köyü / 70
Eğitim Durumu: okur yazar değil
Mesleği: ev hanımı
Konuşulan Konular: düğün adetleri, geçim şartları

Teyze burada adetler neler? Mesela düğünler nasıl olur?

düyün yapĭyoz işde. alĭyoz, gelĭyoz. ėrgün ėrgün dün dil. ĕvĕlki şĕlē yoḳ.

Eskiden nasıldı?

ilk‿aḳşamı ḳına gecesi yapādıḳtı. sōnaḳı günü bizim köyü gezēledi öle. misāfirlā̆ gelirdi ikinci aḳşamı da. pazar günü de gelin‿alırız. alırız taḳsile, taḳsĭyle gidėr alırız. gelinin köyde deliḳanlılār önüne düşėr. davullāla. davul yoḳ şindi yalnız. bizim şindi burdan eyer ki gelin‿almā gėlĭrlerse şu köprüde ḳarşılāla, köylü, gidēke de orė Ḳadā geçirilē. ōledir yani.

Nasıl geçiniyorsunuz buralarda?

biz bişey yapmıyoz artıḳ ōlan yapıyo. hāyvancılıḳ yapıyo. meyvacılıḳ yapıyo. ekip dikiyo bi‿parça. ölä, geçinmä üraşıyoz.

Hayvanlara yazın dışarıda bakmıyor musunuz?

dışārda ārḳa tarafta, damın‿ārḳasında inėklä.

Sen mi bakıyorsun hepsine?

ben‿baḳmam oññara. ãvde oldu mu hiç‿gälmem. e şimdi şeye gittilė. hāyvanların zamanı gėldi. ölä bi‿mecbura ḳaldı mı şēdiri, baḳarım.

O zaman kıra otlatmaya da oğlun götürüyor.

ḳārın götürülmėyo, yazın tabi ōlan.

Bu köyde mi doğdun teyze?

bu evlē de dōdum ben. başḳa yere gittik biz de, şūrda orman bināsı vādı orman bināsının üs‿yanında ḳaynatamın evläri vādı oraya gittim, babam dē öldükten‿sona burayă‿gēldik.

B/27

Derleme Yeri: Beybaş Köyü
Kaynak Kişi: Şakir Amcanın oğlu
Doğum Yeri ve Yaşı: Beybaş Köyü/ 66
Eğitim Durumu: ilkokul mezunu
Mesleği: çiftçilik
Konuşulan Konular: babası

Merhaba, babanızla görüşmek istiyorduk?

yoḳ‿ėvde.ėvdėdi biraz‿ȭnce, ȗleyi ėvde ḳıldı dı ama acaba cāmiye gitti mi?

Biz oraya baktık. Yok.

vallā yoḳ‿burlāda. avlu içlerine bi̯‿dā‿bakäm baḳalım ama yoḳ beyā. yoḳ beyā, ävde yoḳ beyā. āynı delikanlī gibi bobam. doḳsan bir yaşında. n‿ābcāsınız onu?

Konuşmasını kaydedeceğiz.

vālla bėki de ben ārpa saçtım yä bäki de ona bāḳma gi̯tmiştir ḳarımcalā topladı mı diyė. pabıçları burdadı, ėski pabıç giymiş eralde. yav hayret ettim ya. yoḳ yā içerlere de baḳtım yoḳ. ḳöpeklā̄ burda yā, gitmėmiş, gidälėdi ama avlu içlerine de baḳtım yā, yoḳ.

Nine var mı? Konuşalım.

nine ȭldü, rāmėtli oldu.

Allah rahmet eylesin.Kaç sene oldu öleli?

üç sene falan oldu.

O da güzel yaşamış maşallah.

hä, bi‿yaş vādı aralarında. yā sen beñe baḳ, bubama istėyosan bi‿ḳilo ḳuru baḳlė bütūn ḳöḳ‿söḳmüşlā̃ pomaḳ‿ibrāma. õle gėlmişle burlara. başḳa bişeyi yoḳ ta. bi‿ḳulaḳları biraz ağırca, ḳulaḳlıḳ aldıḳ una. yoḳsam sopa falan yoḳ beyā, bayırlara gidē, gezē gelir. deliḳanlı gibi yā. dōḳsan bir yaşında dėyėmėsin zatĕn görsėn ya. bi‿tā şöle dolaşayım avlu içlēnde.

SÖZLÜK

A

abuş : abla, büyük kız kardeş B/16 – 24

alaca : karışık renk ve desenli B/5 – 9

allah tepeni vēsiñ : (beddua ya da edat) A/12 – 20

antėri : alt üst takım olan kıyafetin üst kısmı B/5 – 77

ayrıḳ : ayrık otu A/3 – 46, B/18-50

B

başı_ġabalaḳ : başı açık, (mec. perişan hal) A/8 – 31

belle- : ezberlemek, iyi öğrenmek B/16 – 21

bıldır : yıl içinde geçen zaman için de bir önceki yıl içinde kullanılan zaman ifadesi B/8 – 40,

billur : tertemiz B/11 – 42

birinci horoz : horozun öttüğü ilk vakit A/2 – 7

C

cemle : cemre A/ 18 – 37

Ç

çellem çürük: darma dağınık, paramparçaA/5 – 17

çenep : toprak kapta yapılan ekmek türü B/22 – 57

çetik : yünden örülmüş ayağı saran bir çeşit terlik A/1- 36

çıḳırıḳ : A/4 – 101

çif_sür- : toprağın havalanması için aletle alt üst edilmesi B/22 – 23

çir : sütün kaymağı A/16 – 53

çul : kilim A/9-23

D

dada : hem çocuklar hem de torunlar için büyüklerin kullandığı ifade A/ 14 – 9

dam : hayvanların bakıldığı yer, ahır A/4 – 5

dāre : darbuka A/8 – 67

destedefā al-: basit birşeyi alır gibi ve çok almak B/22 – 50

dibek : bulgur, mısır gibi tahılları dövmek için kullanılan ağaç ve ya taştan oyulmuş büyük havan B/13 – 8

düven : döven, harmanda buğdayın sapı ve tanesini ayırmaya yarayan, alında keskin taşları bulunan ve hayvanlar tarafından çekilen ağaç alet B/13 – 18

E

ekşimik : kaynatılmış ayran ya da kesilmiş sütten yapılan kesmik ya da çökelek B/15 – 43

ellez köv : Ellezköy A/16 – 46

elma : çiçek soğanı MDD

encek : kedi yavrusu A/13 – 23

ev : oda MDD

F

fenni gübre : kimyasal gübre A/18 – 28

fėrėcė : genellikle siyah kumaştan yapılan uzun kadın dış giyimi, tesettür kıyafeti A/1 – 68

G

ġavī : kuvvetli A/13-35

ġoz : ceviz A/14 – 4

ġurā : kura, aynı yaşta olmak A/16 – 11

güvē : güveyi, damat B/6 – 28

ġāynata : kayınpeder A/1 -25

H

haramzade : kendiliğinden çıkan, olan bitki. MDD

haydė- : haydamak, hayvan gütmek B/16 – 33

İ

ibrik : genellikle su ısıtmak ya da abdest almak için kullanılan bir çeşit su kabı A/1 – 33

īcar : kira A/5 – 37

inme : felç A/4 – 38

K

kaçamak : et, mısır unu ve patatesten yapılan bir tür yemek.

Göçmen yemeği B/13-50

kayna- : hamile kalmak MDD

kabık : yufka hamuru A/14-74

kēvkir : kevgir; süzgeç, süzek A/24 – 23

ḳaḳ : meyve kurusu A/24 – 38

ḳaput : kaba beyaz pamuklu kumaş A/4 – 85

ḳartala : mayasız hamurdan yapılan pide A/3 – 54

ḳat‿urba : altı üstü aynı desendeki kumaştan yapılan, atl kısmı şalvar şeklinde dikilen kıyafet A/13 – 13

ḳıspet : pehlivanların meşin güreş donu B/14 – 10

ḳızan : çocuk B/2 – 11

ḳos‿ed- : B/11 - 56

kēf : tereyağı B/13 – 36

L

lebbece: Nebibe isminin köyde söyleniş biçimiB/4 – 81

lōsa : loğusa A/1 - 73

M

marı : seslenme edatıA/3 – 29

marī : seslenme edatı B/5- 24

maşınga : fırınlı odun sobası, A/8 – 36

mayḳo : anneciğim B/12 – 29

mecidiye : yirmi kuruş değerindeki eski gümüş para birimi B/3 –

mārama : kadınların dışarıya çıkarken ya da namaz

kılarken kullandıkları büyük, geniş baş örtüsü A/2 – 11

N

nacaḫ : nacak, balta A/25 – 50

nudul : çiftçilerin hayvanlarını yürütmek için kullandıkları sopanın ucuna taktıkları sivri demir B/22 – 27

P

peçēvli : maşınga kelimesinin Boşnakçası B/ 15 – 9

pıttıḳ pıttıḳ : vurarak , yavaş yavaş (un elemek) B/23- 12

pidrik : temiz, parlak A/2 – 57

purse: B/ 12 – 38

R

rėnçbėrlik : çiftçilik A/9 – 10

S

saban : Çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı B/5 – 58

sėlavatla- : selametle uğurlamak, hayırlısıyla vermek, göndermek A/10 – 44

sēriK : peynir kurdu A/11 – 55

sırnaşık : alışkın, alışmış B/20 – 2

siġarayï telle- : sigara içmek B/4- 28

sini : yuvarlak tepsi A/18 – 63

susak : su kabağından oyulmasıyla yapılmış baharatlık B/5 – 67, B/12-36

sümän : yün A/9-23

Ş

şalap yap : yalap şalap, üstün körü A/15 – 41

T

tabiatlı : saygılı, katı kuralları olan B/12 – 17

tebdilhava : hava değişikliği B/ 21 – 33

telek : Hamamda kadın yıkayıcı, aynı zamanda gelinlerin saçını yapan kişi A/13 – 18

tınġadanak : anzısın, aniden, birdenbire A/25 – 8

tikva : Boşnakçada kabak B/13 – 28

tomata : domates A/2 – 48

topaḳ : bir parça, bir yudum A/15 – 23

tāla tavla : bağ bahçe A/ 1- 7

U

uçḳur : eskiden lastik yerine kullanılan kıyafetin belini sıkmak için bele geçirilen ince uzun kumaş parçası B/5 – 68

urba : kıyafet A/1 -77

usul ġonuş- : bağırmadan, yavaş ve sessiz konuşmakA/6 – 83

Ü

üleş- : paylaşmak A/1- 8

ürküntü : toprak kayması A/4- 68

V

vesāit : araç, minibüs A/26 – 4

Y

yalama : taş, verimsiz toprak A/10 – 31

yapā : yapağı, kırkılmış koyun günü B/12 – 30

yastabacıḳ : B/21 – 40

yavuz : düzgün, iyi, güzel A/4 – 11

yayġı : halı kilim gibi yere serilen örtü B/12 – 36

yazĭvė- : yazıvermek, hamur açmak A/23 – 19

Z

zanaat : iş, güç B/1– 80

zebil_ol- : perişan olmak A/6 – 97

zāẖire : zahire, gerektiğinde kullanılmak için hazırlanan kışlık tahıl B/1– 47

zāhre : zahire, gerektiğinde kullanılmak için hazırlanan kışlık tahılA/ 22 – 10

KAYNAKLAR

Akalın, M. (1988), *Tarihî Türk Şiveleri*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Akar, A. (2007a), Lehçelerarası İlişkiler Bağlamında Muğla Bölgesi Ağızları Örneği, *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı*, (Çeşme-İzmir / 9-15 Nisan 2006), C I, 47-54, Ankara.

Atay, A. (2002), Eski Türkçe ma/me Edatının Anadolu Ağızlarındaki Kalıntısı, *Türk Dili*, 610, 826-828.

Ay, Ö. (2009), Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekiminde Görülen Eskicil (Arkaik) Unsurlar Üzerine, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (Şanlıurfa / 25-30 Mart 2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 75-99, Ankara.

Banguoğlu, T. (2011), *Türkçenin Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Başdaş, C. (2007), Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluk Belirtileri, *Turkish Studies*, Volume 2/2, 89-101.

Bayatlı, H. K. (1996: 664), *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Baydar, A. (2008), Eskişehir ve Yöresi Kırım Tatar Ağzında -p Zarf-fiil Eki, *Turkish Studies*, Volume 3/3, 139-151.

Bayraktar, N. (2004: 838), *Türkçede Fiilimsiler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Benzer, A. (2010),-sA Ekinin işlevleri ve Dilek-şart Ayrımı *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 131-140.

Buran, A. (1996: 660), *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Buran, A. (1999), Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, Ankara, 89-9.

Caferoğlu, A. (1955), Anadolu Ağızlarındaki Metathése Gelişmes, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1-7.

Caferoğlu, A. (1958), Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1-11, Ankara.

Caferoğlu, A. (1963), "Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1-32.

Caferoğlu, A. (1964), Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 1-33.

Coşkun, V. (2000), *Özbek Türkçesi Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çiloğlu, M. (2008), *Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Tasvirî Fiiller*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, N. (1996), Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki -ik gelir, *Uluslararası Türk Dili Kongresi* (26 Eylül 1992-1 Ekim 1992), Türk Dil Kurumu Yayınları 632, Ankara, 43-56.

Demir, N. (1999), Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 697, Ankara, , 78-88.

Demir, N. (2000a), Birleşik Fiiller ve Vurgu -iver Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997*, 225-235.

Demir, N. (2000c), Anadolu Ağızlarında Birinci Çoğul Kişi İstek Eklerinin İkilik Bildiren Bir Değişkesi, *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 65-71.

Demir, N. (2003), Türkçede Gereklilik Kipi ve İşlevdeşleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 11-22.

Demir, N. (2007), Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunu, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları 155, Kayseri, 63-72,.

Ercilasun, A. B. (1999), Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, Ankara, 43-49.

Ercilasun, A. B. (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Ercilasun, A. B. vd. (2006) *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I -Fiil- Basit Çekim*, (= KTLG I), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları 879.

Erdem, M. D. (2008a), Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine, *Turkish Studies*, Volume 3/3, 502-562.

Erdem, M. D. (2008b), Birincil Ünlü Uzunlukları ve İmâle, *Turkish Studies*, Volume 3/6, 136-261.

Eren, H. (1953) Türk Dillerinde Methathése, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 161-180.

Ergin, M. (1993), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Basım Yayım Tanıtım.

Gemalmaz, E. (1999), "Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler" *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, Ankara, 4-13.

Gülensoy, T (1985), Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki, *Türk Kültürü Araştırmaları İbrahim Kafesoğlu Armağanı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 281-296, Ankara.

Gülensoy, T.(2011), *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Gülsevin, G. - Boz, E. (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara, Gazi Kitabevi.

Gülsevin, G. (1990), Türkçede -sA Şart Gerundiumu Üzerine, *Türk Dili*, 467, 276-279.

Gülsevin, G. (2000), Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997*, 215-224.

Gülsevin, G. (2001), Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-fiiller, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C II, 2, 122-143.

Gülsevin, G. (2002b), Eski Türkiye Türkçesinde 'İstek Kipi' Üzerine, *İlmî Araştırmalar*, 13, 35-50.

Gülsevin, G. (2003), Türkiye Türkçesi Ağızlarında h Sesi Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2001*, 129-146.

Gülsevin, G. (2005a), Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlıklar I: 'bu+ra mı bur ara mı?', *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, 333-335, İzmir.

Gülsevin, G. (2005b) Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlıklar II: Değişmenin İstikameti Bakımından Yapılan Yanlışlıklar, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C V, 1, 59-63.

Gülsevin, G. (2005c), Ağız Araştırmalarımızda Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (3): 'üzüm/yüzüm; öllük/höllük türeme mi düşme mi?', *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C V, 2, 207-213.

Gülsevin, G. (2008), Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 2: 'ç>ş Değişmesi', *Turkish Studies*, Volume 3/3, 378-387.

Gülsevin, G. (2009), Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 1: g>v, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (Şanlıurfa / 25-30 Mart 2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 251-258,.

Hacıeminoğlu, N. (1992: 193), *Türk Dilinde Edatlar*, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İlker, A. (1997: 679), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kalay, E. (1998: 694), *Edirne İli Ağızları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karadoğan, Ahmet (2008), Türkiye Türkçesinde Yeni Bir Sıfat-fiil Eki : -I, *Bilig*, 46, 57-66.

Karahan, L. (1991), Görülen Geçmiş Zaman Eki '-dı/-di'nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Muharrem Ergin Armağanı*), 335-342, Ankara.

Karahan, L. (1994), "-sa/-se Eki Hakkında" *Türk Dili*, 516, 471-474.

Karahan, L. (1996: 630), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karahan, L. (1997), Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar, *Türk Dili*, 550, 291-297.

Korkmaz, Z. (1959), Türkiye Türkçesinde 'İktidar' ve 'İmkân' Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* 107-124.

Korkmaz, Z. (1961a) Türkçede ok/ök Kuvvetlendirme (İntensivum) Edatı Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* 13-29.

Korkmaz, Z. (1961b) uçun~üçün~için v.b. Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 31-35.

Korkmaz, Z. (1964) Eski Anadolu Türkçesindeki -van/-ven, -vuz/-vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 43-64.

Korkmaz, Z. (1968) -ası/-esi Gelecek Zaman İsim-fiil (Participum) Ekinin Yapısı Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* 31-38.

Korkmaz, Z. (1971), Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* 21-32.

Korkmaz, Z. (1976), Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 143-172.

Korkmaz, Z. (1984) Türkçede -°N Zarf-fiil Eki ile -pan/-pen Eki ve Türemeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 155-165.

Korkmaz, Z. (1994a: 583), *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (1994b), *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (1994c), *Bartın ve Yöresi Ağızları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (1996) Türkiye Türkçesinde Fiil Çatısı Üzerine Görüşler (Alm. Diathesis, Fr. Voix, İng. Voice, Osm. Binâ, Fiil Binâsı), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 159-165.

Korkmaz, Z. (2003a: 827), *Türkiye Türçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2003b), Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağızlarındaki Devamı, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1999, 159-167.

Korkmaz, Z. (2005a), Türkçede -acak/-ecek Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, 3-11, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.

Korkmaz, Z. (2005b), Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, 12-84, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.

Korkmaz, Z. (2005c), Türkçedeki -arak/-erek Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, 128-132, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.

Korkmaz, Z. (2005d), Türkiye Türkçesindeki -madan/-meden<-madın/-medin Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I,* 151-159, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.

Korkmaz, Z. (2005e), -sa/-se Dilek-Şart Kipi Eklerinde Bir Yapı Birliği Var mıdır?, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar,* C I, 160-167, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.

Korkmaz, Z. (2005f), Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Ünlü Uzunlukları Hakkında, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C II, 123-127, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/2, Ankara.

Korkmaz, Z. (2005g), Bartın ve Yöresi Ağızlarındaki Lehçe Tabakalaşması, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C II, 162-178, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/2, Ankara.

Korkmaz, Z. (2005h), Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C II, s. 222-231, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/2, Ankara.

Köse, F. (2006), *Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Edatlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mutlu, H. K. (2008), *Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öner, M. (1998: 703), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öner, M. (2003), Türk Edatların 'Karşılaştırma' ve 'Sınırlandırma' Bağlantıları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999*, s. 147-157.

Özkan, N. (1996: 657), *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları

Sarıkaya, (2009), Teklik İkinci Kişi Emir Çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan Ağızlarındaki Değişik Örnekleri Üzerine, *TUBAR Türklük Bilimi Araştırmaları*, XXV, 145-157.

Sezer, Ö (2006), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zarflar ve Zarf Yapımı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüsek Lisans Tezi, Afyon.

Sırtı, Ezgi (2011), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Birleşik Kelimeler ve Türkçenin Zenginliği Bakımından Önemi*, Yayımlanmamış Yüsek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tekin, T. (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara, Simurg Yayınları.

Tiken, K. (2003), Türkiye Türkçesinde Basit ve Birleşik Zarf-fiillerin İfade ve İşlevleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999*, 281-364.

Tuna, O. N.(1960), Göktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 213-282.

Uğurlu, M. (1999), "-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü", *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı* (1996), Türk Dil Kurumu Yayınları 678, s. 1181-1187, Ankara.

Uğurlu, M. (2001), "Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi", *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri*, (20-23 Mayıs 1999 / Doğu Akdeniz Üniversitesi / Gazimağusa) s. 197-206, Gazimağusa.

Uğurlu, M. (2009), "'Birleşik Fiil' Üzerine", *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK 2007 Bildiriler 1, Türkçenin Söz Dizimi*, (İstanbul / 27-28 Ağustos 2007), [yay.: Hayati Develi], İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları 95, s. 399-412, İstanbul.

Üstüner, A. (2000a: 753), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Üstüner, A. (2000b), Türkçedeki +A Pekiştirme Ekinin Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanımı, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 10, 1, 189-206.

İnternet Adresleri:

Lâpseki Belediyesi. (2015). Rehber.Tarihçe 28.06.2015

http://www.Lâpseki.bel.tr/Lâpseki-rehberi/tarih/

Lâpseki Kaymakamlığı. (2015). İlçemiz. Genel Bilgiler. Coğrafi ve YeryüzüŞekilleri, http://www.Lâpseki.gov.tr/default_B0.aspx?content=1007

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Birsen DOĞAR

Doğum Yeri ve Tarihi : Lâpseki /Çanakkale 01.03.1974

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi
Türk Dili Türk Dili ve Edebiyatı

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Makaleler

-SCI :

-Diğer :

Bildiriler

-Uluslararası :

-Ulusal :

Katıldığı Projeler :

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl: Adatepe İlköğretim Okulu Lâpseki /Çanakkale 1998-2001

İsmail Baykut İlköğretim Okulu Lâpseki / Çanakkale 2001-2003

Mehmet Akif Ersoy ÇP Lisesi Lâpseki /Çanakkale 2003-2007

Adnan Menderes Üniversitesi
Türk Dili Bölümü 2007- görevde

İLETİŞİM

E-posta Adresi : birsen.dogar@adu.edu.tr

Telefon :0532 765 08 21

Tarih : 02.07.2015